

1. AGÂRBICEANU

PERE

5

ION AGĂRBICEANU

O P E R E

TEXTELE DIN ACEST VOLUM, PRE-
GATITE PENTRU TIPAR SUBT SU-
PRAVEGHEREA AUTORULUI ÎNTR-
ANII 1953—1963, APAR SUBT ÎNGRI-
JIREA LUI G. PIENESCU

Coperta și supracoperta : *Cristea Müller*

ION AGÂRBICEANU

O P E R E 5

P O V E S T I R I
Ș I N U V E L E

1 9 6 8

EDITURA PENTRU LITERATURA

DOUĂ IUBIRI

I

De departe ai gândi că e o pădurice și că printre arborii stufoși se zăresc, cine știe cum, niște petece de cer albe, parcă vărute. Numai când te apropii și vezi cum ies pe drumul alb carăle cu boi îndesați, ce-și mișcă pe-ndelete lăstarele, rumegînd, cu ochii pe jumătate închiși, — îți dai sama că acolo trebuie să fie o gospodărie de oameni. Și ce mai oameni ! Când vezi unul, să stai în loc și să te uiți după el pînă îl pierzi din vedere. Înalți, albineți la față de parcă nu stau în arșița soarelui, cu mustăți negre și cu niște ochi pătrunzători, de-i simți pînă-n suflet când s-au oprit odată asupra ta. După ce nu-i mai vezi, simți că trebuie să privești sus în înăl-

țimi, ca și cînd ar fi să vezi un vultur cum trece pe deasupra ta. Întri însă pe drumul neted în păduricea aceea, și înțelegi că nu e numai o gospodărie de oameni acolo, o odaie, ci un sat întreg, ce stă tihnit în umbra pomătului bogat. O măreție, un simț de neatîrnare se desprinde parcă din orice casă șindrilită, cu pereți albi ca de lapte, cu ograda largă. Băieți sănătoși-bulgări se joacă pe la porțițe. Ți se oprește privirea pe ei : au ochii umezi, negri, obrații împurpurați, fragezi, de să-i tai cu un fir de păr. Femei nu prea vezi, — unde și unde cîte-o bătrînă, cu furca-n brîu, șade la poartă și-și umple poala șurții de lînă cu gușile din caier, pe care atîta le-a amestecat în gură, pînă era aproape să le înghită. Și tot mergi pe drum încolo mirîndu-te, pînă ce, între arbori înalți, bătrîni, cu ramurile amestecate, zărești o casă înaltă, masivă, cu pereții suri, ce pare împietrită acolo de veacuri. Două turnulețe, la miazăzi și la răsărit, își dezvăluie în lumina soarelui coperișurile pline de negei negri și verzi. Ai zice că e biserică, dar prea pare că-ți spune : «Stai departe, trecătorule !» Și în jurul bisericilor nu se trage un zid așa de gros și de înalt, cum e zidul ce înconjoară hotarul de grădină în care e casa asta. Vezi bine că nu-i biserică ! Iată biserică, drăguța, colo, mai la luminiș, pe-o măgură mică. Vezi crucea neagră de lemn deasupra clopotniței cernite, și știi că, lîngă ea, zidirea ceea trebuie să fie casa Domnului. Și aproape de biserică, casa popii, — știi, să fie cînstel satului întreg. Oamenii zic că vor face ei și biserică nouă, dar întîi au trebuit să șteargă de pe fața pămîntului casa cea veche în care a șezut popa cel bătrîn. Că era mai mare rușine o asemenea casă. Vrednici oameni !

Dacă ești domn și trecînd prin satul ăsta nu întri la popa, a doua oară să nu mai treci, că-ți iese-n drum și te spală !... — oricine-ai fi. «Crezi că n-am cu ce să omenesc un oaspe ? Crezi că trebuie să cumpăr vin de la crîcimă, ca să-ți dau un păhar ? Ce mai lume ! Să treacă pe lîngă poarta noastră ca pe lîngă o poartă străină, de parc-am fi urși, nu oameni ! Ce, nici acum nu vrei să vii ?» Tu ești străin, nu l-ai văzut în viața ta, dar simți că trebuie să-l urmezi. E de o frumusețe cum n-ai mai văzut. Mustățile groase, pierdute în bogăția de barbă neagră, niște ochi în care întotdeauna vezi sufletul, — sufletul aprig, aprins, — o frunte înaltă și senină. Să-l tipărești și să-l pui în biserica cea dintîi din țară, unde umblă crăiese și cocoane mari, și să vorbească o țară întreagă de el. De unde Dumnezeu sîntu' să se fi sălășluit în satul acesta ? Dar n-ai vreme să te gîndești mult, că popa-ți deschide porțița. Simți de-acuma de ce-l arde pe popa să nu treci pe lîngă el fără să-l cercetezi. O curte curată ca un pahar și niște șoproane și niște grajduri, de să te întorci și să te uiți mirat la popa. «Apoi de! astea ce-s? Iac' așa! Ziduri» — zice, și te duce în casă. La început parcă n-ai vedea, parc-ai visa. Și așa, în vis, vezi două chipuri de fete, de-ți pierzi mințile cînd stai înaintea lor. Vin și dau mîna cu tine, și tu nu știi de le-ai strîns mîna ori numai umbră mînii lor. Dintr-o altă odaie vine preoteasa : ea trebuie să fie, — e mai în vîrstă, dar tot așa de frumoasă. Nu poți zice un cuvînt legănat... Abia tîrziu îți scapă un oftat adînc din piept. Încetul cu încetul îți trece senzația că visezi, și ochii ți se luminează deodată, și inima ți se umple de o bucurie ne-

mărginită. Și nu i-ai văzut în viața ta pe oamenii aceștia pînă acum ! Dar te simți așa de bine între ei, așa de acasă, de nu ți-ar mai veni nicicînd să te duci de-acolo. Numai acum înțelegi deplin stăruința popii de-a te avea oaspe. Atîta îndestulare, atîta sănătate și viață nu ți-a mai fost dat să vezi. Dacă-ai fost deznădăjduit mai înainte, cînd mergeai pe drum, — cînd pleci din casa popii, simți că ai cîștigat o putere uriașă de muncă și de luptă. Și popa arăta că într-adevăr are cu ce omeni oaspeții. Copilele umblau atît de sprintene, că de nu ar fi adus nici pui fript, nici plăcinte, te-ai fi săturat numai văzîndu-le mersul. Popa să nu fi adus nici o cană de vin vechi din pivniță, te-ar fi îmbătat numai cu muzica glasului plăcut.

Aspră fire popa ! Vedeai din cum trîntește paharul de masă, de cîte ori îl golea. Fetele zîmbeau și te ucideau numai cu o privire aruncată pe furie. «Suflete, cîntă-ne ceva, s-audă și dumnealui o privighetoare din pădurile noastre !», astfel zicea popa către preoteasă. Și spunea cuvintele așa de liniștit, fără nici un semn de fală, ca și cum ar fi zis : «Femeie, dă-mi un chibrit !» Preoteasa sorbea și ea din păhărel, — subțire, așa cum sorb femeile, — și privea apoi țintă la popa. O doină curată, tremurată, umplea odaia parcă nu cu glas, ci cu un parfum îmbătător. Să juri că-n tot lungul Tîrnavelor și cît îi țara Secașului nu găsești o țarancă sau o fată care să cînte așa.

Stai așa și ascuți, și de la o vreme te cuprinde o teamă : judeci oare cu mintea sănătoasă, ori e un vis tot ce te înconjoară în casa asta ? E drept că și țărani ca-n satul acesta nu găsești, să umbli poște de-a rîndul,

aşa lujeri de oameni. Şi au un cer senin ca cicoarea, şi au păduri înalte de brad, şi un aer de-ţi adună sîngele în obraji.

Dacă apuci să scapi pînă nu se întunecă şi să-ţi vezi de drum, te depărtezi cu o imagine curată, de vis, care te urmăreşte zile întregi. Dacă însă ai apucat să rămîi pînă se aprinde lampa, se schimbă totul. Vinul vine mereu, popa bea vîrtos, dar nu se îmbată niciodată. Numai ochii îi scînteiază, glasu-i e mai puternic, şi din cînd în cînd i se încreţeşte fruntea. «Bea, frate, ce sfîntu', aşa român eşti ? Bea, că-mi crapă buţile în pivniţă şi n-are cine mi le bea. Zvîntă-l, frate, să nu rămîie o picătură !» Şi el prinde cu amîndouă mînile cana de vin şi umple iar paharele. «Aşa ! Lumea asta se duce, iac-aşa se trece, cum înghiţi un păhar de vin. Şi să ai cel puţin cîteodată pe cineva, cu care să bei. Femeile, ele nu ştiu !» Goleşte iar paharul şi iar îl izbeşte puternic de masă. Ochii-i caută pe cineva prin casă, şi nu găseşte nimic. Fetele, ştiind ce are să urmeze, se retrag încet, sfioase, pe divanul din fund. Preoteasa, văzînd şi ea ce vine acum, se apropie mai tare cu scaunul de popă. El se uită ţintă la străin : «Înţălegi tu, frate, ce va să zică aceea să munceşti o viaţă şi să n-ai pe nimeni de cine să legi o nădejde ? Asta o poţi înţălege, asta nu-i greu de înţăles ! Dar să fi avut pe acel cineva, să-l ai şi acum, şi totuşi să n-ai nici o nădejde ! Asta s-o pricepi tu ! Că femeia-i femeie, şi-atît ! Crezi că nu-mi iubesc fetele ? O, tu nu ştii, frate, tu nu ştii nimic !» — Preoteasa se apropie mai tare şi-i spune încet : «Las', dragă, vezi, copilele iar se supără !» Popa nu mai zice nimic, fetele se

ridică și trec în odaia vecină. Asta o durea pe preoteasa ! Vie oaspeți cât de mulți, aducă popa pe cine vrea în casă, dar să-l lase să plece pînă nu se înnoptează. Că dacă s-a înnoptat odată, popa n-ar mai lăsa vreun oaspe să plece, pentru lumea asta. Și-apoi s-apucă să-i spună lucruri pe care nu le înțelege străinul, și cine știe ce gînduri își va face despre ei.

Popa un răstimp mare nu zice nimic. Se gîndește la ceva foarte depărtat, căci privește prin păreții odăii ca și cînd ar fi de sticlă. Apoi se scoală deodată în picioare : «Să fi avut pe cineva odată, frate, și-apoi să nu-l mai ai ! Și tu să fii cel ce-i poruncești, și totuș să nu-i poți porunci ! Să vezi cum ți se zdrobește o nădejde tare, și să stai cu mîinile în sîn ! Ba, cînd te întîlnești cu cel ce-a fost al tău, să fie destul să-ți zică o vorbă, ca tu să nu-i mai poți zice nimica. Asta s-o înțelegi tu, și-apoi să-mi înțelegi inima ! Să te doară sufletul, pentru că ți se zdrobește, și totuși să ți se umezească ochii cînd vezi că el e fericit.» Preoteasa îl împacă iar, popa își umple paharul, se ridică, ciocnește cu tine și zice foarte serios, cu glas adînc : «Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască !» — Apoi adaogă scurt : «Acum s-a gătat. Nu mai bem !» Dar de dormit trebuie să dormi la ei în noaptea aceea. Popa, în pat, se liniștește, și povestești cu el de-a mai mare dragul. Știe atîtea întîmplări, atîtea pătânii !... și le spune așa de frumos !... Tu stai nedumerit, și nu știi nici la ce să te gîndești. Dar în curînd ți se reîmprospătează impresia cea dintîi ce ai avut-o, cînd ai intrat în casa popii, și-adormi visînd cum două zîne se pogoară din cer și înseninează văzduhul tot.

II

Oamenii spun că de cînd s-au pomenit, în satul acesta au fost tot preoți din neamul Muntenestilor, — popa Ion, popa Niculae, popa Vasile, și așa pe rînd toți cîți sînt amintiți la ieșirea cu darurile, pînă la preotul ce face acum pomenirile celor adormiți, pînă la popa Iancu, toți sînt din neamul acesta. Cîntăreți vestiți și niște dragi de români, de fetele cele mai frumoase din jur scăpărau toate să le fie preotese. Oameni cu dare de mîină din moși-strămoși, care puneau în buzunar, fără să se uite la ei, banii ce-i căpătau la boteze și cununii. Pentru înmormîntări nu-și aduce nimeni aminte să fi luat vreodată ceva. Era destul că fac îngroparea, căci aveau o inimă miloasă de lăcrămau de jalea rudeniilor celor adormiți. Popa care a fost înaintea lui Iancu, — popa cel bătrîn, — a murit în furci în vremile de lumină mare și de izbucniri puternice ale răzmeriței. Oamenii îți arată și acum locul, — aproape de biserică, — unde și-a dat sufletul ca un făcător de rele. Și cînd îți povestesc cum s-a întîmplat, nu se uită la tine, ci ochii lor privesc, arși de durere și încruntați, spre munții vineți, ce-și dezvăluie în lumina soarelui toată masivitatea lor. Cînd sfîrșesc de spus, numai atunci își pleacă fruntea în pămînt și zic cu glas plin de remușcări : «A fost un sfînt !»

Popa Iancu, nu știe nimeni de ce, nu vorbește nicicînd despre tat'său, nu-l amintește niciodată pe «popa cel bătrîn». În casă însă, subț icoana răstignirii, îi are chipul, un chip care privește ager și muștrător pe oricine întră în casa popii Iancu. Numai cînd cele două fete trec pe

lîngă el, parcă privirile i se îmbună și un zîmbet parcă vrea să-i încremenească pe buze. Cînd trec copilele și cînd trecea Dan, feciorul popii Iancu, singurul fecior. Numai cît Dan nu prea era pe-acasă. Popa Iancu l-a dat de mult la carte, să nu se stingă vița de hirotoniți a Muntenestilor. Și-a vrut el să-i dea o învățătură temeinică. Dintîi l-a dat la școli românești. Și învăța băiatul, că avea o frunte deschisă și niște ochi luminoși, de se înseninau și dascălii și simțeau parcă o căldură la inimă cînd răspundea Dan. Popa Iancu însă nu era mulțumit. Cîteodată se gîndea mult, părea că vede el ceva departe, și după ce isprăvea de gîndit, zicea preotesei : «Tu, Mario, cine știe...» Dar vorba n-o isprăvea niciodată, să știe preoteasa ce vrea să spuie. A văzut numai că la a cincea clasă, Dan a trebuit să meargă la școli străine. Băiatul s-a împotrivit cît l-au ajutat puterile lui de cincisprezece ani. Cînd l-a supt popa în căruță, a răcnit o dată : «Nu mă duc, tată !» și-a dat să sară din căruță. Dar Iancu l-a luat în brațe, l-a strîns la piept, l-a sărutat și i-a zis așezîndu-l frumos pe lădiță : «Ce știi tu ! Ba te duci!»

Preoteasa a rămas ca de var, răzimată de stîlpul porții, pe cînd sluga, voinic, ardea cu biciul caii suri, ce alergau în sărite. Și Dan le-a scris a treia zi că-și ia lumea-n cap, așa i-i de urît, așa i-i de străin. Dar nu și-a luat-o, că a patra zi popa a fost acolo și numai atîta i-a zis copilului : «Măi, Dane, mă, nu vrei tu s-ascuți de tată-tău, mă ?» Da-i tremura glasul, și ochii îi erau plini de lacrimi. Copilul s-a uitat un răstimp la el, apoi plînsul izbucni, și numai atîta a putut să zică : «Rămîn, tată !»

Și a dus-o bine Dan la școala străină, că avea minte ageră. Dar cînd venea în vacanțe acasă, preoteasa nu se putea mira de-ajuns de ce copilul ei e așa de palid și de

ce are durerea aceea mare în ochi. Preotul se făcea că nu vede nimic. Icoane nedeslușite, îmbrobodite în neguri, îi veneau mereu în minte, nespuse de atrăgătoare. Nu știa ce are să fie, dar simțea că acolo departe, când va fi lumină, va trebui să-l vadă și pe Dan al lui. Într-o vacanță, Dan plecă foarte supărat de-acasă. Ziua întreagă a hoinărit pe cîmp, printre muncitori, prin păduri, și când a venit sara acasă, obrații îi ardeau și ochii-i erau plini de văpăi de lumină. Era numai preoteasa acasă, și Dan i-a povestit tot ce-a văzut în ziua aceea, cu atîta patimă, de gîndea că-i va țîșni sîngele din obraji. La urmă oftă și zise numai atît : «Vezi, mamă dragă, cum îs oamenii noștri, și dascălii străini, la școală, ne spun că stăm pe-o treaptă cu țiganii. Ce batjocoră !»

Doi ani de zile așa a dus-o feciorul popii Iancu. Dar când a terminat clasa a șasea era de optsprezece ani și-i mijeia o mustăcioară moale și deasă, de se opreau fetele din sat pe drum și ziceau : «Ui, tu dragă, la ficiorul popii !» Iar babele oftau : «Tu, soro, oare vom mai trăi noi să-l auzim și pe Dănuț cetind Evanghelia ?»

Preoteasa, așa cîteodată, se gîndea că oare ce fată din jur ar vrea Dan să fie preoteasă aici în satul lor. Dar lui, vezi bine, nu ar fi îndrăznit să-i zică o vorbă legănată. Simțea că Dan ar fi roșit pînă la urechi. Că iată, Dan e de optsprezece ani, și într-o sară, prin iulie, a venit acasă aprins la față ca un bujor. Se apropie de preoteasă și-o întreabă, privind-o cu ochi foarte neliniștiți :

— Mamă, cine e domnișoara aceea care umblă cu baronița de la noi în trăsură ?

— Cine să fie ? fată-sa.

— Fată-sa ? ! întreabă mirat Dan. Gîndeam că e una străină !

— Pentru noi e ca și o străină, zise preoteasa. Nu umblăm la ei, nu vin la noi. Ce-am și căuta ? Apoi nu ne-am putea nici înțelegi. Nu știu o vorbă românește, deși mai ales doamna a trăit mult în satul nostru. Dar, ia spune-mi, cum ți-a venit în minte să întrebi ?

Dan nu mai cuteză să privească în ochii preotesei.

— Eram printre lunci, pe drum. Au fost acolo la coasă vreo douăzeci de români, și să vezi cum stau acum întinse pe lunci brazdele groase. Mirosul de iarbă înflorită te îmbată, și deasupra era un cer senin ca lacrima. Să te fi tot plimbat pe drumul acela. Deodată însă aud cum duruie o trăsură în ropotul de copite a doi cai negri, cu gîturile încordate. Mă-ntorc, dar nu mă-ntorc bine, și căruța trece pe lîngă mine. În căruță, baronița și o fată. Copila avea o pălărioară albă, și haina întreagă îi era ca zăpada. Numai ochii și sprîncenile îi erau negre, — încolo, zăpadă din pădure. Zău, mamă, de nu-ți spun drept : dintîi credeam că-i un înger.

Preoteasa se uită la el și rîde cu mare poftă :

— Vezi, Dane, eu cred că nici nu-ți vei fi ridicat pălăria. Ce vor fi gîndit ? Doar' pe baronița o cunoști !

— Nu mi-am luat-o, că nici n-am avut vreme... Dar copila, după ce a trecut căruța, îndată și-a întors capul și s-a uitat la mine. Auzi, mamă, chiar în ochi mi s-a uitat !

Preoteasa rîse din tot sufletul.

— Mai știu ! Încă te-o fi deocheat Ella, bat-o s-o bată de fată ! Hai, Dane, că-ți sting eu cărbuni și nu ți-o fi nimic !

Dan nu zise nimic, ci ieși în curte, de aci merse în grădină, apoi veni iar în curte. Deschise portița și ieși în uliță. Amurgise bine, și vitele se culcaseră prin curțile

creștinilor. Liniștea creștea mereu, se auzeau zvonuri depărtate, cu cît te apropiai mai mult de capătul satului. Deasupra, luminile albe se îndesau tot mai tare, bătucind cerul, ca și cum ai bate dese cuie de argint cu gămălie de diamant pe un fond întunecat, neguros.

Ajuns în capătul satului, Dan se întoarse iarăși pe același drum. Mergea acum repede. Acasă cină în grabă și se culcă.

Îi plăcea să doarmă vara afară. Casa popii are pridvor, și-acolo, Doamne, ce pat și-a mai făcut Dan ! Aproape, un păr, — sădit de strămoșii lor, — își tremură frunzele ușoare la cea mai mică boare. Aici, să ai toate gândurile de pe lume și tot trebuie să dormi. Așa crezuse Dan totdeauna. Și iată, în sara asta nu-l prinde somnul. Din tot ce a văzut astăzi, două imagini se re-deșteaptă mereu : aude duruitul trăsुरii și vede fata. Și în răstimpuri îi vine în minte vorba «Ella», — mamă-sa a zis că o cheamă Ella. Bine, dar ce are el cu fata aceea ? Nimic ! Iac-așa, i s-a părut și lui că-i un înger. Atîta tot. Dan se zvîrcolea în pat și cerca să adoarmă. Dar o vede cum își întoarce capul și cum i se uită drept în ochi. Și uite, Dan vede și acum ochii aceia. «Pentru ce și-a întors Ella capul ? Fleacuri ! De ce să nu și-l fi întors, doar nu era ținută în trăsura ? !» Pacea adîncă creștea mereu peste sat, și tîrziu se ridică și luna plină, albă. Dan, cînd a văzut-o, a avut o senzație foarte ciudată : să prindă cu mîinile amîndouă luna de pe cer, să o ascundă în sîn : cum e rece, poate că l-ar răcori.

A doua zi, cînd era și popa Iancu în casă, zise preoteasa :

— Vezi, Dane, tu ai putea să-ți petreci frumos vacanța. Să vezi ce rai e în grădina baroniței. Cum știi tu

ungurește, i-ai mai ținea de urît Ellei, că n-are săraca pe nimeni să mai schimbe o vorbă, numai florile din straturi și pasările din întunecimea arborilor stufoși.

Dan aruncă o privire furișe spre popa, apoi își plecă fruntea în pământ. Dar nu putu sta mult așa și ieși afară. Iancu se uită întrebător la nevastă. Preoteasa rîse și-i spuse pățania de ieri a lui Dan.

— Copil, părinte ; să-l vezi ce însuflețit mi-a povestit cum s-a întâlnit cu baronița și cu fată-sa...

Popa Iancu, după un răstimp de tăcere, ca și cînd s-ar fi gîndit la altceva, zise, fără să se uite la preteasă :

— Copil, copil, dar uite că-i dă mustața ! — Apoi, privind la Maria, zise iar : Nu vezi că-i dă mustața ?

Zilele din iulie dogoresc ca un cuptor aprins, dar popa Iancu are o grădină cu iarbă subțire, de mătase, veșnic umbrită. Sub nucul rotat, cu coaja crăpată, Doamne, cum citea de bine Dan, cu gîndul dus departe, prin pădurile de brazi cu aerul tare, pe potecile uitate ale munților bătrîni, de unde s-a pogorît odată atîta cînte și vitejie, ca să se stingă batjocorită în văi, și să rămîie munții goi, înnegriți de durere. Avea popa cărți frumoase, și Dan, cum învăța la străini, trebuia să citească și românește, că românește avea să facă odată slujba sfîntă în biserică. Și Dan sta ceasuri întregi acolo la umbră și citea, și cînd îi spunea popii ce i-a plăcut mai mult, acesta îl privea cu niște ochi ce păreau că voiesc să vadă în inima băiatului.

Dan merse și acum în grădină. Dar ceea ce citea acum i se părea foarte cunoscut, mai citise de-atîtea ori aceleași pagini parcă. Întorcea foaie după foaie, dar ochii îi lunecau peste șiruri ca peste o oglindă lucie de apă. Și

e veche cartea asta și, iată, unele șiruri sînt mai șterse. Pare că el n-are alta de făcut decît să strîngă din ochi ca să vadă slovele acelea ! Da, de alte ori putea să citească în tihnă. Dar acum cine e de vină că dintre pruni nu zboară bine o mierlă galbenă și vine alta să fluiera, cu atîtea întorsături, parcă anume ca s-o ascuți ? Și cînd au mai fost prin grădina popii atîtea ghionoi verzi să bată mărunț toaca în toate părțile, de să nu faci alta, numai să-ți tot întorci capul după ciocănitul lor, ca și cînd te-ai apăra de-o albină ce-ți tot bîzîie pe la urechi ? Vezi bine că Dan nu-i de vină, el nu le-a chemat. Și, în urmă, păcat e că închide cartea și iese la uliță ? Și așa s-a mai răcorit, și înțepenește omul dacă nu se mai mișcă. '

Dan a ieșit în sat, dar nu știa încotro să meargă. Va da el pe undeva, că doar într-o zi de vară e larg hotarul. Cînd a ajuns însă pe lîngă zidul cel înalt, a simțit așa ca un fel de frică și a trecut grabnic : Să nu se deschidă cumva porțile grele ale curții, și căruța baroniței să iasă chiar acum, și să treacă în ropotul de copite a celor doi cai negri, cum îi tăciunele, cu gîturi încordate. După ce s-a depărtat, a stat și a privit în urmă. Nu era nimic, numai un car venea în mersul legănat al boilor. Dan porni și-i veni în gînd : Oare ce-ar fi să audă duruitul trăsurii de ieri ? Ce să fie ? Ia, ar trece pe drum încolo, de nici nu ar avea vreme s-o vadă. Fără să se mai gîndească la căruță, îi veni deodată în minte lunca de ieri, cosașii, brazdele de iarbă mirositoare. Doamne, mai ales sulfina și sînzienele, cum îmbălsămau aerul ! Și se vedea de-acolo departe, de să fi tot privit cum se înalță-n zare munții vineți.

Cosașii erau acum în altă parte, adînc în lunci. Și nu se mai auzea șuieratul de șerpi al coaselor, nu se mai vedea

cum se înclină domol iarba, înaltă. Vedeai numai cum se leagănă, stînd parcă în loc, românii plecați de spate. Și din cînd în cînd coasele se răzimbau în toporiști și în-țepeau să glăsuiască, cum fac primăvara prin frăgari sticleții : ciovinc-ciovinc-ciovinc-ciovinc. Copiii spun că atunci zic sticleții : opinci-opinci, că vine primăvara.

Dan se plimbă pe drumul alb dintre lunci, cum se plimba și aseară, dar mirosul de sulfină nu se mai simte, și colo spre miazăzi, unde încep munții, azi e o negură deasă, de nu se mai vede nimic.

Cîteva zile tot așa a dus-o feciorul popii Iancu, se plimba în toată sara printre lunci și trecea repede, în sat, pe lîngă zidul acela sur. Simțea așa ca niște unde ușoare, străvezii, călduțe, cum cearcă să-i pătrundă întreg trupul, dar care se depărtau iarăși. Acasă, preoteasa nu i-a mai amintit niciodată de Ella, dar popa se uita din cînd în cînd cercetător la băiat. Nu avea însă nici el vreme să se mai gîndească la toate. Era în toiul secerii, și-au venit românii gătiți de sărbătoare, cu trei ceterași după ei, să-i facă popii claca. Dan, în ziua aceea și-a uitat și de căruța și de Ella. Că în holda înaltă cîntau secerile, acolo undula șirul lung de fete, plecate peste mănunchiurile grele, și cîntau și ele, cu obrajii îmbujorați. În urmă, feciorii chiuiiau, strîngeau în legăturile lucii snopii, îi ridicau și-i izbeau să stea în picioare. Țiganii strîngeau vîrtos ceterile subt barbă, și, din cînd în cînd, innodau cîte-o coardă. Lanurile popii nu-s departe de pădure, și totuși nu găsești un fir mîncat de pasări. Dar pe lîngă ele trece o cărărușă pe care numai la căratul grîului și la culesul cucuruzului umblă cară. Ce să caute dar pe aci căruța aceea care vine în pasul domol al cailor ? Ce caută, nu știe nici popa Iancu, nici Dan, dar văd

amîndoi că s-a oprit în capul lanului. Stă așa cîtăva vreme, apoi văd că se coboară două chipuri de femei. Lui Dan i s-a ridicat deodată tot sîngele în obraji, apoi s-a albit cum îi păretele. Un fecior, trecînd cu legături subsuoară pe lîngă popa, zise :

— E baronița de la noi cu fată-sa.

Iancu se uită mai bine.

— N-au putut să-și vadă de drum. De altfel nici nu prea au drum pe- aici, numai își fac, că cine le oprește ? Dar iată ! Asta încă-i ceva. Uite, Dane, face sămn cu mîna. Cine știe, li s-o fi stricat ceva la căruță. Mergi de vezi !

Dan nu zise nimic, dar nu se mișcă din loc.

— Ci mișcă-te ! Eu să merg ? Și așa n-aș ști să schimb o vorbă cu ele. Și sluga li-i ungur, de cei cu pălăria cît un cuib de țarcă.

— Nu mă duc, tată !

— Atunci mergem amîndoi. Ei, parcă te mîncă oamenii !

Nu era nimic stricat la căruță. Dar spunea baronița că Ella voia să audă mai de-aproape cîntecul fetelor și glasurile de ceteră, și să-i spună cineva cum merge claca asta. Preotul n-a stat mult aci, și-a ridicat pălăria de paie și s-a dus. Dan nu vedea numai pe baronița. Asta se mira cît de frumos vorbește Dan ungurește.

— Auzi dumneata, în doi ani să știi așa de bine o limbă, e lucru rar. Se vede că ai bun cap. — Și baronița privi lung la fruntea lui largă și luminoasă. — În anul viitor tot la noi o să continui ? E foarte bine așa. Înveți o limbă după care poți trăi bine. Cîte slujbe nu ți se deschid ! Dumneavoastră, românii, faceți rău că nădăduiți numai la preoție.

Dan nu înțelegea nimic din ce-i spunea baronița. Ar fi putut sta așa, cu capul plecat, oricît de mult, și nu ar fi avut cuvînt de spus. Dar un glas argintiu îi umplu de fiori tot trupul.

— Dumneata ești de mult acasă ?

— De patru săptămîni, domnișoară.

— Mult, eu sînt numai de două. Și ce faci dumneata pe acasă ?

Dan nu zise nimic, dar baronița rîse :

— Ce să faci ? Tu gîndești că toți oamenii sînt ca tine, Ella ? El aici a crescut și nu se dorește într-alt loc.

— Vezi, mamă, cum ești și tu. Parcă eu m-aș dori într-alt loc. — Ella își întoarse capul către secerători : Cîți să fie de toți oare ?

Dan privi și el lung într-acolo, ca și cînd n-ar fi văzut nicicînd pe oamenii aceia, apoi, cînd își întoarse capul, văzu iar pălărioara aceea albă și ochii negri, care s-au uitat atunci din trăsură la el. Nu putu să spună o singură vorbă, ci baronița zise în locul lui :

— Vor fi așa, la o sută cincizeci.

— Ba, sînt două sute, zise acum Dan.

Ella ar fi dorit să știe multe de toate, pînă și ce cîntă fetele. Feciorul popii Iancu răspundea la început rar, în două-trei cuvinte, dar, încetul cu încetul, glasul i se înălță, își pierdu tremurarea, și răsuna învăluit parcă de o căldură dulce, așa cum îi era glasul cînd răspundea înaintea dascălilor. A dat să-i spună pe ungurește unele cîntece pe care le trăgănau acum secerătorii. Dar în multe locuri se poticnea, nu afla cuvîntul, ori, de-l afla, simțea cum i se aprind obraji. Ella rîdea că nu știe așa cuvinte ușoare pe ungurește.

— Știi dumneata, știi, dar ar trebui să știi și mai bine. Cît stai acasă uiți și ce știi. Ce zici, mamă, n-ar fi bine să nu-și uite ? Apoi vezi, de la noi ai putea să înveți cîte ceva.

Baronița nu zise nimic, ci privi iar la fruntea luminoasă a lui Dan. Așa înalt, suleget, cu privirea deschisă, deșteaptă, așa lujer de tînăr nu a văzut ea printre odraslele magnaților lor.

— Așa-i, Ella, că-i drăguț băiat ? zise ea pe nemțește.

Ella nu răspunse, ci privi cu ochii mari, umezi, la Dan, care, înțelegînd și el atîta potop de nemție, se îmbujoră la față, de părea că-i va țîșni sîngele din obraz.

Baronița întinde mîna feciorului popii Iancu și se urcă în trăsură. Ella rămîne nemișcată înaintea lui Dan, cu ochii în pămînt. Mînuța i se ridică de cîteva ori, dar se lasă iar în lungul trupului zvelt, ce părea că începe să tremure, cum ar tremura un fir de trestie la adierea zefirului. Apoi porni deodată sprintenă, ca și cînd s-ar fi speriat de ceva, și se lipi de mamă-sa în trăsură. O prinse de după gît.

— Cît e de bine aici, mamă ! Unde mergem noi acum ?

— Putem s-ajungem, pînă nu sfințește soarele, la marginea pădurii. Știi, trebuie să luăm ojina acolo. Ce zici, Ella, ți-e frică ? N-are de ce să-ți fie. Lupii pornesc tîrziu din văgăunile lor. Și-apoi, dacă vrei tu, vine și feciorul popii cu noi. El știe toate locurile cu primejdie, că doar pe-aici a crescut.

Și mama și fata priviră acum la Dan, care sta în marginea drumului, cercetînd cu ochii depărtările mari. Soarele, ce se apropia de sfințit, înveșmîntîndu-se în purpură, îi scâldea fața și fruntea într-o lumină tare. După

ce-l priviră mult așa, în lumină, Ella îmbrățișă iar pe mamă-sa, și baronița chemă pe Dan să meargă cu ele. Dan avea simțămîntul că are să se topească aci, sub privirile Ellei. Simțea că trebuie să meargă, și totuși atîta s-a împotrivit, pînă ce baronița era cît pe-aici să se mînie.

Drumul acesta și ojina de la marginea pădurii o săptămînă întregă l-a ținut în fierbințeli pe feciorul popii Iancu. Preoteasa îi spunea că prea e palid, prea de multe ori se împiedecă prin casă, și-l întreba ce are. Bolnav e ?

— Nu mi-e nimic, mamă, ce să-mi fie ?

Mergea în grădină, acolo, sub nucul ce lucea ca bronzul în lumina soarelui. De sta cu ochii deschiși, vedea stejarul de la marginea pădurii. Vedea cum razele soarelui în amurg se furișează printre frunze și se joacă în suvițele de păr ale Ellei, ca o mîngîiere, ca o dezmierdare, venită de la un suflet îndrăgit ce-i departe. Auzea glasul acela curat, așa de curat încît de-atunci parcă i s-au înseninat toate glasurile omenesti, chiar și al slugii cînd răcnește la boul ce dă să împungă. Și, de cîte ori îl auzea, părea că-i învăluie inima valuri ușoare, luminoase, ce-l gîdilă, așa-l gîdilă, de-i vine să rîdă. Vedea mînuțele albe — niște mînuțe de, cum le vezi, să le iei, să ți le lipești de obraz, și să nu-ți acopere nici jumătate obrazul. Și cu mînuțele acestea îi da Ella cînd o prăjitură, cînd un picior de pui fript, și rîdea Ella cînd el scăpa vreo bucată, ori cînd îi tremura așa tare păhărelul cu vin în mînă.

Dacă-și închidea ochii, avea senzația că și acum e în trăsură, și că zboară caii într-un potop de tropot, dar totuși căruța mergea așa de lin, ca și cînd ar aluneca pe-o apă. Șade cu fața spre cele două femei, și-atîta se

uită în ochii mari ai Ellei, și ea atîta privește în ochii lui, pînă ce i se pare că unul vede prin ochii celuilalt o lume așa de frumoasă, de nu li se mai puteau despărți privirile. Și, cînd pleoapele i se ridicau, tresărea, neștiind unde e acum. Cu ceva numai nu era mulțumit, de cîte ori se gîndea la ziua aceea. Ella a zis c-așa e voia ei, să audă o cîntare ca aceea de la seceră. Și Dan a trebuit să cînte o doină ! Cum va fi cîntat ? El nu și-a auzit glasul deloc, dar bine nu a putut să cînte. O, va fi cîntat rău, de bună samă ! Dacă nu, Ella de ce-ar fi rămas așa de serioasă și părea că ochii ei îs alții ? De bună samă îi va fi părut rău că l-a pus la o încercare așa de nepotrivită pentru el. Adică, stai, potrivită ar fi fost ea, că, Doamne, ce cîntece frumoase știa Dan, atunci însă nu a fost potrivită.

Popa Iancu nu zicea nimic, ci ochii i se încruntau din cînd în cînd, uitîndu-se la băiat. Dar încruntarea trecea grabnic, și, cînd preoteasa îl întreba pe Dan ce are, popa se răstea cu vorbe aspre : «Ce să aibă ? Nimic. Vezi bine că nimic, dar voi, femeile, cu-atîtea întrebări, îmbolnăviți și pe omul cel mai sănătos.»

Dan n-a mai cutezat să meargă niciodată pe drumul dintre lunci, nici la lanul unde a fost grîul lor. Pe lîngă zidul sur, înalt, trecea cu capul în pămînt, ca și cînd l-ar alunga cineva. Acasă putea să citească mai bine, și preoteasa se bucura cînd băga de samă cum i se rumesc pe fiecare zi obrajii.

Dar, înainte de septembrie, Dan colindă odată tot hotarul : se despărțea pe un an de el. Numai cîteva zile mai avea, și va pleca acolo, unde, Doamne, cît e de strîmtă lumea ! Feciorul popii Iancu își vedea pentru cea din urmă oară locurile scumpe. Dar de ce-i venea

aşa de cu supărare, cînd trecea pe lîngă o măgură, pe lîngă un părăuaş, şi se gîndea : pînă la anul n-o să le mai văd ! ? Ştie Dumnezeu sfîntul ce inimă are omul cîteodată ! Stai în loc şi te gîndeşti că-i inima ta, şi tot nu pricepi. Aşa şi Dan acum.

Porni spre casă nemulţumit de sine, şi cu presimţirea că trebuie să se sfădească cu cineva. Şi cu cît se apropia mai mult de sat, cu atîta inima i se făcea tot mai amară. Era pe însărate, cînd, potolindu-se căldura, mierlele galbene fluieră tare şi curat din prunii grădinilor. Numai una da să se înece, cîteodată. O răcoare senină pluteşte pe deasupra grădinilor largi, iar pe hudiţele mai ascunse se pornesc umbrele, umede parcă. Pe lîngă zidul înalt, Doamne, ce răcoare-i ! Şi Dan nu trece acum grabnic pe lîngă el, ci se gîndeşte : «Oare de ce-i aşa de rece zidul acesta ?» Dar nu se gîndeşte mult la asta, căci de după el, din grădină, sufletul unui cîntec prinde să se strecoare printre arborii bătrîni, să se învăluie prin coroanele lor bogate, să se împrăştie apoi, tînguindu-se, umplînd grădina toată. Era un plîns domol de strune, din care se desprindeau suspine calde, înlăcrămate. Dan se opri lîngă zid, aproape de poartă, ca înlemnit. Nici nu băgă de samă cum s-a deschis poarta şi o căruţă cu doi cai suri ieşi în drum. Sluga se întoarse să închidă cele două aripi mari, grele, ale porţii, şi stătu apoi locului, uitîndu-se la Dan.

— Zice frumos hoşa, domnişorule, aşa-i că zice frumos ? Ascultă şi dumneata, că eu era să nu mai pornesc după trifoi !

Dan tresări şi se uită la român :

— Cine zice acolo din ceteră ?

— Cine să zică ? Baronița a tânără. Să vezi ce mai pui de fată ! Dumneata n-o cunoști ?

— Nu ! zise Dan și porni grabnic spre casă.

Abia sara târziu se gândi mai deslușit : să fi cântat el totuși frumos în pădure, că Ella cânta acum pe violină doina ce i-a tremurat-o el atunci ?

În cele trei zile din urmă Dan n-a vorbit nici zece cuvinte. Își împacheta cărțile, și nu le putea potrivi bine. Preoteasa îi ajuta, dar, după ce le puneă o dată în rînd, lui nu-i plăcea, și se apuca să le așeze altcum.

În ziua plecării, preoteasa nu se putu răbda să nu-i zică :

— Auzi, Dane, spune-mi tu mie ce ai pe suflet. Vezi, n-ai plecat nicicînd așa de fără voie ca acum. De ce nu vrei să-mi spui ?

— Cum să-ți spun, mamă, dacă nici eu nu știu ? Iacă, m-a cuprins și pe mine, așa, o jale. Dar o să-mi treacă, numa să mă apuc odată iar de învățat.

— Vezi bine că o să-i treacă, zicea popa. Trebuie să-i treacă. Acolo n-are vreme de gândit. O să-i treacă, Mario, n-ai grijă.

Dar cînd sluga Gheorghe sta cu căruțul gata înaintea pridvorului, Dan nu știa încotro să-și îndrepte privirile pline de lacrimi. Cînd sărută mîna popii, din gene i se desprinse un strop cald. Iancu-l îmbrățișă, apoi ieși grabnic în curte să deschidă poarta. Cînd ieși căruțul, Iancu răcni odată la un mînz ce da să scape după trăsură, de bietul mînz se întoarse ca lovit cu parul, și fugi în grajd ca alungat de streche.

Popa și preoteasa în ziua aceea n-au vorbit nimic, dar sara Maria nu se mai putu stăpîni.

— Iancule, ni se prăpădește ficiorul ! Nu era mai bine cum am zis eu ? Să-l fi trimis la preoție ! Vezi că nu-l trage inima să mai umble la străini.

Popa, cum se frământase cu gândurile toată ziua, răspunse scurt :

— Nu se prăpădește, Mario, nu se prăpădește. Știu eu că o să-i prindă bine. Las' că-i trece ! Tot popă o să fie din el odată.

La școală, Dan sta de multe ori cu cartea în mână ceasuri întregi și nu putea învăța trei șiruri. Dar, după ce odată dase un răspuns așa de slab de se cruci profesorul și se mirară conșcolarii, mândria de student bun îi învioră sufletul. Copil e el acum, într-al nouăsprezecelea an, să se lase dus de farmecul poveștilor copilărești ? Doară e o prostie și numai să te gîndești, să te pui alături cu copila unei baronițe, tu, un copil de popă românesc de pe sate ! Mare prostie ! Și Dan se puse pe învățat, cercînd mereu să-și țină gîndurile acasă. Și le-a ținut el pînă într-un rînd, cînd servitorul de la școală îi ceru doi bani pentru că are să-i dea o carte. «Va fi vreo scrisoare de-acasă» își zise Dan. Dar nu era de-acasă, căci popa Iancu nu i-a scris nicicînd o carte ilustrată. Doamne sfinte, de unde va fi ? căci Dan nu primise în viața lui ilustrate. O scrisoare mărunță, fină, așa de necunoscută că nu ar fi ghicit în veci de unde să fie. Cînd i se opri ră în să ochii pe pecetea poștei, Dan se albi ca perețele. Ascunse grabnic ilustrata în buzunar și intră în clasă. A rămas în scaun, fără să se miște, trei ceasuri, și fără să cuteze să se uite la cineva. Abia acasă o scoase din buzunar, dar cu teamă, și citi de vreo zece ori pînă o înțelese. Și era o slovă ca tipărită !... «Domnule Dan, dacă

ai vrea aş urma bucuroasă o corespondenţă cu dumneata. Mi-ai trimite veşti de pe-acolo, eu veşti de pe la noi. Spune-mi, vrei ? — Ella». Lui Dan i se păru că s-a făcut deodată primăvară. O lumină mare îi umplu sufletul, şi nu ştia de ce. Vedeă lumea întreagă altcum. Nu-i mai părea nepotrivit ca el să stea de vorbă cu Ella. Dimpotrivă, i se părea că altcum nici nu ar putea să fie, decît să se apropie tot mai mult de lumina aceea. Ii scrise dar că s-a bucurat din inimă de scrisoare şi că va corespunda totdeauna cu cea mai mare plăcere. Dar cînd să o adreseze, rămase zăpăcit. Unde să i-o trimită ? Ella uitase să-i dea adresa. A doua zi, într-o scrisoare închisă, fata îi spunea să nu se supere, că a fost aşa de încurcată încît a uitat să-i dea adresa.

Dan trimise acasă o epistolă plină de seninătate. Aşa bine nu s-a simţit de cînd e la şcoală, ca în anul acesta. Învaţă tot mai uşor, şi răspunde de-i uimeşte pe dascăli.

— Vezi ? Am spus eu că-i bine ! Las' că-i bine aşa ! zise popa.

Prin depărtarea mare, sufletul lui Dan şi al Ellei se apropiau tot mai mult. Dan simţea că să fie Ella acum, aici lîngă el, mai ales dacă ar fi mamă-sa, baroniţa, n-ar putea să-i vorbească aşa de liber cum îi scria. Cînd lua pana în mînă, nu-şi mai aducea aminte cine-i Ella, ci o vedeă numai aşa cum a văzut-o mai întîi, cu pălărioara albă, cu ochii şi sprîncenele negre, şi încolo — zăpadă în pădure. Simţea cum i se odihnesc ochii de mură pe chipul lui, şi vedeă iar o lume nespus de frumoasă cînd i se uita mult în ochi. Işi scriau aşa de prieteneşte, aşa de sincer, mărturisindu-şi că de-abia aşteaptă amîndoi să vie vacanţa să se întîlnească. Către sfîrşitul anului, lui Dan i se păru că i-a trecut orice sfială şi era hotărît să

meargă la baronița îndată ce va ajunge acasă. Că-i scrisese Ella, acum în primăvară, c-au înflorit florile toate și-i un miros de tei de te îmbată, și că ea se simte așa de singură, deși numai de-o săptămână a venit acasă.

Preoteasa, când îl văzu așa de voios, așa de mîndru, nu mai știa cum să se-nvîrtească în jurul lui. Iar popa Iancu îi puse mîna pe umăr, și-i zise cu glas plin de căldură : «Să trăiești, Dane, ficiorul meu !»

Dan, în cea dintîi duminică, spuse foarte serios :

— Vedeți, eu cunosc pe baronița, cunosc și fata ! Pînă acum a mai mers așa. Eram copil. Dar acum cred că trebuie să merg o dată la ele, că de nu, vor gîndi că-s urs din pădure.

Preoteasa îi răspunse cu ochii plini de bucurie :

— Vezi bine că să te duci. Nici nu se poate altfel. Să nu gîndească, Doamne ferește, că ești...

— Ce să gîndească ? Ia spune tu, ce să gîndească ? zise răstit popa, care tresări cînd auzi pe Dan vorbind de baroniță.

— Stai numa, Iancule, nu le lua toate ca o furtună. Uite, se cuvine...

— Mie-mi spui ce se cuvine ? Nu știu eu ? Auzi acolo, să vie ea să-mi spuie...

— Dacă nu vrei, nu mă duc, tată. Dar' ce-i dacă mă duc ? Dumneata știi că am fost odată în trăsura lor. Știi, atunci ai zis să merg. Mă duc și vin. Ce-i într-asta ?

Popa Iancu privi îndelung la Dan. Îi păru așa de liniștit, așa de cuminte, și, totuși, Doamne, ce ochi rugători avea acum. I se păru că stă așa de liniștit în fața lui, ca atunci cînd l-a dus mai întîi la școala străină, cînd i-a zis : «Rămîn, tată !». Ca și cînd i-ar fi părut rău de pornirea lui, îi zise cu glasul așezat :

— Du-te, Dane, de ce să nu te duci ? Iacă, mi-e de mamă-ta mie, că se tot pune să-mi dea sfaturi.

Baronița era cine știe prin ce odaie, într-un fund de divan, dar Ella, în veranda dinaintea casei grele, încerca să acate niște viță sălbatecă, să steie așa, încurcată, să nu pătrundă soarele. În după amiaza aceea, Ella i-a arătat toată frumusețea grădinii, și, când se despărțiră, — fără să se întîlnească și cu baronița, — numai atunci a văzut Dan bine cu ce ochi se uită fata asta la el. Doamne, ce mai ochi ! de să meargă Dan acasă și să-și sărute surioarele, să se mire preoteasa ce-i de capul lui.

Dar după vizita dintîi nu mai treceau două zile fără ca Dan să nu meargă în grădina largă ca un hotar. Baroniței îi părea bine că fată-sa are cu cine-și petrece, și-i ducea pe amîndoi cu dînsa la plimbare în trăsură.

De multe ori se gîndea baronița că oare ce se va alege din fata ei ? În societățile baronilor vedea bine că nu-i place, că, neștiind cum să se poarte cu lumea, nu o bagă nimeni în samă. De altcum, rămasă de mult văduvă, trecuse prin multe năcazuri, și măreția de altădată, cînd trăia baronul, era pe cale de-a se șterge. Pămînturile se împutîneau, numele lor nu-l mai citeai pe nicăiri. Fata o crescuse într-un institut de călugărițe. Numai de un an ieșise de-acolo. De aceea poate că-i așa de nepricepută și așa străină de lume.

Și fata asta, Ella, era tot ce mai avea pe lume, tot ce mai rămăsese dintr-o veche familie boierească, cu nume mîndru. N-ar fi fost în stare să se împotrivescă la cea mai mică voință a copilei. La ce s-ar împotrivi ? Ea a bagat de samă că Ella prinde să bată din aripioare, a văzut și s-a bucurat din tot sufletul. Ce e viața asta, cînd trăiești ca o bucată de lemn ? Și ce primejdie putea să

urmeze de-aci ? Nimic ! I se distrează fata și-atît, și-odată va rîde ea însăși cum a scîlciat capul unui fecior de pîpă românesc.

Numai cît nu se întîmplă în lume toate chiar după cum le judecă împărații. Că gîndul merge drept, din treaptă în treaptă, dar inima are atîtea ascunzișuri, de nicicînd nu știi ce va ieși la iveală.

În vacanța aceasta și cea din al doilea an, — cea din urmă vacanță a lui Dan ca student la gimnaziu, — tinerii au ajuns așa de departe, încît, întîlnindu-se, nu-și mai puteau lua ochii unul de la altul, iar cînd nu se vedeau, gîndurile le erau aceleași.

De multe ori, în liniștea însărării, din grădina încinsă de zid, se auzea glasul curat, puternic, mlădios al lui Dan, cum se înalță și plutește peste întinderea aceea străină. Și, cînd suspinele din urmă ale doinei mureau prin întunecul stejarilor bolțiți, murmurul coardelor, îndrăgit parcă de cîntecul care se stingea, se înalța sfios, ca și cînd i-ar fi fost teamă și ca și cînd totuși ar fi vrut să ajungă doina de mai nainte. — Drumul trecea pe lîngă grădină, și se opreau oamenii în loc cînd veneau de la luncă, ascultau, și, cînd plecau mai departe, clătinau din cap mirîndu-se.

Popa Iancu auzea și el, cu ochii încrunțați.

— Ce-i asta, Mario, spune-mi, înțelegi tu, ce-i asta ? Știi tu cum mi se strînge mie inima ? Să vezi numa că n-are să fie bine.

Îl punea pe Dan să scrie, să copieze. Îi da pe-o zi muncă de patru zile.

— Dane, e lipsă mare de scrisorile acestea. Vezi de le dă gata, că eu nu am vreme !

Îi venea de multe ori gîndul urît să-l închidă pe Dan acolo în casă, să poată lucra. Punea cheia în broască, dar o scotea grabnic, părăindu-i parcă prea copilăresc lucrul acesta.

Și Dan scria ce scria, dar, de la o vreme, nu mai putea face nimic bine. Trecea peste greșeli de se crucea popa Iancu.

— Bine, măi Dane, dar cum ai putut să scrii așa ! Ii, măi Dane, cum ai putut ?

Dan, palid ca după boală, se uita cu ochii mari, îndurerăți, îndelung la popa, pînă cînd taică-su nu mai putea să-i sufere privirile.

— Lasă-l, părinte, lasă-l să mai iasă pe-afară, că se prăpădește așa. Nu vezi că se prăpădește, părinte ?

Și preotesei i se umpleau ochii de lacrimi.

— Măi, Dane, măi, spune-mi ce-i cu tine, mă ? Spune-mi tu mie, că doar de-aceea ți-s tată !

— Ce să am, tată, iacă, ce să am ?

Glusul îi era așa de plin de durere, că popa Iancu trei-patru zile nu-i mai da nimic de lucru. Dar de cîte ori îl auzea cîntînd *acolo* în grădină, popa Iancu simțea o mare mînie în piept. Atunci ar fi fost în stare să-i tragă o sfîntă de bătaie, așa fecior tînăr cum îi, de să pomenască. Dar cînd îl vedea, cînd îl vedea *acasă*, preotul nu mai era omul de mai nainte.

Dan, în acești doi ani din urmă, drept că s-a făcut bărbat, dar nu așa cum și-l închipuia popa. Unde s-a mai pomenit în neamul lor obrajii aceia veștezi și ochii veșnic plini de durere ? Și, cînd Iancu își arunca din cînd în cînd privirea la chipul «popii cel bătrîn», îi părea că acesta zîmbește batjocoritor. Atunci simțea că se-mpie-

trește ceva în el, și să te fi ferit Dumnezeu să-i fi zis o vorbă împotrivă.

Dar mai avea popa Iancu o nădejde. Dan fusese primit între clerici, și, între cântecule de biserică, i se vor deștepta gânduri mai bune și se va trezi în el sufletul de neam hirotonit al Muntenescilor. Și tot va da Dumnezeu să fie bine.

Dan nu s-a împotrivit. A mers și a îmbrăcat veșmîntul lung preotesc, ca oricare alt tînăr. De ce să nu-l îmbrace ? Că doar acum e om mare și trebuie să-și vadă de-o slujbă. Dar după o lună de seminar, popa Iancu primi o scrisoare scurtă de la superioritate : «Fiul dumitale înainte cu două săptămîni ne-a spus că l-ai chemat acasă, fiind bolnav. Dacă îi este mai bine, să vie cît mai în grabă, în interesul lui.»

Popa Iancu, citind scrisoarea asta, gemu ca și cînd l-ar fi înjunghiat un fier ars prin inimă. Stătu apoi așa, ca înlemnit, în mijlocul odăii, cu privirile rătăcite. Ieși afară trîntind ușa de se zguduiră fereștile, ca și cînd ar fi căzut trăznetul pe undeva pe-aproape. Prin curte n-a dat de nime. I se păru că nu stă bine troaca din care beau vitele, — un trunchi scobit de stejar, cît toate zilele. Popa îl prinse, îl ridică de pe pociumbi, bătu cu muchea toporului un pociumb ce era ridicat, și ridică iar trunchiul. Apoi începu să se plimbe furtunos prin curte, de la șopru pînă la poartă. S-a împiedecat de două bucăți de pari. Le-a ridicat și le-a azvîrlit peste șură. S-a hotărît la ceva. Să se ducă și să scrie atît : «E tot bolnav. Încă rău. Ștergeți-mi băiatul din șirul clericilor, că poate n-o să mai vie.»

Dar cînd să între în casă să facă scrisoarea, iată un rumân năcăjit întră în curte :

— Părinte, să faci bine să vii, că-i tare rău mamei !

Popa Iancu privi la el ca la un dușman :

— Ce vrei, mă ? Iar cu moartea ? Pare că fără mine nu putești muri ! Ba putești, vei vedea tu că putești !

— Să ierți, sfinția-ta, dar e în cele din urmă !

— Asta-i ! În cele din urmă ! Toți așa zic, că-s în cele din urmă ! De ce n-ai venit mai devreme atunci ?

— Nu știam că moare, părinte !

— Nu știai că moare ! Dar trebuie să aștepți pînă să-și dea duhul ? Atunci se vine la popa ? Cum v-am spus eu în biserică, mă ? Cînd trebuie să spui popii că ți-e bolnav cineva la casă ? În clipele din urmă ?

— Ci lasă-mă, părinte, păcatele mele, că mi-i de-ajuns mie cu cîte năcazuri am pe cap. Nu-mi mai ținea și dumneata acum cazanie !

— Ce cazanie ! Asta-i minte, mă, minte trebuie să ai !

— Sfinția-ta, vii ori nu vii ? Voiam numai să-ți spun că e dorința mamei să te mai vadă o dată și să mai sărute o dată patrafiru, că știe Dumnezeu ce va fi pe lumea ceealaltă.

Popa, ca și cînd i-ar fi venit deodată ceva în minte, zise :

— Spui că-i bolnavă rău ?

— Își dă sufletul, sfinția-ta.

— Săca-ți-ar capul ! De ce nu mi-ai spus mai în grabă !

Și popa-și luă grabnic patrafirul și porni, de rumânul abia se putea ține după el.

Sara, fără să-i spuie preotesei ceva, făcu scrisoarea și o trimise. Dar noaptea întreagă popa Iancu nu putu să închidă un ochi.

Abia acum, după ce-a prins să se liniștească de izbitura ceai dintîi a veștii, abia acum a început adevărata furtună în sufletul lui. I se părea că se învîrte casa cu el, apoi că se cufundă într-o prăpastie adîncă, cu o repezeală uimitoare. Atunci se opintea în blanele patului, să rămîie deasupra, să nu se cufunde. Era un întuneric adînc în jurul lui, numai cadrele aurite ale unui chip luminau în noaptea aceea. Popa Iancu își aținti tare privirile asupra chipului aceluia, și, deodată, un fior rece îi zgudui tot trupul. Chipul popii cel bătrîn îl privea dureros, cu ochii plini de muștrare. Părea că aude un glas ce vine de departe și-i spune mereu la ureche, dar glasul îi pătrundea pînă în inimă : «Nu puteți voi nimic, nu puteți !». Și tot de departe păreau că se apropie icoanele pe care popa le-a văzut în gîndurile lui de atîtea ori, învăluite în ceață, și despre care credea că odată trebuie să se lumineze. Veneau tot mai aproape, dar vîlul, în loc să se subțieze, era tot mai gros pe ele, și nu mai putea deosebi nimic. Chipul lui Dan se pierdu și el, întunecat, printre celelalte. Vai, și chipul acesta gîndea el să-l vadă odată luminos cum îi sfîntul soare ! Nu știa nici mai înainte ce-are să fie, dar simțea că odată va fi lipsă de oameni, de oameni luminați la minte, cu inima înflăcărată. Că va fi lipsă de bărbați care să strîngă la piept un neam năcăjit.

Ce vor face ei ? Popa Iancu nu știa ce vor face, dar simțea că vor trebui să spele o batjocoră de veacuri. Și iată, el a vrut să-i deie lui Dan o creștere așa cum și-a gîndit-o el. A văzut Dumnezeu cît a fost de curat gîndul lui. Și iată, limba aceea străină l-a apropiat de-o fată care a nimicit tot ce a zidit el în mintea lui de atîția amar de ani. Bine-a zis preoteasa : «Las' băiatul, vezi

că nu trage să meargă în străini!». Dar preoteasa nu știa nimic. Ea a putut zice astfel. Și totuși, era mai bine dacă se lua după ea. Unde se va fi dus acum Dan? Rătăcește iac-așa prin lume și se va pierde! Cine știe ce se va alege din el! Și nu va mai ști nimeni că e feciorul popii Iancu. Cu cât se gîndea mai mult la Dan, cu-atîta se potolea: Cînd îl vedea cum a fost în anii din urmă, îl cuprindea o milă și o iubire gingașă. Săracul Dan, că mult a suferit el! Mult, și nu ne-a spus o vorbă legănată. Nu, că vedea că pe mine mă doare. Dar am eu dreptul să stau în calea inimii lui? Cîteodată îmi pare că-l am, cîteodată nu. Și asta e! Să nu știu de am dreptul au ba!

O viață întreagă de chinuri i se desfășura apoi. Ce va zice lumea de Dan? Tot vor afla odată că nu a venit acasă. Se va întîlni el, popa, cu prietenii de-ai băiatului și-l vor întreba: «Părinte Iancule, Dan pe unde se mai ține?». Și el va sta cu gura încleștată și nu va ști ce să răspundă. Și la vreo petrecere de vară vor întreba fetele: «Dan de ce n-a venit?», și el își va întoarce într-altă parte ochii uzi de lacrimi. Cunoscuții îi vor zice: «Nu ți-am văzut de mult ficiorul, pe unde-l mai porți la școli?». Și el își va pleca privirea ca un vinovat și se va îngălbeni ca pămîntul. Ce? odată tot va trebui să știe lumea! Și Dan, acolo departe — între străini, pe unde va fi, — nu va ști nimic de toate acestea. Se va uita la fata aceea cu ochi negri, cu fața albă, și va gîndi că altă lume nu mai este. Va suferi, căci nici nu le va auzi batjocorile străinilor, și lui îi va fi de ajuns că poate s-o vadă pe Ella. O, ba nu! Dan nu va suferi asta! Dacă ar suferi-o, n-ar mai fi vrednic să se gîndească Iancu la el, și iată că se gîndește! Se gîndește și

îi e teamă să nu i se întîmple ceva, cum a pornit așa, de capul lui în lume. Săracul Dan, că tare trebuie să-i fie arsă inima ! Altfel, cum și-ar putea închipui Iancu, ca feciorul lui, care e așa de cuminte, să se gîndească la trăinicia dragostei lui cu o fată din neamul asupritorilor ? Nu, nu, e un foc aprig, dar un foc care trece. Numai de nu l-ar arde pe săracul Dan, pînă se va scăpa de el.

Dimineața spuse tot și preotesei, care rămase înlemnită. Bocetele ei nu încetară săptămîni de-a rîndul. «Săracu Danu ! Ce va fi cu el ? Pe unde va dormi ? Cine i-a spune o vorbă bună ?»

Către sărbătorile Crăciunului, Dan le scrisese o carte lungă și duioasă, de au plîns și popa și preoteasa ca doi copii, cînd au citit-o. Să nu-i ducă nici o grijă, că el e bine. S-a înscris la Drept și scrie într-o cancelarie. Nu duce nici o lipsă. De Ella amîntea numai atîta că poate s-o vadă în toată ziua. Preoteasa s-a mai liniștit ; popa încă părea mai senin.

Dar trecură sărbătorile Crăciunului, ale Paștilor, trecu vacanța de vară, și Dan nu mai venea acasă. Scria că e ocupat mereu cu scrisul în cancelarie și că nu poate veni.

Iancu, cum era preot, știa că tot ce vine, de la Dumnezeu vine. A rămas cu o durere mare în suflet, care însă izbucnea foarte rar. Gospodăria lui mergea strună, ca și mai înainte, și părea de multe ori mulțumit de sine. Dar nu mai mergea nicăiri. Rar în oraș, cîteodată, cu treburi importante. Și atunci i se părea că domnii de pe-acolo se uită cu ochi cercetători la el și că vor să-l întrebe ceva. Popa trecea repede pe lîngă ei, dar i se părea că aceia rîd disprețuitor după ce a trecut. Părerea aceasta îl urmărea și acasă. Aci însă, totuși, se sim-

cea mai tare. Numai cînd trecea cineva, — vreun domn, — prin sat, și nu se abătea pe la el, atunci își simțea în-treagă umilirea. Iar durerea adîncă din suflet i se răscolea numai după ce se aprindea lampa. Și tot umplea paharele — pentru el și pentru oaspe. Atunci i se părea că nu a uitat nimic din tot ce gîndea odată, și, să nu fi fost preoteasa să-l îmbune, cine știe ce-ar fi gîndit străinul de vorbele popii !

III

Soarta lui Dan era hotărîtă, căci Ella ar fi murit chiar numai la gîndul că trebuie să se despartă de el vreodată. I-a scris numai atîta, că-i bolnavă, c-ar vrea să-l mai vadă, și Dan a și pornit fără să se mai gîndească. Și, într-adevăr, era bolnavă, se ofilea vîzînd cu ochii, și baronița nu mai știa pe ce lume e. Cînd a sosit Dan, l-a îmbrățișat ca pe copilul ei, și, în două zile, i-a aflat o cancelarie de avocat foarte bună. Putea să trăiască bine Dan, și în toată după-amiaza trebuia să vină la Ella. Lumea în care trăia Dan acum nu-i mai cerea să gîndească. Nu s-a gîndit nici la ceea ce a făcut, nici la ce va urma de aici încolo. Simțea numai că e bine așa, nespus de bine. În toată după-amiaza să respire viața care-i lipsește pînă în după-amiaza următoare... Încetul cu încetul i se întărea simțămîntul că, în lumea asta, nu există nimic afară de dragostea lui. Nu-i venea nici-odată în minte viața lui trecută, nu-și mai aducea aminte de sat. Abia cîteodată îi răsărea chipul părinților. Dar

aşa de şters, încît îl uita foarte în grabă... Vor trece cîţiva ani, s-o face avocat, şi, atunci, nu va fi nici o piedecă s-o poată lua pe Ella.

Vacanţele nu le petrecea în cancelarie, cum scria acasă. Mergea cu fata şi cu mamă-sa la băi şi prin străinătate. În trei ani de zile se schimbaseră de nu l-ai mai fi cunoscut pe feciorul popii Iancu. Să fi venit acum în sat, oamenii s-ar fi uitat miraţi după el : «Oare ce domn să fie acesta, măi dragii mei ?». Dar lui nu-i da prin gînd, căci părea că nu se mai gîndeşte la nimica. De la baroniţa nu avea să sufere nici o umilire. Era un suflet împăcat, trecut peste apele turburi ale mării şi care nu avea ochi să se mai uite la fată, aşa-i era de dragă. Dar aveau rudenii pe care Dan niciodată nu le-a putut suferi. Domni bătrîni, cu barba albă şi cu feţele pocite. Domni tineri, care, pînă nu se dregeau la oglindă, erau negri-vineţi. Domnişoare cu părul mincinos şi cu obrajii vîruiţi. Veneau cînd unii cînd alţii pe la baroniţă, de multe ori cînd era şi Dan pe acolo, şi atunci nu-şi mai afla stare pe scaun. Ce au mutrele acestea cu Ella ? Sînt aşa de departe unii de alţii cum e cerul de pămînt. Şi, în răstimpuri, cînd vedea că Ella rîde cu hohot de glumele lor uşoare, simţea parcă ceva rece cum i se apropie de inimă.

Într-o sară s-au adunat la baroniţă multe rudenii. Era sărbătoare mare în sara aceea : a doua zi era aniversarea Ellei. Între pahare voia bună crescuseră deodată. Ella, într-o haină albastră, părea că nu umblă, ci pluteşte prin casă. Dan era plin de voie bună cum nu mai fusese de mult. Glumea acum cu oamenii aceia pe care mai înainte nu-i putuse suferi. Ochii-i luminau ca două diamante negre, înlăcrămate. Cu neamurile fetei vorbea ca şi cînd ar fi

fost rude de-ale popii Iancu, și avea sentimentul că trăise foarte de mult între oamenii aceștia, că e *acasă* între ei. Când se gîndea că mîine va fi logodna lui cu Ella, fără să vrea îi veneau în minte crîmpeie din viața lui, chipuri din copilărie, de la ei din sat. Dar le vedea așa de șterse, încît ochii nu i se puteau opri mult asupra lor. Ce-a trăit el pînă acum ? Nimic. Numai de-aici încolo va începe pentru el adevărata viață.

Veselia curgea tot mai adîncă, răscolind hohote de rîs, — Doamne, ce hohote ! Altădată feciorul popii Iancu și-ar fi astupat urechile și ar fi scrîșnit din dinți. Acum rîdea și el cu ceilalți. Așa, către miezul nopții, rîsul conțeni și oaspeții își întoarseră capetele spre un domn tînăr, vestit de bun povestaș și glumeț. Nu zisese mai nimic, în sara aceea, pînă atunci. Ce va spune ? O întîmplare petrecută în zilele acestea în oraș. Se preumbla, acum de curînd, cu niște prieteni. Într-un colț de stradă vede doi oameni și o femeie, cum stau pierduți, nemaiștiind în ce parte s-o apuce. De cîndu-i pe lume, nu a văzut atîta prostie întipărită pe fața unui om ! Ai fi zis că viața întreagă și-o petrecuseră într-o pădure întunecoasă, și că miroseau cu nările-n vînt, — ca sălbătăciunile, — să vadă încotro s-o apuce. El, povestașul, nu a mai putut răbda să nu meargă pînă la ei, după ce a văzut că tot într-un loc stau. Căciulile acelora li s-au ridicat din cap, și părul lung, uns, lucea la soare. I-a întrebat cine-s și ce caută. Și bărbații și femeia au început să vorbească toți trei deodată, făcînd semne neisprăvite cu mîna. Au venit și prietenii lîngă el, și-au rîs să moară, cum oamenii aceia nu-și mai gătau poveștile, deși vedeau că nu înțelege nimeni nimic, decît o vorbă numai : Ardeal. Și deodată a înțeles că aceia erau niște valahi.

I-au făcut să se urce într-un tramvai, să mai rîdă puțin lumea. A doua zi gazetele scriau de un scandal petrecut în tramvai. Cică doi valahi au bătut pe conductorul tramvaiului, fiindcă acesta i-a tot întrebat că unde merg, dar ei n-au răspuns nimic, ci s-au plimbat de cîteva ori de la o stație la alta. Cînd conductorul le-a cerut bani și n-a vrut să-i lase să coboare, i-au tras o sfîntă de păruială, de se strînsese lumea ca la urs. Poliția i-a dus pe toți trei la răcoare.

— Deștepți oameni, frate ! Să prinzi iepuri cu ei ! zise cineva.

Și rîseră cu toții din inimă. Cum, și Ella a rîs ?! Zîmbit-a oare, sau numai i s-a părut așa lui Dan ? Nu, nu a putut să i se pară. Căci el, cînd a început domnul acela să vorbească, a simțit așa deodată trei junghiuri în inimă, de s-a îngălbenit ca pămîntul. Ochii i s-au oprit la Ella și nu și i-a mai luat de la ea pînă nu s-a isprăvit povestea. Și iată, cînd au hohotit ceilalți, a zîmbit și Ella. Lui Dan i se părea că i se apropie de inimă ceva rece ca gheața.

Din gluma aceea se porniră altele pe socoteala valahilor. Bătrînii vorbeau despre cruzimile acestor oameni fără suflet, povesteau cu glasuri înalte fărădelegile lor din răzmeriță. «E un popor sălbatec și de-aceea e brutal.» «Ce bine era odată, cînd puteai plezni trupurile acelea de bestii pînă țîșnea sîngele, și se zvîrcoleau ca șerpui în țărîină !»

Știau toți să spună cîte o cruzime sau prostie de-a valahilor. Unul începu de capii revoluțiilor românești : «Au fost tîlhari de codru ! Și nu le-a săcat nici acum sămînța detot !» Rîdeau și vorbeau cu glasuri potolite, deșărtînd paharele. Și nu se afla un singur om care să

spună o vorbă bună de oamenii aceştia, nimeni care să le ia apărarea !

Dan simţea că tot mai tare îi încheleştează inima o mână de gheaţă. Era alb ca pereţii, şi ochii îi ardeau, de nu te-ai fi putut uita la el. Nu se mişca însă de pe scaun. Din când în când, părea că valuri mari îi umflă pieptul, şi atunci privea cu ochi rugători la Ella. Părea că aşteaptă să spună ea o vorbă de apărare. Dar n-a spus. Nu, ci a râs şi ea în rînd cu ceilalţi, umezindu-şi ochii negri. Citise şi ea cine ştie pe unde o glumă batjocoritoare despre valahi, şi o spusese.

Lui Dan i se păru că s-a frînt ceva în el, simţea că mîna aceea rece atît i-a strîns inima pînă i-a făcut-o numai cît un glonţ. I se păru, apoi, că prin casa întreagă începe să bată un vînt ce-l izbeşte puternic în faţă. Părea că împrăştie şi părea că aduce ceva vîntul acesta. Iar lumea începu să se învîrtă cu el şi, cînd i se păru că acum se cufundă, gemu o dată, de rămaseră cu toţii încremeniţi.

— Ce-i, Bubi ? Ce-i cu tine, dragă ? Uite cît eşti de palid ! Ce te doare, scumpule ? Vai, mamă, vino, că moare Bubi !

Ochii lui Dan priveau nemişcaţi, arşi de o mare durere. Cînd îşi ridică privirile la Ella, aceasta nu putu să zică decît :

— Ah, mamă ! — şi căzu în braţele rudeniilor.

— Ce ai, domnule Havasi ? Ai necaz cu inima ? Nicî nu ştiam că suferi de inimă. Apoi atunci, vezi bine, petrecerile lungi nu pot să-ţi facă bine.

— Da, cu inima. Dar îmi trece, nu-i nimic, ştiu eu că-mi trece.

Baronița se sperie de glasul lui ; nu-l auzise nicicînd să vorbească așa de adînc, ca de pe altă lume.

— Auzi, dragă, eu văd că suferi. Să dormi în noaptea asta la noi. Trimitem după un doctor.

— Nu, doamnă, nu e de lipsă. Știu eu că-mi trece.

Își roti o dată prin casă ochii măriți de durere, se sculă și plecă.

În odăița lui i se păru că i se mai ușurează durerea și putu judeca mai limpede. O, da, nespus de limpede vedea ceea ce pînă acum nu văzuse. Zgudui de friguri îi cuprinseră trupul tot, și inima începu să-i bată deodată tare. Îi veniră în minte, clare, icoanele din trecut. Își vedea într-o lumină mare copilăria lui. Luncile cu iarba mirositoare, cerul senin și înalt, pădurile întunecate și, spre miazăzi, munții vineți. Părea că nu le-a văzut în viața lui așa de frumoase ca acum. Preoteasa și popa păreau că privesc în depărtări și tot așteaptă pe cineva să vie. O, da, popa Iancu e un sfînt ! Cînd l-a dus la școli străine, nu știa popa Iancu ce-are să urmeze. Și iată ce-a urmat. Acolo a suferit cu inima arsă de durere, cu dinții încleștați, toate bajocurile străinilor. Ochii îi ardeau și nu cutezau să privească pe dascăli în față. Simțea că n-ar fi bine să-i privească. Așa a dus-o el doi ani, și n-a spus la nimeni nimic. Dar, iată, de cînd s-a întîlnit cu Ella, el a început o altă viață. Îi părea că toată lumea îl privește cu ochi buni. Ella era străină, dar lui Dan i se părea că de-ar fi totîstrăinii așa, ar fi cu toții frați. Se alipise tare de femeia asta, și era hotărît să trăiască între străini, numai să trăiască în apropierea Ellei. Fără nici o greutate a suferit să i se zică Havasi, cînd erau oaspeți în casă. Ce-i un nume ? Și a tot mers așa orbiș înainte, pînă ce, în sara aceasta

s-a descărcat un trăsnet aproape de el. Și trăsnetul acela a fost râsul batjocoritor al Ellei. Și, din descărcarea aceea, s-a făcut deodată lumină în jurul lui, în mintea lui. O, numai acum înțelege el cât de mult s-a înjosit. Aude în urechi batjocorile vechi de la școală, și-l dor acum cum nu l-au durut niciodată. Abia acum înțelege cuvintele baroniței, nespuse de umilitoare : «Tot la noi mergi și pe anul viitor ? Foarte bine faci. Înveți o limbă, pe urma căreia poți să trăiești în viață.» Adică limba lui e o zdreanță de lepădat, nu mai poți trăi în lumea asta cu ea ? Și uite, când a părăsit seminarul și a venit, ca un smintit, să nu moară Ella, baronița, în loc să-i dea lăcaș aci la ea, și toate cele de lipsă, i-a câștigat un loc de scriitor. Îi era rușine să-l ție în casă. Da, rușine. Vezi că a făcut să i se zică și pe alt nume, să nu știe nimeni din ce neam se trage. Adică neamul lui e o batjocură a lumii ? Să nu fie vrednic să stea în rînd cu alte neamuri ? Vai, Dane, tu numai acumă bagi de samă cât de orb ai fost ! Cât de nefericit ești tu, Dane, că iată, ochii aceia ce te-au făcut să-ți iei lumea-n cap, nu oglindesc un suflet deosebit de sufletele celor pe care i-ai întâlnit în jurul ei, și pe care nu ai putut să-i suferi nicicînd. Cum de te-ai putut tu hotărî să-ți petreci viața între astfel de oameni ?

Dan se cutremură și se umplu de groază : locul ăsta de scriitor baronița i l-a câștigat. Din el a trăit trei ani ! Și i se părea acum că viața lui în ultimii trei ani a fost o viață de parazit, slujba lui — o slujbă murdară. Vîntul care-l simțise la baroniță în casă, se porni acum iară. Părea că vrea să-l răcorească și să spele de pe fruntea lui o pată grea. Și părea că aduce de departe icoane clare, luminoase. Ochii lui Dan se deschiseră mari, să

vadă bine : popa și preoteasa îl așteptau cu brațele deschise, și icoana aceea întunecată din părete părea că se luminează. Cum de n-a putut să înțeleagă el pînă acum că locul lui e între semeni, nu între străinii asupritori ? Uite, acum parcă citește în ochii înlăcrămați ai preotesei, în privirile aprinse ale popii, judecata aceasta !

Dimineața Dan telegrafie acasă : să trimită căruța la gară. Apoi scrise baroniței cu litere ce pătruseră prin hîrtie : «Mă duc și nu ne vom întîlni mai mult. Drumurile vieții noastre n-au fost făcute să se întîlnească.» Dar rămase un răstimp pe gînduri : ce să-i scrie Eliei ? Mai avea el să-i scrie ceva ? Nu avea. Și cum i-ar și putea scrie acum ?

Popa Iancu, îndată ce primi telegrama, ieși furtună pe ușa, rupse căpestrele cu care erau legați caii în grajd și-i îmbracă în hamuri pînă ai număra zece. Se urcă în trăsură și-i arse cu pleazna de fuior. Dar la poartă caii se opriă deodată, frămîntînd pămîntul. Popa-i înfioră să sară în două picioare. Preoteasa Maria ieși speriată în pridvor :

— Pentru Dumnezeu, Iancule, ce te-a apucat ? Îmi vine să-mi fac cruce ! Ce-i cu tine, Iancule ? Unde ai de mers cu căruța ?

— Vine Dan, Mărie, astăzi vine !

— Vine ? Atunci mîna, părinte, mîna în grabă !

Numai peste cîteva clipe au băgat de samă că poarta e închisă. Căruța a trebuit dată înapoi, și numai după aceea durui podișorul de la poartă. Barba popii flutura în vînt, și caii se umplură în grabă de spume. Cînd sosi șirul lung de vagoane, cum trecură puțin de gară,

popii i se păru că nu o să se mai oprească, și începu să alerge după ele. Când se coborî Dan, popa Iancu l-ar fi cunoscut dintr-o mie, deși nu mai era Dan cel deodată. Nu l-a sărutat, nu l-a strîns în brațe, ci, strîngînd mîna băiatului ca într-un teasc de fier, i s-a uitat drept în ochi :

— Ai venit, Dane ? Era să mori pe-acolo prin străini ! Bine-ai făcut, Dane, bine-ai făcut ! Nu te teme, Dane, va trece tot. Ajută Dumnezeu !

Căruța porni într-o goană și mai nebună. Ai fi zis că la mijlocul drumului caii vor plezni. Popii i se părea că furase o comoară scumpă și aleargă s-o ascundă acasă cît mai curînd. Din cînd în cînd își da peste umăr barba mare : Dan era tot în căruță ! Și Iancu ardea cu pleazna de fuior iepele pe spinare, îndemnîndu-le să meargă din ce în ce mai iute.

Popa Iancu a tras în sara aceea o cină pînă după miezul nopții. Îi spunea preoteasa :

— Las' să se culce Dan. Ce, atîta amar de drum cît a venit, l-a zdrobit cumu-i măru !

— Ba nu ! Ce știi tu ! Așa-i, Dane, că nu ești ostenit ? Spune numa, Dane, spune, frate, ce sfîntu, doar nu te vei fi ostenit !

Și Iancu îl învăluia cu o privire prin care vedea un suflet aprins, desfăcut parcă de trup, care în toată clipa poate să pornească într-un avînt măreț, să nu se mai întoarcă.

— Simțeam eu, frate, că tu nu vei putea suferi nici o umilire. Gîndul acesta a ținut sufletul în mine. Măi, Dane, mă, ce crezi tu, ce-ar fi fost de nu te mai întorceai ? Ia, ar fi trecut ele odată și zilele ce le mai

aveam de trai ! Cine ar fi știut dintre noi atunci ce e viața ?

Popa se frământa pe scaun și nu se putea așeza bine.

— Drept ai, Dane ! Asta din sufletul meu a ieșit. Sîntem și noi cineva în lumea asta. Și nu-și mai bate joc nimeni de noi ! Acum să știi că ești om, Dane ! Bea, frate, să bem păharul acesta în sănătatea ta.

Și el ciocnea, ca și cînd ar fi vorbit cu un străin :

— Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască !

Dan dormi bine, după ce vreo trei nopți de zbucium îl storseseră, ca și cînd ar fi zăcut patru luni pe coaste. În zilele următoare, încetul cu încetul i s-au luminat și cele din urmă ascunzișuri întunecate ce-i rămăseseră în suflet. În aerul înviorat, sub bolta albastră de ci-coare, obrații lui începeau să se rumenească. Zicea de multe ori, cu ochii umezi : «Vai, mamă, cît e de bine acasă !»

Dar n-au trecut trei săptămîni, și Dan căzu la pat. Se usca văzînd cu ochii și părea că-l cearcă niște jun-ghiuri pe la piept. Noaptea dormea foarte neliniștit și-și aducea aminte de multe ori de chipul Ellei. Ce va fi gîndind fata aceea, că el a părăsit-o în ziua logodnei ? Bine, dar ce drept mai avea să se gîndească ? Nu și-a bătut ea joc de Dan, nu a rîs ea împreună cu ceilalți ? Dar dacă ei nici prin minte nu-i va fi trecut că-l va supăra ? Putea el să creadă că Ella a rîs din răutate ? N-a avut el vreme să-i cunoască sufletul ? Nu i-a ră-mas lui proaspătă, pînă în sara aceea, impresia dintîi, că Ella e un înger ? — Și, din zbuciumul de gînduri, i se limpezea tot mai mult unul : Ella era nevinovată. Și atunci simțea o durere pe care n-o mai simțise nici-odată în viața lui : i se părea că din inimă îi șoptește

un glas plin de durere : «Dane, asta e dragostea ta ? Vrednic ești tu că fata aceea și-a oprit odată ochii la tine ?» — Și lui Dan îi venea să se înăbușe cu pernele din pat, să înțepenească deodată, să nu mai simtă nimic.

Preoteasa atît i-a melițat popii, pînă ce l-a silit să meargă după un doctor.

Acesta îl examinează cu atenție și-i spuse popii, între patru ochi, îngrijorat :

— Părinte, e primejdie. Poate să fie atacat în toată clipa de boală de piept. E din cale afară de agitat, și din pricina asta nu mai scapă de fierbințeli.

Iancu privi încruntat la doctor.

— Ce primejdie, doctore, ce primejdie ? Las' că-i trece, știu eu că are să-i treacă. Ce știi dumneata !

Doctorul plecă mînios și-i spuse că mai mult să nu-l cheme la casa lui.

Și drept avu popa Iancu. Dan se ridică din pat și se întremă în curînd. Făcea plimbări lungi pe cîmp, prin păduri și, cînd venea acasă, preotesei i se părea că-i tot mai frumos. «Bun e Dumnezeu, va mai trece și vremea pînă la toamnă, și, atunci, Dan va pleca să-și urmeze drumul acolo unde l-a lăsat : să se pregătească pentru hirotonire. Acuma să-l vadă fetele din jur. Doamne, știu că și-ar scoate vorbe rele, de să umpli o țară cu ele. Numai iacă, Dan nu vrea să meargă la nici o petrecere. Las' numai, pînă va intra între oameni ! I-a veni voia atunci.»

Popa se liniști și aștepta să vină odată septembrie. Iancu, dacă ar fi fost după el, nu i-ar fi amintit lui Dan nimic despre îndatoririle lui. Era bărbat acum și știa el singur ce trebuie să facă și ce nu. Dar preoteasa

vroia să aibă cât mai degrabă o noră în casă. Și feciorul trebuia să meargă acum pe drumul pe care i-l vor arăta părinții.

Înainte de plecare însă, lui Dan îi sosi o scrisoare. O luă singur de la cancelarie și, așa, acasă nu află nimeni nimic. Dan cunoscuse litera mărunță și-l cuprinsese un tremur nervos. «Nu vreau, Bubi, să te supăr. Dacă-ți place ție așa, fie. Tu vei fi fericit. Dar, pentru Dumnezeu, atîta poți face și tu în lumea asta pentru mine : vino, să ne mai întîlnim o dată. Numai o dată să te mai văd. Nu vor fi neamurile la noi. Îți promit. De nu vei veni, Doamne, nu știu ce va fi atunci. Te-aștept, Bubi, să știi că te-aștept. Dacă mi-ai spune că nu poți veni pînă peste un an, și pînă atunci te aștept. Numai să știi că vîi !»

De cînd a primit scrisoarea și pînă la plecare, Dan fu voios ca un copil căruia i-ai dat o jucărie plăcută. Se minuna preoteasa, se ciudea și popa și amîndoi se gîndeau : «În sfîrșit, s-a întors băiatul pe calea cea bună». Dar, în ziua plecării, parcă-i luase cineva cu mîna bucuria. Privea cu niște ochi pe care nu-i mai văzuse popa Iancu în viața lui : se amestecau în privirile acelea duioșie, teamă, întrebare, învăluite într-o ceață de durere. De ce se uita Dan așa de mult la surioare, la preoteasă, la icoanele din casă ? Ce ? nu mai văzuse scaunele și paturile ? Uite, pînă și scăunașul cu trei picioare, pe care mestecau mămăliga, îl ridică și îl privește. Apoi, din grădină era să nu mai vină. Și, cînd veni, ochii-i erau plini de lacrimi.

Niciodată despărțirea lor n-a fost atît de duioasă ca acum.

— Sărut mîna, mamă, și să mă iertați !...

Preoteasa izbucni în plîns.

— Să mă ierți și dumneata, tată. Te-am supărat mult în viață !

Popa rămase cu ochii mari, deschiși.

— Cum vorbești tu, Dane ? De ce să te iert ? Te-am iertat de mult, frate.

Cînd se sui în trăsură, îl podidiră lacrămile.

— Auzi, Dane, auzi, copile. Las', nu merge azi. De ce să pleci cu atîta inimă rea ? Nu-i grabă, știi, azi nici nu e comunicație directă. Trebuie să aștepți într-un loc șase ceasuri. Ce-i face tu acolo, Dane ? Las', pleci mîine și nu aștepți nici o jumătate de ceas !

— Mă duc acum, tată, las' că mă duc. Mîină, Gheorghe !

Cît ce se depărtă de casă, sluga trebui să lase caii în pas, căci Dan părea că vrea să-și ia rămas bun de la toate casele, de la toate hudițele din sat. — Doamne, ce case frumoase ! Străluceau de albe, și o mîndrie părea că se desprinde din orice casă și curte largă. Și uite, pe la porți ce mai bulgări de copii : să-i frîngi în genunchi. Unde mai văzuse el asemenea odrasle ? Și doar umblase și prin țări străine. — Femeile bătrîne, pe la porțițe, cu furca în brîul de lînă, parcă așteptau să vie un pictor mare să le vadă și-apoi să uimească lumea cu tablourile sale. Și uite carul acela, cu doi boi, ce se leagănă în mersul domol, pare că de-a dragul să te-ntinzi pe fînul de pe leasa lui, să-ți vie somnul, și numai din cînd în cînd să-ți ridici puțin capul și să zici, ridicîndu-ți pălăria de pe ochi : «Cea, Păun !» Luncile cu otava moale, deasă, pare că te cheamă să te cobori din căruță și să te plimbi pe lîngă ele, odihnindu-ți privirile pe covorul verde. Și iată, aici, pe priporul

acesta, aici e mai bine, că de aici se vede tot... Dan nu mai putu răbda.

— Las', Gheorghe, las' să mai stea, să mai răsuflă caii !

Gheorghe nu prea înțelese de ce trebuia să lase caii să răsuflă, cînd de-abia făcuseră cîțiva pași, abia ieșiseră din sat. Dar opri.

Satul, de aici, se vedea numai unde și unde, albind ca niște pete de var printre pomi. Dacă știai încotro e biserica, puteai să bagi de samă și clopotnița neagră.

Soarele se apropia de asfințit, și umbrele dealurilor cădeau ușoare și moi. Răcoarea se cobora din înălțimi, făcînd văzduhul și mai curat. Bolta cerului albastră, parcă mai groasă, spre miazăzi se răzima de munții fumurii. În oprit pășteau vitele albe, și se auzea dăngănind din cînd în cînd clopotul vreunui bou împungaci ce mergea în frunte. Caprele, pe măgură, împrăstiate printre spini, le ciuguleau frunzele, furnicînd neastîmpărate. În răstimpuri se ridicau în înălțimi mugete de vaci, și, mai rar, boncăitul mînios al taurului. De pe coaste și din văi venea glas de fluier. Melodii frînte, nepotrivite, de la copiii ștregari, ce acum se învață să zică, și melodii pline, unduloase, pline de fiori, din fluierile tinerilor cărora le mijeste mustața. Ca într-o biserică largă, sonoră, plîngea sufletul îndurerat, viu, al doinei :

Bade, de dragostea noastră
O-nflorit doi pomi pe coastă,
O-nflorit și s-o uscat...
Dragi ne-am fost, și ne-am lăsat.

Pe drum treceau cară cu fîn, așa de frumos încărcate de păreau pieptănate. Și, deasupra sulului, de lângă gluga albă, răsărea cîte un cap bălan de copil, clătî-nîndu-se încet, ca și cînd o mîină nevăzută îl legăna să adoarmă. Rumânul, pe lângă car, cu biciul pe umăr, se leagănă și el în mers domol. Iată acolo, în lunca aceea, a fost otava mai mare, că acum o strîng în mici căpițe flăcăii, pe cînd fetele tot pășesc după greblele ce aleargă harnice. E atîta sănătate și atîta viață în tinerii aceștia, cum n-a văzut Dan în toată lumea pe unde a umblat.

Feciorul popii Iancu se uita la toate acestea ca și cînd nu le-ar mai fi văzut niciodată. Privea și nu se mai sătura. Cîtă frumusețe, Doamne, și cîtă sănătate ! Știi, să stai totdeauna cu fruntea ridicată, cînd te întreabă cineva : «Ce nație ești ?» — Și el unde merge acum ?... Între cei care au vorbit așa de batjocoritor despre ai lui. Acolo unde îi vor zice iar Havasi, să nu mai știe nimenea de unde a venit. Lui Dan îi trecu un fior rece prin tot trupul. Ce să caute el între oamenii aceia ? Ce rost are viața lui acolo ? Pricep ei ce-i frumos și bun în lumea asta ? Dar chiar să priceapă, ce-ar urma de aici ? Nimic. Pentru oamenii pe care-i disprețuiau, de bună samă că nu vor face nici un bine. «Dar tu, care știi ce plătește tulpina de unde-ai pornit, care cunoști durerile, idealurile unui neam, să te închizi într-o cetățuie și să nu mai ieși de-acolo ? Nu, nu, sufletul tău, Dane, e cu mult mai larg, cu mult mai adînc ! Ți-a răsărit în cale o femeie, ai iubit-o, o iubești și acum, dar iubirea asta vezi bine că te smulge, te înstrăinează de acolo unde-ai putea să trăiești. Vai,

Dane ! aceea nu-i viață, ce ți-ai închipuit tu mai înainte : să te retragi într-un colț de lume cu femeia pe care o iubești și să nu-ți mai pese de nimic. Vezi tu bine cum ți se ridică pieptul cînd privești peste sat, peste hotar, sus în înălțimi, departe, la munții vineți. Acestea toate te cunosc, măi Dane, ți le-a dat Dumnezeu ție, ca aici să-ți arăți vrednicia vieții. Cine știe dacă nu a rîs și Ella atunci, din inimă, ca și altele ? Așa-s femeile, ușoare. Dar, măi Dane, un bărbat nu se lasă să-l poarte o femeie de mîină. Ce să cauți tu în negura aceea veșnică, în furnicarul acela de oameni trecuți înainte de vreme ? Să colinzi iar străzile, ca să găsești o casă ? Măi Dane, mă, să pleci tu așa, pentru totdeauna, fără să spui o vorbă legănată cuiva ? Să nu se supere ? Parcă așa nu se vor supăra ! Ce inimă ai tu, Dane ?»

Din clopotniță începuseră deodată să se împrăștie în văzduh, învăluindu-se, valurile cîntecului de aramă. Umplură cuprinsul întreg, trecură peste deal, trezind și liniștea din pădurile vecine.

Lui Dan i se păru că valurile acelea de cîntec sînt niște vestitori ce aleargă grabnic în toate părțile, pornesc furtună spre munți, vin iar înapoi, ca biciuiți de o putere nevăzută. Glasul acela dureros îi pătrunse în suflet.

— Cine-a murit, Gheorghe ?

— Știe Dumnezeu, domnișorule...

Dan tăcu, și, după un răstimp, întrebă iar :

— Cine-a murit, Gheorghe ?

— Nu știu, domnișorule. au fost mai mulți pe ducă.

Dan îmbrățișă iar cu privirea satul și hotarul întreg, deasupra căruia plutea chemător, plin de durere, glasul clopotului. Un oftat adânc, prelung, ca la oamenii ce mor, îi cufundă pieptul, apoi își așinti ochii ageri, plini de văpăi în ochii lui Gheorghe, și înainte ca sluga să-și dea sama ce se întâmplă, îl îmbrățișă și-l strînse cu putere la piept, șoptindu-i :

— Întoarce, Gheorghe, întoarce că mergem acasă !

POPA MAN

POVESTIRE DUPĂ O LEGENDĂ

*Cînd tun în biserică,
Fetele-mi pun piedică,
Și cînd tun în liturghie,
Ele-mi trag cu ochiul mie.*

(Cîntec vechi)

În Teleguța, în anul acela, începu a se desprimăvăra devreme. Aflase vulpea gheață la Stretenie, peste râuri și peste văi, și, după vorba din bătrîni, dacă află vulpea poduri de gheață la Stretenie, se înmoaie gerul decu-vreme. Peste Teleguța băteau domoale vînturi de la miazăzi. Aerul tare, subțire, ce stăpînise deasupra cîmpurilor de nea, se îngreuia, se îngroșa parcă de răsufllul plin de umezeală, de mireasma de ploaie a vînturilor. Și neaua începu să se înmoaie. Înnegriră mai întîi pădurile goale, rare, în depărtările fumurii, apoi pete întunecate se iviră și ici, și colo, cum își scoteau dealurile umerii din nea. În răstimpuri călătoreau peste Teleguța nori grei, întunecați, de la miazăzi la miazănoapte ; călătoreau tăcuți, obosiți parcă.

La făuriștea din mijlocul satului răsună necurmat cântecul clar, ritmat, al ciocanelor ; foiul sufla înădușit, gemînd de oboseală, iar jarul se înviora mereu, încununat cu flăcări miçi, vineții. Telegușenii își dregeau fierele de pluguri, cel din frunte lungăreț, ca o limbă uriașă de oaie, cel din urmă lătăreț, ca o limbă năstrușnică de bou. Curtea făuriștii era plină de pluguri și de roți de car, ce așteptau să fie ferecate din nou, ori numai să le strîngă omul negru, plin de fum și de smoală, să le strîngă cercurile lucii de fier.

Faurul vorbea zmîncit, striga, înjura pe cei trei feciori ai lui, care îi ajutau la muncă. Iar de pe ulițele satului veneau mereu oameni cu vreun raf nou pe spate, ori durigînd vreo roată de car.

Și, după cîteva săptămîni, în Postul Mare, plugurile tăiau brazdă adîncă, neagră, în ogoarele mustoase. Soarele strălucea pe arături ca poleiul oțelului întunecat ; aburi ușori, ca o negură fină, se ridicau din pămîntul rănit, iar pasările plugului, zvelte, sprintene, băteau un tact rar din coadele lungi, elegante.

Telegușenii s-apucaseră din bună vreme să-și isprăvească arăturile lor, căci nu știau cînd va sosi porunca, — și putea să cadă în toată ziua, — să se apuce de claca domnească. Boulanii își întindeau gîturile în jugurile netede, rumegau în aerul proaspăt de primăvară, și pe ochii lor mari, umezi, pleoapele se lăsau grele.

Doinele, trăgănite și jalnice, plecau și dintr-o parte și dintr-alta a hotarului, se întîlneau și se topeau ca într-o pînză de negură ce se destramă în văzduh.

Pîlcuri de oi ciupărau iarba tînă ră ce încolțise pe văi ca o pudrerie de vîrfuri de ace verzi. Mieii sprinteni,

cu gîturile încordate, zburdau în jocuri ştrengăreşti pe dîmburi, pe marginea rîpilor, spre bucuria copiilor, care nu-şi mai luau ochii de la ei. Odraslele mai răsărite ale teleguţenilor veniseră cu toţii afară pe lunci, pe ogoare, unii ca pogănici pe lîngă boii şi vacile din juguri, cei mai mulţi însă ca paznici ai oilor şi mieilor. Erau tot copii cu obrajii plini, cu ochii mari, vioi, şi care n-au slovenit peste iarnă în cărţile şcolii, — căci şcoală nu era pe atunci în Teleguţa, — copii care, cît a ţinut gerul, s-au dat cu sania pe drumurile şi dîmburile satului.

Cînd sara se întorceau plugurile, scîrţîind din roşile mici de lemn, teleguţenii veneau cîte trei-patru laolaltă, în urma plugurilor, povestind de una, de alta, ca oamenii care se întorc mulţumiţi de la muncă. Dar gîndurile lor, în primăvara aceasta, se tot întorceau în jurul durerii celei mari a Teleguţei, îndată ce coborau spre satul din vale şi zăreau clopotniţa veche, înnegrită de biciuirea ploilor şi a vînturilor.

— N-o să ne vie popă-n sat nici în primăvara asta, începea unul.

— O să petrecem sfintele Paşti iarăşi ca nişte păgîni şi vameşi, spunea altul.

Iar al treilea, vorbind din convingerea tuturor, adăoga :

— Se vede că sîntem noi blăstămaţi de Dumnezeu să fim sat fără popă.

Şi clopotniţa, cum se zărea tăcută şi părăsită lîngă biseriçuţa ce abia mijeia din ferestruicile cît palma, părea că le întăreşte şi mai mult convingerea. Şi gîndurile lor colindau cu ani înapoi.

Douăzeci de Paști trecuseră de cînd teleguțenii rămăseseră fără de popă. Bătrînul popă Ion, care fusese de-aici din sat, închisese ochii acum douăzeci de ani. Și de-atunci nimeni nu le-a trimis popă. Veneau așa, din cînd în cînd, preoți din satele vecine, dar totuși destul de depărtate, veneau și le slujeau vreo liturghie, așa, de cinci-șase ori pe an. Dar asta pentru teleguțeni nu era o mîngîiere. De cîte ori trebuiau să aștepte cu vreo cununie săptămîni și luni de-a rîndul, de cîte ori și așteptarea era zadarnică, și atunci, mire și mireasă, nănași și rudenii, plecau într-o bună dimineață peste dealuri, pe cărări, la vreun popă din satele vecine, să-i cunune pe tineri acolo. Și teleguțenii știau de pe vremea cînd aveau popă în sat că peste dealuri, în sate străine, merg la cununie numai cei ce aveau să-ncheie o cununie oprită de biserică, ori făcută fără voia părinților. Dar acum, în acești douăzeci de ani, trebuiau să facă adeseori drumul acesta, spre rușinea mirilor și a părinților, și tinerii cei mai detreabă.

Cînd era mort în Teleguța, cîntau, chemau clopoțele mărunțele din clopotnița bătrîna, dar nu era popă să vie să citească la mort dezlegările, să-i mîntuiască sufletul pentru viața viitoare. Și cînd teleguțenii văzură cum le rămîn de multe ori morții în casă cîte patru-cinci zile, cum așteaptă și ei, ca și rudeniile, fața bisericească să se arate odată, începură să creadă că vreun blăstăm al lui Dumnezeu apasă peste satul lor.

Mai greu era iarna, cînd se năștea vreun prunc slăbuț, care trebuia botezat îndată. Oamenii știau că cine moare nebotezat se schimbă în vîrcolac și mănîncă din

lună, și de aceea porneau în puterea nopții cu copilul învălit în cojocule, în vreun sat vecin, să-l încreștineze.

Și oricît erau de neobosiți creștinii în împreunarea noilor-născuți cu biserica și cu Hristos, totuși s-a întîmplat să înghețe doi-trei copii nebotezați, în scurgera acestor douăzeci de ani.

Și cînd se-ntîmpla să bată vara gheața, să îmblă-tească sămănăturile pe cîmp, ori cînd intra vreo boală în vite, sau gîngăniile pămîntului rodeau rădăcinile hol-delor, telegușenii clătinau din cap îndurerați și spu-neau :

— Sufletele cele nebotezate, pretine !

Ba, de la o vreme, în sat începură a se purta vești amarnice. Oamenii vedeau limbi de pară arzînd în pu-terea nopții, auzeau glasuri și sunete neobișnuite prin podul caselor, prin pivnițe. Unii văzură chiar umbre înalte, palide, albe cum se strecurau din cimitirul satu-lui, lunecau ușoare pe ulițele luminate de lună și se fă-ceau nevăzute la vreo cotitură.

— Nu-i mirare, ziceau oamenii amărîți, dacă bise-rica noastră stă de-atît amar de ani pustie ! Cine ș-a făcut sfeștanie în casă în anii din urmă ? Cine s-a putut griji în postul Paștilor, cine s-a putut spovedi ? Iacă, vro trei-patru bătrîni din sat !

Și telegușenii așteptau din an în an, doar le va veni și lor în sat vreun popă.

Și, în așteptarea asta, bătrînii satului începură să po-vestească istorii de demult, pe care și ei le auziseră de la părinții lor, despre popii care umblau odată pe la ei prin sat și prin satele vecine. Veneau popi străini, nu

se ştie de unde, vorbeau în popor cîte minuni toate, şi se duceau apoi mai departe, lăsînd în urma lor nedumerire şi, de multe ori, zarvă. Căci ei puneau la cale ca-n tot satul, pe lîngă popa care era, să mai aşeze unul, care aveau apoi să-şi scarmene bărbile. Atunci să fi avut mort în sat, ori un botez, ori o cununie... Nu trebuia să aştepţi, ci trebuia să despaţi pe cei doi popi care se certau de la slujbă. Într-un sat vecin, odată, se născu chiar încăierare între poporării care ţineau cu un popă şi cei care ţineau cu celalalt, pentru biserică : care popă să aibă drept a sluji în casa Domnului.

Şi deşi teleguţenilor nu le plăceau povestirile acestea cu popi care se certau, totuşi, în părăsirea lor, doreau din inimă să mai vină vremi de-acelea. Atunci de bună samă ar avea şi Teleguţa popă.

Diac aveau ei şi acum la biserică. Zadarnic însă, diacul nu-i cap sfinţit. Diacul Ierotei, bătrînul, cînta utrenia, duminica şi în sărbători, uneori şi vecernia ; le vestea creştinilor, din strănă, sărbătorile, — dar ce folos ? darul nu-l are !

Cînd sunau clopotele mărunţele, dis-de-diminează, creştinii îşi făceau cruci largi, înfioraţi ; şi tot drumul pînă la biserică îşi închipuiau că vor afla un preot în altar. Dar bisericuţa lor urma să rămînă tot rece, neînsufleţită. Căci oricît ar cînta de frumos diacul Ierotei, dacă nu s-aude glasul popii din sfîntul altar, slujba tot nefăcută rămîne, biserica tot moartă.

Şi-n multe rînduri oamenii se sfătuiră cum să facă să-şi aducă popă-n sat. Vorbeau în crîsmă, vorbeau pe drum, se adunau înaintea bisericii şi ţineau sfat, dar niciodată nu putură isprăvi ceva.

— Unde să mergem, cu cine să ne înțelegem ? ziceau în urmă ei, privind cu durere în jurul lor, că nu aflau pe nimeni să le deie un sfat cumsecade.

Și astfel ajunseră, pe lângă alte rele, de batjocora satelor vecine și a logofătului moșiei boierești de la ei din sat.

Vecinii, când întâlneau vreun teleguțean, din vorbă-n vorbă se pomeneau că întreabă :

— Da' taica popa ce vă mai face ? Sănătos ?

Și teleguțeanul privea în pământ, încerca să schimbe vorba și se-ntorcea năcăjit acasă.

Alții dintre vecini erau mai răi de inimă și spuneau teleguțenilor :

— Am auzit că voi vreți să treceți la legea ungurească. Se vorbește că-n curînd o să vie un popă care să vă scoată din biserică sfintele icoane.

În sat, în Teleguța, în scurgerea acestor douăzeci de ani, se încuibaseră multe păcate. Feciorii, holteii satului, care nu se gîndeau la stafii și la vîrcolaci, colindau toată noaptea ulițele întortochiate, treceau pîrleazuri mici, ori săreau garduri înalte, și multe femei măritate plecau pe drumuri rătăcite.

Cînd s-a aflat mai întîi cu necinstea vădită o fată mare, bătrînii satului se răzvrătiră adînc, și, înaintea bisericii, în fața poporănilor, diacul Ierotei ținu o cuvîntare scurtă :

— Oameni buni, zise el, peste noi se vede că vin toate nenorocirile. Dar cea de-acum, cu fata necinstită, e cea mai mare. Dumneavoastră veți face bine dacă veți pedepsi-o după legea veche : s-o puneți la ușa bisericii, s-o scuie tot poporul.

Și păcătoasa de-atunci n-a scăpat de pedeapsă, dar multe fete și mai ales multe neveste se făcură că n-o văd cînd trecură pe lîngă dînsa, întrînd în biserică.

Oamenii cu scaun la cap înțelegeau, cu cît treceau anii, că în chipul acesta nu mai e de trăit. Vreo cîtiva flăcăi se făcură stăpîni pe sat : la biserică, la utreniile diacului Ierotei, mergeau tot mai puțini, aproape numai bătrînii, iar blăstămii celor morți nebotezați, al morților îngropați tîrziu, plutea tot mai greu asupra Teleguții.

Într-o duminică din Postul Mare al primăverii anului ce avea să fie al douăzeci și unulea de cînd nu era popă în sat, diacul Ierotei zise, la sfîrșitul utreniei :

— Oameni buni, să vă opriți înaintea bisericii, căci trebuie să ne înțălegem într-un chip. Ori căpătăm popă, ori ni se prăpădește satul. Dar eu cred că vom căpăta. Și noi sîntem creștini, și ne închinăm lui Hristos Mîntuitorul.

Aici diacul se închină, și tot poporul cu dînsul. Iar înaintea bisericii se opri lumea și începu să fiarbă îndată mulțimea de oameni.

În jurul lui Ierotei se adunară gospodarii satului, și sfatul se începu îndată. Vorbi bădical Toma Puiu, omul cel mai cu vază din Teleguța :

— Oameni buni, zise el, noi, vro cîtiva oameni, dimpreună cu diacul Ierotei, ne-am hotărît să mergem pînă la capătul lumii, numai să ne aducem un popă. Că de ocara lumii noi nu mai putem rămînea. Noi patru oameni, cu Ierotei diacul, mergem pînă la protopopul, și, dacă el nu ne dă popă, ne luăm și ne ducem pînă la vlădica. Dacă vreți și dumneavoastră, oameni buni, noi dimineață plecăm la drum.

— Să v-ajute Dumnezeu, ziseră oamenii, cu fețele vesele, iar babele începură să plîngă de bucurie că vor avea iar popă în sat.

Dimineața, luni, cei patru și cu diacul cinci plecară la drum, s-ajungă la protopopie. Dar scaunul protopopesc era departe, nici nu știau bine calea, și, astfel, cei cinci meraseră din sat în sat, întrebînd, pînă ce a treia zi, sara, ajunseră la protopopul.

În Teleguța n-a intrat niciodată picior de protopop, și teleguțenii cei cinci își făceau fel de fel de închipuiri cum va fi protopopul. Într-un gînd se uniră însă cu toții : trebuie să fie domn mare. Și îndată ce deschiseră porțița curții, își luară pălăriile în mînă, iar Ierotei diacul începu să-și dreagă glasul, căci el trebuia să spună păsurile teleguțenilor.

Dar numai maica protopopeasă era acasă, și o sumedenie de copii, care furnicău în toate părțile.

— Și nu vine în ia' sară dumnealui ? întrebă Ierotei, învîrtindu-și pălăria în mînă.

— Nu vine. Dar mîne la amiazi e acasă. Dacă aveți treabă grabnică, așteptați pînă mîne, că și așa spuneți că veniți de departe.

— Hehei ! zise Ion Leic, unul din deputăție, da' ce gîndești dumneata ? Asta e cale, nu glumă !

Și teleguțenii meraseră prin sat să-și caute un sălaș peste noapte. Și în casa unui rumân își povestiră pînă noaptea tîrziu nenorocirile lor, și blăstămul ce se vede că apasă peste Teleguța.

Protopopul sosi încă înaintea amiezii și trimise îndată după străini. Îl dorea și pe el sufletul de părăsirea în care zăcea Teleguța, ofta, privea mirat pînă vorbea diacul, și, la semnele acestea de aprobare, inima lui

Ierotei se încălzea, cît era de bătrînă, și bietul om vorbea tot mai dezghețat, văzînd, din semnele ce le făcea protopopul, ca și împlinită dorința lor veche.

— Măria-ta, încheie el, noi încă sîntem creștini. Și la noi în biserică a mucezit Ceaslovul și Molitvelnicul, iar Sfînta Vanghelie n-o mai deschide nimeni.

Protopopul îi întrebă deodată :

— Aveți în sat casă pentru preot ? Aveți ceva pămînt la biserică, din care să trăiască ?

Teleguțenii rămaseră ca opăiți. Ei nu s-au gîndit niciodată la întrebările acestea. Și abia izbuti diacul Ierotei să zică :

— N-avem, măria-ta, că popa Ion, Dumnezeu să-l hodiească, avea căsuța lui, care acum a rămas nepoților, avea petecul lui de pămînt. Noi, drept că nu ne-am gîndit la nimic, adaose el cu curajul deodată scăzut, dar putem face pe viitor.

— Așa-i, adaoseră ceilalți. Vom face pe viitor să fie de toate.

— Veți face în cîtiva ani, zise protopopul, dar dumneavoastră vă trebuie preot acum îndată. Pe satul dumneavoastră pune stăpînire Necuratul și trebuie să aveți față sfințită în sat. Să vă spun eu altceva. Veți avea doar acasă un om de omenie, care să știe carte, să-l trimitem la vîlădicie, să se sfințească de preot.

La aceasta se gîndiseră ei teleguțenii destul în cei douăzeci de ani, dar, afară de diacul, la ei nimeni nu cunoștea slova.

— N-avem astfel de om, măria-ta, zise diacul.

— Dacă n-aveți, nu-i nimic. Trimiteți unul mai tinăr, care va învăța acolo totul.

Gîndul acesta era nou pentru teleguțeni. Să trimită om fără pic de carte să se facă popă, la aceasta nu se gîndiseră. Dar oricît era de nou gîndul acesta, nu le plăcu. Ei se deprinseseră atît de mult să se cunoască între ei așa cum erau, încît ceva adînc din ei era nemulțumit. Alta a fost cu popa Ion, care a murit. Pe el așa l-au apucat : popă, deși era de aici din sat. Dar să ieie acum pe unul pe care-l cunosc cu toții și să-l trimită la vîlădicie, nu se putea. Aveau ei atîtea pe suflet, aveau în sat atîtea lipse de împlinit, încît simțeau că unul dintr-ai lor nu va putea face nici o ispravă.

Diacul Ierotei se hotărî cu greu și zise :

— Altfel nu se poate, măria-ta ?

— Ce să se poată ?

— Să ni se deie popă.

— Se poate și asta, dar mai tîrziu, după ce veți avea în sat toate cele de lipsă pentru un preot.

Teleguțenii plecară acasă cu inimile îndoite.

Ei cinci mai bine ar fi așteptat, numai să capete în urmă un preot cumsecade. Dar se gîndeau ce va zice poporul... Vor fi mulți, de bună samă, care vor voi să trimită pe unul din sat la popie. Și se sfătuiau pe drum ce să facă. Să spună poporănilor tot ce le-a zis proto-popul, ori să le amintească numai de casă și de pămînt pentru preot ?

Dar din înțelesul lor ieși biruitor sfatul diacului Ierotei : ei să nu-și încarce sufletul de păcate, să destăinuiască poporănilor tot.

Și în duminica următoare satul află veștile cele nouă.

— Trimitem pe unul de-al nostru, ziseră cîteva glasuri.

— Facem casă, rînduim pămînt de eclegie, ziseră cei mulți, înecînd curînd strigătele celor dintîi.

Cei ce părtineau încă părerea dintîi, în zilele ce urmară, trecură toți la ceilalți : nu s-au putut înțelege pe cine să-l trimită la popie.

Astfel se apropiau a douăzeci și una oară Paștile, și Teleguța era tot fără preot.

Cu două săptămîni înaintea sărbătorilor se zvoni o veste ciudată : nevasta unui om a născut un băiat mort. Așa ceva oamenii încă nu pomeniseră în Teleguța. Dar băiatul cel mort fusese și o arătare. Numai cîte-un deget avea la mîni, iar la picioare nici unul.

— Cu adevărat Necuratul și-a pus stăpînirea peste sat, ziceau oamenii. Așa schilozenii numai Ducă-se-pe-pustii poate să facă.

Copilul l-au îngropat în grădina părinților, și de atunci vecinii nu mai putură dormi de scheunatul buhelor, de urletul cînilor, ce nu mai contenea.

Teleguțenii se îngroziră mai mult ca oricînd. Iar logofătul averii boierești putea să bată noaptea ulițele în dragă voie după muieri, căci nu mai era nici un fecior pe la cotituri să-l pîndească din întunec, să-l prindă de piept.

La utrenia diacului Ierotei mergeau tot mai mulți, și așteptau ca pe spini sărbătorile Paștelui. Cel puțin a treia zi tot le va veni un preot din satele vecine să le slujească sfînta leturghie, să se mai umple și biserica lor săracă de sfințenie, să mai slăbească puterea duhurilor necurate.

II

În Săptămîna Patimilor, primăvara rîdea din toate luncile înflorite, din toți arborii cu frunza tînără, din murmurul tuturor pârâielor limpezii, din seninul înalt al cerului. Holdele de grîu se aplecau de vînt, moi ca mătasa, în lanurile întinse ; arăturile de primăvară erau toate făcute, și încolțitura fragedă a mălaiului împungea prin țărîna grasă.

Pe vremuri, cînd era popă în sat, din Miercurea Mare slujbele sfinte nu mai conteneau în biserică. Acum întra în casa Domnului diacul Ierotei, citea, cînta din cărțile bătrîne, picurînd din lumînarea de ceară slovele vechi. Din cîntările bisericești, din ceteniiile diacului, se desfășura încet, domol, cu repețiri dese, istoria patimilor Mîntuitorului, și oamenii ascultau înfiorați, cu capetele în piept. Și gîndul lor bătea, ca și-n anii de mai nainte, același drum : de-ar avea acum un preot în altar, cît ar fi de bine ! Ce sărbători minunate ar face ei atunci !

Dar iată că-n Vinerea Mare sosi în Teleguța un străin. Era însărat cînd intrase în sat, și întrebă degrabă unde locuiește diacul bisericii. Sătenii nu-l putură vedea bine, dar atîta puteau spune : că-i un domn înalt, cu barbă mare și are o haină neagră pînă la călcîie.

Încă în aceeași sară, teleguțenii începură să se întrebe :

— Cine să fie ? De unde să vie ?

— S-ar părea că-i un călugăr, ziseră unii, de cei care pleacă de la mînăstiri și adună milă pentru biserică.

— Călugăr trebuie să fie, din cei care cutrieră Ardealul și împart oamenilor lemn preasfînt din crucea Mîntuitorului, ziceau alții.

— De va fi o față bisericească, să știți că-i bine ; să credeți că se-ndură Dumnezeu de Teleguța.

Noaptea dormiră sătenii ca pe spini, dar în Sîmbăta Mare, dimineața, diacul Ierotei chemă degrabă pe bădicul Pascu, clopotarul.

— Să alergi, Pascule, iute la clopotniță, să tragi toate clopotele, să bați toaca cea de oțel, ca de praznic mare, să se adune tot satul.

Și nu trecu mult, ș-au început să cînte toate clopotele, iar toaca de oțel își trimitea ritmul clar pînă departe peste sat.

Teleguțenii grăbeau spre Dîmbul Natului, la marginea satului, unde era biseriçuța lor, de unde străjuia clopotnița bătrînă. Și n-a fost bărbat, n-a fost femeie în Teleguța care să nu asculte chemarea arămii sfințite. Înaintea bisericii se adunară credincioșii, așteptînd cu nerăbdare pe cantorul Ierotei. Îl așteptau, pentru că știau, simțeau că diacul nu va veni singur.

Deodată toate capetele se întoarseră ca la comandă, spre stînga : lîngă diacul Ierotei venea legănîndu-se domnul cel străin. Diacul îi ajungea numai pîn' la piept. Vîntul răschira barba lungă și groasă a străinului și-i umfla haina neagră, ce-i ajungea pînă la călcîie.

Diacul trase pe străin în clopotniță, se urcară amîndoi pe podul de unde se trăgeau clopotele, ca să-i poată vedea toată mulțimea poporănilor.

— Creștini dumneavoastră, începu diacul. Dumnezeu sfîntul s-a milostivit de teleguțeni. Ne-a trimis, ca din cer, pe sfinția-sa în satul nostru tocmai cînd era să ne-ajungă Paștile fără de preot. Sfinția-sa umblă prin țară să adune milă pentru sfintele mînăstiri, și nu-i o întîmplare că chiar în Vinerea Mare a ajuns în Tele-

guța. Drumul sfinției-sale e foarte lung, dar eu l-am rugat, în numele Domnului Hristos, să se oprească de sfintele sărbători la noi în sat. Și sfinția-sa, aicea-i față, s-a învoit. Dumnezeu să ni-l trăiască.

— Să-l țină Dumnezeu la mulți ani ! răspunseră teleguțenii într-un glas de bucurie.

În vremea cît a cuvîntat diacul, străinul privea-n pămînt, și genele-i lungi, negre, se zbăteau în răstimpuri rare. Cum sta așa, înalt, voinic, cu capul plecat, cu barba stufoasă, lungă, odihnită pe pieptul lat, avea o înfățișare nespus de cuvioasă.

— Trebuie să fie vrun călugăr, șopteau femeile tinere și codanele de fete, înfiorîndu-se, cu ochii mereu la el.

Dar, la strigătul sătenilor, străinul tresări deodată, și tresărirea aceasta îi încordă trupul uriaș ; el sta acuma drept, ca un militar, și ochii lui mari, negri, străluciră o clipă, apoi ca o ceață ușoară, ca o umbră de melancolie îi acoperi îndată.

Diacul privea cu teamă, cu sfială la străin.

— Eu, buni creștini, zise străinul, sînt robul lui Dumnezeu. Asupra robului lui Dumnezeu au putere creștinii. De-i zic : «stai aici», se oprește ; de-i poruncesc : «pleacă mai departe», se duce. Acum diacul mi-a zis să stau. Dar chiar de nu-mi zicea, trebuia să rămîn de sfintele sărbători, pentru că mă oprea casa Domnului, văduvită de preot. Eu, buni creștini, sînt robul lui Dumnezeu, și acum robul vostru. Mă odihnesc puțin și eu, că dumneavoastră nici nu bănuți din ce depărțări vin eu și cîte drumuri am bătut...

După ce sfîrși, capul i se plecă iarăși, genele îi acoperiră ochii înlăcrămați parcă. Cîteva femei tinere

oftară, fără să știe de ce, iară creștinii, în loc să strige «ura», cum gîndeau la început, rămaseră pe gînduri. Nu cutezau acum să privească la preot, și în sufletele tuturor se sălășlui o teamă : e un popă deosebit, un popă mare acesta. Nu cumva să fie însuși vlădica, să vie așa, necunoscut, la ei în sat, să iscodească ce fel de oameni sînt telegușenii aceștia de stau atît amar de ani fără de preot ?

Diaconul Ierotei se pregătea să-l ducă pe străin în biserică. Dar fața acestuia deodată se luminează, ochii i se aprinseră și zise :

— Mă bucur, creștini dumneavoastră, că pot să vă slujesc de Sfînta Înviere a Domnului, dar să vă întreb ceva : Cine mă găzduiește pe mine în aceste zile sfinte ? Și privirile lui jucăușe, ca sclipirea rîului în apusul soarelui ce-l sărută, se purtau peste mulțimea oamenilor. Căuta ceva, căuta poate pe cineva, ori privea așa, să descopere dînsul pe gazda nouă ?

Diaconul Ierotei rămase uluit. «D-apoi bine, gîndea el, bine, sfinția-ta n-ai tras la mine, nu se cuvine să rămîi la mine, nu-i această purtare a dumitale chip de batjocoră ?!»

Dar de zis nu cuteza să zică nimic. În amărala sa i se păru deodată că nu-l mai interesează străinul, se gîndea că mai bine ar fi fost să nu fi nimerit la ei în sat. Dar numai pe-o clipă cugetă așa. Îndată ce-și întoarse privirile spre bisericuța de lemn, îl copleși bucuria că la sărbătorile acestea ea va răsună, se va umplea de mîndra slujbă a Învierii.

Tăcerea ce apăsa peste mulțime, îndată ce străinul puse întrebarea, toț diaconul o rupse :

— Oameni buni, zise el, sfinția-sa are dreptate. Găsiți pe unul dintre voi care să-l găzduiască.

Mulțimea stătu puțin nemișcată, apoi îndată începu să se frământa. La cuvintele diacului uitară pe-o clipă că popa-i de față. Cîteva capete se apropiară de-olaltă, și de-acolo se auzi îndată :

— Bădicul Florea să-i fie gazdă.

— Da, bădicul Florea, repetară mai mulți.

— Ba nu, să-i fie gazdă bădicul Ilie Marcu.

— Așa-i ! ziseră mai mulți.

Și oamenii, porniți odată, erau gata să mai strige în grabă cîteva nume, dar străinul își ridică brațul mare, puternic, și mulțimea se liniști.

— Să se apropie puțin creștinul cel de lîngă ușa bisericii, care stă pe treapta întâia.

Toate capetele se întoarseră spre ușa bisericii : bădicul Ioniță, care sta pe treapta întâia, cu nevasta și cu fata, se aplecă spre femei, șopti ceva, apoi, tocmindu-și din două mișcări cojocelul alb pe umeri, porni prin mulțime, cu fața aprinsă de atîta cinste, spre clopotniță.

— Vrei dumneata, bun creștin, să mă găzduiești pe cîteva zile ? îl întrebă străinul, luîndu-și iarăși înfățișarea lui cuvioasă.

— Bucuros, sfinția-ta, numai dumneata să fii mulțămît.

Dar străinul nu mai asculta la cuvintele lui, ci ochii i se opriră asupra celor două femei din ușa bisericii, unde privise mereu și mai nainte de a se sfătui oamenii.

— Atunci e bine, zise el în urmă, atunci rămîn la dumneata. De nu voi fi mulțămît, vina mea să fie.

— Și un surîs ușor i se strecură în colțul buzelor. Apoi capul lui se plecă din nou, genele lungi îi adumbriră ochii și zise încet diacului : Să întrăm în biserică.

Liturghia sfântului Vasilie din Sîmbăta Mare, începu îndată. Diacul Ierotei deschidea foile vechi ale bucoavelor mari, le deschidea încet, cu tact, și cîntecul lui bătrînesc, tremurat, începu să adie prin biserică. Iar din altar preotul cînta cu glas dulce, plin de undulări, ecteniile. Creștinii ascultau înfiorați, se închinau, și o căldură neobișnuită li se cobora în suflet. De mult, tare de mult n-a mai răsunat glas sfințit de popă la ei în altar în sîmbăta Paștilor. Iar glasul părintelui, din tainic și dulce, în răstimpuri se înălța, se întărea, vibra ca glasul unei trâmbiți de argint. Apoi iar se umplea de taină, coborîndu-se în șopot moale.

Dar oricîtă bucurie, oricîtă căldură se aduna în inimile sătenilor, creștinii nu-și puteau uita alegerea ce-a făcut-o sfinția-sa cu bădicul Ioniță. Se gîndeau deci, mai ales femeile : «Ce să-l fi îndemnat pe străin să se lege de Ioniță ? Nici bogat, nici om al bisericii !» Ba, femeile își aduceau acum aminte că pe socoteala lui Ioniță se spuneau multe taine, multe întîmplări nu prea cinstite. Băteau odată prin sat, mai de mult, pre cînd se însurase Ioniță, vești rele. Că ar fi undeva o ceată de hoți de cai, și între aceia, din Teleguța, e Ioniță singur. Că el lipsea de acasă săptămîni de-a rîndul, iar femeia îl jelea ca pe un mort, îngrozită că i s-a prăpădit bărbatul.

«Dar, vezi bine, gîndeau iarăși creștinii, părintele n-are de unde să știe de isprăvile de mai de mult ale lui Ioniță. Totuși, ce l-a îndemnat să se lege de el, cînd erau atîția mai buni care să-l găzduiască ?!»

Și astfel, în liturghia aceea de sîmbătă, simțămintele de evlavie, de bucurie mare ale creștinilor erau rupte de întrebările ce le veneau mereu înainte cu privire la hotărîrea părintelui. Iar între femei erau multe care priveau cu ciudă, acolo în biserică, la nevasta și la fata bădicului Ioniță. Cele două femei însă aveau alte gînduri : cum vor face să-l ospăteze pe părintele mai bine.

La sfîrșitul liturghiei, părintele ieși în ușile împărătești, își plecă adînc capul și zise :

— Iubiți creștini, slujba de astăzi e gata. Invierea vom face-o dimineață, în crăpatul zorilor. Înainte de a ieși din biserică, trebuie să vă spun cum mă cheamă, să știți și voi cu cine aveți de-a face. Mă cheamă popa Man și umblu prin țară s-adun milă pentru sfintele mînăstiri. Cum vor trece sărbătorile, îmi voi lua bățul de călător în mînă și iar voi pleca. Dar pînă atunci să ne bucurăm de sfintele Paști laolaltă.

Rosti apoi Tatăl Nostru, blagoslovi cu mîna-i mare, puternică, tăind o cruce largă în aerul plin de fum de tămîie, apoi întră în altar.

Femeia și fata bădicului Ioniță părăsiseră de mult biserica. Popa Man trecea acum prin mulțimea dinaintea bisericii, de-a dreapta avînd pe diacul, de-a stînga pe bădicul Ioniță.

— Frumoasă vreme o să avem de sfintele sărbători, zise Ierotei diacul ; de mult n-au mai căzut Paștile așa în primăvară.

— Frumoasă, zise popa Man, ridicîndu-și deodată privirile și căutînd în zărilor senine, curate. Dar mai este ceva frumos, adaose el. Teleguța are cîmpuri largi, are văi ce se întind pînă-n mari depărtări, are păduri bogate. — Apoi se opri, se întoarse spre Ioniță și-l în-

trebă : Cum sînteți mulțamiți cu pămîntul ? Vă dă roadă îndeajuns ?

— Ne dă, sfinția-ta. Noi, din partea pămîntului, o ducem bine, adică am duce-o tare bine de-ar fi tot al nostru. Dar și așa, muncim și nu ne putem plînge.

— Așa-i, zise părintele pornind, cine muncește, pe acela îl ajută Dumnezeu. Și dumneavoastră aveți norocul că lucrați un pămînt bun și gras. Am văzut eu, în drumurile mele, ogoare de toată sama și oameni tot așa. Dar vă pot spune că, pe cît văd, dumneavoastră stați bine. Mă mir cum de-ați rămas atîta vreme fără de preot.

Aici tăcură amîndoi creștinii care îl însoțeau. Asta era rușinea satului lor, și bucuros n-ar fi vorbit de dînsa.

— Cine a fost mai pe urmă popă în Teleguța ? Întrebă el îndată ce văzu că cei doi nu-i vor răspunde.

— Unul popa Ion, sfinția-ta ; a fost de aici din sat și a repauzat în adînci bătrînețe, zise diacul. Avea noroc, în anii din urmă, că știa slujba pe derost, altfel n-ar mai fi putut ținea liturghie, căci nu mai vedea să cetească. Bun creștin, săracul !

Ajunseră la bădicul Ioniță acasă și intră și diacul, să guste un păhărel de rachiu de bucate. În tot satul numai Ioniță avea rachiu de bucate curat. Nimeni nu știa de unde-l cumpăra, dar nici nu prea știau oamenii că are el așa bunătate la casă.

Femeile le dădură pîne moale și sticla cu rachiu și se strecurară în tindă, iar cei trei se așezară la masă. Gustă dintîi popa Man și lăudă bunătatea băuturii, apoi mușcă din pîne moale.

— Eu, în drumurile mele, pîne moale n-am prea mîncat, zise el. Îmbuci ce se ndură creștinul să-ți deie. Dar

odată, cînd eram și eu la casa mea, aveam, din darul lui Dumnezeu, de toate.

Și popa Man se înduioșă deodată, în ochii lui licări un strop de lacrămă, spre marea mirare a diacului și a bădicului Ioniță. De unde a venit și unde și-a fi lăsat satul părintele Man ? Dac-a avut gospodăria lui, cum de-a plecat în lume, lăsîndu-și pe ai lui în plata lui Dumnezeu ? Călugării-s aceia care umblă și vîntură lumea s-adune mila creștinilor.

Popa Man mai trase cîteva înghițituri, îmbucă încet din pîne, și ochii lui priveau undeva departe.

Diacul Ierotei se simți deodată înduioșat și el ; își luă pălăria și plecă.

Isprăvind cu prînzul, veniră și femeile în casă : nevasta — îndrăzneată, zîbind, iar fata — mai șovăitoare. Popa Man acum se însenină deodată. Privi cu ochii umezi la femeie, trase cu coada ochiului spre fată și începu a lăuda băutura și pînea.

— Cine face așa pîne bună trebuie să fie o femeie harnică, încheie dînsul, privind spre Ioniță.

— Încă nu-i femeie, părinte, e numai fată, că Firuța a frămîntat pînea, zise Ioniță.

Fata se îmbujoră la față și-i veni să plîngă. Dar popa Man se apropie îndată de dînsa, o bătu cu palma pe umăr și-i zise :

— Harnică fată ! Dumnezeu are să-ți deie noroc.

Acum Firuța ar fi ieșit bucuros afară, căci simțea cum îi zvîcnește sîngele în dragii ei obraji tineri și fragezi și cum i se pune ca o ceață deasă înaintea luminilor albastre.

— Așa-s fetițele acestea cu popii : sfiicioase, zise părintele, întorcîndu-se spre gazda casei.

Femeile aduseră acum bucatele.

Popa, la masă, povesti din câte a văzut în lumea largă ce a cutreierat-o. I-a venit deodată porunca, de la vladicie, să plece după mila creștinilor, și el a plecat îndată, cu toiagul drumețului în mână. Ș-a umblat, ș-a umblat, prin vînt, prin ploi, prin ger. De multe ori i-a amorțit lui mîna pe cîrjă, de multe ori i-au degerat de frig picioarele, de multe ori n-a mîncat cîte trei zile în șir. Căci sînt locuri prin țară unde de la un sat la altul trebuie să pui zile întregi. De multe ori i-au ieșit în cale fiare sălbatece, și numai Dumnezeu, căruia-i slujește, l-a scăpat cu viață. Mai groază-i cînd se gîndește cum a trecut Dunărea.

Dar cînd pomeni numele acesta, cei din casă tresăriră, se priviră mirați și căutară cu mare sfială la străin. Pentru ei Dunărea era ceva din povești, era o apă mare, poate la marginea pămîntului. Și îndată le veniră în minte la tustrei versurile ce le rostesc toți copiii în jocurile lor :

Bourel, bourel,
Scoate coarne de vițel
Și te du la Dunăre
Și bea apă tulbure.

De, cine a trecut Dunărea trebuie să fie un om cu totul deosebit. Le veni deodată întrebarea : «Cine să fie acest popă Man ?» Lui Ioniță îi veni, așa pe o clipă, un gînd minunat : «Oare să fie popă străinul acesta ? Să nu fie un hoț, după ce spune c-a trecut Dunărea ?» El își aducea aminte de povești de demult, cu hoți care trec Dunărea cu cirede întregi de boi albi.

Dar străinul urmă să-și spună groaza ce-a simțit-o cînd a trecut acel rîu minunat. Pornise pe o barcă puternică, și numai doi vîslași erau cu el. Plecaseră în puterea nopții și era întunerec păcură. A mai trecut el Dunărea, dar ziua, nu noaptea. Acuma, înaintau ei iute, dar cîrma greșea mereu. Simțiră cum se născu, din senin, o șuviță de vînt, ce începu să-i biciuiască în față. Dar nu apucară să se gîndească ce să facă, și un uragan turbat porni să scoată din fața liniștită a rîului armăsari furioși, care izbeau cu putere în luntre. Într-o clipă i-au răsturnat, și cei doi vîslași pieriră în valuri, dar el, popa Man, s-a prins cu o mîna de marginea luntrei și n-a mai lăsat-o. Cu multă zdroabă a ajuns călare pe luntre și, cu zvîrcoliri peste puterile omenești, a doua zi la amiază, la țarm.

Banii ce-i adunase pe țărmul cellalt al apei pieriseră în valuri, și el se gîdea acum ce să facă. Cine-l va crede de-i va spune întîmplarea, iar martori nu avusese decît valurile înfuriate.

A trecut apoi popa Man prin orașe mari, prin cetăți pompoase, a cunoscut o mulțime de lume. Înaintea lui n-a fost poartă care să se închidă, pe robul lui Dumnezeu nimeni nu-l dă afară, și acum abia așteaptă să isprăvească odată cu colindatul prin lume, să meargă la vîlădica, să-și dea sama de banii ce i-a adunat.

Bădicul Ioniță și cele două femei ascultară uimiți istoriile străinului. În vremea cît el povestea, cu ochii duși departe, femeile priveau pe furiș la el și iar le veni un gînd : «Călătoriile acestui om au trebuit să țină ani de zile, iar el trebuie să fie tinăr detot, abia să aibă douăzeci și șase de ani. Cum poate fi un popă sfințit așa de tinăr ?»

Slujba Învierii în anul acela a fost minunată. Se strînsese satul întreg, nici nu încăpură toți oamenii în biserică. La ușă, pe la ferestruicile de-o șchioapă, se îngrămădeau creștinii, trăgînd cu urechea la cîntecele slujbei sfinte. Dar mai ales cînd popa Man începu să spună o învățătură pentru ziua aceea mare, pîlcurile de oameni de pe la ferestre, de la ușă, se înghesuiră și mai tare, ca într-un teasc.

Înlăuntru, creștinii ascultau cu răsuflarea oprită, cu o neobișnuită căldură la inimă. Vorbea părintele Man de patimile multe și grele ale Domnului, vorbea cu ochii plini de cuvioșie. Învierea lui Iisus din morți o pomeni cu fața luminată, cu ochii strălucitori.

— Așa-i rînduiala lumii, creștinilor : prin luptă și prin suferință și prin îndelungă răbdare se cîștigă învingerea, încheie părintele Man, făcînd o cruce largă în semn de binecuvîntare.

Telegușenilor li se păru că cele din urmă cuvinte ale preotului le sunaseră lor. Și ei au așteptat, și ei au răbdat, cu sufletele îndurerate, lung șir de ani, pînă ce în urmă, iată, le-a adus Dumnezeu un preot de sfintele sărbători. Iată, li s-au luminat și lor sufletele... Și simțeau c-au înecat, ca într-o prăpastie, toate durerile lor.

Întîia zi de Paști telegușenii o serbară în biserică și la vetrele lor. N-a fost cîntec, n-a fost joc în sat, ci pace deplină. Numai unde și unde se zăreau doi-trei copii care ciocneau, pe la porțițe, ouăle roșii.

Dar a doua zi de Paști, după-amiază, petrecania începu și nu mai conțeni pînă a treia zi sara.

La horă, în ziua a treia, veni și popa Man să privească, și telegușenii îi făcură cinste, așezîndu-l îndată la o masă, pe care lumina vinul auriu în sticle mari.

— Frumoase jocuri se obișnuiesc pe aici, zise popa Man, netezindu-și barba stufoasă.

— Frumoase, da, mai ales dacă este om care să le învîrtească în toată legea, zise un bărbat înalt și uscățiv. Dar ia să guști, părinte, oleacă de vin, să ne faci cinstea aceasta, că noi tare ne bucurăm de dumneata, adaose tot el.

Ceilalți ridicară paharele, închinară, bău și popa Man, iar păhărelul i se ascunse, cît bău, în barba și mustățile mari. Ochii lui, printre genele lungi, priveau mereu spre joc.

— Aveți niște fete, aveți niște ficioni de ți-i mai mare dragul ! Dumnezeu să vi-i trăiască ! — Și privi apoi, cu multă curiozitate, spre masă.

Vin se bău mult în după-amiază aceea de a treia zi de Paști, și popa Man bufnea, pufăia scurt, în răstimpuri, ca și cînd i-ar fi venit năbușeli.

De la masa unde ședea popa, se ridica mereu cînd un creștin, cînd altul, și, chiuind ca un flăcău, intra în joc. De la o vreme, vecinii, amețiți de vin, începură, cu gura pe jumătate, să-l îndemne și pe părintele la joc.

Dar popa Man nu se mișca, numai ochii lui cercetau din cînd în cînd mulțimea.

Deodată fata bădicului Ioniță, Fîruța, și cu mama ei se iviră în mulțime.

Popa Man se ridică îndată și zise vecinilor :

— Acuma trebuie, vrînd-nevrînd, să învîrt un joc. Trebuie să-mi joc gazdele.

Jucă întîi cu nevasta lui Ioniță, o învîrti de cîteva ori, și apoi luă de mîină pe fată, pe Fîruța. Acum se porni un joc alintat întîi, legănător, apoi din ce în ce

mai repede, mai viforos, mai cu patimă. Fata se-nvârtea ca un prisnel pe sub mîna părintelui, apoi, laolaltă cu el, se învîrteau ca un vîrtej. Cu haina lungă fluturînd în vînt, cu barba răscolită, popii Man nu-i şedea bine jocul. Dar faţa lui căpătă deodată trăsături aspre, vînjoase, tari, şi ochii lui ardeau nepotoliţi. Nici o urmă de cuviosie nu mai rămăsese într-înşii. Părea mai mult un om întunecat din pădure, un hoţ din codru, care nici aici, între oameni, nu-şi poate domoli firea sălbatecă.

Bărbaţii priveau cu mirare la jocul părintelui ; femeile tinere căutau la el înlemnite : «Popa-i odată voinic ! Şi se vede din jocul lui că-i sînge tînăr.»

Cînd veni la masă, supse dup-olaltă trei pahare de vin, şi abia putu zice, aşezîndu-se :

— N-am jucat de mult, şi nici nu prea joc. Dar acum o dată mi-am făcut de cap. Mie, să vă spun, tare îmi plac teleguţenii. Buni oameni ! — Apoi îşi trase batista lungă din buzunar şi începu să-şi zbicească faţa. Dar tot mereu zvîcniri de căldură, de sînge, îi îngreuiau obrajii, şi abia tîrziu putu să se răcorească.

Aici la joc era satul întreg. Şi după ce vinul li se urcă tot mai tare la cap, teleguţenii începură să vorbească de străin :

- Cîntă frumos şi dulce în biserică.
- Face slujba ca un arhanghel.
- E voinic ostaş al lui Hristos.
- E cuvios ca un călugăr.
- Cînd vrea, ştie şi petrece.
- Aşa un popă să avem noi !
- Asta să ne fie nouă popă !

În chipul acesta și cu alte multe laude vorbeau oamenii despre părintele Man.

Și, întru târziu, iată numai pe Ierotei diacul că se scoală de la masa unde era și popa și începe a se purta de la mese la mese. Se apleacă, vorbește în taină cu oamenii, trece apoi mai departe. Și când a fost gata cu colindatul și se așeză diacul iarăși la locul lui, toată mulțimea telegușenilor se adună în jurul mesei unde era popa Man. Atunci se ridică diacul și zise :

— Știi, părinte Man, de ce vine tot satul aici lângă dumneata ? Să-ți spun de ce. Noi de mulți ani, cum știi, n-avem popă în sat. Pe noi ne-a blăstămat, se vede, pînă acum Dumnezeu. De aceea noi am scăpa de blăstăm și am fi cei mai norocoși oameni dacă sfinția-ta ai rămînea preot la noi în sat. Iată, întreabă oamenii...

Dar nu mai fu vreme să-i întrebe, căci din piepturile tuturor izbucni același strigăt :

— Da, să rămîie părintele Man la noi în sat pînă la moarte !

O undă de lumină adie peste fața părintelui. Se ridică și, cu mîna în barbă, netezind-o, zise :

— Creștinilor, mie-mi place satul Teleguța. Îmi plac și oamenii din el. Dar eu nu-s stăpîn pe cărările mele. Mie-mi poruncește vlădica. Eu am altă slujbă acum. Și chiar de mă vor scăpa de ea, eu am un sat departe, undeva, tare departe, unde am păstorit doi ani de zile, unde voi fi avînd și eu gospodăria mea. Dar, drept să vă spun, tare sînt obosit de colindatul meu prin lume și tare aș dori să mă pot odihni odată. — Glasul i se înmuie și mai tare. - Așa, o jumătat' de an, un an chiar, bucuros aș rămînea, de-mi va îngădui vlădica.

Bucuros m-aş odihni, căci pînă la mine acasă e drum îndelungat.

— Să rămii atunci ş-atîta, părinte. De aici încolo vom vedea noi ce va mai fi, ziseră sătenii.

— Ei bine, fraţilor. Hm... să încerc. Preotul trebuie să se facă tuturor rob, aşa spune sfîntul Pavel. Am să întreb, am să cer îngăduială de la vlădicie, şi, de se va putea, rămîn. Plec chiar mîne dimineaţă la vlădicie.

Un «ura» răsunător izbucni acum din piepturile teleguţenilor, şi apoi nenumărate chiote de bucurie. Abia acum se apucară teleguţenii de băut, abia acum se începu petrecania.

Popa Man îi şopti ceva la ureche bădicului Ioniţă, se sculară amîndoi, şi popa-şi luă sara bună de la vecini.

— Aşa, de-aici încolo nu mai e bine să fie popa de faţă, că vinul face prostii de multe ori. Şi trebuie să mă odihnesc. Drumul ce-l voi face e destul de lung, şi ştie Dumnezeu ce poate să mă mai întîmpine în cale. Dar să nădăjduim că toate vor fi bune.

Bădicul Ioniţă, de-ndată ce popa Man cină, îl lăsa în casă şi se duse iarăşi la petrecere.

Popa Man se întinse în aşternut, — îi făcea bine răcoarea patului, — şi zîmbi mulţumit. De-ar putea numai să-şi scoată îngăduială de la vlădica, ar şti el ce să facă în Teleguţa, se gîndea cu acelaşi zîmbet pe faţă.

Dimineaţa, popa Man bău trei păhărele de rachiu, îmbucă din bucatele ce i le puse nevasta lui Ioniţă pe masă şi se pregăti de plecare.

Fata bădicului Ioniţă veni în casă cu merindea de drum pentru preot şi i-o puse pe masă.

— Ai să zăboveşti mult, părinte, pe unde te duci? cuteză ea să-l întrebe.

— Știe Dumnezeu, fetiço. Poate o săptămână, poate o lună, se poate și mai mult. Dar să-mi spui : ai jucat mult asară ?

— Am jucat, da, răspunse fata, plecându-și genele umbroase.

— Joci frumos, zise popa, privind-o țintă.

Firuța nu mai răspunse de data asta nimic, ci se furișă pe ușă afară.

Veniră acum bădicul Ioniță și cu nevasta, să-i doarească drum bun și întoarcere norocoasă.

— Eu voi avea mult de mers și voi întâmpina multe împotriviri. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, tot o să mă întorc popă în Teleguța. Dumneavoastră să nu vă faceți gânduri rele, să nu vă pierdeți nădejdea când veți vedea că poate o să întîrzii mult. Eu sînt robul lui Dumnezeu, și cine știe ce porunci voi mai primi. Dar simt eu că mă voi întoarce.

Bădicul Ioniță îi strînse mîna, femeia i-o sărută ca la o față bisericească, iar afară, în curte, fata abia cuteză să se apropie de părintele. Veni în urmă și ea să capete blagoslovirea popii Man, dar el n-o lăsa să-i sărute mîna.

În urările de bine ale celor trei, popa Man ieși în drum și porni cu grabă, cu pașii largi, legănîndu-se, pe drumul pîcios. Îndată dispăru la o cotitură, și nu după mult se vedea urcînd voinicește dealul de la marginea satului.

— Aprig părintele de picior, zise nevasta.

— Nu-i de mirare, e om tinăr, e aproape ficior. De mirare că i-a crescut așa un bărboi !

— Dar iată-l că nu merge pe drum, iată-l c-a luat-o pe-o cărare la stînga, adaose fata.

Se mirară toți trei : spre satul vecin, într-adevăr, pe-aici era drumul cel mai scurt. Dar de unde știe străinul acesta drumul cel mai scurt între sate ?

Săptămîna Luminată trecu în grabă pentru telegușeni. În săptămîna aceasta nu-l așteptară pe popa Man să se întoarcă. Știau ei că un drum așa lung nu se poate face așa de iute. Dar cînd trecu ș-a doua și a treia săptămîină și nici urmă de popa Man prin Telegușa, creștinii începură a se neliniști. Cînd unii, cînd alții mergeau la bădicul Ioniță, să întrebe de sfinția-sa, dar nici bădicul Ioniță nu știa mai mult. A plecat în dimineața aceea, și de-atunci n-a mai auzit nimic de el. Dar la toți care întrebau, bădicul Ioniță le spunea cuvintele popii :

— Are să aibă mult de mers, are să întîmpine multe împotriviri, dar cu ajutorul lui Dumnezeu tot se va întoarce popă în Telegușa.

Gura satului, în neliniștea aceasta, începu să umble, și nimeni nu o mai putea opri.

— S-a sfiit, săracul, să ne spună în față că nu ne poate fi popă, și de aceea a șters-o așa în grabă de la noi, ziceau unii.

— E păcat să vorbești rău de popi, dar să nu fie oare popă numai cu barba și cu haina ?... Cînd juca în horă, mie mi s-a părut că numai de popă nu-i bun, spunea un bătrîn care vecuise o viață întreagă cu popa Ion, cel de demult.

Dar vecinii îi închiseră îndată gura. Așa ceva să nu mai cuteze să spună ! Să n-ajungă la urechile popii Man zvonul acesta, c-atunci s-a isprăvit cu popia lui în Telegușa !

Femeile satului se întrebau unde-i va fi preuteasa. Are el preuteasă, ori e vreun călugăr de la mînăstiri ?

Străinii începură să batjocorească pe teleguțeni și mai tare ca înainte :

— Măi, voi trebuie să vă încuiați popa în biserică, ori să-l legați de clopotniță, dacă voiți să aveți popă în sat.

— Fug popii de Teleguța ca dracul de tămîie !

Și cîte alte batjocori veneau pe capul bieților oameni ! Ei răbdau tot mai greu vorbele acestea, pentru că ei înșiși începură să creadă, — adînc în ei, — că străinul numai și-a bătut joc de dînșii cînd le-a spus că va veni popă la ei în sat.

Oamenii, într-a patra și-a cincea săptămînă, îl cerceau des pe diacul Ierotei, și tot mai mulți îl sfătuiau să plece în urma popii, să meargă pînă la vlădicie, să vadă ce-i de nu mai vine.

Dar diacul nu cuteza să înceapă un drum așa de lung și de necunoscut.

— Dacă o fi de la Dumnezeu, are să vină el înapoi, dacă nu, în zadar ne-am mai osteni, zicea diacul.

Satul se împărți în două tabere : unii mai credeau în întoarcerea popii, ceilalți începură să se gîndească iar la blăstămul ce apasă peste Teleguța, de a fi sat fără popă. Și babele auzeau iar fluierături amarnice prin hornuri, boncăieli și miorlăituri prin pivnițe și lungi cucurigături prin podurile caselor. De vorbele lor, de poveștile lor se molipsiră și cei ce nădăduiau.

Dar în ziua de Rusalii cine intră în biserică, pe la mijlocul utreniei, și apucă de-a dreptul spre altar ? Oamenii numai că nu-și făcură cruce : era popa Man.

Cum venise ? Cînd sosise ? Nu ştia nimeni, nici diacul, nici bădicul Ioniţă, nici nimeni.

Popa Man opri îndată utrenia, ieşi prin uşa de-a stînga altarului şi zise :

— Vă aduc bucurie, creştini dumneavoastră. Sfinţia-sa vlădica mi-a îngăduit să rămîn popă în Teleguţa un an de zile. Dar am avut lung drum şi mi s-a împotrivit mult vlădica pînă să mă lase. De aceea am stat atîta. Nici nu credeam să ajung pe azi în sat la dumneavoastră. Dar acum îmi pare bine c-am ajuns, şi iată, aici, o să vă arăt scrisoarea de la vlădicie.

Îşi vîrî mîna într-un buzunar şi scoase o hîrtie groasă păturită. O despături şi citi aceste cîteva vorbe : «În numele Tatălui, ş-a Fiului ş-a Duhului Sfînt. Io, vlădica Ioachim, îl pun pe popa Man să păstorească în sat în Teleguţa. Oamenii să-i deie casă şi pămînt, să poată trăi, iar el să le împlinească toate slujbele preoţeşti.» Sub scrisoare popa Man le arătă o pecetă mare, roşie, peceta vlădicească.

Bucuria teleguţenilor era mare. În tinda bisericii, babele plîngeau cu sughituri, bărbaţii şi femeile îşi înecau suspinele de uşurare, iar diacul Ierotei greşi foaia din Minei, de unde avea să cînte, încît doar părintele Man i-o putu afla.

Aşadar, s-a isprăvit cu teama de duhurile necurate, s-au ciontat batjocorile străinilor, s-a luat blăstămul lui Dumnezeu de pe Teleguţa ! Porunca şi rînduiala vlădicăi răsună la ei în biserică, peceta cu ceară de la vlădicie o văzură cu toţii. De-acum numai sănătate să deie Dumnezeu, că norocul a venit.

Două săptămîni încheiate a mai stat popa Man în gazdă la bădicul Ioniță, pînă ce oamenii au reparat o casă care pe vremuri slujise de primărie.

Popa Man își dezbracă haina cea lungă, și acum părea cu mult mai tînăr și era mai aspru în mișcări. În cele două săptămîni cît a mai stat la bădicul Ioniță, le spusese încă multe istorii din viața lui, iar pe Firuța o privea cu duioșie și din cînd în cînd îi mîngîia părul de mătășă și îi strîngea ușurel mînuța dulce. Părinții fetei se simțeau fericiți și laudau bunătatea de inimă a popii Man față de fata lor, Firuța. Iar fata, la mîngîierile lui, simțea o negură călduță cum îi învăluie inima, cum i se pune pe ochi.

De multe ori sara, prin curte, popa o oprea pe Firuța, cînd venea cu urciorul de apă de la fîntînă, ori c-un braț de lemne, și-i zicea :

— Harnică fetița noastră. Acum știu că nu va trece mult și te vei mărita.

Fata zmîncea din cap.

— Ba încă n-am să mă mărit.

— Și de ce nu ? întreba popa, prinzînd-o ușor de mînă.

— Mai este vreme, șoptea Firuța c-un tremur ușor în glas.

— Ce-ai zice să-ți vină norocul așa, deodată ?

— Cum să-mi vină norocul ? întreba fata, ridicîndu-și privirile.

— Hm ! făcea popa. Așa, un tînăr, și frumos și bogat, de care să-ți placă.

Aici fata își trăgea repede mîna și, înfiorată, se strecura în casă. Se gîndea mult noaptea, simțind mereu

privirile aprinse ale lui Man : prea multe vrea să știe părintele.

Cînd s-a mutat popa în casa reparată, fata bădicului Ioniță nu mîncă nimic toată ziua. Se purta palidă și obosită prin casă, prin curte.

— Ce ai tu, fată ? o întrebă mă-sa.

— Nimic, ce să am ? răspundea furișîndu-și privirile.

Dar în noaptea aceea, cum închidea ochii, vedea pe popa, așa tinerel, vînjos și aspru, cu privirile umede.

Popa Man, singur în casa parohială, avu în sara aceea un simțămînt ciudat. Părea că vin glasuri depărtate și-l cheamă, le auzea îmbulzindu-se în ferestre ; părea că vede fețe cunoscute și, deodată, în liniștea și singurătatea din casă, îl copleși spaima. O femeie înaltă, zveltă, cu un copil în brațe, i se arătă la fereastră, și erau palizi ca doi morți. «Hei, asta ar fi preuteasa Ilenuța», își zise el, și simți ca niște drojdii amare, grețose, cum încercău să-i pătrundă în inimă.

Dar dezgustul ce-l simți popa Man față de sine însuși și de viața sa a fost numai de cîteva clipe. Îi veni în minte, în curînd, fata bădicului Ioniță, și chipul preutesei începu să i se șteargă din suflet. Alte gînduri îl bat pe el acum, nu să se gîndească la preuteasă ! Dar chipul ce se ștergea învia din nou, mai limpede, mai trist.

Se iviseră zorile cînd se trezi părintele Man. Dar adormi iar. Dormi adînc și mult. Și, cînd se deșteptă, soarele străjuia la amiaza cea bună.

— Bun ! zise părintele cu glas tare, privind în odaia goală. Vrednici oameni telegușenii aceștia !

Și, în vreme ce se îmbrăca, se gîndea mulțumit, zîmbind, la însuflețirea telegușenilor. Îi vede și acum în biserică, la liturghie, cum ascultă de smeriți, cu capetele

plecate, într-o liniște desăvârșită. «Cu astfel de creștini poți face mari isprăvi, gîndea părintele, numai să-i ști povățui, numai să țină mereu la tine.» Și el se simțea destoinic să-i poată purta pe cărările voite și alese de dînsul, și se gîndea cu mulțumire la ce va ajunge el odată aici în Teleguța.

III

Teleguțenii i-au făcut samă părintelui Man de zece iugăre de moșie drept eclegie; se legară să i-o are, să i-o samene, s-o muncească dînșii.

— Să n-ai grijă, părinte, îi ziseră bătrînii bisericii. Cînd vei avea lipsă, cînd vei chema claca, tot satul va fi în curtea sfinției-tale. Dacă Dumnezeu a fost milostiv cu noi, după atîta așteptare, vrem și noi să facem un bine. Numai dumneata să fii sănătos, și să nu ne părăsești. Că de ne va ținea Dumnezeu, o să tot mărim din an în an eclegia, și n-are să fie rău.

Popa Man, în cele dintîi zile, cutrieră tot hotarul Teleguței. Ca și cînd ar fi fost trimis în vreo comisie, așa cerceta întinderile, bunătatea pămîntului. Și, cum își purta trupul mare legănîndu-se, părea că măsură ogoarele și luncile. În răstimpuri se oprea pe vreo colină, își punea mîna streășină la ochi și privea cu multă băgare de samă.

Cînd isprăvi cu cercetarea aceasta, își zise mulțumit : «Teleguțenii sînt oameni cinstiți. Mi-au dat eclegia

unde-i pământul mai bun.» Dar acasă simți totuși o nemulțumire : «E prea mică eclegia».

În vara aceasta însă nu prea avu de lucru cu moșia. Oamenii i-au dat-o sămănată gata, grâul înspicase, cucuruzul era prășit a doua oară. Și nici nu ar fi avut vreme. Oamenii, lipsiți atîta vreme de mîngîierile bisericii, începură să-l grămădească pe părintele Man cu tot felul de slujbe.

Și, mai întîi, trebuiau sfințite casele, trebuiau făcute sfeștanii, să se curețe odată satul de puterea duhurilor necurate.

În fiecare dimineată pleca părintele Man cu diacul Ierotei prin sat. Trebuiră să statornicească o regulă. În fiecare duminică vestea părintele, în biserică, la care creștini va face sfeștania în săptămîna viitoare.

Începură de la frunțașii satului. Și mai întîi, ca față bisericească, chiar diacul Ierotei se învrednici de cinste. Aici însuși părintele Man cîntă troparul «Unde umbrează darul tău, Mihaile, arhanghele». Diacul făcu cinste cu rachiu de prune și cu prescură, și, de bucurie, se cam oțeli bătrînul.

— Acum eu am făcut sfeștanie, zise el, dar drept să-ți spun, părinte, eu nu prea cred în puterea duhurilor necurate. Duhuri necurate știu că sînt, cît nisip în mare, dar de un om al bisericii nu cred că se pot lega.

Popa zîmbi și-i plăcu că-l vede pe diac cam înfierbîntat.

— Dracul se poate lega și de-o față bisericească, zise părintele Man. El nu alege. Atîrnă totul de la voința lui Dumnezeu : unde-i îngăduie Dumnezeu, Necuratul își vîră coada... — Și popa îi spuse întîmplarea unui

călugăr : cum l-a stăpînit Necuratul, cum l-a chinuit, pînă ce în urmă l-a înecat într-o apă.

— Hehei, făcu diacul, d-apoi nu i-au cetit blăstămele marelui Vasilie ?

— Ba i le-au cetit, și se rugau în cor ceilalți călugări, și erau tot în biserică, iar biserica era plină de fum de tămîie. Zadarnic însă. Ducă-se-pe-pustii zbiera, mieuna, cucuriga, acolo, în mijlocul slujbelor, din fratele îndrăcit. Nu, diece, cu lucrurile acestea să nu glumim, ci să-l rugăm pe Dumnezeu să ne ferească.

Diacul însă nu se înfrică. Mai bău un păhărel și zise :

— Mie nu mi-e frică. Eu știu o rugăciune. O rugăciune așa de grozavă, încît dac-o zici, și să spunem că Necuratul e într-o piatră, piatra aceea se face fărîme.

Popa zîmbi și zise :

— Atunci e bine, diece, atunci dumneata ești om fericit. Dar să grăbim, că-i târziu.

De la diacul au luat apoi pe rînd casele frunțașilor din sat. Creștinii așteptau ziua sfeștaniei ca pe-o sărbătoare. Casele erau văruite proaspăt, pe jos era lipit și presurat nisip, icoanele — curate, lăzile cu veșminte — deschise, ca să ajungă și acolo stropi din apa sfințită. Și după slujbă, la toată casa îi aștepta mîncarea și băutura. Popa trebuia să le binecuvînteze, trebuia să se odihnească puțin și să steie de vorbă cu cei din casă.

Numai într-a patra săptămînă ajunsese la rînd și casa bădicului Ioniță să fie sfințită.

Aici, la masă, bădicul Ioniță, din vorbă în vorbă, îi zise popii Man :

— În curînd vom avea nuntă în sat, părinte.

Popa își ridică îndată capul, și ochii lui căutau prin casă.

— Mi se pare, zise el, că mireasa va fi fetița dumneavoastră.

— Așa-i, întări bădicul Ioniță. O mărităm pe Firuța. S-a aflat un ficior harnic și o mărităm.

— Într-un ceas cu noroc ! Închină popa golind paharul. Dar unde-i fetița ? Aș vrea s-o văd, să-i spun în față că eu am avut dreptate. Eu i-am zis de multe ori că se va mărita în curînd, și ea n-a voit să creadă.

— Trebuie să aibă ceva fata, zise acum femeia lui Ioniță, bucuroasă de vorba părintelui. Nu-i a bună cu fata asta. I-am tot spus lui Ioniță, dar el nu vrea să vadă.

— Ce să aibă ? întrebă părintele Man.

— Nu știu. Dar e prea supărată. Ca și cînd n-ar fi cu voia ei să se mărite după ficiorul acela.

— Ei bine, zise popa, dar e urît tinărul ?

— Ba deloc !

— E sărac, doară ?

— Nici asta n-aș putea-o spune.

— Atunci, se poate să-i fi descoperit fata vro patimă urîță.

— N-aș crede, zise femeia. Ficiorul Nicodim, iaca-l știe diacul, nu-i beutor, nu-i firetic, e om foarte bun.

— Atunci n-are nimic, leliță, încheie popa. Se cam codesc ele fetele, dar le place să se mărite.

— Vezi, muiere ? zise cu bucurie bădicul Ioniță. Nu ți-am spus eu tot așa ? Acum, după ce ți-a spus părintele, te vei liniști oare ?

— Mă voi liniști cînd voi vedea-o pe fată cu altă fire. Dar dac-o văd tot cu ochii umezi, tot mai veștedă, cum să mă liniștesc ? Eu știu că nu de florile mărunlui e așa. Poate să aibă fata mai dinainte o altă dragoste.

Asta se poate, zise popa deodată. La asta nu m-am gândit, dar se poate. Pe sufletul omului cine-i stăpîn și cine-l poate cunoaște deplin ? Singur unul Dumnezeu.

Și eu cred că chiar asta trebuie să fie. Altfel, mi-ar spune cînd aș întreba-o : «Tu, fată, ce-i cu tine ?». Dar nu mi spune nimic. Noaptea însă nu mai doarme, zise Ieneia.

În sufletul popii Man se coborî un val de bucurie. Începu să beie deodată vîrtos, începu să vorbească de o mulțime de lucruri și încerca să-i facă veseli și pe bădicularul Ioniță și pe nevastă-sa. Erau la a treia sticlă de vin, și popa Man începu să cînte un cîntec din tinerețe, un cîntec de dragoste :

Trandafir mîndru, rotat,
Ș-asăară te-am așteptat,
Cînd văzui că nu mai vii,
Pus-am dorul căpătîi,
Cu dragostea mă-nvălii...
Doamne, rău mă hodinii.

Glasul lui dulce, moale, umplea casa ca o aromă. Diavolul, amețit puțin de vin, făcea să s-audă în casă ca un zbor de bondar, cum secunda pe popă.

— Ciu, hai, hai ! chiui popa, pleznind din degete cînd isprăvi cîntecul, și bău cu sete paharul de vin. Așa trebuie să fie la sfeștanie, diece, voie bună. Da, drept să spun, nicăiri nu m-am simțit bine ca-n casa bădicului Ioniță. Vrednici oameni și el și nevasta, Dumnezeu să-i țină ! — Și iar bău popa. După ce-și șterse mustățile, adăose : Apoi fata ? Fata dumnealor e o comoară la casă ! Să deie cerul la toți oamenii fete de-acestea. Un pahar, dragii mei, în sănătatea Firuții !

Vorbele acestea împrăștiară gîndurile femeii și ale bărbatului, goliră și ei păhărelele și se începu îndată o adevărată petrecanie. Nevasta aducea mereu vin din pivniță, bădicul Ioniță puneă în pahare, iar popa Man cînta cîntece lumești, cu ochii aprinși de căldura ce-l cuprindea tot mai tare.

— Ceva numai nu-mi place, zise popa. La prînzul ce se dă după sfeștanie trebuie să fie toți ai casei de față. Și pe Firuța n-am văzut-o decît numai cît a ținut slujba. N-are să vină și ea la un păhărel de vin ?

— Așa-i, muiere, trebuie să vie și Firuța.

— Nu vrea, omul lui Dumnezeu. Gîndești că n-am chemat-o ?

Popa Man începu să rîdă tare :

— Stați numai. O să merg s-o aduc eu. Știu eu că are să m-asculte.

Părinții cu diacul Ierotei bătură în palme, iar popa ieși s-aducă pe Firuța.

Fata, cînd îl simți, se strecură în curte. Popa Man încă n-o văzuse așa frumoasă. Veselia din casă îi trecu deodată și abia cuteză să se apropie de dînsa.

— Fetițo, zise el, o să vii și tu să ciocnim un păhar de vin. Te-așteaptă toți în casă.

Fata nu-i răspunse, iar el nu cuteza s-o mîngîie ca altădată, nici s-o prindă ușurel de mîină.

— Să vii, fetițo, ai să ne faci bucurie.

Fata intră fără nici o vorbă în casă. Diacul și bădicul Ioniță bătură în palme, iar femeia privea mirată la fata ei.

Se umplură în grabă toate paharele și bău și Firuța, închinînd la toți. Dar popa nu-și mai putea face voie bună. Mai stătu puțin, apoi își luă patrafirul și Molit-

velnicul și, mulțumind gazdelor, ieși cu diacul Ierotei. Pe furiș, fata îi aruncă o privire dureroasă, înlăcrămată, iar cînd Man îi strînse ușor mîna de plecare, se zgudui și abia-și putu opri plînsul.

— Are frumoasă fată Ioniță acesta, zise diacul după ce apucară în drum. Dar nici Nicodim nu-i de aruncat. După cît aud, peste vro trei săptămîni are să fie nunta.

— Vom vedea, zise popa, întîi trebuie făcute vestirile la biserică. Întîi trebuie făcută logodna.

— Toate s-or face, adăogă diacul. Ioniță ăsta, dacă-și pune o dată ceva în cap, apoi nu se lasă pînă nu isprăvește. El e om cu capu' a mîină, șopti diacul mai încet. Nu știu de-ai auzit dumneata ceva, dar Ioniță, pînă era mai tînăr, hm ! cum să-ți spun, n-a umblat chiar pe cărările cele drepte.

— Păcatele tinerețelor nu se socotesc omului dacă se pocăiește, zise popa.

— Așa-i, părinte, da' mi se pare că Ioniță nu s-a prea pocăit. Ai beut dumneata rachiu la dînsul ? Ei, vezi, rachiu de-acela nu se capătă în șapte sate. Și spun unii oameni, cu gura pe jumătate, că Ioniță ar fierbe vinars. Nimeni nu i-a văzut căldările, nimeni nu l-a oblicit cu ceva. Dar este vreme cînd Ioniță lipsește și două săptămîni de-acasă, și nimeni nu știe unde.

Popa Man nu-i răspunse. La cuvintele diacului, se gîndea la colindările lui prin lume, la viața lui rătăcitoare.

Popa Man făcuse, în scurtă vreme, toate slujbele preoțești în sat. Telegușenii erau bucuroși că au un popă așa de priceput la toate. Ce prohoduri minunate face,

ce iertăciuni ştie lua la morţi, cum slujeşte de cuvios la botezuri şi cununii !

Dar de cînd a făcut sfeştania la bădicul Ioniţă, pe popa Man nu l-a mai văzut nimeni rîzînd. Îndeplinea slujbele bisericii, îşi vedea de sămănături, dar la vreo petrecanie n-a mai mers ; de-a mai făcut vreo sfeştanie, băutura n-a mai gustat-o.

Prin sufletul lui, pînă acuma, patimile trecuseră cu aripi repezi de vifor, una după alta. Simţise că nu-i patimă în lume care să se poată face stăpînă pe inima sa.

Dar patima care începea să-l stăpînească acum, nu se apropia ca un vifor, ci i se strecura în suflet domol, încet, adînc, dureros.

El ştie pentru ce şi-a ales de gazdă, cînd a venit în Teleguţa, chiar pe bădicul Ioniţă. De cînd i-a zărit fata, în închipuirea lui, care se aprindea grabnic, a văzut o întreagă istorie, a lui şi a Firuţii. Într-o clipă s-a hotărît, într-o clipă a văzut că fără fata aceea viaţa lui e goală şi pustie.

Şi cele dintîi vorbe bune, şi cele dintîi adieri de bunăvoinţă faţă de Firuţa el le-a avut dus de hotărîrea ce şi-o luase. Credea că-n grabă i se va răscoli toată fiinţa, că nu va trece mult şi Firuţa va fi a lui.

Iar acum, cînd nu se mai îndoia că fata ţine la dînsul, îl copleşea un simţămînt adînc de milă faţă de Firuţa. Prin sufletul lui se revărsa un val amar, de durere necunoscută, care-i era atît de neplăcută.

În sfîrşit, el n-are să-i strice norocul. El va sfătui-o, ca pe un copil, să asculte de părinţi, să se mărite după Nicodim, că-i bun şi frumos fecior. Ea nici nu poate să creadă, din nici un semn, că popa Man ar iubi-o. În

urmă, el nu strică nimic. Oricine știe că un popă nu se poate însura a doua oară ; va ști și Firuța.

Oricît încerca popa Man să se dezvinovățească în chipul acesta, nu putea îndeajuns. Un glas dinlăuntru îl întreba mereu : «Dar n-ai știut tu cum se leagă femeile de tine ? Nu știi cum a fost la mînăstire, cum la tine în sat ? De ce i-ai spus vorbe frumoase fetei ? De ce ai strîns-o ușurel de mînă ?» Glasul conștiinței îl neliniști : părea că o ființă nouă, străină, s-a trezit într-însul.

L-au tulburat mult gîndurile acestea pe popa Man, dar în urmă tot i se părea c-a învins firea lui cea adevărată : «Ducă-se dracului ! Ce am eu cu ea ? Ce am eu cu lumea ? Eu m-am pus popă în Teleguța, stau cît îmi place și plec mai departe.»

Cunună liniștit pe Firuța, dar îndată după cununie, ca un turbat, s-a apucat de munca eclegiei.

Ca și cînd de mic copil ar fi fost tot la coarnele plugului, așa dragoste îl cuprinse de pămînt. Ziua întreagă era pe cîmp, pe țarine, pe ogoare. Porunca, muncea în rînd cu clăcașii, asuda în arșița verii. Barba i se încîlcise, — cine știe de cînd nepieptănată, — fața i se pîrlise de fierbințeala verii, ochii-i se mai întunecară.

Teleguțenii stăteau cu mîinile în șold și ziceau : «S-a sufocat popa nostru, măi oameni buni ! De-acum nu mai trece mult, ș-o să-l vedem putred de bogat.»

Slujbele bisericești le făcea el ca și pîn-acum, cu deosebirea că le făcea mai militărește, mai repede. Glasul lui pierdu mult din dulceața dintîi, acum era mai scurt și mai aspru. Dar teleguțenilor le plăcea și așa. Afară doar de babe, care spuneau, păzindu-se să nu alunece pe treptele de la ușa bisericii : «Auzi tu, cumătră, parcă ne-a slobozit prea iute popa nost'».

Telegușenii se obișnuiră cu popa-n sat și-și vedeau de lucrurile lor. Numai femeile tinere nu-și sfârșiseră încă vorbele. Popa Man era pentru dînsele mereu o taină. Îl cercetau în biserică, îl urmăreau cu privirile pe drum, se cutremurau de întunecata lui frumusețe.

— Oare unde să-i fie preteasa ? Oare să fie însurat, ori e călugăr ?

— Nu se poate să fie însurat ; atunci ș-ar aduce la noi și preteasa.

— Ba-i însurat, că toți popii doar au pretese. Iar călugăr nu poate fi. Călugărul, dacă nu adună milă de la creștini, trebuie să steie în mînăstire.

Și în chipul acesta femeile satului se împărțiră în două tabere, care încercau să se convingă una pe alta că-i însurat popa ori nu.

În vremea aceasta însă, părintele Man își vedea de treburile sale. Pe Firuța o cununase de mult cu Nico-dim acela. Nu i-a părut rău, n-a dorit-o, și fata se părea împăcată cu soarta. Un singur gînd îi veni părintelui Man, după cununia Firuții. Își zise : «Se vede că așa-s eu : mă joc cu focul și nu mă arde. Iată că nu-mi mai pasă nici de Firuța !»

Și, într-adevăr, de un singur lucru îi păsa acum : să-și cîștige moșie.

Încă din toamnă adună pe bătrînii bisericii și-i convinse că din zece iugăre de loc nu poate trăi un popă în Teleguța. Și creștinii făcură ce făcură și-i mai adaosera zece, tot pămînt bun.

De acum părintele Man își legă tot sufletul de moșie. Îndată ce-și mai putu cumpăra pe banii lui vreo cinci-sprezece iugăre, popa nu mai avea stare nici ziua, nici noaptea : ziua — cu muncitorii, cu plugurile, cu ca-

ale; noaptea cerceta sămănăturile, să nu i le pască
vulturile. Și să nu fi dat Dumnezeu să-i pice vreun bou ori
vreo vacă în grâu sau în mălai: trăgea cocoșul rece de
la pușca lipită de obraz și-i da glonț.

Cînd le-a spus mai întîi oamenilor să fie băgători de
sămînță la pagube, că el nu glumește, ci împușcă orice vită
care intra în holdă, telegușenii nu-l crezură.

Dar cînd cel dintîi bou fu aflat mort în holda popii,
creștinii se întărită rău.

Amarnic popă! ziseră sătenii.

Asta-i hoț, nu-i popă! zise creștinul cu paguba.

De-aici încolo se feriră ca de foc de lanurile popii.
Era greu să se ferească. An de an, moșia popii era tot
mai mare și-ntr-o parte și-n alta a hotarului. El adul-
meca mai întîi unde este vreun loc de vînzare, și în
cîteva de șase ani nu s-a vîndut un petec de pămînt în
teleguța pe care să nu-l fi cumpărat popa.

Lacom popă, spuneau oamenii, cuprinde atîta bo-
găție!

- Nu poate să fie rumân, ziceau mai mulți. De multe
ori, spun slugile, începe să vorbească o limbă pășă-
rească. Nici dracul nu-l înțelege.

Și oamenii, nedumeriți, începură să-și facă fel de fel
de închipuiri despre popa lor.

Popa Man însă nu asculta la gura satului. Cînd a
văzut că trece anul pentru care a zis că rămîne popă în
teleguța și nimeni nu-i mai amintește nimic, înțelese că
telegușenii sînt oamenii lui. Latră, dar nu mușcă. Și sim-
țea o deosebită bucurie că-i supără cu bogăția lui.

-Iată că nu-i rău să știi a-ți bate joc de lume», își
zicea el de multe ori.

După șase ani de cumpărări, de arende, însă, popa Man se liniști deodată. Îi trecură frigurile bogăției.

Cei bogați se mulțumiră, se liniștiră văzându-l pe popa sătul, și nu mai cârteau împotriva lui ; cât despre cei săraci, aceștia nu cârtiseră niciodată, că erau în mî-nile lui.

În anul al șaselea, toamna, popa Man merse la culesul porumbului. Toată ziua se vînzolea cu muncătorii, cu slugile, cu vitele. Sara venea obosit acasă, și drumul lui era o cărărușă ce trecea peste muchia dealului, și apoi se ascundea în viile bogate. De cîte ori n-a făcut drumul acesta popa Man, de cîte ori nu și-a socotit veniturile umblînd pe cărarea asta !

Dar în sara aceea de toamnă, îndată ce apucă între prunii viilor, zări înainte, pe cărarea pietroasă, o femeie sprintenă. Ducea la braț o coșărcuță nouă, acoperită cu o ștergară albă.

Lui Man începu să-i zvîcnească deodată inima. «Asta-i Firuța, își zise el. Asta-i fata bădicului Ioniță.»

Grăbi pașii și o ajunse îndată.

— Bună sara să deie Dumnezeu, zise popa.

— Bună să-ți fie inima, părinte, răspunse femeia liniștit.

— Ai fost la vie ?

— Am fost, da. Duc vro cîțiva struguri acasă. Nu poștește părintele să guste unul ?

— Ba da, gust, cum să nu. Trebuie să fie buni strugurii în anul acesta.

— Nu-s prea dulci. Au fost prea multe ploi și nu s-au copt bine. Dar aici am ales eu buni.

Ridică ștergara albă, prinse de codiță un strugure durduliu și i-l dete părintelui.

Popa Man mîncă strugurele și-și șterse barba stufoasă și lungă. Și se gîdea : «E mult de cînd n-am vorbit cu femeia asta». Mergeau tăcuți pe cărarea ce rătăcea mereu printre prunii viilor și-n liniștea însărării. O boare adia încet, și frunzele îngălbenite, de viță, foșneau ușor. Popa mergea înainte, iar femeia îl urma.

Cînd se apropiară de nukul mare, unde cărarea ieșea din vii și intră în sat, popa Man se opri deodată, se întoarse spre femeie și-i prinse mîna, ușor, călduț, așa cum făcuse mai de mult.

— Ce mai faci tu, Firuțo ? Cum o mai duci ?

— Ce să fac ? Bine... răspunse încet femeia, cu ochii în pămînt.

— Am auzit că-i bolnav Nicodim.

— Da, el e cam bolnav. Dar tot așa a fost el.

— Părinții ce-ți mai fac ? N-am mai fost de mult pe la dumnealor.

— Ei fac bine, că-s sănătoși, răspunse ea, și-și strecură mîna din palma lată a lui Man.

— Hei, așa-i viața... zise Man oftînd.

Ochii lui priveau departe, împăinjeniți, dar brațul lui cuprinse mijlocelul femeii, o trase ușor lîngă sine și-i sărută buzele. Femeia se lăsă ca moartă în brațele lui, și sărutul de foc îi cutremură tot trupul.

S-au despărțit apoi, fără să-și mai spună o vorbă.

În sara aceea însă popa Man își aduse iarăși aminte de preuteasa lui. Dar acum, după ce îmbrățișase, după ce sărutase pe Firuța, preuteasa nu-i mai apărură tristă și cu copilul în brațe, ci popa Man o văzu încruntată, plină de ură și de răzbunare, iar el căuta la dînsa ca la un dușman, nu cu milă, ca mai înainte. Dar ce ? Preuteasa

lui a putut să moară pînă acum. Poate să aibă dreptate sătenii care vorbeau astfel.

Popa Man simțea că-n el numai o patimă poate trăi veșnic. A crezut el și-n alte patimi, care l-au răpit cu dînsule ; dar toate se sting de la o vreme ; numai dragostea lui trăiește. A crezut înainte cu șase ani, cînd a cununat pe Firuța, că tot e stins într-însul, că inima lui n-o mai cere, și iată că o iubește tot așa de tare ca-n clipa cea dintîi, cînd a văzut-o în ușa bisericii. Mai mult încă !

Cu cît se gîndește mai departe, popa Man vede că toată alergarea asta nebună după pămînt, în cei șase ani, a fost numai ca să-și uite, ca să înmormînteze în sufletul lui această dragoste. Și trebuie să-i fie mare iubirea, cînd el, ca să nu-și aducă aminte de ea, a trebuit ca, ziua, noaptea, să muncească, să alerge, să se sfădească cu slugile, să înjure. Dacă ar fi uitat-o, cum gîndea la început, atunci pentru ce a ocolit-o șase ani în capăt, pentru ce n-a vorbit o vorbă cu dînsa ? Și nu-i creștin în sat în casa căruia să nu fi intrat mai de multe ori pe an. Dar la Firuța acasă, ori la părinții ei și-a mai pus el piciorul afară de ajunul Bobotezei, cînd umbla cu crucea ? Ah ! acum simte el bine : i-a fost groază să-și aducă aminte de ea !

Din sara aceea sufletul popii Man se dezlegă de dragostea pămîntului ; nu mai cumpăra moșie, nu-și mai bătea capul cu lucrarea ei. O singură datină îi mai rămase de pe cînd umbla în ruptul capului după trebile cîmpului : să colinde nopțile, să nu-i strice vitele oamenilor sămănăturile.

Ținea un murg îndesat cum îi plumbul, dar sprin-ten ca un șoim. În puterea nopții, popa-i sălta în spinare, iar calul pornea în trap ușor, cu urechile ciulite. Telegușenii nu-l luau în samă. Știau c-atîta patimă i-a mai rămas : să-și inspecteze noaptea sămănăturile. Cînd vreun rumân, rătăcit pe cîmp, zărea negreața aproape de el, zicea tare : «Bună sara, părinte». Dar popa, ca și mai nainte, nu răspundea nimănui noaptea, ci pierea repede, înghițit de întunerec.

Puțin timp după întîlnirea din vie, Firuța rămase văduvă de Nicodim. Bărbatul, multă vreme bolnăvicios, închise ochii pe vecie. Nu mai avea cine s-o spioneze. Părinții o chemară la dînșii, dar Firuța nu se învoi. Spunea că trebuie să-și vadă de avere. Și Man, după ce cutreiera cîmpul în lung și-n lat, cînd somnul pămîntului era mai adînc, se apropia de sat, da drumul calului și se strecura nevăzut în casa Firuții.

De la o vreme văduva lui Nicodim începu să capete rumeneală în obraji.

— Se vede, ziceau telegușenii, care o lăudau ca pe femeia cea mai cinstită, c-a trăit rău cu fieiertatul. Acum poate răsufla slobod, și de aceea îi merge bine.

A trecut așa vreo jumătate de an, cînd într-o dimineață popa Man se trezește cu doi rumâni în casă. Dădură ei bună dimineața, și își tot învîrteau pălăriile în mîină, de se vedea că nu știu cum să înceapă vorba. În sfîrșit, unul își luă inima-n dinți :

— Am venit, părinte, să-ți spunem o veste slabă. Pe la noi prin sat iar nu-i lucru curat. Iar au început să umble duhuri rele.

— Cum așa ? întrebă popa.

— D-apoi iată cum. Noi amîndoi veneam de la moară, azi-noapte tîrziu. Ne lăsaserăm carăle acolo, că era mult măciniș, și veneam așa, singuri, pe drum. Cînd eram în dreptul casei lui Nicodim, care a murit... să nu mai vedem ce-am văzut ! O umbră lungă și neagră se strecura pe ușa de la tindă înlăuntru. Curat umbletul și statura lui Nicodim !

— Prostii, zise popa.

— Ba nu-s prostii, părinte, că la noi, pînă n-am avut popă în sat, s-au mai întîmplat de-acestea.

— Vă spun, oameni buni, că-s prostii. Morții nu se scoală din morminte, ci putrezesc acolo. Numai sufletele lor trăiesc, dar sufletele nu umblă pe pămînt.

— Acum, orice-ai crede sfinția-ta, noi știm c-am văzut bine. Și de aceea te-am ruga să faci o slujbă, să ce-tești un blăstăm, să nu se încuibe iarăși duhurile necurate la noi în sat.

Popa Man n-avu ce face. Cei doi purtaseră vestea amarnică în tot satul, și telegușenii se neliniștiră și cerură de la popa să facă slujbă. Merse dar întîi la Firuța acasă cu diacul, sfinți casa, se duse apoi la mormîntul lui Nicodim și citi dezlegările de blăstăm.

Creștinii se liniștiră acum, dar nu detot. La patru-cinci săptămîni se mai afla cîte un om întîrziat care să vadă umbra lui Nicodim strecurîndu-se în casă la Firuța. Și iarăși dădeau alarma.

Dar popa Man altă slujbă nu mai voi să facă.

— Se vede că n-am putere asupra duhului, zicea popa zîmbind, și în zadar aș mai încerca.

Și de-atunci, noaptea, nimeni nu mai cuteza să treacă pe lîngă casa Firuții.

— Aista-i popă păgîn, aista nu crede, ziceau oamenii mai fricoși.

— Se poate să nu fie popă de rumân, ziceau alții.

Iar Man începu să-și petreacă viața fără nici o grijă acum.

IV

Anii puseseră smocuri întregi de fire argintii în barba stufoasă și lungă a părintelui Man. În biserică, în odăjdile sfinte, avea înfățișarea unui patriarh venit de departe, foarte liniștit și tare cuvios. Teleguțenii umpleau în fiecare duminică bisericuța de lemn, căci popa Man cînta tot mai frumos cu cît îmbătrînea, și spunea caza-nii care mergeau drept la inimă.

Moșia nu și-o mai lucra dînsul. O dădea în jumătate oamenilor. El, toamna, n-avea decît să-și deschidă grînarele, grăunțele-i veneau, treierate gata, în saci sătui, în carăle teleguțenilor. Era, de vreo cincisprezece ani încoace, de cînd îl lăsaseră frigurile moșiei, foarte blînd părintele Man. Teleguțenii spuneau :

— Iată un om mulțămît. Iată un popă detreabă.

În vremea aceasta popa-și zidise casă nouă, casa lui, de piatră și cărămidă, casă largă și luminoasă. Oamenii din Teleguța nu mai văzuseră încă așa ferestre mari. A cheltuit mult cu zidirea cea nouă, dar de bani nu se plîngea părintele.

— Ce de bucate vinde în tot anul popa nostru, măi oameni buni ! spuneau teleguțenii.

Și vindea popa într-adevăr multe bucate, și nimeni nu știa unde pune banii cei mulți.

Îl vedeau că trăiește bine, trăiește din belșug. Deși îi încărunțiseră smocuri întregi din barbă și păr, obrații lui parcă stăteau să pleznească de atîta sănătate, de zvîcnirea undelor calde ale sîngelui. În ochii lui era o duioșie, o moliciune care-i împrumuta multă blîndețe feței lui bărboase.

Oricare teleguțan îi era prieten. Cînd întâlnea pe vreunul pe drum, îl oprea, sta cu el de vorbă și-i dădea sfaturi. Ajuta chiar pe cei săraci, și multe îngropăciuni făcea de cînst.

Trecuse vremea ca Firuța să se mai mărite a doua oară. Bădicul Ioniță și nevastă-sa stăruiseră destul, dar n-au izbutit.

— Cum să-ți mănînci tu tinerețele, fată hăi?! E rău că s-a întîmplat așa. Dar n-avem ce face. Morții cu morții, și viii cu viii. Așa-i legea din lume. O țîră de avere ai, harnică ești, tinără ești, nu mai aștepta.

Dar fata nu-i asculta.

— V-am ascultat o dată și, vedeți, n-a ieșit bine. Acum lăsați-mă să umblu și eu de capul meu.

La biserică, la morți, la toate serbările creștinești, însă, Firuța era totdeauna de față. Cînd era ger de crăpau stejarii și ouăle de corb, cînd era vifor cu lapoviță, cînd era prin sat o tină de să se îngloade carul gol, Firuța, cît ce auzea clopotul, pornea la biserică.

— Bună femeie văduva lui Nicodim, spuneau teleguțenii cînd o vedeau cu atîta rîvnă pentru cele sfinte.

Și tot la șase săptămîni Firuța ridica un parastas pentru sufletul lui Nicodim și împărțea pomană la săraci.

— Cinstită văduvă, ziceau acum telegușenii, privind cu sfială la femeia aceasta, care s-a schimbat atât de mult în cei zece ani de văduvie.

Obrajii ei căpătaseră o mare frăgezime, iar în ochi îi plutea o înduioșare stăpînită, dulce.

Popa Man, pe lîngă obiceiul ce și-l ținea de mai nainte, de a cutreiera noaptea sămănăturile, mai luase un obicei acum. De multe ori în zori, dar mai des după-amiezile, își lua copoul și pușca și pleca după iepuri. Ieșea cu pușca-n spate pe drumul prăfos, și chipul lui voinic apărea cînd într-o parte, cînd într-alta a hotarului. Alteori, însă, mai rar, se ducea fără copou. Și atunci își alegea același loc de pîndă. Era în partea dinspre apus a Telegușei o pădure, la poalele căreia un telegușan avea o luncă. În lunca aceasta se cosea mai întîi din tot cuprinsul Telegușei. Și-ndată odrăslea otava moale, aproape tot trifoi. Și aici, cît ce se însăra, ieșeau iepurii urecheați, cu ochii holbați, să ronțăie din trifoiul tînăr. Ieșeau din pădure, după ce țopăiau în răstimpuri mari prin frunziș, ascultînd.

Aici, într-o cotitură de pădure, aștepta părintele Man cînd venea fără copou. Dar rar se întîmpla să împuște atunci ceva. Căci nu se așeza bine, și mișcarea ușoară a frunzelor îl făcea să-și întoarcă privirea spre pădure, de unde venea Firuța.

De cîte ori nu cutezau să se întîlnească noaptea la Firuța acasă, se întîlneau aici, în cotul acesta de pădure. Era ascunzișul cel mai depărtat de sat, pe unde, îndată ce cădeau umbrele sării, nu mai umbla nimeni.

Femeia i se lăsa în brațe, bolnavă parcă. Omul acesta pusese atîta stăpînire pe inima ei, încă de mult, de cînd era la ei în gazdă, încît Firuța, pentru o întîlnire ca

aceasta, era gata să umble ziua întreagă pe cîmp, strecurîndu-se printre sămănături, pîndind să n-o bage de samă cineva, pînă ce ajungea în pădure. Iar aici, în apropierea cotiturii, ar fi aşteptat un veac şi nu s-ar fi clintit din loc pînă ce nu venea Man. Ca fată, ca nevastă şi ca văduvă, i-a fulgerat de multe ori prin gînd întrebarea grozavă : «Cum te poţi iubi tu cu un popă ? Nu ştii că-i faţă sfinţită ? Nu ştii c-ai să ajungi Talpa-Iadului ?» Dar şoapta aceasta de oprelişte îi aţîţa şi mai tare simţurile. Şi după fiecare întîlnire se mai adăoga o verigă la lanţul ce o lega de Man.

Se întîmpla rar detot ca la despărţire să-i deie lacrimi. Dar cînd se înduioşa astfel, popa Man trebuia să mai rămînă, cu primejdia de a-l apuca ziua la Fîruţa.

Şi totdeauna între ei urmau, atunci, aproape aceleaşi cuvînte :

— Mă tem, tare mă tem eu cîteodată, părinte, de păcat. Să vezi numai, Dumnezeu n-are să ne ierte !

Popa Man nu era niciodată bucuros de vorbele aces-tea. Încerca s-o mîngîie :

— N-ai grijă, fetiço ! Ce facem noi, la urma urmei ? Facem rău cuiva ? Asuprim noi pe cineva ? Ce facem noi ? Iacă, ne lăsăm duşi de soarta care ne-a legat de-olaltă. Ce crezi tu ? De nu era aşa hotărît, mă putea ţinea cineva pe mine în Teleguţa ? Niciodată ! Că eu, pîn-a nu te cunoaşte pe tine, aşa am fost ursit : să cutrier lumea. Hei, şi cît am umblat eu, cît am alergat ! Numai singur unul Dumnezeu ştie. Şi-n urmă a fost aşa, să ajung în sat şi să te cunosc pe tine. Ei bine, să-ţi spun eu ceva, un lucru mare : omul nu merge de buna lui voie. O putere mare, ascunsă, neîntăleasă îi poartă paşii. Ce m-a făcut pe mine, acolo, înaintea bisericii, în ziua

cînd mai întîi am văzut poporul din Teleguța, ce m-a făcut să-l aleg pe bădicul Ioniță de gazdă ? Nu știu. N-am știut nici atunci. Vezi bine, tu ai fost, dar de ce tu, asta nu o știu. Și cînd te-ai măritat, n-am mai înțales nici atîta, ș-am crezut că nu ni-i dat să ni se unească drumurile vieții. Ne-am întîlnit în sara aceea în vie, și ni s-au unit. Cine ne-a pus să ne întîlnim ? Am căutat noi întîlnirea aceasta ? Ei bine, să-ți spun, tot puterea aceea neîntăleasă care m-a făcut să aleg casa voastră. Și, după ce nu ne-am vorbit ani de zile, cînd eu am trăit cu un singur gînd, al agoniselii, ți-aduci aminte cum ne-am înțales îndată ? Ai simțit tu atunci păcatul, te-ai gîndit la păcat ? Nu. Nici eu. Îndeplineam ceea ce nu stătea în puterile noastre să nu facem. Și tu vezi bine că numai de-atunci are viața noastră înțales. Să-ți însămni ceva, fetiço : puterea aceea neîntăleasă e tare cuminte.

Vorbele acestea le spunea popa Man privind în gol, destul de liniștit. Numai cînd femeia plîngea și mai departe, se scutura deodată, și glasul i se schimba :

— Acum e de ajuns, înțalesu-m-ai ? Acum e o prostie să mai bocești. Ce tot păcat și iar păcat ! Știi tu ce-i păcatul ? Știe vrîm om în lume ce-i păcatul ? Îți spun eu că nimeni nu știe ! Toți vorbesc de el, dar nu știu ce-i. Dacă orice slăbiciune o iau de păcat, atunci bieții oameni gem cu toții sub povara cea mai grea ce se poate închipui. Atunci eu ar fi trebuit să cad zdrobit de nenumărate ori pînă acum. Și toți oamenii. Dar tu vezi că eu trăiesc, alții ca mine încă trăiesc.

Încerca s-o cuprindă ușor, s-o apropie de sine. Dar femeia, cu toate deslușirile ce i le dădea popa Man, răcea, înțepenea, și ochii, îngreuiți de o adîncă tristețe, priveau în pămînt.

Man nu putea răbda. Se scula și voia să plece. Dar atunci femeia dintr-o săritură era de gâtul lui, îl mîngîia, îl săruta, îi muia inima, și el se oprea.

— Ți-e drag de mine și acum ? Așa-i, Man ? Ah ! cît ar fi de bine să fii numai Man, să-ți pot zice numai așa, să nu-ți mai zic părinte. Vorba aceasta mi-i grozav de grea.

— Bine, nebuno, nu-mi mai zice niciodată părinte, zi-mi pe nume, zi-mi atunci Emanoile, cum mă cheamă din botez.

— Da, zicea femeia, numele acesta e tare frumos. Da, Emanoil am să-ți zic.

Și începea să-l mîngîie iarăși.

— Știi ce-aș mai dori, Emanoile ? Să nu se mai lumineze niciodată. Să nu-ți mai văd barba, să nu-ți mai văd haina preoțească. Să te simt numai aproape, să te știu al meu.

Popa Man, la cuvintele acestea, simțea junghiuri reci. De mult băgase de samă că preoția lui e un sloi de gheață, un caier de întunerec, care de multe ori învăluie inima muierii.

Și-avea o senzație ciudată la gîndul acesta. Totdeauna se deschidea parcă o întrebare în sufletul său, o întrebare pe care o simțea amară, dar pe care n-o pricepea. Femeia însă nu-l lăsa să cadă pe gînduri. Îl înlănțuia cu brațele moi, pline, și-l întreba :

— Tare mă iubești tu, Emanoile ?

— De ce mă întrebi ?

— Ai mai iubit tu vreodată, Emanoile ?

— Nu, n-am mai iubit, răspundea el acum.

Și cu cît răspundea mai des așa, simțea tot mai mult că-ntr-adevăr dragostele lui de pînă acum n-au însămnat

nimic. Foc de paie. Nici durere, nici bucurie nu i-au adus. Chiar și pe preuteasa lui n-a iubit-o, îi era numai milă de ea cînd se gîdea c-a lăsat-o în lume. Chipul Ileanuței lui i se ștersese cu totul din suflet. În patima ce-l stăpînea acum, de-atîția ani, preuteasa era moartă pentru el. Cînd a venit mai întîi în Teleguța și s-a așezat aici, se gîdea cu milă la ea ; cînd au început întîlnirile lui cu Fîruța, se gîdea ca la un dușman, cu ură. Dar de cînd s-a lăsat dus de patima dragostei ca de-o apă mare și adîncă, la preuteasa nu s-a mai gîndit nicidecum. Cînd îi vine vreodată în minte, umbra ei e așa de ușoară, așa de spălăcită, încît popii Man i se pare că vede un fir de trestie uscată și-l aude cum foșnește în adierea vîntului.

Cînd mergea părintele Man cu copoul la vînat, nu se întorcea niciodată fără iepure. Erau mulți șoldani în porumbiștile satului. Trebuia numai să mergi pe drumurile crescute cu iarbă, printre lanuri, să lași cînele să se strecoare în mîndrețea de verdeață și să stai cu cocoșul tras.

Cînd se întorcea cu vînatul acasă, popa Man era tare bucuros de vorbă, cu toți drumeții.

— Acuma, zicea el, oamenii spun că popii nu i-i îngăduit să umble cu pușca. Dar eu umblu. Moarte de om nu fac. Dar moarte de dobitoc ? Doar Dumnezeu de aceea ne-a pus mai-mari pe pămînt pe noi, pe oameni, să stăpînim sălbătăciunile.

Zîmbea sub mustața mare și-și vedea de drum, iar teleguțenii, cînd îl vedeau cu urecheatul, ziceau :

— Popa nostru țelește bine. Țsta să fie în bătaie, știu că n-ar trimite gloanțele vîntului.

Dar, totuși, popă ca ei nu avea nimeni. Când întâlneau rumânii din satele vecine, nu mai sfârșeau cu laudele. «Popa nostru așa, popa nostru pe dincolo. Slujbă așa frumoasă nimeni nu mai cântă. Cazanii ca el nimeni nu mai spune.»

În strană, în locul lui Ierotei diacul, cânta acum un diecel bălan, cu glas de fată mare. Era o sărbătoare acum să mergi la biserică în Teleguța.

Dar femeia, Firuța, de multe ori avea gânduri ciudate, acolo în biserică. I se părea câteodată că popa cea mare, zdravăn, care e-n altar, nu-i Emanoilul ei. Era atîta cuvioșie, atîta sfințenie chiar în mișcările, în fața și glasul lui... Dar cînd îi zărește ochii, tresare cutremurată. Ba da, e Emanoil. Și ea, nemernica, a făcut pe un om ca ăsta să spurce altarul, să batjocorească locașul Domnului ! Mare pedeapsă are s-o ajungă ! Iată, toți oamenii stau cu capetele plecate cînd cădelnițează popa, toți privesc cu sfială la dînsul, și n-ar avea de ce, căci totul e o minciună. Da, ea ș-a bătut joc de tot satul.

De multe ori, înfricată de gândurile acestea, n-ar fi voit să mai meargă la biserică. Și totuși, cînd auzea clopotul, trebuia să pornească. Ea trebuie să fie acolo, să observe ce femeie se uită mai deosebit la părintele, să-l apere dacă teleguțenii ar voi să-i facă vreun rău. Căci de multe ori, acolo în biserică, i se părea că oamenii privesc zîbind înții la ea, apoi la popa ; de multe ori credea că satul întreg cunoaște taina ce le unește sufletele lor păcătoase. Și atunci ura pe teleguțeni și-i era milă de popa. Atunci l-ar fi apărat de tot satul pe părintele Man.

Popa mult lucru nu avea în sat. Din ce trăi avea din belșug, și astfel, peste zi, gîndul lui de multe ori pleca

să colinde departe. Și ce gîndea peste zi, ce judecă, noaptea povestea Firuții. Într-o sară o întrebă :

— Știi la ce m-am gîndit eu azi, fetițo ?

— La ce ?

— M-am gîndit că dacă ai ști tu cine-s eu, popa Man, m-ai iubi tu încă ?

Femeia se retrase puțin și-l privi cercetătoare.

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Multe vreau să spun. Dar mai bine tac. Văd că tu de-acum te temi de mine.

— Nu mă tem, dar tu nu mi-ai pus niciodată întrebarea asta pînă acum.

— Ți-e frică, muiere, văd eu că ți-e frică, și de aceea nu-ți spun. M-am gîndit că ar fi bine... dar acum judec altfel. În sfîrșit, nu-i lucru mare. Nici un om nu cunoaște pe altul. Chiar de ți-ar spune toată istoria vieții lui, ce-ai ști tu ? Nu ți-ar putea spune o minciună ? Și de n-ar fi minciună, în sufletul unui om poți ceti vrodată ?

— Tu ești popa din Vâlcea, zise femeia deodată.

— Ei, iaca, să-ți spun, nu-s popa din Vâlcea.

— Dar n-ai zis tu așa ? Nu mi-ai spus tu ?

— Am mințit, zise popa zîbind.

Femeia se luminează deodată :

— Văd eu că glumești. Vrei să mă sperii. Cum, făcu ea repede, înfiorîndu-se, tu vrei poate să mă sperii ca să mă părăsești ?

Man începu să-i tîlcuiască, dar numai frînturi din vorbele lui s-auzeau. Plînsul, vorbele aprinse ale femeii umplură casa.

— Ți-e dragă alta, asta ai vrut să spui, gemu ea în urmă, zdrobită.

— Liniștește-te, nebuno, nu-i adevărat ! Credeam că-i bine să știi istoria vieții mele, să văd de mai ții ș-atunci la mine. Cine știe ce se poate întâmpla ! Se poate s-o auzi odată de la cineva. Dar acum nu-mi mai pasă ! Acum știu că, oricine aș fi, ești legată amarnic de mine.

Și Emanoil o îmbrățișă cu duioșie.

După un răstimp zise popa :

— Ce ticăloși sîntem noi, oamenii, cîteodată ! Ni se pare că nu prețuim nimic, că nu mai putem nimic. Ș-apoi deodată simțim iarăși putere de uriaș în noi. Dîintr-o vorbă, dintr-un gînd, sufletul nostru crește, își ia zborul lui cutezător și vedem că toate ne sînt cu putință.

Tăcu un răstimp, dar femeia nu răspunse.

— Noi, adaoase el, ne putem face fericiți ori nenorociți după cum lăsăm aripele să zboare : așa cum le cîrmuiește inima noastră, care simte binele, ori după cum dăm cîrma minții. Crezi tu, femeie, în viața veșnică, dincolo de moarte ?

Popa puse întrebarea asta trist și abătut, ca purtat de gînduri depărtate și amare.

— Cred, răspunse femeia. Cum n-aș crede ?

— Și trebuie să crezi. Dar spune-mi : pricepi tu ce va fi viața aceea ? Asta n-o știi, asta suflet de om n-o poate ști. Eu m-am gîndit adeseori, dar n-am putut afla nimic. Ei bine, dacă nu poți ști cum va fi dincolo, să n-ai dreptul să ți-o trăiești pe aceasta de acum așa cum afli tu că-i bine ?

Femeia nu pricepu. Îi zise :

— De ce mă întrebi astfel de lucruri pe mine ?

— Nu știu nici eu. Dar n-am pe altul pe nimeni, și trebuie să te întreb. Dacă ai ști să-mi dai un răspuns, mi-ai aduce o mare ușurare.

Firuța pricepu că popa-i supărat, începu să plîngă, și acesta fu răspunsul ce i-l putu da. Fu bine ș-atîta. Popa Man o mîngîie, vorbiră apoi de alte lucruri. Și din sara aceea Emanoil Man se simți mai legat ca oricînd de văduva lui Nicodim. Întîlnirile lor de cele mai multe ori erau însă pline de bucurie. Rar se-ntîmpla să-i copleșească o tristețe neînțeleasă, o frică, o presimțire de nenorocire.

Firuța își vedea, peste zi, de agoniseala ei, ținea slugă, ținea car cu boi. Teleguțenii nu se mirau că văduva lui Nicodim e totdeauna bine îmbrăcată — de cînd era fată teleguțenii tot așa o știau.

Casa ei, îndată ce se însăra, sătenii o înconjurau. Unii chiar credeau că vine, noaptea, Nicodim acasă, alții nu mai credeau, dar toți înconjurau primejdia. De cele mai multe ori popa venea decuvreme, îndată ce se lăsa noaptea. Rar întîmpina vreo piedecă, încît trebuia să mai colinde cu murgul lui pe hotarul Teleguței.

V

Teleguțenii povestesc și acum ce-au auzit din bătrîni. Zice că-ntr-o sară din Cireșar sosi în Teleguța o jupîneasă. Înaltă și uscățivă, trecea grăbită pe drum, nu dădea binețe nimănui, ci se îndrepta spre casa părintelui Man. Și nu peste mult deschise porțița și dispăru în curtea

popii. Oamenii nu ştiau cine-i, nu ştiau ce caută la popa. Dar părintele Man era acasă în sara aceea, femeia întră la dînsul, şi uşa n-a mai deschis-o nimeni pînă dimineaţa.

— Vro rudenie de-a popii, şopteau slugile prin curte.

— Vro soră, poate, ziceau alţii.

Iar pe drum, pe la porţiţe, încă în sara aceea telegutenii începură să creadă tot mai tare un zvon, o vorbă ce-o stîrni o bătrînă din sat :

— Asta-i preuteasa popii Man.

Şi începură să se gîndească la ceea ce pînă atunci nu luaseră în samă.

— Popa a trebuit să aibă o nevastă, îşi ziceau. Nu ne-a vorbit, nu ne-a amintit o singură dată de ea. Unde-a lăsat-o, de ce-a părăsit-o ? Cum a stat atîta amar de ani singur, fără nevastă ? Ce suflet e în popa acesta ?

Şi deodată oamenii începură să se neliniştească, începură să încerce a pătrunde în tainele vieţii părintelui. Şi deodată omul acesta, cu care se obişnuiseră de-atîta vreme, care le plăcea, apăru ca un străin înaintea lor. Ca şi cînd acum le-ar fi căzut mai întîi în sat.

În noaptea aceea părintele Man nu ieşi nicăiri. Firuţa în zadar îl aşteptă, în zadar se frămîntă toată noaptea cu gîndurile.

Emanoil Man nu pricepu ce caută jupîneasa aceea la el acasă. Crezu în urmă că-i o străină care vine să-i ceară un sfat, ca la un duhovnic, şi o conduse în odaia lui, unde-şi avea cărţile. Femeia părea venită de pe un drum tare depărtat. Era ostenită, veşmintele ei erau terfelite, pline de praf, sfîrtecate.

Şezu pe-un scaun, şi ochii ei tulburi rătăciră prin cameră. Apoi zise cu silă :

— Ce mai faci, Emanoile ?

Popa tresări, privi nedumerit la străină. De unde îl cunoaște ? De unde știe că-l cheamă Emanoil ? Nu putu răspunde.

— Ce mai faci, Emanoil Manovici ? îl întrebă a doua oară femeia, cu glasul plin de silă și de durere.

— Ce să fac ? Bine. Dar cine ești dumneata, de unde-mi știi numele, ce cauți la mine ? răspunse acum repede popa.

— Hei, cine să fiu ? Iaca, o muiere, iaca, o muiere năcăjită. Umblu și eu așa prin lume. Ce să fac ? Umblu prin lume. — Și privirea ei rătăcită se purta greoi prin casă. Nu căuta la popa, nu privea anumit la ceva. Stătea plecată de spate. — Să-mi dai ceva de mâncare, zise ea. N-am mâncat de azi-dimineață. Și simt așa o rozătură ciudată iac-aici, și arată cu mâna, cu degetele încîrligate, spre pîntece.

— Dar cine ești tu, femeie ?! zbieră acum popa, cu glasul schimbat de groază, cu fața palidă ca de mort.

— Nu striga așa tare, zise femeia, adunîndu-se ca un arici. Nu zbiera, că mi-e frică. Dă-mi, tu, Emanoile, ceva de mâncare.

Popa-i aduse repede bucatele. «Ce nenorocire, Doamne, se gîndi el, să-mi cadă o nebună în casă, acum, în puterea nopții !» Se trase deoparte, pe-o laviță, și privea la femeia care îmbuca lacom. Ochii, gura, obrazul ei, toate păreau cuprinse de zgîrciuri.

Dar îndată ce se sătură, pe fața ei se așeză o liniște mare, o îndestulare plină de pace.

— Îți mulțămesc, zise ea. Tare mi-a fost foame. Acum ți-ai făcut o pomană cu mine. Dumnezeu are să-ți răsplătească.

Se ridică încet, își luă cîrja în mînă, plecă, dar cînd să iasă pe ușă, se întoarse deodată înapoi, spre spaima popii.

— Era să-mi uit. Era să mă duc. Dar eu am venit aici c-o treabă mare. Nu șade aici Emanoil Manovici, popa din Teleguța ? Și privi la popă ca și cînd acum l-ar vedea mai întîi în viață.

— Aici, muier, aici locuiește. Eu sînt Emanoil Manovici.

Jupîneasa privi voioasă la el ; surîse.

— Așa ? Tu ești ? Da, adevărat. Iată că acum te cunosc. Bine ! Ce mai faci tu, Emanoile ?

Pe popa Man îl cutreierau fiori reci, și sudoarea îi îmbrobonă fruntea. Ce să facă el cu femeia aceasta ? Ca o volbură de teamă îi umplea din cînd în cînd sufletul, apoi sufletul îi rămînea gol, rece.

— Ce pot să-ți dau, cu ce să te ajut ? zise el.

— Pe mine ? Cu nimica. Eu am venit aici. Acum eu nu mă mai duc de la tine. Bine că te-am aflat. Și zîmbi iar, cu mult amar.

— Ce vei face tu aici la mine ? Săracă femeie ! Dumnezeu știe ce-i avea pe suflet. Se poate că mari păcate...

Femeia se ridică deodată ; ochii ei priveau speriați acum, se părea că vrea să scape de undeva.

— Da, zise ea ascuțit, cu glasul schimbat, frînt. Eu am făcut mari păcate ș-am venit la tine să mă spovedesc. Auzi, Emanoile Manovici, ce am să-ți spun. Am să-ți spun lucru mare, dar tu să taci, tu să nu strigi ; în casă vreau să fie liniște.

Ea șezu din nou, ridică un deget lung, slab, spre tăcere, și începu :

— Eu am ucis un om. Dar nu un om cu păcate, ci un copil nevinovat. Copilul dormea în pat lângă o femeie, și era copilul acela tare frumos, dar femeia era tare nenorocită. Fusesse frumoasă odată, avea ochi albaștri, ca cicoarea, și un păr... Doamne, ce mai păr! — Femeia își duse o mînă la cap, pipăindu-și părul prin broboada veche și spălăcită. — Fusesse femeie frumoasă și-i era drag bărbatul. Dar el, mișelul, o înșală, o părăsi și plecă în lume. Rămase femeia cu lacrimi pe obraz, și lacrămile ei nu se mai uscau. Îl dorea pe cel dus, îl aștepta cu patimă să se întoarcă. Dar el nu mai venea. Oamenii începură să scoată vești rele despre cel dus, începură să-l ocărăscă. Femeia lui, pe care eu o știu, se topea văzînd cu ochii. Eu băgam de samă ce se întîmplă în casă. Vedeam bătrînii supărați, vedeam copilul nevinovat cum surîdea în așternut. Începuse să zică «mama». Și nu știu cum începuse să zică și «tata». Tată-tău, se gîndea femeia aceea, e un mișel și un ticălos. Dar îi plăcea cînd pruncul spunea vorba asta. Își amintea de cel dus, și lacrimi îi porneau de la inimă, căci cu toată inima îl iubise pe cel depărtat. Eu urmăream de-aproape durerea acelei femei. Și cu cît o vedeam mai pierită, simțeam o mai mare ură pentru copil. Sămăna leit cu tată-său. Îmi pusesem în gînd să o răzbun amar pe femeia aceea. Și astfel m-am hotărît să-i omor copilul, s-o scap de amintirea celui dus, iar eu să plec în lume, și să tot merg, pînă unde voi întîlni pe fugar. Ș-ascultă acum, Emanoile, ce am făcut... — Femeia sări de pe scaun, privi aiurită în jur de sine, căzu frîntă la loc și zise : Într-o noapte dormeau și femeia și copilul, și era o liniște de moarte în casă. Eu mă scol tiptil de unde păzeam, și dintr-o săritură am fost la pat. Ghearele mele se încleștară

adînc, ca de uliu, în grumajii albi și fragezi ai copilului. Cînd strigă mama deznădăjduită, cînd săriră bătrînii din somn să pună mîna pe mine, eu nu mai eram. Rătăceam undeva departe. Plecasem ca pe aripi de vînt, să-l caut, să-l aflu pe tatăl copilului. Hei ! suflet de om nu poate ști ce s-a coborît în sufletul acelei femei după ce-și văzu copilul ucis. Din părul ei frumos abia mai rămaseră cîteva smocuri, tot și l-a smuls, și în zbierătele oamenilor care căutau pe ucigaș, de frică, își pierdu mințile. Cu mine are noroc. Dacă eu n-aș fi, mișelul acela de bărbat al ei ar trăi mereu în tihnă undeva, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Ea, sărmana, după ce și-a pierdut mintea, nu mai putea să-l caute. Dar eu trebuie să-l aflu, trebuie să-l găsesc.

Aici femeia privi mai întîi pe popa Man în ochi. Îl privi îndelung, cu sete, cu dor, cu patimă, și deodată zvîcni de pe scaun în hohot de rîs :

— L-am și aflat ! Asta-i ! Tu ești, Emanoile, tu ești popa cel fugit.

Și după hohotul de rîs cu care spusese cuvintele, o copleși un plîns zguduitoar. Săreau zdrențele pe dînsa, și lacrămile-i curgeau păraie.

Popii Man, de cînd își începuse străina povestirea, i se pusese un junghi la inimă. Și cu cît înainta cu vorba femeia, junghiul acela îl înțepa, intra tot mai adînc, oprindu-i inima să mai bată. La glasul cu care povestea jupîneasa, îi veni o amintire tare depărtată. Cunoștea ceva din glasul ăsta. Dar de demult, vor fi douăzeci de ani de-atunci. Cînd însă femeia îl pironi cu ochii ei tulburi, junghiul acela-i pătrunse detot inima, și părintele Man albi cum îi varul. Capul îi căzu în piept, barba lui mare, cărunță, se răsfirea în neorînduială, și un

horcăit ca de animal înjunghiat îi ieși din piept. Pe jupîneasa asta abia acum o cunoscui : era Lenuța, preuteasa lui.

Femeia, după ce isprăvi cu plînsul, se ridică, se apropie de popa Man și-l atinse pe umăr :

— Scoală, Emanoile, îi zise, eu n-am să-ți fac nimic. Eu o să te apăr de vrăjmași. Eu n-am să încep acum a răzbuna pe biata Lenuța, preuteasa.

Emanoil Manovici însă nici nu se ridică, nici nu putea zice o vorbă. Stătea așa, frînt, înlemnit, cu pleoapele lăsate.

Femeia începu să-l mîngîie pe frunte, pe păr, pe barbă. Deodată se opri și zise :

— Ai îmbătrînit, Emanoile. Barba ta-i căruntă. — Suspînă și-l mîngîie din nou. — Ah ! săracul Manoilul meu, cît îi el de supărat acum ! Durerea i-a legat limba și i-a uscat lacrămile.

Popa auzea cuvintele, pricepea glasul cunoscut și, ca într-un vis urît, își deschise puțin pleoapele, arătîndu-i luminile tulburi.

— Ce ai pățit tu, sărmană femeie ? zise el cu glas adînc.

— Eu ? strigă dînsa. Eu n-am pățit nimic ! Cu mine nu-i nimic. Dar a pățit ceealaltă, Ilenuța, săraca preuteasă ! De dînsa-i rău. Preuteasa și-a pierdut mințile.

Emanoil Manovici se trezi greu. Tot trupul și-l simțea frînt, ca bătucit, abia-și putea ridica brațele și picioarele. Se șterse la ochi, privi prin cameră, ca și cînd ar fi vrut să știe unde se află. Stătu apoi mult pe gînduri. Încea să afle un razim, căci simțea cum se afundă ca-ntr-o prăpastie. Gîndul mîntuitor i se ivi întîi ca o slabă dîră de lumină. Dar lumina aceea creștea năpraz-

nic, i se păru că inundă deodată odaia întreagă. Asta nu-i preuteasa lui, nu-i Ilenuța ! E o biată nebună, care s-a rătăcit la dînsul. Ah ! cum nu s-a gîndit mai de vreme că-i cu neputință să ajungă pînă la el o femeie din așa depărtări ?! El nu-i trimis de nici un vlădică aici în sat, pe el nimeni nu-l cunoaște, nimeni nu știe cine-i. Chiar să fi plecat Ilenuța în urma lui, cum l-ar fi putut afla ?

Și lumina ce-i străbătu toată ființa îl încălzi, îl întineri. «Iată, își zise el, o femeie nenorocită. A umblat prin lume și-a auzit de un Emanoil Manovici — atîta tot.»

— Femeie, zise popa, ridicîndu-se. Stai și ascultă-mă acuma tu. Ceea ce spui, eu nici nu cunosc și nici nu știu. Am lăsat să crezi că-s Emanoil Manovici, ca să te liniștești. Nu mă poți cunoaște. Pe mine nimeni nu mă știe. Ți-am dat demîncare, iată niște bani de drum, pleacă în știrea Domnului.

N-apucă să-i deie banii. Femeia plezni palma întinsă, și banii se durigară, țăncănind pe podele, pe subt pat.

— Hei, tu, tot ticălos mi-ai rămas, Emanoile ! zise, liniștindu-se în grabă. — O tristețe mare, ca-n fața unei gropi iubite, se așază în ochii și pe fața femeii. Și tristețea aceea limpezea tot mai mult privirile ei. Plîngea acum domol, suspina ca un om în toată firea. — Crezi tu, Emanoile, că nu te cunosc ? începu femeia, privindu-l cu tristețe.

Așa cum se uita femeia la dînsul, cum vorbea acum, nu mai arăta cu nimic că i-ar fi mîntea tulbure.

— Visezi, biată femeie, răspunse popa înfiorat.

— Nu visez, Emanoile. Pe tatăl tău l-a chemat Petru și a fost neguțător de porci.

— Da, tata a fost neguțător mare. L-a cunoscut multă lume. Ai putut auzi și dumneata ceva, răspunse popa, încercînd să se liniștească. Lumina de mîntuire, în care se înecase o clipă, începu să se clatine.

— L-au putut cunoaște mulți, continuă femeia, dar nimeni nu știe cum a murit... Eu știu.

— Cum ? întrebă popa privind-o țintă.

— L-au împușcat. L-au împușcat cînd trecea Duna. nărea.

— De unde știi asta, nenorocito ? răcni acum părintele, sărind de pe scaun, ca mușcat de șarpe.

— Tu mi-ai spus, zise femeia cu durere. Știi, ne plimbam odată prin grădina noastră. Plouase o săptămîină încheiată, și rîul care trecea pe la fundul grădinii venea cu valuri mari. Ne-am oprit să-l privim. Tu ai început să tremuri, ochii ți s-au întunecat, și eu te-am întrebat, cu inima neliniștită, ce ai. Atunci mi-ai spus istoria lui Petru. Ne întorceam spre casă și mi-ai spus că tu...

Popa îi astupă însă gura cu palma lui lată :

— Destul, destul, ajunge, nenorocito !

Glasul lui avea asprimea vîntului, în obrajii lui părea că s-au împlîntat ghearele unei pasări de pradă, și ochii lui de păcură încremeniră aprinși, ca doi ochi de lup flămînd în noapte.

Razimul pe care crezuse că-l află mai nainte, îi lunecă pentru totdeauna de sub picioare. Îi păru pe-o clipă că trebuie să-și adune toate puterile să se țină în aer, cu o putere supraomenească, pentru că pămîntul s-a deschis să-l înghită. Într-o clipă, ca o fulgerare, avu simțămîntul acesta, dar în clipa următoare, înnebunit, izbi cu pumnul încheștat în capul femeii, care stătea plecată pe

scaun înaintea lui. Izbi cu sete, ca-ntr-un dușman pe care i-a reușit să-l pună sub genunchi.

Femeia gemu de durere și căzu întinsă, cu fața în jos, pe podele.

În clipele care urma, în odaie fu o tăcere de moarte. Fișitul domol al merilor pătrundea prin ferestre ca niște șoapte depărtate, reci. Popii Man îi fulgeră deodată prin cap să deschidă fereastra, să sară în noapte și să alerge, să nu se mai oprească. Dar ce se va întâmpla cu femeia ? Nu-i moartă, o vedea cum se cutremură din când în când. Femeia aceasta era într-adevăr nevastă-sa. Încercă să se gîndească la trecut, dar nu putu. Nu se putea gîndi la nimic. Stătea așa, înmărmurit, așteptînd să se prăpădească lumea.

Într-un acces de furie, femeia sări drept în picioare, și, cu privirea răătăcită, alergă spre ușă.

— Stai, muiere ! Stai, nenorocito ! zise popa, prinzînd-o. Unde vrei să mergi ? Stai aici. E noapte afară.

— N-ai să dai din nou ? întrebă femeia cutremurîndu-se, privind mîna mare a lui Man.

— Nu.

— Nici n-ai să mai strigi ? întrebă din nou, aiurită, mergînd după popa, care o trăgea de la ușă.

— Nu, răspunse acesta.

Ea se așeză pe scaun, umilită, frîntă, ca un cîne bătut căruia i-ai rupt spinarea.

— De la mine tu nu mai poți pleca, îi zise popa. Aici ai să rămîi cîte zile vei mai avea.

Femeia-l privea, fără să-l mai cunoască. Se ridică în silă și zise :

— Eu trebuie să plec. Trebuie să aflu pe Emanoil Manovici.

Dar popa, arzînd de friguri, o luă de mîină, o duse într-o odaie vecină şi încuie uşa.

Popa rămase privind în gol, privind stăruitor şi încordat. Şedea după masă şi simţea cum i se răcesc picioarele, cum îi îngheaţă spatele.

Trecuse miezul nopţii cînd se trînti îmbrăcat în pat. Vreme îndelungată un singur gînd îi stăruia mereu în minte : cît de repede înnebunesc oamenii ! I se părea ciudat că-i atîta linişte în casă, afară, în gîndul şi în inima lui. I se părea ciudat că-n loc de cap are un uriaş glob de sticlă, rece, îngheţat, prin care poate privi. Oricine ar veni ar putea pătrunde cu privirile prin capul lui. Şi inima lui, inima nici nu-i mai bate. Se pipăie la stînga, n-o mai simte ; se pipăie la dreapta, n-o află nici acolo. Nici nu se putea gîndi să doarmă. Îi părea că niciodată nu va mai şti ce-i somnul. Dar afară se izbi ceva frîngîndu-se lîngă fereastră. Popa tresări, îşi zise : «Nu-i nimic, a căzut o ţiglă de pe acoperiş».

Ca o uşurare, ca o mîngîiere, după zgomotul acela, prin mintea popii Man începură să apară icoane sfioase întîi, apoi tot mai clare, tot mai luminoase, care se înche-gau într-un şir lung, nesfîrşit, crîmpeie din viaţa lui. Şi popa Man se minuna cum le poate vedea aşa de limpede, mai clare ca un lucru ce-i stă înaintea. Începu să se gîndească la viaţa lui, nu numai s-o vadă, ci să şi judece asupra întîmplărilor.

Se trezise, copil, într-un sat bănăţean, aproape de graniţa ţării sîrbeşti. Tatăl său era sîrb de neam, unul Petru Manovici, neguţător de porci, iar mamă-sa româncă. Satul lor era mare şi puternic şi avea şcoală vestită în

toată împrejurimea. Aici a umblat popa Man mai întâi la școală. În sările de iarnă, din patul lui, de lângă cămin, vedea de multe ori fețe ciudate de oameni bărboși, fețe străine, la ei în casă. Povesteau încet, lâng-un pahar cu vin, cu tată-său, povesteau cu capetele unul într-altul. Mamă-sa venea rar în odaia aceasta, când erau oamenii cei străini acolo : aducea vinul și mâncarea și iar ieșea afară. Dacă se-ntîmpla vreodată să-și facă de lucru prin odaie, să vină la băiat, la Emanoil, bărbatul privea urît la ea, și, dacă rămînea și atunci, popa Man își aduce aminte cum răcnea tatăl lui :

— Muiere, nu pleci odată ? Aici nu-s vorbe pentru muieri !

Atunci nevasta ieșea, iar Petru Manovici se apleca iar la bărbații cei bărboși. Vin, își aduse aminte popa Man, se bea mult în sările acelea la ei în casă, dar ortacii de la masă niciodată nu vorbeau tare. Popa Man a văzut mult bănet pe masa aceea vopsită galben, mult aur și multe hîrtii, care se împărțeau între ortaci.

Cînd străinii se depărtau, Petru Manovici îi petrecea totdeauna, dar băiatul Emanoil nu auzise niciodată porțița scîrțîind.

Mamă-sa se vedea că nu era bucuroasă de vizitele acestor străini. Totdeauna cînd soseau, îngălbenea și părea că o scutură frigurile.

De multe ori, între bărbat și femeie, după ce plecau străinii, Emanoil auzea vorbe aprig rostite, sfezi aprinse.

— Petre, Petre, îi zicea femeia, lasă-te de oamenii aceștia, că n-are să ne fie bine pe urma lor.

— Ți-am spus să nu te amesteci. Eu îs bărbat la casă, eu poruncesc ! Un cap de femeie ce poate pricepe ?

— Pricep atîta, că nu-i bine. Cu acești tîlhari...

Dar Manovici, îndată ce auzea cuvîntul acesta, îşi ieşea din fire, zbiera, ameninţa cu pumnul.

Băiatul Emanoil se aduna ca un arici în colţul patului şi asculta îngrozit. Dar mamă-sa, se vede, era o femeie cuminte : nu mai zicea nimic, ci ieşea în curte şi plîngea cu lacrimi amare, blăstămîndu-şi viaţa.

Emanoil la început se îngrozea de străinii aceia. Dar încetul cu încetul s-a obişnuit cu ei, ba aştepta cu patimă sările de întîlnire. Cînd vedea grămăjoarele de aur pe masă, ochii lui se aprindeau, şi o veşnicie ar fi tot privit la strălucirea aceea caldă.

Petru Manovici lipsea cu săptămînile de-acasă. Umbla după negoţul lui şi cutreiera multe sate, multe oraşe. Cînd se întorcea, era totdeauna mulţumit, vesel şi aducea copilului jucării.

Popa Man îşi aminteşte că de cîte ori venea tată-său acasă, spunea femeii :

— Tu muiere, pe Emanoil o să-l văd popă. Acuma, eu sînt așa cum sînt, dar pe băiat mi-l vreau popă. E bun lucru azi să fii popă.

Şi după ce-a isprăvit cu școala de la ei din sat, Emanoil se trezi, fecior de cincisprezece ani, că-l ia tatăl său într-o dimineață în căruță, o umple cu straie, cu de-ale mîncării și iese din curte, pe cînd mamă-sa plîngea la portiță.

— Am să te duc la oraș, Emanoile, și am să te fac popă, îi zise Manovici după ce ieșiră din sat.

Popa Man îşi aduce apoi aminte de anii petrecuţi la o mînaştire afumată şi părăsită. Erau doar șase călugări și trei-patru candidați la preoție. Aici învăță în

scurtă vreme sîrbește și începu să priceapă slujba din biserică și vorbele călugărilor.

Viața de aici, însă, la început, nu-i plăcu lui Manoil. Dar îndată ce învăță sîrbește, îndată ce i se deschisera ochii să vadă ce-i în mînăstire și ce-i în jurul ei, băiatul lui Manovici se simți la largul lui. În scurt timp cunoscuse toate tainele mînăstirii, adică ale călugărilor. Călugării, văzîndu-l isteț, și-l făcuseră repede prieten și părtaș al petrecerilor lor.

— Al dracului copilul contrabandistului Manovici, zise într-o zi egumenul, are simțuri de vulpe bătrînă !

Emanoil auzi cuvintele, dar nu pricepu vorba aceea «contrabandist», și era tare bucuros că sfinții-le-lor începuseră să se teamă de dînsul. Aceasta o simțea el, căci altfel călugării nu l-ar fi luat de tovarăș la petrecanii.

Popa Man vedea și acum bețiile grozave ce se făceau în mînăstirea aceea întunecoasă și veche. Ce vinuri, Dumnezeu, ce rachiuri și ce mîncări !

Călugărașul Emanoil nu era legat de mînăstire. Putea ieși cînd voia, putea sta cît îi plăcea. Și de cîte ori se-ntorcea din colindările lui prin oraș și prin preajma mînăstirii, prin sate, avea totdeauna o veste pentru fiecare părinte.

El a înțeles în grabă că oamenii aceștia cu haina lungă n-au nici un Dumnezeu.

Iși aminti popa Man de cea dintîi aventură tinerească avută la mînăstirea aceea, din care se puse pe picior de război cu un frate întru Hristos. Dar n'apucă să se limpezească treaba de va mai rămînea și pe viitor prieten al călugărilor, cînd într-o după-amiază se trezește cu mamă-sa, plînsă și amărîtă.

— Să vii acum îndată, Emanoilul mamei, acasă.

Pe Petru Manovici îl împușcaseră cînd încerca să treacă Dunărea din țara sîrbească. Trupul lui s-a cufundat în apa tulbure, hrană peștilor.

Mamă-sa suspină cît ținu drumul, și din cînd în cînd îi zicea lui Emanoil :

— Am știut eu că așa are să se întîmple. Cît i-am tocat la ureche să se dezbată de tîlharii aceia...

Acasă, tînărul Emanoil Manovici nu avea stare. În trupul lui tînăr, vînjos, umbla argint-viu, și ochii lui ardeau neliniștiți. Mamă-sa încerca să-l pună la lucru, să-l obișnuiască cu traiul de-acasă, dar lui Emanoil i se ura cu toate și umbla lela prin sat cît îi ziulica.

Și într-o sară se trezește Emanoil cu trei bărbați, străini după port și după vorbă, că intră în casă. Mamă-sa era la o vecină.

— Bună sara, ziseră noii-sosiți. Dacă nu ne înșălăm, tu ești Emanoil Manovici, feciorul lui Petru.

— Așa-i, răspunse acesta.

— Ascultă, Emanoil Manovici, zise tot cel dintîi. Pe tatăl tău, pe Petru, l-au împușcat pe Dunăre, și trupul lui l-au mîncat peștii. Ți-a fost drag ție Petru Manovici ? — Și-l ținui din doi ochi de păcură.

— Drag, răspunse feciorul, cutremurat de amintirea mortului.

— Acest Petru Manovici a fost ortacul nostru cel mai prețuit. Noi intram în foc unul pentru altul. Dacă ți-a fost drag preținul nostru, tu, Emanoil Manovici, trebuie să-l răzbuni. Trebuie să ne ajuți nouă să-l răzbunăm.

În inima feciorului zvîcni o undă puternică și zise :

— Am să vă ajut și cu viața.

Își strînseră mîna, și încă în noaptea aceea pieri cu străinii și trecu rîul înwăluit în ceață.

Mamă-sa a început să-l bocească ca pe un mort. Simțea dînsa unde a dispărut el. De cînd îi văzuse luminile acelea jucăușe în ochi, o săgeată amară o străpunsese, simțind cum samănă cu tată-său. Dacă o întrebau oamenii, vecinii : «Unde-i Emanoil ?», le spunea că s-a întors la mînăstire. Doamne, cît ar fi fost și pentru ea de liniștitoare vorba aceasta, dacă ar fi fost adevărată ! Cît ar fi dorit ea s-ajungă feciorul ei popă, să slujească liturghia în biserică ! Și-și făcea muștrări că nu l-a lăsat la mînăstire. Dar ea atunci, la vestea cea grozavă, își pierduse capul și simțise că trebuie să-și țină copilul lîngă ea.

Vreo trei ani a rătăcit prin lume, cu ortacii tatălui său, continuînd negoțul bătrînului.

O dată, își aduce bine aminte popa Man, și-a simțit moartea tare aproape. Într-o furtună pe Dunăre, pieriră toți soții lui în valuri, și el abia scăpă cu viață.

Atunci s-a făcut o mare schimbare într-însul. Sîngele i se potoli, gîndul i se luminează și-i veniră mai întîi pe buze cuvintele : «Sărmana mamă !». S-a simțit într-o prăpastie plină de glod, cu sufletul ticăloșit, și cel dintîi gînd de îndreptare i-l aduse amintirea maică-si.

Se scutură o dată, se ridică și, după multă cale, ajunse acasă.

A doua zi s-a dus într-alt oraș, unde era vlădica, și i-a spus ce are pe suflet : că a stat peste doi ani la mînăstire, știe slujba bisericii și ar vrea să se preoțească.

Vlădica-l privi mulțumit pe tînărul înalt și frumos. Luptele sufletești din zilele din urmă dăduseră feței sale tinere multă cuvioșie.

— Se poate, fiule. Numai întâi să-mi aduci adevărul de la sfinții părinți, și vezi să te căsătorești. Ori poate călugăr vrei să fii ?

— Nu, sfinția-ta, popă la sate vreau să fiu.

N-au trecut trei luni, se însură, se preoți și-și câștigă și parohie.

De partea aceasta a vieții lui, popa Man ar fi voit să nu-și mai aducă aminte. Trăise bine un an și jumătate cu preuteasa lui. Femeia lui îl iubea cu patimă și se alihea de ființa lui puternică, întocmai ca iedera tânără de stejar. Preuteasa lui, Lenuța, era fată de preot, avea trupul gingaș, părul mătășos și doi ochi ca doi picuri mari din seninul cerului. Poporării țineau la el, căci avea glas frumos, slujea minunat și era om harnic.

Dar era aici în sat un logofăt la moșia boierească, și logofătul acela avea o spălătură de nevestă. Frumoasă femeie, dar a dracului. Își pusese ochii pe popa, și cum bărbatul ei era puțin pe-acasă, căuta în toate chipurile să și-l apropie pe Man. S-a dus întâi, fără să bănuiască nimic rău ; s-a dus apoi, atras de o putere mare, ca și când ar fi fost înlănțuit de lanțuri tari și grele. Și-n urmă fugi cu ea în lume. Cît au trăit laolaltă ? Mai nimic. Dar pornit odată, nu s-a mai întors acasă. Și-a făcut cărți mincinoase și-a început să colinde prin lume, adunând milă pentru biserici. Astfel ajunsese în urmă și în Teleguța, în apropierea sfintei Învieri. Aici a dat cu ochii de Firuța. Frumoasă fată, voinică fată...

Amintirea Firuții îi aduse popii toate gândurile acasă. Abia acuma începu să simtă toată nenorocirea ce îl lovise în noaptea aceasta. Ce-o să facă el acum ?

S-o lase, să fugă din sat, să se spînzure ? Simțirea i se trezi puternică, aprinsă.

Sări din pat. În ferestre băteau zorile dimineții.

— Eu aici am să rămîn, zise popa cu glas tare. O viață de om nu se sfarmă pentru un nebun ce ți-a ieșit în cale.

Cine-a venit la dînsul ? O femeie nenorocită. Ce-a făcut el ? A alungat-o ? Nu. Ca un creștin și preot adevărat, a lăsat-o în casa lui, i-a dat demîncare, i-a dat un loc de hodină. Așa vrea el s-arăte mila creștinească, să rămînă femeia la el acasă cît va voi, cît va avea zile. Și telegușenii or să zică : «Cîstit popă, popa nost'».

Dar un ghimpe îl înțepa încă la inimă. Ce are să fie dacă femeia, odată, se va mai limpezi la minte pe cîteva clipe, ca-n noaptea trecută, cînd a început să-i descopere viața ? Are să spună la o vecină, are să dezvăluie taina ce-l acopere. Atunci ?

— Asta n-are să se întîmple ! zise popa cu glas tare.

Încă în dimineța aceea spuse slugilor să se poarte bine cu femeia : că e o biată nebună, care nu va strica la nimeni nimic și pe care el a luat-o în casă, să nu mai umble rătăcitoare prin lume.

Popa Man patru zile nu părăsi casa. Mergea des în odaia femeii, se auzea înlăuntru de multe ori glasul puternic al popii. Cînd ieșea în curte, popa Man stătea tot mai bucuros de vorbă cu slugile :

— E o femeie nenorocită. Are să mai iasă și prin curte. Nu strică la nimeni nimic, așa le spunea.

În cele patru zile Man se convinsese că preuteasa nu va mai spune o vorbă despre dușmanul pe care-l urmărește. Se făcuse blîndă, aproape se tîra la o vorbă, la o privire a popii. Părea că-și uitase cu totul istoria

aceea. Începu să mănânce cu lăcomie, și trupul ei începu să se înviioreze. Îi făcuse popa rînd de ceva haine, și femeia se bucura ca un copil, săruta straiile nouă, și de-atunci începu să privească la Man cu dragoste, cu bunătate, cu umilință.

Părintele crezù că a isprăvit cu bine tot, și se simțea mulțumit ; i se păru chiar că nimic nu se întîmplate în viața lui tihnită. Dar cînd ieși mai întîi pe uliță, i se păru ciudat că ochii trecătorilor se ațin după dînsul. Niciînd pînă acum oamenii nu se opriseră în drum să privească după el. Teleguțenii vedeau ceea ce el nu vedea : popa Man îmbătrînise tare. Părea că-i ceva frînt în el ; umbla aplecat de spate, ca și cînd ar duce o povară grea.

Cînd crezu că își poate începe viața lui obișnuită, popa Man simți o mare neîndemînare, o stîngăcie ce-l umplu de teamă. Nu cuteza însă să cerceteze de unde-i izvorăște acea neîndemînare. Ca într-o nețărmită depărtare simțea răspunsul, deși nu cerceta.

Încet-încet, văzînd-o zilnic, slugile se obișnuiră cu străina. Umbla prin curte, trecea în grădină, liniștită, tăcută, minunîndu-se de hainele nouă.

— Să-i luați sama, le spunea popa, să nu iasă din curte, ori să nu sară gardul prin grădină. Ar fi păcat să mai rățăcească prin lume.

Teleguțenii se mirară întîi de găzduirea asta, dar repede înțelesesă că un popă trebuie să fie pildă de bunătate.

— Bun suflet de creștin, spuneau bărbații.

— Inimă miloasă, întăreau femeile.

Numai Firuța nu putea să creadă în istoria cu nebuna. Zadarnic încerca popa să o convingă. Firuța plîngea cu lacrimi îmbinate și se zbătea în chinuri mari.

— Minți, Emanoile. Femeia e de mult a ta, poate să-ți fie chiar nevasta.

— Înțalege, nenorocito, răspundea popa cuprins de friguri, înțalege-mă că n-o cunosc ! A cerut milă de la mine și i-am dat. Ce-ai fi vrut ? S-o zvîrl afară ca pe un cîne ?

— Dar îți place de ea, spunea tipînd Firuța. O ții la tine acasă. De ce o ții la tine acasă ? Nu minți, Emanoile, că-i păcat. E mare păcat, și are să te bată Dumnezeu.

Popa Man o părăsea atunci și pornea cu murgul în noaptea cîmpiilor.

Firuța, numai după ce cunoscuse pe jupîneasa aceea, crezu în spusele popii.

— Într-adevăr, Emanoile, ți-ai făcut o pomană cu dînsa. Sărmana, cît îi de blîndă și de bună ! Și cum privește cîteodată la tine, ca la un soare ! Trebuie să fie tare nenorocită.

— Da, gemu părintele, e foarte nenorocită. Dumnezeu știe de cînd umblă ea prin lume, fără nici un căpătîi !...

Cînd mergea acasă, o afla totdeauna așteptîndu-l.

— Gîndeam că nu mai vii, zicea femeia gudurîndu-se ca un cățel.

Dar popa îi arunca o privire, și femeia se strecura în casă, cutremurată de groază.

În hainele curate, nouă, ce le avea acum, arăta mai bine. Nu mai părea așa de pierită.

Dar popii Man, pe zi ce trecea, îi era tot mai mare groază de dînsa, de casa lui. În silă se întorcea acasă de prin sat, și, cînd ajungea la poartă, un sloi de gheață i se punea la inimă. Mai ales sările, simțea cum îl scuturau frigurile cînd se întorcea acasă. Încea încă, se opintea din toate puterile să țină departe simțul realității. Dar acesta se apropia, ca o furtună.

În cîteva săptămîni obrajii lui îmbătrîniră, și o tristețe mare se așeza tot mai statornic, tot mai greu, în ochi și în toate trăsăturile feței.

— Ești bolnav, Emanoile, îi zicea Firuța cînd se întâlneau. Spune-mi, ce ai pe suflet ?

— N-am nimic, muiere, dar nu poate omul rîde întreaga viață.

— Tu ai o taină grea. Emanoile, haide, spune-mi-o și mie.

— Ce taină ? Ce să-ți spun ? N-am ce-ți spune, tu, cap sec ! zicea el mînios. Ce vrei tu cu mine ? Vrei să mă chinuiești, să mă pui la muncile Iadului ? Iacă, ai-cea-s, fă ce vrei cu mine !

Cînd auzea Firuța astfel de vorbe, începea să plîngă, să-l înlănțuie cu brațele :

— Săracul meu Emanoil ! Are el o durere, o durere mare !

Acasă la popa, slugile puteau spune puține vești despre jupîneasa cea străină. Ea rătăcea toată ziua prin grădină, prin curte, și ochii ei tulburi căutau departe. Un singur lucru li se păru ciudat slugilor : jupîneasa totdeauna simțea apropierea popii Man. Atunci fața ei se lumina pe clipă și-l aștepta în prag.

Dar noaptea slugile auzeau, în odaia unde dormea străina, de multe ori, plîns și gemete. Atunci, în camera

popii se aprindea lumina, și o umbră mare trecea mereu de pe un părete pe altul, pînă cînd se făcea liniște în odaia vecină.

Și după nopți de-acestea cu lumînarea aprinsă, popa Man era tare palid și abătut și niciodată nu mîncea dimineața.

Dar popa Man, după vechea-i datină, dormea rar acasă. Slugile nu știau niciodată cînd se întoarce. Nici nu-și băteau capul cu preumblările lui de noapte. Îl știau așa de cînd își lucra însuși moșia. Care le fu mirarea cînd într-o zi femeia cea străină îi întrebă, cu glas așezat, ca un om în toate mințile :

— Unde merge călare părintele noaptea ?

— Merge de-și caută sămănăturile, ziseră ei.

— Are sămănături ?

— Hei-hei, ba bine că nu !

— Și în toată noaptea se duce ?

— Da, aproape totdeauna.

— Așa ? Atunci e bine, las', că știu, nu-mi mai spune nimic !

Și de-atunci începu să-l spioneze, noaptea, pe Emanoil, cînd pleca. Se strecura tiptil, ca o umbră, pe urma lui și, cît ce ieșea pe poartă părintele, dînsa privea încotro apuca. Popa lua totdeauna drumul spre lanuri. Dar femeia îl urmărea numai pîn' la capătul satului, apoi se întorcea repede.

Povestesc teleguțenii, după spusele bătrînilor, că n-au trecut șase săptămîni de cînd a venit străina aceea la popă, și părintele Man începu să bea în cîrciuma satului. Acasă nu-i plăcea să meargă nici peste zi, iar de

umblat pe cîmp și pe ulițele satului se săturase să tot umble.

Cînd merse mai întîi beat la Firuța, aceasta nu voi să-și creadă ochilor.

— Vai de mine, Emanoile, tu ai beut mult astăzi. Și după cît îmi pare, ai beut rachiul.

— Da, am beut. Și de aici încolo am să beau mereu. Nu poți tu ști cît ești de fericit cînd începi să-ți uiți de toate. Și de asta rachiul e beutura cea mai minunată.

Femeia se zbătea să-l abată de la gîndurile acestea, dar Emanoil o înlănțuia cu patimă.

— Să taci ! zicea el, tu nu știi nimica. Eu pricep ce-i în lumea asta. Și de aceea beutura și pe tine n-am să vă părăsesc pînă la moarte.

Și, într-adevăr, popa Man începu să fie oaspele cel mai des al cîrciumii din sat. Bea dimineța pe inima goală, bea spirt tare, de i se roșeau ochii, bea după-amiezile, abia îmbucînd cîte ceva.

Teleguțenii se mirau, clătinau din cap cu durere.

— Măi, dragii mei, oare ce să fi pățit popa nostru de s-a pus cu atîta foc pe beătură ?

Abia apucau să vie duminicile să-l vadă treaz, să-i audă glasul domol și plăcut de altădată.

Și cufundat în patima asta, ațîțîndu-și mereu simțurile, legătura lui cu văduva lui Nicodim era tot mai puternică. De multe ori rămînea femeia încremenită : nu se însăra bine, și se trezea cu popa în casă.

— Pentru Dumnezeu, Emanoile, are să te vadă cineva ! Are să ne prindă cineva pe amîndoi.

— Prindă-ne ! zicea popa surîzînd. Pasă-mi mie de cineva în lumea asta ? Nu-mi pasă !

Aşa a dus-o vara şi toamna întreagă. Prin inimile teleguţenilor, după fiorul de durere, trecu altul, de nemulţumire, când îl văzură pe popa lor cum merge înapoi, plecându-se pe două cărări.

— Un popă nu se cade să aibă astfel de patimă, ziceau ei şi se gîndeau cu durere la vremile acelea când părintele Man se purta cuvios, ca un bun duhovnic.

Dar spre sfîrşitul verii, străina cea de-acasă începu să-l urmărească pe Emanoil şi pe cîmp. De multe ori calul se oprea sforăind, ciulind urechile, când o umbră uşoară se pierdea în lanurile printre care mergea popa. Deseori chiar popa zărea negreaţa ce răsărea şi ici şi colo, pe unde-şi purta el murgul. Şi când a văzut-o o dată bine, aşa înaltă, cum se strecura, ca bătută de vînt, prin lanuri, sufletul i se cutremură de groază. «O stafie», îşi zise popa, şi împintenă calul, care porni nebun peste cîmp.

— Nu-i nimic, Emanoile, îl îmbuna femeia lui Nicodim. Ți s-a părut ție. Nu vei crede doar şi tu în stafii.

Dar popa nu-şi venise încă în fire, când deodată uşa se deschise, şi jupîneasa cea străină intra ca o furtună :

— Tu-mi erai căţeaua, hai ? Tu-l purtai pe Emanoil prin lume ! Of ! Bine că vă aflu ! De mult vă caut ! Acum voi răzbuna pe săraca Ilenuţa cea nebună. Şi am să-i spun : «Nu mai plînge, muiere. Nu-i vrednic să plîngi după el. Nu mai suspina că, iată, pretina ta te-a răzbunat.» Şi cu un hohot grozav s-a repezit ca o pasăre de pradă asupra celor doi. Popa Man, în locul şirei spinării simţi că are o coloană de gheaţă, dar şi aşa, zdrobindu-se parcă, într-o clipă o prinse cu braţele mari şi o aruncă afară, în drum.

Un vaiet prelung, înfiorător, se auzi afară, iar în urmă liniştea se făcu iar stăpîină, o linişte grea, înăbuşitoare, ca şi cînd aerul ar fi fost din metal topit.

Dimineaţa slugile nu mai aflară pe jupîneasa cea străină nicăiri. Cercetară, la porunca popii, pînă şi-n fîntînă, dar zadarnic. Numai înspre sară, nişte teleguţeni care fuseră într-alt sat, cu sîmburi la o piuă, să stoarcă ulei, aduseră o veste. Cică ar fi pescuit în satul acela pescarii, din rîu, o mohîndeaţă îmbrăcată în haine nemţeşti. Era moartă, umflată şi vînată. Dar ochii îi erau deschişi. Au văzut-o şi ei. Îndat-au cunoscut că-i jupîneasa ce locuise la popa lor.

— A scăpat popa de nebună, spuneau teleguţenii, ca uşuraţi de o povoaă.

Ei nu credeau în vreo legătură dintre popa şi ea, dar văzuseră că viaţa popii se schimbaseră de cînd întîmplarea adusesese pe femeia aceea la dîşii în sat.

— Nu-i mirare că s-a apucat de beut. Cine l-a pus să trăiască cu o nebună sub un acoperiş ? ziceau femeile.

VI

În anul acela iarna se puse decuvreme. Nu trecuseră două săptămîni în postul Crăciunului, şi neaua acoperea întinderile, ca un val nesfîrşit de giulgiu alb, strălucitor.

Teleguţenii îşi puseră vitele, oile, pe fîn, şi prin fiecare ogradă se vedeau clăi de fîn descoperite. Mirosul de flori uscate adia prin aer ca o mireasmă dulce. Pe drum se arătau şi ici şi colo pîlcuri de copii cu săniuţele.

Teleguțenii nu erau bucuroși c-a dat așa de iute alba-n sat. Le-a trece mult fîn, și cine știe de le va ajunge nutrețul, primăvara, la arat.

Popa Man rămăsese abătut în urma veștii ce i-o aduseră teleguțenii. Pe drum, prin curte, dar mai ales acasă, i se arăta mereu chipul celei fugite, așa cum spusesea oamenii : umflată, vînătă, cu ochii deschiși. Cînd auzise mai întîi vestea, i s-a părut că o piatră grea, de moară, i se luase de pe inimă. Nu mai avea de ce să se mai teamă, să se mai păzească. Cît i-a stat nebuna în casă, trebuia să-și adune, în fiecare clipă, toate puterile, să nu vadă, să nu simtă realitatea. Avea senzația că nu atingea cu picioarele pămîntul. Acum, în urmă, putea să se razime.

Abia făcea cîtiva pași însă, și chipul moartei i se arăta, și atunci simțea cum pămîntul se deschide să-l înghită.

Popa Man cerceta tot mai des cîrciumile satului. Cu venirea nopților lungi de iarnă, Emanoil simțea tot mai tare puterea dușmanului nevăzut, care se apropia de el, îi punea o mîină de gheață pe frunte și cu cealaltă îl încheșta de gît. Ca și cînd l-ar fi încolăcit un șarpe rece, așa grăbea pe drum, privind cu teamă în laturi, pînă ce ajungea la cîrciumă. Aici începea să bea cu sete, cu patimă.

Nopțile de iarnă, lungi și monotone, sînt prilej de multe răutăți. În cîrciuma unde bea popa Man începură să vină regulat cîtiva teleguțeni, să se așeze la masa popii. Și Emanoil era tare bucuros de creștinii aceștia.

— Voi sînteți creștini adevărați, le zicea Emanoil după ce se ametea puțin. Voi nu părăsiți pe păstorul vostru niciodată. Nici în bune, nici în rele. Așa poporâni îmi plac mie

Popa scotea câte-o hîrtie de zece, de douăzeci, o puneă pe palmă, o izbea de masă :

— Hai, bădică Niculiță, hai și adu-ne vin ! Am o sete fermecată !

Cîrciumarul aducea vin, și popa închina cu teleguțenii aceia pînă noaptea tîrziu.

Oamenii beau, rîdeau tare, în vreme ce popa începea să le spună glume.

Cîteodată își ridica ochii, privea aiurit prin fumul gros de tutun, ce plutea prin crîsmă ca niște nourași tăiați de vine groase, albastre. Atunci glăsul lui se schimba, se înăsprea :

— De cine-mi pasă mie, mă ? striga popa izbînd cu pumnul în masă. Mie nu-mi pasă de nimeni ! Nici de Dumnezeu ! Ce are Dumnezeu cu mine ? Nu-s eu om, nu-s eu popă ? Da, mie de nimeni nu-mi pasă !

Teleguțenii îl ascultau buimăciți de cap, nu puteau pricepe vorbele popii, dar, la început, se îngrozeau de vorbele acestea. Mai tîrziu, însă, s-au obișnuit cu ele. Rîdeau, clătinau din cap aprobînd, rînjind din dinții mari.

— Las', părinte, dumitale nu-ți are nimeni grija. Dumnezeu nu ți-e dușman, și teleguțenii țin mult la dumneata, zicea vreunul din ei.

Ceata creștinilor care se aduna pe lîngă masa popii era tot mai numeroasă. Începură, de la o vreme, să curgă vorbe murdare la masa aceea, cînd dintr-o gură, cînd dintr-alta. Emanoil se bucura, asculta cu sete, se amesteca în vorbă, trăgea cu urechea la poveștile ticăloase ale bețivilor.

Și de multe ori, cînd ieșea în puterea nopții din cîrciumă, clătînîndu-se, popa Man nu-și mai lua drumul spre

casa văduvei lui Nicodim, ci, povăţuit de vreun teleguţan beat, intra cînd în curtea unei văduve din sat, cînd într-a alteia.

Nu trecu un an, şi prin Teleguţa ieşi un cîntec. Se auzea cînd din gura unei neveste, cînd din gura unui fecior. Cîntecul era nou-nouţ :

Cînd tun în biserică,
Fetele-mi pun piedică,
Şi cînd tun în liturghie,
Ele-mi trag cu ochiul mie.

Întîi ieşi cîntecul acesta prin sat, şi numai după aceea teleguţenii începură să audă de isprăvile popii Man.

— Se vede că n-avem noi noroc la popă, ziceau unii.

— Staţi, măi, să vedem. Poate nu-i adevărat, spuneau alţii.

Dar teleguţenii zadarnic încercară să arate mincinoase zvonurile ieşite prin sat.

Popa Man, cît a ţinut dulcele Crăciunului, nu s-a mai dezbătut. La biserică slujba o greşea, se oprea deodată în altar, şi diacul cel tînăr aştepta cu gura căscată în strană.

— Măi, aşa n-are să fie bine !... Cu popa nostru n-are să fie bine !... spuneau teleguţenii amărîţi, cu feţele triste, ieşind din biserică.

Pe la Firuţa popa Man mergea mai rar acum. Femeia, deznădăjduită, îl aştepta în fiecare noapte, cu groază şi totuşi cu patimă.

— Pe unde umbli tu, Emanoile ? Ce-i de capul tău, sărace ? îl întreba.

Popa o privea cu ochii tot mai tulburi.

— Ce ai tu cu mine, muiere ? Ce vrei tu ? Să mă ucizi ? Vrei să plec în lume, să nu mă mai vadă pui de om ? Iaca, tu ești o nemernică. Am și eu o bucurie, și vrei să mi-o stingi.

Cădea, gemînd, pe-un scaun, pe-o laviță, și femeia nu mai cuteza să-i zică nimic. Vedea cum se stinge, cum îl ticăloșește băutura. La urechile ei ajunse tîrziu cîntecul cel nou. Îl înțelese și-l crezu într-o clipă.

Femeia, într-o noapte, începu să-l descoase. Dar abia pomeni de cîntecul cel nou, și popa se și ridică, și o privi cu dușmănie.

— Tu ești dracul, femeie ! Ce ai tu cu mine ? Ce ai tu cu cărările mele ? Ei, parcă mie-mi pasă de cineva ! Acum nu-mi pasă de nimeni ! — Se depărtă un pas de ea și începu să urle deodată, ieșit din fire : Tu mă tragi la răspundere ? Tu, cățea ? ! Că de n-ai fi fost tu, alt om aș fi eu astăzi. Tu m-ai nenorocit !

Femeia îl asculta cutremurată. Plînsul începu s-o zguduie toată. Suspinele ei se zbăteau între părășii casei, ca și cînd zdrențele unui vifor ar fi fost închise aici.

— Da, Emanoile, zise ea, eu am mare păcat. Pentru mine ți-ai părășit femeia, pe preuteasa.

— Ce femeie, ce preuteasă ? strigă popa îngrozit. Eu n-am avut femeie, eu n-am avut preuteasă !

Izbi ușa și fugi în noapte, alungat de vedenia moartei.

Rar mergea Emanoil acasă, rar făcea foc în odaie. Cînd se întîmpla să doarmă acasă, lumînarea nu se stingea toată noaptea. Prin odăile vecine șuiera mereu vîntul, se auzeau glasuri stinse, treceau oftaturi, și popa asculta toată noaptea, cu ochii deschiși mari, îngroziți.

Rar însă putea să aștepte dimineața acasă. Se scula în puterea nopții și, alergînd, pornea la cîrciumă ori la

vreo văduvă din sat. Popa se ticăloşise iute. Prindea femeile pe uliţă, le pişca, spunea vorbe murdare. De la o vreme se legase cu totul de o văduvă, una Măriuca, o femeie a dracului şi beţivă. Apucase patima aceasta încă pînă nu aveau popă în sat. Şi acum, neruşinată, umbla cu popa pe uliţi, bea cu el în cîrciumă. Dar tot mai mult duceau băutură la văduva acasă şi-şi petreceau acolo.

Popa Man nu mai putea trăi treaz. Ziua la amiază mare nu se mai sfia de nimeni, mergea la Măriuca şi s-apucau de băut.

Venise postul Paştilor, şi popa nu mai intra la biserică peste săptămîină, ca într-alţi ani. Numai duminică şi-n sărbători ţinea liturghie. Şi atunci începuse să aibă obiceiuri ciudate : după liturghie, chema în altar pe prietenii lui cu care bea în cîrciumă, se apucau de poveşti, vorbeau tare, pe cînd îmbucau din prescură şi beau din vinul adus de creştini pentru slujbă.

Teleguţenii erau tot mai amărîţi. Aşteptau zadarnic

Pe la mijlocul postului, prin sat se răsîndi o veste nouă.

Pe la mijlocul postului, prin sat se răsîndi o veste nouă.

— Se-nsoară popa nostru, măi oameni buni, vorbeau teleguţenii cu durere.

— Nu se poate ! spuneau alţii.

— Ba iaca se poate !

— Unde s-a mai pomenit să se-nsoare un popă a doua oară ? Ori n-a fost însurat ? Dar nici atunci. Popă sfinţit nu se poate însura.

Dar văduva cea beţivă, Măriuca, duse vestea în tot satul : ea va fi preuteasa ! Şi rîdea cu neruşinare.

Gospodarii satului, la vestea asta, se adunară în grabă la sfat.

— Noi nu mai trebuie să suferim, începu un moșneag. Biserica noastră nu trebuie s-o lăsăm pîngărită de păgîni. Popa trebuie să fie cel dintîi om în sat. Acuma, noi am răbdat ca vita-n jug, și rău am făcut. Popa bețiv nu mai are sfințenie. Cine să-l mai sufere în biserică? Noi l-am suferit, și rău am făcut. Apoi a început să umble după muieri. Trebuia atunci să-i încuiem biserica. N-am încuiat-o, și rău am făcut. Acuma, se vede că s-a abătut cu totul de la Dumnezeu. Oameni buni, să ne sfătuim, să isprăvim într-un chip cu popa.

Și începură să vorbească cu durere, cu revoltă, cu dezgust.

Cînd se împrăștiară, hotărîrea era făcută : de va încerca popa să se cunune, își va mînca popia în Teleguța.

Și teleguțenii n-avură mult să aștepte. Într-o sară sosi un popă bătrîn în sat și trase la casele lui Man. Măriuca vesti îndată noutatea : aista-i popa ce-i va cununa.

În sara aceea Măriuca merse la popa Man acasă. Se auziră acolo cîntece, se auziră acolo chiuituri. În toată Teleguța era liniște mare. Nici un om nu umbla pe uliți, ca altădată.

Și-ntru tîrziu cei trei ieșiră și porniră spre biserică. Dar cînd era să treacă prin cimitir, de după prunii negri se ridicară patru umbre, îi prinseră, îl umflară pe popa Man și dispărură cu el în întunec. Nu se opriră pînă la hotarul satului de-al treilea. Aci, în puterea nopții, ca la o comandă, stătură.

— Nu știm cine ești. Nu știm de unde ai venit. Nu știm unde mergi, zise unul dintre feciori. Poate că ne-ai adus un nou blăstăm pe sat. Dar în Teleguța nu-ți vei mai

pune piciorul. Nu tremura, că nu te batem. Ești, poate, față sfințită. Dumnezeu singur are să te judece.

Și îl slobozică din strînsoarea brațelor. Popa Man, răcnind ca o fiară rănită, sări în noapte ca într-o prăpastie.

De popa Man nici cei mai bătrâni din sat nu-și mai aduc aminte. Dar povestea lui o știu telegușenii și astăzi. În Telegușa s-au perindat de-atunci un șir întreg de popi, unii mai buni, alții mai răi. Se-mbulzeau să ajungă la păstorirea acestei biserici, care avea acum o eclegie așa de frumoasă — zestre rămasă de la popa Man cel de demult. Numai cît, de pămîntul acesta, cei dintîi popi care veniră după Man nu prea avură noroc. Rar anul în care să nu-l bată piatra. Și se-ntîmpla să plouă picuri grei, plini de roadă, peste moșia telegușenilor, numai eclegia o bătea grindina cu îmblăciile.

Se mira popa cel nou, își punea mîinile-n barbă să și-o smulgă, dar telegușenii nu se mirau.

— Are să treacă, părinte, și blăstămul ăsta. Numai deocamdată trebuie să suferi pabuga. Blăstămul se ia cu greu dacă s-a pus odată.

Telegușenii erau siguri că pentru păcatele și ticăloșia popii Man vine și biciuie gheața. Ba, în anii cei dintîi, după ce s-au scăpat de el, aflau pe hotar anume arsuri pe pajiște, prin lunci, într-o poiană din pădure.

— Și pe-aici s-a odihnit vrodată popa Man, spuneau oamenii, înconjurînd arsura.

Dar pe cum treceau anii și amintirea popii Man se întuneca, așa se micșora și blăstămul ce apăsa asupra ecle-

gici. Grindina vîjîia tot mai rar deasupra satului, și popii din Teleguța începură să-și umple coșarele.

Chipul părintelui Man nu mai înspăimîntă astăzi pe nimeni. Numai cînd se aude cîntecul, ce trăiește încă, pînă și-n gurile copiilor :

Cînd tun în biserică,
Fetele-mi pun piedică,
Și cînd tun în liturghie,
Ele-mi trag cu ochiul mie,

numai atunci încep teleguțenii să spună cîte-o ispravă de-a lui Man.

Astăzi este biserică nouă în sat, cu turn înalt, strălucitor, o altă casă parohială. Dar femei frumoase-n Teleguța ca pe vremea popii Man nu mai sînt. Oamenii s-au înmulțit, pămîntul e mai împărțit, munca mai grea. Mai rar s-aude azi cîntecul plugarului, cînd fierul luciu rănește pămîntul. Numai ciocîrlile se pierd rotind și ciripind în văzduh primăvara, ca și mai demult. Azi, dacă ar rătăci pe-aici popa Man, poate nu s-ar mai opri în Teleguța.

STANA

I

— Nu-i slobozi, Ionică, lasă-i să mai aștepte puțin. Zbieră ei, că-s mișei, dar nu li-e foame. Știi cât au mâncat azi? Două șorțuri pline. Mai bine vino și îmbucă tu ceva. Azi ai avut puțină merinde.

— Ba am avut destul, bunico, și nu mi-e foame, răspunse băiatul ca de patrusprezece ani, care stătea răzimat de închizătoarea vițelilor, o șubredă întruchipare de scînduri, sub șopru. Cu mîna întinsă peste pălănuțul de scîndură veche, înnegrită, pe alocuri putredă, Ionică tot încerca să scarpine pe bărbie vițelușii bălani, de-aceeași mărime. Dar abia îi atingea cu mîna, și ei zburdau din nou, neastîmpărați, prin închizătoare, încercînd mereu să scape la vacile care-i așteptau în curte, aproape, cu

ugerele pline, ridicînd din vreme în vreme capetele spre şopru şi mugind prelung. Viţeluşii se opreau o clipă din zburdarea lor, întindeau grumajii ridicîndu-şi botul umed în vînt şi răspundeau mugind scurt. Apoi zbaterea începea din nou, dînd mereu năvală pe unde ştiau că e ieşirea.

— Vino mai repede, bunico, o să strice ţarul.

— Doar nu-s tătari ! Doar nu-s păgîni ! strigă bunica, de la foc, luînd deodată şuştarul de lemn şi apropiindu-se de cele două vaci, care stăteau, în însărarea ce se cobora, albe, puternice şi liniştite, rumegînd încet, tacticos.

— Bine le-ai săturat azi, Ionică, zise bătrîna încercînd să spele ugerul unei vaci. Pe unde mi le-ai purtat ?

— Hm ! răspunse băiatul c-o adiere de zîmbet. Este iarbă destulă.

El deschise cu grijă uşa de la închizătoare, un viţel zvîcni şi din cîteva salturi ajunse la mamă-sa, care nu mai avu vreme să-şi sfîrşească mugetul gutural, cu gura închisă ; îşi întoarse, într-o zmîncitură, capul spre viţel, ca spre atac : acesta o şi izbise cumplit, în pîntece, cu capul.

Ionică apăsă cu toată puterea şi greutatea trupului pe uşa ţarcului, să-l oprească pe-al doilea viţel. De trei luni, asta era slujba lui de fiecare sară, şi, cu un fel de ciudă, dar şi de mîngîiere, vedea că, din zi în zi, opreşte pe al doilea tot mai greu. «Cresc prăpădiţii şi se întăresc !» Erau amîndoi bouleni şi cu greu îi puteai deosebi pe unul de celalalt.

Cu şuştarul, la muls, venea uneori mamă-sa, dar cum ea lipsea de multe ori de-acasă sara, mulgea de obicei bunica.

Și lui Ionică îi mai plăcea cînd mulgea mamă-sa : lăsa mai mult lapte la vițeluși ; bătrîna nu era deloc darnică cu cei doi mișei bălani, mai ales de cînd începuseră să mănînce iarbă.

Dar mamă-sa, Stana, lipsea de multe ori sările de acasă. Iată, chiar în sara asta de duminică, de pe la sfîrșitul lui mai, vacile sînt de mult mulse, vițeei sînt închiși și cina e de mult gata, și Stana încă nu s-a întors de prin sat.

Copilul a ieșit de cîteva ori pînă la portiță, a privit cercetător prin însărare pe uliță în jos, dar n-a văzut-o venind. De cîte ori se întorcea de la portiță, aducea pe față, în ochi, o tristețe gînditoare, de care el nu-și dădea sama, dar care i se ridica, instinctiv, din suflet, ca dintr-un sentiment de părăsire care ar încerca să-l copleșească.

— Dacă vrei, putem cina, Ionică ; știi tu că mamă-ta nu se supără dacă n-o așteptăm. Ți-e foame ?

Ca un om mare, copilul ridică din umeri cu seriozitate, ca și cînd ar fi zis : «Știu eu ? Mi-e tot atît !»

Bunica Marina îi puse mămăligă în blidul înflorit, îi turnă lapte.

— Mîncă și te culcă, Ionică. Știi tu cît de greu ne sculăm dimineața.

Copilul își zise Tatăl Nostru, își făcu trei cruci și începu să mănînce.

Dar abia îmbucă de cîteva ori, și afară se auzi portiță ; băiatul cunoscuse, după cum o izbi, că-i mamă-sa. Fața lui se făcu mai luminoasă și începu să mănînce mai cu teamei.

O femeie voinică, să fi avut vreo treizeci și cinci de ani, intră în casă, pășind apăsător, cu pas bărbătesc. Avea

obrajii doldora, roșii, tari, și-ntre sprâncenele negre o cută adîncă. Bătrîna cunoscuse numai decît că noru-sa a avut vreo neplăcere ; nu zise nimic, îi dădu o lingură, mai puse lapte în blid și o chemă să cineze.

— Cînați, zise ea, și întrînd în odaia dinainte aprinse un lemnuș, se uită, la flacăra lui, într-o oglinjoară atîrnată de părete, pipăi cu degetul pe obrazul stîng, pîrînd a căuta vreo urmă, dar nu simți nici nu văzu nimic. Flacăra lemnușului îi ajunse la deget, o fripse, și ea-l aruncă departe, mormăind printre dinți o înjurătură.

Veni apoi în tindă, șezu la masă, sorbi de cîteva ori din lingură, apoi, deodată, răzimă lingura de blid, își duse mîna în sîn și scoase o scrisoare.

— Mi-a dat-o poștarul mai nainte. Vezi, Ionică, de unde-o fi.

Ea întinse epistola băiatului și rămase pe-o clipă gînditoare.

Ionică păli, luă plicul, se uită la el pe amîndouă fețele, apoi îngălbenindu-se și mai tare, zise cu glas sfios și tremurat :

— Poate va fi de la tata !

— Ei, de la tată-tău ! Ce prostii îți mai trec și ție prin cap, zise mama.

— Doamne Dumnezeu ! oftă bătrîna apropiindu-se de Ionică, și se uită cu nădejde plină de lăcomie la scrisoarea de pe plic.

— Adresa nu-i scrisă de tata, zise băiatul, dar cine să ne trimită epistolă din Lemberg ? Uite, ștampila orașului se cunoaște bine.

Ionică apăsă cu degetul pe ștampilă, dar nu avu cui să dovedească : nici mama, nici bunica nu știau citi. Și cu

toate acestea, nici un știutor de carte n-ar fi privit cu mai mare înfrigurare locul unde apăsa băiatul cu degetul.

De-un an nu mai avuseseră nici o știre de la Andrei. În sat, mulți îl credeau mort. Regimentul în care luptase el fusese prăpădit de artileria rusească. Un om din sat, tovarăș al lui Andrei, lăsat la vatră pentru câteva săptămîni, povestise grozăvii.

Ionică rupse plicul. Cu respirația reținută, sorbi din ochi începutul și sfîrșitul de la fața a doua.

— E de la tata ! strigă băiatul, și sărind de pe scaun începu să joace prin casă cu scrisoarea în mînă.

Bunica își făcu cruce, gata să izbucnească în plîns.

— Ionică, ei, Ionică ! Vino la lumînare și cetește. De pe ce cunoști ? întrebă bătrîna c-un glas subțirel și plîngător.

Ionică, cu obrăjorii înflăcărați, cu ochii strălucitori, abia se putu opri din salturile lui prin casă, veni lîngă masă și, uitîndu-se pe hîrtie, zise :

— E scrisul tatii, și-apoi, uite, chiar la început scrie așa : «Dragii mei de-acasă, mamă, nevastă și copil» și e iscălit chiar de el, auzi bunico, numele lui întreg : «Andrei Muntean, căprar în compania a treia».

Ionică începu din nou să tropăie prin casă. Marina, bunica, nu-și mai putu opri plînsul. Femeia, Stana, se apropie de masă, luă scrisoarea și se uită cu băgare de samă la cele două locuri unde citise copilul.

Obrajii ei tari, sănătoși, nu mai erau roșii, ci de-o paliditate ca de boală ; ochii îi erau surii și privirile tulburi. Respira rar și adînc.

— Vino și cetește odată, Ionică, zise mama c-un fel de asprime în glasul ei poruncitor, de altădată.

Ionică dintr-un salt fu lângă mamă-sa, o îmbrățișă cu ochii umezi, apoi luă scrisoarea. Nici nu băgă de seamă că mamă-sa se feri de îmbrățișarea lui, zguduită de un fior.

Băiatul începu să citească. Andrei le scria că de un an și jumătate nu mai știa de ei nimic, că chiar de-i vor mai fi scris de-acasă, el n-a mai primit nici o veste. Spunea că nu-i de mirare, că el n-a prea stat într-un loc ; l-au tot purtat ; numai de-o jumătat' de an e în același loc. E într-un spital, a fost bolnav rău, într-o vreme credea că va muri. Dar acum a trecut peste primejdie ; Dumnezeu îi va ajuta să trăiască și așa, și se bucură că, mult în două săptămîni, îi vor da drumul acasă. Să se vadă el odată acasă ! Da, adevărat, nu mai era el chiar același care a plecat la război, dar Dumnezeu îi va ajuta să trăiască... și așa. La sfîrșit o vestea pe Stana să nu vîndă boii pînă va veni el acasă, că prețul vitelor crește mereu, și-i mai înștiința o dată că în curînd va sosi acasă.

Stana rămase înlemnită în vreme ce Ionică citea. Cu fiecare cuvînt silabisit de băiat se încredința tot mai tare că scrisoarea era într-adevăr de la bărbatul ei... Așadar, e adevărat ! El trăiește și va veni în curînd acasă. Nu se putea deloc obișnui cu gîndul acesta, i se părea că toată întoarcerea asta era pusă la cale împotriva ei, și cînd băiatul citi ceea ce-i scria Andrei despre boi, nu se mai putu stăpîni și zise c-un fel de dispreț :

— Ei, cu boii nu se va mai întîlni el.

Boii fuseseră vînduți într-adevăr înainte cu vreun an. Crescuse deodată prețul vitelor, și Stana, avînd lipsă de bani, crezuse că-i bine să se folosească de prilej, să-i vîndă și să cumpere alți doi mai tineri. Dar, după ce i-a vîndut, nu mai putu cumpăra decît două vaci ; vitele se

scumpeau din zi în zi, iar ea mai și cheltuisese o parte din bani.

— Eu ți-am spus să nu te grăbești cu vânzarea, îi zise soacră-sa privind-o cu coada ochiului.

Nevasta se tulbură, obrații i se înroșiră din nou și zise cu ură :

— Dumitale ți-a fost ușor să-mi spui așa ! Dar eu trebuie să grijesc de greutatea de tot felul. Și-apoi, cine ar fi putut ști că prețul vitelor va crește mereu ? Da, i-e ușor lui să scrie de-acolo : boii să nu-i vinzi ! Dar în scumpetea de-acum ne-a întrebat vrodată cu ce ne încălțăm, cu ce ne îmbrăcăm ?

Soacră-sa își întoarse capul spre ea, gata să-i răspundă, dar băgînd de samă mirarea lui Ionică, tăcu, se năcăji să tușească un răstimp, apoi zise :

— De l-ar aduce numai în pace Dumnezeu ! O să se împace el cu vânzarea boilor ! Cred că cu asta se va împăca mai ușor, adăose, trăgînd iarăși cu coada ochiului spre noru-sa.

— Și-apoi avem vacile și vițelușii, zise Ionică.

— Da, zise bunica ; în vaci nu s-a pierdut nimic. Vacile și vițelușii să le vinzi acum, iei de două ori cît ai luat atunci pe boi.

Bunica și nepotul vorbiră un răstimp împreună. Ionică îi spunea ceva despre vițeii ; bunica încuviința tot ce spunea nepotul și amîndoi erau foarte fericiți.

Mama tăcea încruntată. Dunga dintre sprîncene i se adîncise.

— Ascultă, Ionică, cum scrie acolo tată-tău, întrebă ea după un răstimp de gîndire, vine detot, ori numai pe cîteva săptămîni ?

Bunica și nepoțelul rămaseră nedumeriți ; într-adevăr, ei nici nu se gîndiseră la asta. Ionică mai citi o dată, dar era limpede, acolo nu se spunea decît un singur lucru : că tatăl va veni, cel mult peste două săptămîni, acasă. Cît va rămînea ? Venea detot ? Asta nu se spunea.

Și băiatul se întristă deodată ; se temea că tatăl său va veni numai în concediu, cum mai veniseră atîția alții. Se întristă și bunica, deși ea credea că chiar cînd va fi vorba de un concediu, acela va trebui să fie de cîteva luni, fiindcă feciorul ei, de doi ani n-a fost acasă.

Ea însă se uita cu dușmănie la noru-sa. Știa pentru ce pusese noru-sa întrebarea asta. Văzînd supărarea copilului, bătrîna îl atrase lîngă ea și, mîngîindu-l pe părul castaniu, zise :

— Las', Ionică ! N-avea nici o grijă ! Să-l vedem numai odată acasă pe tatăl tău ! Sînt ele mijloace ca să rămîină cît de mult acasă.

Partea din scrisoare în care Andrei spunea că Dumnezeu îi va ajuta să trăiască *și așa*, că nu-i chiar același care a plecat în război, asupra copilului nu făcu nici o înrîurire, el nu o înțelese, dar se opriră asupra ei, cu gîndul, bunica și nevasta.

Bunica avu întîi un fior de spaimă : nu va fi pățit ceva ? Nu se va întoarce, Doamne ferește, olog ori ciung ? Dar gîndul acesta negru îl alungă numaidecît. Era cu neputință ! Ci de bună samă că nu se va înapoia același om ! Doi ani în mijlocul iadului nu-i glumă ! Va fi mai bătrîn, mai slab, va fi și încărunit puțin — a mai văzut ea și pe alții ! Dacă a fost așa de bolnav încît era să moară, de bună samă că nu se va

mai întoarce omul cel deodată, cu totul neschimbat ! Ar fi jurat că la asta s-a gândit Andrei cînd a scris și-rele acelea ! Și, de aceea, nici nu se opri multă vreme asupra lor.

Dar, în schimb, se gîndi mult nevasta, Stana. Din întreaga scrisoare îi părea că partea cea mai însemnată pentru ea este chiar această taină ce se ascundea în cuvintele pe care Marina le tîlcuise cu bine. Nu-i vorbă, dacă întoarcerea lui Andrei ar fi numai un concediu, pentru ea, pentru nevastă, n-ar avea nici o însemnătate, și puțin îi păsa dacă Andrei voise să spună numai atîta : voi veni schimbat, nu mai sînt așa cum am fost odată. Dar dacă va veni detot ? Dacă nu va mai părăsi satul niciodată ? Atunci era de mare preț pentru ea să știe ce voise Andrei să spună în cuvintele că nu-i mai chiar același care plecase și că Dumnezeu îi va ajuta să trăiască și așa cum era acum.

Și oricum își învîrtea gîndurile, ajungea mereu la aceeași dezlegare : dacă vine acasă să nu se mai întoarcă, de bună samă va fi pățit ceva încît nu mai e bun de armată.

Și dezlegarea asta părea că o ușurează și pe ea. Mai bucuros s-ar fi oprit la gîndul că Andrei venea numai într-un scurt concediu, așa cum mai veniseră și alții. Dar era peste puterile ei să se oprească la gîndul acesta. Pentru ea, pentru viața ei, vestea sosirii lui Andrei era o amenințare. Și, fără să-și dea sama, se gîndea și împletea toate aceste lucruri care ar fi putut să ușureze amenințarea, să-i scadă din primejdie.

În sara aceea rămase fiecare cu ce îmbucase înainte de citirea scrisorii. Acum nici unul nu se mai gîndea la mîncare. Ionică ieși la porțiță, dornic de-a întîlni pe

cineva să-i spună vestea cea mare. Dar nu întâlnește pe nimeni. Sara era târzie și ulița era pustie. Ionică intră în curte, trecu pe la țarc, dar vițeii zăceau chiar în fundul închizătorii. Ionică se apropie atunci de cele două vaci care zăceau albe în mijlocul curții, suflând adânc și rumegînd în tihnă. Băiatul le mîngîie pe grumaji, le spuse cîtu-s de albe și cîtu-s de sătule și le vesti că acuși vine tata. Apoi se strecură în tindă și se culcă pe lavița de după masă. În casă era întunec.

Bunica nu dormea, dar se făcea că doarme. Avea seese o sfadă repede și aprinsă cu noru-sa, după ce rămăseseră singure, și acum nu voia să mai vorbească. Ar fi cunoscut-o Ionică după glas că-i cătrănită rău. Nepotul o chemă în șoaptă de cîteva ori, dar cum nu primi nici un răspuns, închise ochii să și-l închipuie mai bine pe tatăl său... și adormi.

II

După cearta cu soacră-sa, Stana trecu în odaia dinaintea, aprinsă ca o flacără. Ce viperă, bătrîna asta ! Cum i-a săcătuit viața de-un an încoace ! Veșnic pe urmele ei, veșnic știind despre toate faptele sale ! De unde a și putut afla că se certase cu Vuța Surdului, că s-au luat de păr și s-au palmuit ? Toate acestea abia s-au petrecut de trei ceasuri, în casă la Anica Lungului, unde se adună, de obicei, la povești, cîteva prietene bune. Cine să-i fi spus bătrînei ?

Și, deodată, Stana se opri cu gîndul la ticăloasa aceea de Vuța Surdului. Cum a scos-o azi din fire, spălătura ! Cine a adus-o la Anica ? A mai văzut-o cineva vrodată acolo ? Nimeni !

— O roade la inimă că i-am luat pe filăru, zise ea cu glas tare. — Dar își aduse aminte că vipera-i dincolo, asemenea și copilul, și se sili să se gîndească încet, deși îi venea mereu să izbucnească. «De cînd i l-am luat, de-un an, își zise ea, umblă ca o cățea hămesită pe uliță și mă latră la tot satul. Mă latră și mă pîndește să mă muște. Știu eu ! De cînd mă pîndește ! O s-o fac să-și adune măselele ! Scîndura ! Că-i numai cît o scîndură, și tot spune că eu i-am luat pe filăru ! Dar ce să-i fi plăcut la ea ? Oase goale ? Să-i fie rușine că, așa cum e, mai umblă după dragoste ! Să sară la om ! Auzi, să sară ca o sălbătăciune ! Dar numai în gheare mai are putere.» Stana își duse iarăși mîna și-și pipăi obrazul stîng. Aici a vrut s-o gheare, dar a avut noroc că i-a prins mîna repede.

Stana scui pă cu greață în laturi, ca un bărbat. «Că i-am mîncat fericirea și partea ei de bine ! Auzi dumneata ! Dar i-am luat bărbatul, pe netefletele cela ce se-mpletecește din picioarele lui de cocostîrc ? Filăru e bărbatul ei, a Vuții Surdului ? Dar poate ea crede că omul acesta tinăr, care e domn în slujba împăratului, să iubească pe-așa o pocitanie, care nu-i destul că-i slută, dar mai și miroasă de-o poștă a sărăcie ?»

Nu, Stana nu i-a furat nimic ! Adevărul e cu totul altul. Adevărul e că filăru umblase după Stana de mult, de cînd venise în sat, doi ani înainte de război, dar ea nu l-a luat în samă, n-a cutezat să-i asculte vorbele. Filăru numai pe ea a iubit-o de cînd a venit în sat — de

cîte ori nu i-a spus de-un an încoace ? A mai vorbit, din cînd în cînd, cu vreo femeie, așa, din trecere de vreme, și ele, nebunele, au crezut. Cobeia asta de Vuța a crezut și ea ! Și uite că umblă să se răzbune ! Și pe cine ? Tocmai pe ea, pe Stana, care o poate sorbi într-o lingură de apă !

Nevasta, trîntită în păcel, în întunerecul odăii, se frămînta și nu putea să se liniștească. Se simțea grozav de rușinată că, între prietenele ei, Vuța asta i-a sărit în cap și-a despletit-o, pînă cînd ea abia avu vreme să-și ridice brațul. Adevărat că pe urmă a snopit-o rău și-a zvîrlit-o în uliță, — dar ce folos ? prietenele ei au fost martore la scîrmăneală, iar ticăloasa aceea, după ce a ieșit în drum, a început să țipe și, cum era duminică și ulița plină de femei, a strîns satul în jurul ei.

Era un an încheiat de cînd Stana călcase cu stîngul. Era ea cam lumeață din firea ei, dar Andrei, pînă fusese acasă, o supraveghea de aproape, după ce, chiar de la început, îi trăsese cîteva păruieli să le pomenească cît va trăi, și nu pentru nu știu ce lucru, ci numai fiindcă o aflate glumind, aprinsă ca focul, cu niște flăcări. Dar Andrei era de credință că paza bună trece primejdia rea ; îi cunoscuse firea, dar știa că numai buna chibzuială i-o poate păstra femeie cinstită.

Așa că filăru cercă în zadar să se apropie de Stana, cîtă vreme la cîntea casei străjuia Andrei. Umblă zadarnic după femeie chiar și în anul cel dintîi de război. Stana își zicea că, în orice zi, îi poate sosi bărbatul. Dar, în vremea asta, dacă nu-l asculta pe filăru, se împrietenii cu niște femei mai zburdalnice, mai setoase de viață, și femeile acelea îi ajutară, zi de zi, să se obișnuiască pe cărările lor.

Ceata aceea, de trei-patru femei la început, se mărise mereu și ajunsese cuib de stricăciune pentru sat. Își aduceau băuturi și-și petreceau, cîntînd și urlînd, adeseori. Era tovărășia aceea de femei pe care o puteai afla aproape pretutindeni în vremea războiului, și despre care, pe sate, ieșise cîntecul :

Vie badea ori nu vie,
Numai plata să se știe,
Plata din cancelărie.

În tovărășia acestor femei alesese drumul care o dușese, de un an, în brațele filărului. Cum nu mai căpăta nici o știre de la Andrei, începu să nu se mai simtă supravegheată, și căderea îi fu mai ușoară.

Cu cît treceau săptămîinile, lunile, patima o lega tot mai tare, mai ales că se ferea ca de foc să nu afle soacră-sa nimic din cărările ei. În răstimpuri depărtate o mai zguduia cîte un fior de groază : «Dacă s-ar întoarce Andrei !» Dar cum lunile treceau fără nici o știre de la bărbat, Stana nu mai dădu atîta preț pe măsurile ce le lua înainte pentru ca soacră-sa să nu afle nimic. De altfel, se încredință în grabă că se ferise de-a geaba : bătrîna o simțise din bună vreme. Din privirile ei, din vorbele cu înțeles aruncate în fiecare zi, din grija ce-o avea bătrîna s-o acopere înaintea copilului, cînd lipsea mai mult de-acasă, Stana înțelese că soacră-sa îi știa potecile și că-i poartă sîmbetele.

La vreo patru luni după ce se încurcă cu filăru, Stana, nemaiputînd suferi înțepăturile veninoase ale

bătrînii, într-o sară, cînd băiatul încă nu venise cu vacile, o luă de piept, o zgudui și începu să țipe :

— De ce nu-mi dai pace ? Ce ai dumneata cu cărările mele ? Îți mănînc averea ? N-aveți cu ce vă îmbrăca ? N-ai ce mîncă ? Ce-ți stric eu să mă dușmănești așa ?

Bătrîna îi răspunse scurt ; credea că răspunzîndu-i așa, îi va tăia Stanei pofta de ceartă. Zise :

— Pe mine mă poți lua de piept, la mine poți striga. Dar va fi cine să te ia și pe tine de piept, numai de-ar veni odată acasă !

Dar Stana, aducîndu-și aminte de păruiala ce i-a tras-o Andrei atunci, demult, cînd o aflate hărțăindu-se, aprinsă ca o flacăra, cu niște flăcăi, și simțind iar umilirea de-atunci, — bărbatul o îmblătise dinaintea bătrînei, — se învineți de mînie.

— Știu că dumneata ai fi gata să-i spui tot, zise ea cu furie. De mult mă dușmănești dumneata !

— Eu ? Deloc ! Dar e de datoria mea să-i spun. Datoria ta era și este să nu-i batjocorești casa, să nu ajungi în rînd cu zdrențele satului. M-ar bate Dumnezeu dacă nu i-aș spune, dacă ai rămînea fără pedeapsă.

— Să-i spui, numai să ai cui ! Du-te, aleargă și spune-i ! Și, aieptată de Stana, bătrîna se lovi de-un dulap, de pe care căzu o sticlă cu oțet și se sparse pe podele.

— O să pomenești tu asta ! zise soacra cu scîrbă, aplecîndu-se, crezînd că mai poate scoate ceva din hîrburile acelea.

De-atunci, aproape nu mai era zi fără sfadă între soacră și noru-sa. Bătrîna, Marina, mama lui Andrei, ar fi dorit din toată inima s-o oprească pe femeie din calea pierzării. Știa că Andrei trăise destul de bine cu

ca și că pentru el ar fi o adevărată nenorocire să-și afle casa stricată, cînd se va întoarce din război. Se gîndea mai ales la copil, care nu știa și nu trebuia să știe nimic. Căzută odată, bătrîna credea că va putea-o mîntui, va putea-o hotărî să-l lase pe ticălosul acela de jandarm, care se plimba prin satul pustiu de bărbați ca un împărat și-și bătea joc de casele oamenilor. De aceea Marina o lua și cu răul și cu buna. Cerca s-o încredințeze că, de-și va vedea iar de cîntea casei, Andrei nu va ști nimic, dar să se oprească din drumul pierzării pînă nu-i prea tîrziu, pînă nu va ajunge pe gura satului.

Cînd o lua cu buna, Stana tăcea îmbufnată, aruncîndu-i printre gene priviri întunecate. Simțea că bătrîna avea dreptate, dar știa că nu se mai poate desface de legăturile păcatului, tot mai tari din zi în zi. Și, la gîndul tot mai stăruitor, tot mai usturător, că Andrei nu se va mai întoarce din război, ea se simțea mai mîngîiată, mai dezvinovățită de ceea ce făcea. Cum ? Să-și treacă ea tinerețele, zilele cele mai frumoase, într-o zadarnică așteptare ? Nu era adevărat ce spuneau femeile acelea cu care ea se întîlnea, că trebuie să ne bucurăm de viață, că nu noi am făcut războiul ?

— De la o vreme Stana nu mai putea răbda sfaturile bătrînei cînd o lua cu buna ; cît ce-și deschidea soacră-sa gura, se învîrtea într-un călcîi și-o lăsa singură. De vorbă cu Marina mai stătea numai cînd aceasta o lua cu răul. Atunci se certa cu patimă, c-un fel de plăcere, bătîndu-și joc de soacră-sa.

Așa trăise Stana de-un an încheiat. În vremea din urmă, Andrei nu-i mai venea în minte decît rar, ca o amintire spălăcită, ca un nume gol. De pe partea ei, gospodăria lui Andrei s-ar fi putut risipi în cele patru

vînturi. Dar bunica și Ionică vegheau și se străduiau să o țină în bună rînduială. Aproape toate lucrările economiei le puneau la cale bunica și nepotul care, din zi în zi, se simțea tot mai bărbat, văzînd de cît razim este el la casă.

Stana lipsea tot mai mult de-acasă și ajunsese, în urmă, să nu se mai rușineze înaintea oamenilor de legăturile sale cu filăru. Așa, după bătaia aceea cu Vuța Surdului, trecuse printre pîlcurile de femei care vorbeau despre ea și, în văzul tuturor, se dusese la filăru. Nu ieșise de la el pînă cînd acesta nu-i făgăduise că, oriunde o va întîlni pe Vuța Surdului, îi va trage două palme...

...Și după rușinea ce-o pățise peste zi, să se trezească acum, ca din senin, cu scrisoarea lui Andrei ! Și cîtă îndrăzneală i-a dat această scrisoare bătrînei ! Cum a sărit cu gura la ea, îndată ce Ionică ieșise în curte ! Nu mai erau rugăminți, nu mai erau sfaturi, era o amenințare hotărîtă : «Să se întoarcă numai Andrei, și știu eu bine că nu ne vei mai face casa de rușine».

Nici vorbă nu mai putea fi că soacră-sa îi va tăinui faptele !

Stana, după ce se zvîrcoli vreme îndelungată în păcel, zvîcni pe podea, merse la fereastră și-și lipi fruntea de geamul rece. Abia acum începu să înțeleagă toată greutatea sosirii apropiate a lui Andrei. După cearta fulgerătoare de mai nainte, se despărțise de soacră-sa izbindu-i ușa în nas și îi strigase ascuțit : «Spune-mă, pușin îmi pasă !» Și, după ce rămăsese singură în odaia dinainte, fusese atît de aprinsă de mînie pentru rușinea ce-o pățise cu Vuța Surdului, încît nu-și putuse da sama cumsecade de însemnătatea sosirii lui Andrei. Uneori avea chiar senzația că nu se întîmplase nimic

decît obișnuita ei ceartă cu soacră-sa și bătaia cu ticăloasa aceea de Vuța Surdului.

Dar aici lîngă fereastră, cu fruntea răzimată de geamul rece, obrații nu-i mai dogoreau : ea începu să se gîndească amănunțit la sosirea lui Andrei, și ceea ce simți mai întîi fu un sentiment de descurajare care o răcea, o îngheța clipă cu clipă. Nu se mai putu agăța de gîndul ce-i venise mai întîi, că toată scrisoarea este o minciună, că Andrei nu va veni ! Nu ! Auzise cuprinsul ei ; văzuse ștampila care părea că i s-a lipit de deget cînd a pipăit-o, și că o poartă mereu cu ea ; văzuse bucuria copilului și a bătrînei.

Da ! Ea va trebui să dea ochii cu Andrei și să dea sama despre faptele sale. Își aduse aminte, tot mai înfricată, de păruiala de mai demult și paza aspră sub care a ținut-o bărbatul patrusprezece ani. Ea cunoștea inima bătrînei, și ar mai fi putut nădăjdui că Marina nu-i va spune nimic lui Andrei. Dar această bunătate a soacrei sale nu-i va folosi la nimic : satul fierbea, oricine o arăta cu degetul, Andrei va ști ce viață a dus ea și cum l-a făcut de rîsul satului.

Totuși i se păru că nu ar fi rău să facă o încercare : de mîine să nu se mai întîlnească cu filăru, să nu mai iasă de-acasă, să se poarte bine cu bătrîna. Cine știe ce se mai poate întîmpla ? S-ar putea ca Andrei să nu audă nimic. De cîte ori nu se întîmplă așa !

Și Stana se gîndi la anii petrecuți cu Andrei. Nu avea de ce se plînge ! Omul a luat-o din dragoste, săracă precum e șoarecele bisericii ; o luase împotriva voinții părinților lui, și afară de păruiala aceea de demult, n-a mai bătut-o altădată. N-a fost scump cînd a fost vorba să-i cumpere straie cu care să poată fi între femeile

frunzașilor din sat. N-a deșelat-o cu munca hotarului, cum făceau alți bărbați din sat cu femeile lor. Nu și-a uitat s-o îmbie și pe ea c-un pahar de vin duminica.

Da. Era adevărat. N-a trăit rău cu Andrei. Și-acum, iată ce i-a făcut ea, ce viață i-a pregătit pe cînd se va întoarce acasă din război !

Sufletul ei era gata să se înduioșeze, părerea de rău era gata s-o copleșească, dar simțind umilința ce i s-ar fi adăogat numaidecît, ca tovarășă pentru viața întreagă, își înălță capul, cutezătoare și disprețuitoare : Nu, nu se va tîrî după el cerșindu-i iertare o viață întreagă ! De ce n-a venit de doi ani o singură dată acasă, de ce nu i-a scris ? Este ea așa de vinovată cum o credea bătrîna ?

Și după întîia împotrivire, ea simți din nou patima ce o lega de cel de-acum. Va putea ea să se despartă de filăru ? Să nu-l mai vadă ? Să nu mai simtă atingerea lui ? Ce prostie ! Vezi bine că e cu neputință ! Și nici nu voiește. Nu ! Pentru nimic în lume !

Dar atunci ce va face după sosirea lui Andrei ? Va rămînea în casa lui și va trăi cu filăru ? Dar cum cuteza să se gîndească la asta ? Nu-l cunoaște ea pe Andrei ? Nu-i va rupe Andrei oasele ?

Stana rămase în mijlocul odăii înmărmurită : ce va face ? Va merge la filăru, va fugi cu el ?

Iată o întrebare pe care nu și-a pus-o niciodată ! Ar primi-o filăru ? S-ar căsători cu ea ? Jandarmul era neînsurat, dar era domn, și apoi nici nu era român de neam, deși vorbea bine românește.

Stana se îngrozi : i se păru că filăru nu s-ar învoi s-o ia de nevastă...

Niciodată nu și-a pus întrebarea asta, iar acum nu putea să-i dea un răspuns hotărât. De aceea se sili să nu mai stăruie asupra ei, ci se gândi din nou la partea aceea din scrisoarea lui Andrei în care bărbatul spunea că nu se mai întoarce așa cum a plecat... Aici vedea Stana singurul ei razim pentru viitor. Dacă va veni orb, ciung ori olog, cum se înapoiaseră destui din război, Andrei nu va mai avea poftă să-i știe cărările, nu-i va mai păsa de ele.

Dar dacă va fi vorba de un concediu de câteva săptămîni ? Atunci, puțin i-ar păsa ei, ori va ști bărbatul ceva, ori nu. Chiar dacă ar bate-o în toate zilele, în sfîrșit tot va pleca, și ea va rămînea singură. Singură ! Abia acum, că-și simțea primejdută libertatea vieții ei de plăceri, putu să judece deplin ce bun neprețuit a fost pentru ea această libertate.

Se trînti în păcel îmbrăcată. Voia să-și mai limpezească gîndurile. Dar cum ațipi puțin, i se păru că ceva o izbește tare în spate. Sări speriată din pat, privi cu groază în jur, și spaima, descurajarea ce o cuprinse la început, cînd își lipise fruntea de geam, o cuprinse din nou. Luă numaidecît o hotărîre : «Trebuie să mă duc la filăru. Să-i spun că vine Andrei. Vom chibzui ce e de făcut !» Și, învălită într-o mare năframă de lînă, Stana deschise ușa și se strecură în tindă. Auzi respirația regulată a lui Ionică. Deschise cu grijă ușa de la tindă, dar, cînd s-o închidă, auzi tusa cu înțeles a bătrînei.

Stana strecură printre dinți o înjurătură și izbi ușa cu putere.

Soacră-sa se mișcă în pat, se învîrti către părete și zise, ca pentru sine : «Haida-hai ! Acuș o să-ți sosească popa !»

III

De cum trecu trenul prin cea dintâi gară cunoscută, Andrei se ghemui și mai tare pe bancă, în colțul vagonului, după ce-și aruncă mantaua largă, decolorată și smolită, pe picioare. Trase cu coada ochiului să vadă dacă picioarele-i sînt ascunse bine, și dacă cei din vagon au luat în samă grija cu care și le ascundea. Dar călătorii, cei mai mulți soldați în concediu, unii bolnavi, alții invalizi, nu-i aveau grija. Înghesuiți ca niște sardine în cutie, cîțiva vorbeau potoliți, cei mai mulți tăceau gînditori și-și ștergeau cu niște batiste smolite sudoarea de pe frunte, de pe obraz, de pe gît. Era un năduf înecăcios în acest început de iunie, și, cu toate geamurile deschise, din hainele, din trupurile soldaților, vagonul se umplea mereu cu un miros greu, ca de ceva stătut și rînced. Erau aceleași mantale, aceleași haine cu care se tîrîseră prin noroiul tranșeelor, în care dormiseră lîngă focurile aprinse în văile munților. Unele purtau rotocoale de arsură, altele erau pline de smoala roților de căruță, de tren. Erau soldați din toate armele, și pînă acum răspuseseră scurt, fără plăcere, la zeci de rînduri de călători civili care-i întrebau de unde vin, unde mergeau, unde luptaseră ; de trei zile călătoreau.

Andrei, cită vreme trecu prin locuri necunoscute și călători cu oameni necunoscuți, nu simți povara acestui drum decît prin ucigătoarea oboseală ce i se vîrșase în trup ca într-un vas pe care-l umpli ochi. Îi părea că nu mai rămăsese din el nimic și că oboseala

aceea este el însuși. Nu-și mai simțea întreg decît piciorul stîng, de la genunche în jos, piciorul lui cel de lemn. Avea însă senzația că oboseala din el se scurgea încet, ca un lichid gros, și prin piciorul cel de lemn.

Totuși, cîtă vreme călători prin ținuturi necunoscute, Andrei Muntean nu simți decît bucuria reîntoarcerii. La întrebările camarazilor de arme, cum și-a pierdut piciorul, Andrei le răspundea, fără mare înduioșare, în cîteva cuvinte, iar aceia se mulțumeau să dea înțelegători din cap, tăcuți și gînditori. Mai erau și alții cu picior de lemn în vagon, trei mai erau, iar în spitalul din care plecase, lăsase nenorociți cu sutele. Nu simți trebuința să și-l ascundă nici de străinii civili care se urcau într-o gară, ca, după trei-patru stații, să se coboare, făcînd loc altora.

Dar cînd văzu cea dintîi gară cunoscută, Andrei tresări, își luă mantaua și și-o aruncă pe picioare. Înghesuiala era așa de mare, încît și fără această grijă de a-și ascunde piciorul de lemn, cum stătea chiar în colț, cu piciorul către părete, cu greu l-ar fi luat în samă cineva care ar fi putut pătrunde în coridor. De intrat în vagon nu putea fi vorbă, înghesuiala era prea mare.

Totuși, după această măsură de pază, Andrei se simți mai liniștit. După ce văzu că nimeni n-a luat în samă grija lui, își întoarse fața spre geam și începu să privească stăruitor afară. Lanurile de grîu, unele înspicate, fugeau în urma trenului, iar în depărtări dealurile se roteau încet, domol, și totuși amețitor.

Orașul prin a cărui gară trecuse era departe de satul lui, totuși fusese aci de vreo patru ori și cunoștea destul de bine locurile. Își spuse că sămănăturile, și cele

de toamnă și cele de primăvară, sînt mai frumoase decît altădată, în alți ani. De cîte ori nu se gîndise el, în cei doi ani de război, cum va rămînea cu pămîntul nelucrat și-l va umple buruiana, cînd cele mai multe brațe de muncă țineau acum arma strînsă la piept. Și iată că pe-aici nu se cunoaște că-i război ! Cine le lucrează ? Iată că lumea nu se prăpădește fără cei duși, fără de el și de alții ca el ! Ce prostie să creadă că fără el viața se va opri în loc !

Îl cuprinse un simțămînt de descurajare. Se întreba dacă nu ar fi fost oare mai bine să nu-i lase pe doctori să-i taie piciorul. N-ar fi fost mai bine ca îndîrjirea lui de la început să fi ținut pînă la sfîrșit ? Ar fi murit, așa-i spuneau doctorii. Și dacă ar fi murit ? S-ar fi prăpădit lumea ? Iată : lumii, vieții, puțin îi pasă de el și de alții, nu le simte lipsa. Cel puțin atunci ar fi murit ca un om. Ce folos că va trăi acum ca un schilav ?

Andrei se mișcă încet în colțul lui și aruncă o privire spre coridor : nu era nici o față cunoscută. Nimeni cunoscut nu se urcă din gara din care porni trenul.

Se uită din nou pe geam, c-un dezgust amar față de sine însuși. Cum a putut el crede că ei, cei din război, sînt însăși lumea și că odată cu prăbușirea lor se va prăbuși însăși viața ? Iată, e același pămînt aici, aceeași verdeată, sămănăturile. Toate stau neclintite, așa cum le-a lăsat el, care cutreierase o lume, și nu le pasă de nimic : beau din pămînt și din soare și cresc fără nici o grijă de război, fără nici un strop din spaima băută de el pînă la nesimțire.

Dezgustul, amărăciunea față de sine însuși, creșteau cu cît trenul fugea prin regiuni tot mai cunoscute. Iată, aici, la stînga, vestitele fînațe din Aluniș, cu iarba

maltă, grasă și plină de flori, care se lasă domol, în brazde groase, în urma cosașilor. Limbile de oțel ale coaselor strălucesc și ici și colo sub cute, dar cîntecul nu se aude de huruitul monstrului ce se tîrîie mereu, cu încovoieturi enorme pe care și le mișcă repede, suflînd necurmat pe nări fumul gros, greu și înăbușitor, care n-are putere să se ridice în văzduhul limpede, ci se lasă pîlcuri-pîlcuri deasupra fînațelor.

De unde mai erau atîția cosași ? Cum de se puteau face și acum muncile cîmpului la vremea lor ? Iată, el își aduce bine aminte : în fînațele din Aluniș, nicicînd nu s-a început mai devreme cositul finului !

Andrei se simțea tot mai neînsemnat, tot mai puțin, tot mai lipsit de orice preț. Ce deosebire între plecarea și întoarcerea lui ! Atunci, el și tovarășii lui erau ținta tuturor privirilor, a tuturor lacrărilor și suspinelor. Lumea se uita la ei ca la niște sfinți, ca și cînd de la ei atîrna viața lor. În urma lor rămăsese pustiu pe sate, pustiu în orașe, și gîndurile tuturor îi urmăreau departe, pe cîmpurile de luptă.

El însuși cît de crescut în sine s-a simțit cînd a văzut cîtă nădejde, singura nădejde, se punea în cei duși sub steag. Și nu numai atunci ! Cum nu mai venise acasă de doi ani, Andrei credea că va afla toate lucrurile încremenite așa cum le-a lăsat la despărțire. Ce s-ar fi putut face fără de el, fără de ei, cei duși ?

Și iată că aici nimic nu arată să se fi schimbat ceva din obiceiurile de dinainte de război ! Iată că de pe nimic nu se cunoaște că-i război ! Carăle încărcate cu fîn trec tot așa pe drum, vitele pasc în aceeași pace, ciocîrliile se înalță în văzduh ciripitoare ca și mai

înainte, copiii, cu vitele la păscut, zburdă și aleargă în aceleași jocuri, lanurile sînt pline de lucrători...

Andrei își duse mîna la frunte și-și plimbă de cîteva ori palma apăsător de-a lungul ei : nu cumva era un vis tot războiul ăsta, un vis din care el nu se putea deștepta? Tuși adînc dar sec, de cîteva ori, apăsîndu-și brațul stîng pe piept, și piciorul lui de lemn se izbi de podele. Nu ! Nu era vis ! Dar el, Andrei, nu mai plătea acum mai mult decît o cîrpă lepădată !

Bunele impresii, bunele judecăți pe care și le făcuse despre el însuși și însemnătatea lui s-au dus pentru totdeauna. Cum a putut el trăi într-o astfel de înșelare doi ani încheiați ? A fost copil ? A fost nebun ?

Nu ! Nu era deloc vesel că se întorcea acasă. Și acum nu din pricina piciorului era trist ! Îndată ce-și dădu sama că el nu e nici cît un fir de nisip în mijlocul lumii, a vieții, îi păru că-i puțin lucru dacă se-ntoarce acasă sănătos ori bolnav, întreg ori schilav. Îi păru că-i o prostie să-și mai ascundă piciorul cel de lemn ; cu el ori fără el, Andrei rămînea ceea ce era : o cîrpă lepădată, un nimic, peste care se trece fără nici o greutate. Dar era trist și simțea o cumplită amăreală în întreaga lui ființă, văzînd minciuna în care trăise pînă atunci.

Și, într-un chip nedeslușit încă, îi era silă de viața care-și bate joc de oameni, cu atîta strășnicie. Ce rost a avut să-și umple capul și inima, doi ani încheiați, cu minciuna că el nu e un om de toate zilele, că chinurile lui, suferințele lui sînt urmărite cu bătaie de inimă de toată lumea, că de la faptele lui atîrnă tot ce va mai fi ? Cum a pus pe el stăpînire o nebunie ca asta ? Și pentru ce ? Pentru ca acum să vadă că nimeni nu i-a simțit lipsa, că nu poate fi decît uitat de mult, că viața

și toarce caierul tot așa de bine, tot așa de liniștit ca și când el ar fi fost mereu acasă.

Dezbrăcarea aceasta de iluziile ce și le făcuse mai înainte îl apăsă ca o piatră de moară pe piept. Se simțea singur și părăsit, și povara vieții îl zdrobea mai tare ca oricând.

Ce se va alege de toate gândurile lui care-l întăriseră să nu-și piardă cumpătul când s-a învoit să-i taie piciorul ? Atunci își zicea : «Vor fi veseli acasă, oricum mă voi întoarce, numai să fiu odată între ei. Se vor bucura de mine, chiar de nu voi mai putea lucra nimic.»

Ce prostie ! Cine își închipuise el că este ? Țîțîna în jurul căreia se-nvîrte lumea ? Andrei simți nimicnicia lui mai puternic decît oricînd, și ca și când s-ar fi scuipat pe sine, scuipă printre dinți, pe geam, c-un nestăpînit dezgust.

Începu să privească cu ură și luncile ce străluceau în marea de verdeață a ierburilor mari, înflorite, și pădurile de pe culmi, și mai ales pe muncitorii care se pierdeau în lanurile de porumb, prășind. Avea sentimentul că el e pentru totdeauna dezlădăcinat dintre ei, nu pentru că avea un picior de lemn, ci pentru că a înțeles cît de neînsemnat este omul în lume și pentru că a simțit singurătatea omului în mijlocul vieții.

Da, se simte grozav de singur și părăsit ! Nici în văgăuna aceea blăstămată, unde l-au ajuns sfărîmăturile obuzului, nu s-a simțit atît de singur. Și Andrei nici bănuî nu putea cum va mai putea trăi cu o așa de coșeșitoare povară în spinare.

Închise ochii și se îndesă mai tare în colțul vagonului. Își înfășură mantaua în jurul trupului, simțind fiori de frig ; nu-i mai păsa că se vede piciorul lui de lemn.

Ce căuta acasă ? Își puse deodată întrebarea aceasta c-un fel de furie. Ce aștepta de la întoarcerea sa ? I-au simțit vreodată lipsa lui acasă ? Porumbul va fi săpat, cum săpate erau aproape toate lanurile pe care le-a văzut pînă acum. Fînațul din Răstoci va fi cosit, cel din Vâlcea încă nu va fi de coasă, niciodată nu l-a cosit înainte de Sînpetru ! Și chiar dacă ar fi de coasă, ce bucurie le va face celor de-acasă ? Putea el, cu piciorul lui, să se poarte în urma coasei ? Și pentru ce s-ar bucura cei de acasă văzîndu-l ca un ciot uscat și nefolositor ? Se vor mulțumi ei cu faptul că au în casă un om care și-a pierdut piciorul în război ?

El deschise ochii arzători, privi din nou pe geam și, aducîndu-și aminte de Stana, de nevastă-sa, avu un surîs rău, disprețuitor. «Pe placul ei știu că sînt ! Nu va mai avea un căpitan care să-i poruncească și să o supravegheze de-aproape», își zise el amar. Dar deodată își spuse că toate acestea-s nimicuri la care nici nu se plătește să te gîndești ! Ce-i Stana și toate faptele ei ? Un fir de nisip, o nimica, la fel cu el, cu Andrei ! Toată viața aceasta nu-i decît o nemăsurată batjocoră. Da, cineva-și bate joc de noi cu strășnicie ! Ni se pare că sîntem țîțîna lumii, că de la felul cum ne bucurăm ori ne întristăm atîrnă totul, că lucrările noastre se întipăresc pe fața lumii și, cînd colo, uite, iarba crește ca și cînd nici un om nu ar fi pe pămînt, și tot așa luminează și sfîntul soare !

Pentru ce s-ar mai gândi cum va fi primit acasă ? Ce preț mai pot avea toate lucrurile aceste cînd el însuși nu mai are nici un preț ?

Andrei gemu încet, se retrase iarăși în colțul vagonului și-și porunci să nu se mai gîndească la nimic.

Dar ținuturile erau tot mai cunoscute ! Iată lanurile de grîu din hotarul Răchitei, sat vecin cu al lui, grele, puternice, cu spicul în floare. Iată eclegia popii din Răchita, în care, într-un an, a muncit și el «în parte». Ce porumb de-un verde-negriu și mustos are popa și anul acesta ! Iată coasta Cornului și turmele de oi ! Ce de oi, Dumnezeuule ! De unde vor fi adunat răchitenii atîtea ? Iată, jos în vale, cirezile de vite !

Andrei se ridică încet și-și scoase capul pe geam. Crezu că se înșeală : nu știa în Răchita atîtea vite cunoscute. Dar nu se înșela ! Cunoscuse, văzu deslușit și adăposturile din vale. Ale răchitenilor erau !

Andrei, cu tot dezgustul și descurajarea ce o simțea față de sine însuși, cu toată ura împotriva vieții, nu mai avea liniște în colțul lui de vagon. Neastîmpărul, furnicarea ce-i trecea prin întreg trupul, creștea cu cît se apropia de satul lui. Locurile cunoscute, tot mai cunoscute, îi legau privirile arzătoare ; se uita la ele nelclintit, cercetător, și deodată răsufllarea i se opri : zărise în depărtări ogorul lui din Cînepiști, și în ogor se zăreau două vite albe și un băiețaș răzimat de bîtă în urma lor... O duioșie caldă îi umplu sufletul, și el își simți ochii umezi. Nu-și luă privirile de la cele două vite albe și de la băiat, pînă ce dispărură în urma trenului. «Va fi lonică, cu boii !» își zise încet, abia șoptit.

Și deodată Andrei aruncă o privire grea, deznădăjduită asupra piciorului de lemn. Cum se întorcea el

acasă ! Își uită toate gândurile de mai nainte și își simți numai cumplita lui nenorocire ! Ce n-ar da el acum să se întoarcă întreg, nevătămat ! Și privi ca la un neîmpăcat dușman la lemnul prins în arcuri de nichel și în șuruburi, care-i întregea piciorul stîng.

Trenul șuieră, și el văzu că se apropie de gara din sat. O tusă cu răsunete adînci îl cuprinse, în vreme ce-și aduna bagajele. Doi soldați îi ajutară să și le ducă pînă la ușa vagonului. «Dacă n-ar fi nici un om la gară !...» își zise. Dar abia își aruncă ochii pe geam și, deznădăjduit, văzu că sînt oameni destui, femei, copii. Abia acum își aduse aminte că e duminică. «Da, își zise Andrei, duminica totdeauna vin mulți, cînd sosesc trenurile.»

Coborî în silă scările și se opri lîngă bagajul ce i-l puseră lîngă șine cei doi tovarăși. Le mulțumi și rămase cu ochii în pămînt.

— Ești din satul ăsta, ori mergi mai departe ? îl întreabă unul din soldați.

— Da, sînt de-aici ! răspunse Andrei cu silă, fără să-și ridice privirile din pămînt.

— Atunci ți-e ușor, satul e numai la o zvîrlitură de băț. Rămîi cu bine !

— Cu bine ! răspunse Andrei, și se uită cu părere de rău în urma străinului. Ce bine era să nu se fi întors ! Atingînd pămîntul satului său, Andrei își simți mai adînc nenorocirea ! Niciodată nu s-a gîndit că-i va fi așa de greu să calce cu piciorul lui de lemn pămîntul natal, să între așa între oamenii din satul lui ! Îi era rușine ca și cînd ar fi făcut ceva grozav de rușinos. Îi era teamă și tremura încet, ca și cînd ar fi fost un criminal. Îi era mai ales silă de sine însuși, atît de silă, încît ar fi

voit să se deschidă pământul și să-l înghită pînă cînd încă nu-l va fi luat nimeni în samă.

Ca într-o fulgerare își aduse aminte de ceea ce a fost el în satul acesta : bărbat voinic, bărbat frumos, care nu și-a plecat capul înaintea nimănui. Om cu carte, fruntaș între fruntașii satului, care nu o dată s-a pus în poară cu notarul, cu jandarmii ! Om cinstit de toată lumea pentru sufletul lui drept și voința dîrză, om căruia îi dai binețe cu plăcere și bucurie și pe care cînd îl vezi îți crește sufletul, nu pentru că ți-e rudenie sau prieten, dar pentru că-i o fală a satului.

Și acum stă înțepenit în piciorul lui de lemn și nici nu cutează să-și ridice ochii ! Iar cei care cască gura la tren sînt tot aceiași pe care i-a lăsat acasă acum doi ani. Nici unul dintre ei n-are un picior de lemn ; femeile rîd și copiii se hîrjonesc ca și cînd nimic nu s-ar fi schimbat în lume.

Andrei, întunecat, oftă din adînc și, răzimîndu-se în băț, încercă să-și ridice bagajele.

IV

Trenul șuieră prelung, se urni greoi, cîțiva soldați care se coborîseră alergau să-l prindă, alții mai stăteau încă la povești. Și, cîteva secunde, țîșniră și de ici și de colo din mulțime și, fugind, se avîntau pe scările vagoanelor. Înaintea gării lumea se învîlmăși ; în jurul lui Andrei se făcuse o roată mare de capete.

Întîi îl văzu și-l recunoscă moș Mitruț, un țăran fruntaș care avea trei feciori în război ; văzîndu-l că stă de vorbă cu soldatul cel cu picior de lemn, se apropiară îndată mai multe femei, bărbați și copii. Cei care erau înlăuntrul cercului priveau cu uimire și cu spaimă la omul bărbos, îmbătrînit și palid, care nu cuteza să li se uite în ochi. Cîțiva bărbați îi puneau întrebări scurte, păreau mînioși. Cîteva femei plîngeau potolit.

Cercul se făcea tot mai gros în jurul lui Andrei. Aceia care erau mai departe înălțau capetele, își lungeau grumajii, se ridicau în vîrfurile degetelor. Nu-l puteau vedea pe soldat. Se întrebau :

- Cine să fie ?
- E de la noi ?
- Ce are ?
- Îi lipsește un picior.
- Doamne Dumnezeule !
- Cine spui ? Andrei ? Care Andrei ?
- Andrei Muntean !
- Bărbatul Stanei ?
- Da ! Spun că-i el !

Și băiețași, femei, moșnegi se îmbulzeau mereu, îngroșînd roata din jurul lui Andrei. Întrebările și răspunsurile treceau din gură în gură, și grumajii se întindeau peste umerii celor dinainte.

Și iarăși se împleteau întrebările și răspunsurile :

- Spun că piciorul stîng.
- Piciorul stîng ? Întreg ?
- De la genunchi în jos.
- Ce nenorocire !

O femeie de vîrstă mijlocie se trase din mulțime, căzu în țărină și începu să plîngă cu hohot. Îl văzuse pe An-

drei ; și ea avea un băiat dus în război, și care, ca și Andrei, nu mai dăduse de-un an întreg semne de viață.

Femeia plîngea, se bocea ca după mort. Își aruncă năframa din cap și-și împlîntă mîinile în păr. Țipa și gemea. Bărbați, femei, începură să se adune în jurul ei.

Șeful gării ieși ținînd ca un curcan întăritat, din birou, și începu să-i ocăre pe oameni : Ce larmă fac aici ? Ce strigă așa sălbatec ? Să-și vadă de drum ! Altfel o să-i împrăstie cu jandarmii ! El să nu poată lucra în birou ? Toată ziua larmă și tărațoi. O să-i oprească pe oameni să mai vină, fără trebuință, la gară !

Dar oamenii nu-l luară în samă ; ridicară pe femeia ce se zbătea în țărînă, două bătrîne o luară de subsuori și porniră cu ea. Se desfăcu și cercul din jurul lui Andrei. Doi băiețandri îi luară bagajul, și, cu lungul convoi după el, Andrei porni spre sat.

Încet-încet sufletul lui se mai îmbună. Mila, compătimirea cu care-l întâmpinara, cu care-i vorbiră toți, dușmănia aceea pe care o simți în inimile oamenilor față de dușmanul cumplit și nevăzut de-aici care era războiul și care le trimisese pe Andrei în așa neputință, muia ră sufletul invalidului. Îi părea că trecuse peste un munte grozav de înalt și pe care, la coborîrea lui din tren, nu credea că-l va putea trece vreodată. Muntele se înălțase prăpăstios înaintea lui, îndată ce pusese piciorul pe pămîntul satului.

Obosit de moarte, se ștergea de nădușeală cu batista lui mare, smolită, și arunca încă priviri fricoase celor din jur. Îi făcuse bine mila cu care-l întâmpinaseră, dar acest alai în jurul său îl neliniștea, îl mîhnua adînc, îl făcea să meargă cu capul în piept, ca și cînd gîtul, în ceafă, i-ar fi fost frînt.

I se îmbună sufletul cînd nu putu descoperi nici un zîmbet de batjocoră, nici o părere de bine, nici un surîs răutăcios, dar mulțimea aceasta care-l înconjura, în care se îneca, îi aducea aminte o priveliște văzută de mult, în copilăria sa. Nu-și aducea aminte să se mai fi gîndit de-atunci la tabloul ce i se lămură acum pînă în cele mai mici amănunte...

...Precupaș cel sărac venea din pădure cu o sanie de lemne. Calul, slab, deșelat, numai noduri și oase, — calul de care rîdeau toți copiii din sat, — pășea pipăit cu picioarele lui umflate, care-i lunecau în laturi la fiecare pas : era un polei pe drum ca oglinda, să-și spargă oamenii capetele și mai multe nu. Precupaș, cu o mîină de căpăstru, cu cealaltă înfășurată în coama aspră și săracă, îl răzima și-l îndemna mereu, îmbunîndu-l, încurajîndu-l. Ochii calului erau tulburi de spaimă. Sufla greu pe nări și-și întorcea mereu capul, ca după ajutor, spre stăpîn. De cum intra în sat, drumul începea să urce, la început mai domol, apoi din ce în ce mai iute. Cînd ajunse la urcuș, calul se opri, trupul lui bătrîn începu să tremure. Precupaș își scoase căciula roasă, cu doar cîteva petece de păr pe ea și, de sub căciulă, din părul bătrînului, năvăli o negură de aburi.

El își lăsă calul să răsufle, îl zmînci de cîteva ori de urechi, îl netezi pe deșelătură, și apoi, făcîndu-și o cruce largă, îl îndemnă din nou.

O droaie de copii se grămădea în jurul saniei, după ce se ținuseră de ea de cînd intrase Precupaș în sat.

Pîn-aici chiuiseră, strigaseră la cal, sărind ca niște drăcușori în jurul saniei, fără să fie luați în samă de cal sau de stăpînul său. Erau obișnuiți cu trepădușii ăștia în jurul lor. Dar acum Precupaș le făcu semn cu mîna

să se ferească din cale. Tăcuți, copiii se deteră-n laturi. Calul se opinti și căzu în genunchi pe picioarele dinainte. Pînă să se ridice, era să și le dezbine. Copiii amuțiră detot și priveau cu spaimă orice mișcare a calului. După cîțiva pași, acesta poticni, picioarele-i fugiră într-o parte și el se prăbuși pe coaste. Precupaș sări, îl deshămă și, după zvîrcoliri îndelungate, calul reuși să se ridice în picioare. Tremura din tot trupul, și aburi grei se ridicau din el. Precupaș îl înhămă din nou, puse umărul la sanie și începu să împingă. Într-o clipă sania fu bătucită pe de laturi cu copii, care ajutau și ei. Dar lunecau și nu puteau fi de nici un ajutor. Calul, fără să fi urnit sania din loc, se prăbuși din nou. Copiii dădură fuga în jurul lui.

Bătrînuțul se apropie, desfăcu ștreangurile și se opinti să-i ajute să se scoale. Dar calul rămase nemișcat : se uita trist la roata de copii din jurul său, se uita cu ochi ome-nești. Ca și cînd ar fi voit să le spună : «Plecați, nu vă mai uitați la chinul meu. Mi-e prea greu așa.» Gîndul calului îl spuse bătrînul. Dar cum droaia de copii nu se mișca ci rămase mută și împietrită, Precupaș se mînie cumplit pe ei, — întîia oară în viața lui, — luă o prăjină din sanie și începu să-i alunge.

Copiii se risipiră numaidecît, ca potîrniehile...

Tabloul acesta îl vedea Andrei necurmat, cum înainta, îndesînd în drumul uscat cu piciorul lui de lemn, înecat în mulțimea ce ridica nori de praf. Vedea ochii măriți și tulburați de suferință ai dobitocului, și, din cînd în cînd, își punea întrebarea : «Pentru ce nu mă lasă singur ? Ce au ei cu suferința mea de-i tîrască așa după mine ?»

Totuși nu se putea mînia pe ei. Nu putea uita mila cu care l-au întîmpinat, și totuși ar fi dorit nespus să fie singur, să fie noapte, și el, șchiopătînd, să treacă așa, neștiut de nimeni.

Răspundea cu greu, în silă, rar detot, la întrebările pe care cei ce mergeau aproape de el i le puneau mereu. Numai lui moș Mitruț, bătrînului care se apropiase de el întîia oară, care nu-l mai părăsise și care nu pomenise pînă acum nimic de picior, îi răspundea c-un fel de grabă, cu căldură chiar.

Moș Mitruț întreba așa, pe departe, cu înconjur, să-și mai prindă nădejdea, care în vremea din urmă slăbise tare, cu ceea ce ar fi aflat de la Andrei. Feciorii lui, de cînd au plecat, la sfîntul Ilie vor fi doi ani, numai de două ori i-au scris, în cele dintîi trei luni de război. De-atunci nu mai avea nici o știre de la ei. În sat se vorbea că doi sînt morți, înecați într-o apă din Galiția. Zvonul pătrunsese pînă la bătrîn, dar el se lupta cumplit, cu deznădeje, să nu-i dea crezare.

— De mult mă tot gîndeam că ar fi bine să vorbesc cu cineva care a stat mai mult în bătaia glonțului. Și, vezi, nu m-am înșălat ! Tu spui că s-ar putea foarte bine să fie prinși la ruși. Iar de acolo cărți nu vin, zise bătrînul pe cînd cei din fruntea alaiului intrau în sat.

— Au căzut mulți prinși. S-ar putea să fie acolo. Și să nu crezi că le merge rău : au hrană destulă acolo. Se spune că prinzionierii trăiesc chiar foarte bine, rușii nu sînt oameni răi.

— Să te-audă Dumnezeu ! suspină bătrînul, și oamenilor celor buni care se milostivesc de cei nenorociți să le fie pomană ! Dar nu mi-ar părea rău să fie chiar într-un spital, cum spuseși mai înainte.

— Da. Nici în spital nu e rău ! răspunse Andrei.

Aș mulțămi lui Dumnezeu să-i văd venind chiar așa cum ești tu ! Numai să trăiască, să-i mai văd o dată. Nu e rău nici așa !

Cum ? întrebă Andrei cu ochii tulburi.

— Așa cum ești tu ! Poți trăi ! Și nu bag de samă să te doară.

— Da, e adevărat, nu mă doare ! Puțin, cînd se schimbă vremea.

— Și, după cît văd, mergi destul de ușor. Te razim bine în el, zise iar bătrînul.

— Da, răspunse Andrei, însă nu-s deplin obișnuit. Dar o să merg tot mai bine.

— Meșteri mari oamenii în ziua de azi ! E bine făcut și bine prins.

Bătrînul, cum mergea, se uită la piciorul lui Andrei și păru foarte mulțumit. Fără să bage de samă, Andrei se trezi că se uită și el la mașinăria de la piciorul stîng. Cînd își ridică privirile, de-o parte și de alta a uliței, cele dintîi case din sat se uitau neclintit prin geamuri.

Andrei tresări scurt, apoi zise :

— Nu s-a schimbat nimic pe-aici. Și-i mult doi ani.

Și se uită din nou, cu un fel de lăcomie, la casele tot mai dese.

Andrei avu o senzație ciudată pe care nu o încercase încă niciodată, cum, pînă la război, nu lipsise nici cînd de-acasă mai mult de de trei-patru zile. Nu fusese soldat : ca singurul copil al unei văduve, fusese scăpat de armată. Acum, la vederea caselor din satul lui, îi păru că descoperă niște prieteni de demult, și cu cît se uita mai mult la ele, un vâl de ceață părea că-i cade de pe minte, și satul cu viața lui de odată părea că se dezvă-

luie din umbră și se desfășoară la lumină, cu toată aroma de odată, înaintea lui, în el însuși.

Simți un fel de amețală, începu să miroase în vînt, ca și cînd ar adulmeca un miros cunoscut, și respira adînc și rar. Ochii i se umeziră.

Din ceata care-l însoțea de la gară se desprindeau și ici și colo femei, fetișcane, băieți, rămînînd de vorbă cu sătenii care ședeau pe la porțițe. În locul lor se alăturau alții la mulțimea ce-l petrecea pe Andrei, și nu trecu o jumătat' de ceas și tot satul fierbea de vestea cea nouă : Sosise Andrei Muntean, bărbatul Stanei.

Pe la porțițe, femeile, după ce-l plînseseră pe Andrei pentru nenorocirea lui, după ce blăstămară războiul și pe cei ce-l porunciseră, după ce-și arătară nădejdea că Andrei va putea trăi și așa cum era, începură s-o scarmene pe Stana.

— Mare păcat ! Cum va sta ea acum în fața lui Andrei ? Sărăcul ! Dac-ar avea cel puțin o bucurie acum, că se întoarce așa !

→ Ce vorbești de păcat, soro ? Păcat e pentru omul cu suflet, nu pentru o nerușinată ca Stana ! Mă prind că ea nu se va pocăi, că va trăi în fărădelegi ca și pînă acum ! Ea a trecut peste orice putință de îndreptare.

— Numai cît acum are cine s-o țină în frîu. Andrei, pînă a fost acasă, a știut să țină sub călcîi pe diavolul din ea.

— Hm ! Lesne era atunci, greu e acum ! Va mai putea Andrei s-o supravegheze ?

— Ehei ! O s-o bată îngrozitor. Știu eu ce plătește Andrei la mînie.

Și, de la porțiță la porțiță, femeile se întăritau în judecata ce-i făceau Stanei. Ce rușine ! Să se lege de

străinul acela, să nu-i mai pese de soacră, de gura lumii, de Dumnezeu, de nimic ! Dar un lucru nu pricepeau femeile : după toate cele întâmplate, cea pedepsită de Dumnezeu trebuia să fie Stana, și iată că cel pedepsit e Andrei, care se-ntoarce, la casa batjocorită, cu un picior de lemn. Taina asta pe care n-o puteau înțelege le înfricoșa, și ele, încet-încet, se potoliră, lăsându-i pe amîndoi în plata lui Dumnezeu.

Dar vestea întoarcerii lui Andrei nicăiri nu aduse atîta spaimă ca în casă la Anica Lungului, unde se adunau femeile despre care ieșise cîntecul :

Vie badea ori nu vie,
Numai plata să se știe,
Plata din cancelărie !

Erau vreo șapte neveste adunate aici, cînd întră a opta, într-un suflet, să le spună. Ca și cînd s-ar fi descărcat între ele trăznetul, așa rămaseră de încremenite și fără nici un strop de sînge în obraz.

Stana nu le spusese nimic de scrisoarea lui Andrei, fie că mai avea o slabă nădejde că Andrei nu va veni, fie, mai ales, că nu voia să-și încurajeze prietenele în dorința lor de a-i lua pe filăru.

Cîteva clipe rămaseră ca scrise pe părete. Li se părea că, deodată, totul s-a sfîrșit, ca și cînd înșiși bărbații lor ar fi venit acasă. Avură pe cîteva clipe conștiința întreagă a păcatului, a vieții lor ticăloase, și poate că în sufletele unora fulgeră dorința de îndreptare, ca singurul razim ce le mai rămăsese. Dar cea de-a opta, care le adusese vestea, o nevestă tînără detot, se grăbi să adaoge :

— Vai de capul lui ! Are un picior de lemn !

Ca și când le-ar fi luat spaima cu mâna, păcătoaselor li se păru că a trecut primejdia ; o înconjurară pe nevastă, și întrebările începură să plouă.

Dar după ce le trecu spaima cea dintâi, fulgerătoare, din spusele nevestei se ridica o alta nouă, care, deși creștea încet, le încheșta inimile.

Uite, tot așa, într-o bună zi s-ar putea întâmpla ca, fiind ele adunate aici, să vină cineva în goană și să le vestească de sosirea bărbatului.

Deși cele mai stricate dintre ele începură a se gândi c-un fel de înfrigurare cum vor lua locul Stanei pe lângă filăru, totuși deocamdată nici una nu mai avu chef de petrecanie. Se strecurară una după alta din casă, și, odată ajunse în drum, căutară să se strecoare nevăzute pe uliță.

O săptămînă încheiată casa Anicăi rămase pustie.

V

În dimineața următoare bunica trezi cu greutate pe Ionică. Stătea plecată deasupra laviței pe care dormea băiatul, îmbătrînită de ieri pînă azi c-un șir întreg de ani, cu fruntea uscată, cu fața înnegrită, cu ochii trași în fundul capului. Îndemna pe băiat c-o voce sacă, îl mișca încet, îi șoptea la ureche :

— Ionică ! Măi Ionică ! Scoală-te, că-i tîrziu și va-cile-s flămînde !

Încercînd să-l deștepte pe copil, bătrîna era cuprinsă de-un adînc simțămînt de deșertăciune. Îi părea că nu

mai are nici un rost să-l scoale pe Ionică și să-l trimită cu vacile. Dar soarele se înălțase de-o suliță pe cer, vacile mugeau flămînde, și bătrîna știa bine că n-are ce face cu ele acasă.

Ionică se ferea prin somn de atingerile bunicii. Deschidea uneori ochii, pe-o clipă, apoi îi închidea din nou.

Adormise tîrziu asară, ghemuit și înfricat pe lavița lui, după ce plînsese ceasuri întregi, alături de bunică, în întunerecul din tindă.

— Scoală, Ionică ! Scoală, drăguțele ! Îl îndemna mereu bunica, dar glasul ei era azi uscat, cuvintele porneau numai din gît, nu de la inimă și, pesemne, băiatul de-aceea nu le mai auzea ca altădată.

Ionică deschise ochii tulburi de somn și de vise grele, își ridică de pe perină umplută cu otavă, capul, se uită greu la bătrîna, apoi capul îi recăzu pe perină și ochii i se închiseră iarăși.

Dar numaidecît se ridică din nou într-un cot, privind mirat prin casă ; un zîmbet îi luminează fața palidă ; se uită la bunică-sa, dar cînd îi întîlni privirile, zîmbetul i se stinse de pe obraji.

Se sculă cu mare greutate. În picioare, simțea că se clatină ; era amețit, îl dureau îngrozitor capul. Aruncă o privire pe furiș la odaia dinainte, unde dormea tată-său. Își opri îndelung ochii pe ușă, zîmbetul de mai nainte se ivi iar pe fața lui și, ca în vis, întrebă cu sfială, cu teamă :

— Bunică ! Așa-i că am visat ?

— Nu, drăguțele, n-ai visat. Tatăl tău e acolo, doarme.

— Da, știu că a venit ; dar nu-i așa că... n-are un picior de lemn ? Așa-i că am visat ?

Bunica nu-i răspunse. Ionică se frecă la ochi, privi îndurerat prin casă, apoi fața lui de copil, ochii lui, se întristară de moarte ; clătinându-se, ieși din casă. Și rămase mut, ca un mormînt, pînă ce ieși cu vacile pe porțiță.

De altfel nu trebui să aștepte mult. Vacile erau mulse, merindea în traistă : toate le isprăvisse din bună vreme mamă-sa, Stana, care se sculase cu noaptea-n gap.

Dacă n-ar fi fost ea, Andrei asară s-ar fi culcat necinat. Bunica scobîlțise deodată din puteri și nu mai era bună de nimic. Și tot neputincios rămăsese și Ionică. sosind, sara tîrziu, cu vacile de la păscut.

Singura însufletită, veselă, bucuroasă, gata să slujească pe toată lumea, era Stana. Ea pregătise, într-o aprinsă involburare de voie bună, cina, ea punea întrebările, ea era gata să ajute la răspunsuri, ea îi spuse cele dintîi cuvinte de încurajare lui Andrei.

— Să mulțămim lui Dumnezeu că ai scăpat cu-atît ! Cîți nu se vor mai întoarce niciodată, cîți nu vin orbi și ologi, niște rămășițe îngrozitoare. Tu, ce ? Tu poți umbla ; cu vremea vei putea și să lucrezi. Și apoi, nu sîntem și noi aici ? Nu-i Ionică ? El e acuși ficior ! Să-l vezi cum se pricepe la toate !

Dacă n-ar fi fost Stana, sara trecută ar fi fost mai tristă ca o îngropăciune.

Scăpată de piatra de moară ce o apăsă de la sosirea scrisorii lui Andrei, Stana se simțea nespus de ușoară și liberă. În sfîrșit avea dezlegarea la întrebările grele ce și le punea ziua și noaptea. Andrei nu venea în concediu, venea ca să nu se mai întoarcă. Dar ce-i mai păsa ei acum că va rămînea lîngă ea acest neputincios ? Va cu-

teza el să-i spună o vorbă rea, îi va mai arde lui de ceartă în casă ? Va mai putea el s-o supravegheze ?

Dar nu de-aici izvorîse mai întîi voia ei bună, scăparea de povara aceea uriașă pe care o purtase în vremea din urmă, ci dintr-o ciudată legitimare pe care și-o făcuse în adîncul sufletului, îndată ce zărise piciorul de lemn al lui Andrei. Stanei i se părea că ea nu mai e cu nimic vinovată ! Altceva ar fi fost dacă bărbatul i s-ar fi înapoiat întreg și sănătos din război. Atunci ar fi putut avea muștrări, era încredințată că ele i-ar fi ros mereu din inimă, nedîndu-i o clipă de liniște, deși încercase adeseori să se convingă că nu avea pentru ce să se judece.

Dar așa ? Pe cine să fi așteptat ? Cui să-i fi păstrat credință ? Pentru cine să-și fi înmormîntat tinerețele ? Pentru omul ce se întorcea cu un picior de lemn ? N-ar fi fost o prostie ?

Iată pentru ce se simțea Stana atît de liberă ! Scăpase de muștrările de conștiință : cu purtarea ei, cu traiul ei, n-a greșit împotriva nimănui. Bine-a făcut că s-a folosit de tinerețe ; bine-a făcut că n-a ascultat-o pe bătrînă !

Ea, soacră-sa, bătrîna aceasta rea ca o viperă, știe c-a pățit-o ! Cît s-a lăudat cu Andrei, cît a amenințat-o că o va da pe mîna lui cînd se va întoarce din război ! Ei bine, să poftască ! Ea, Stana, nu se mai teme de Andrei, nu se mai teme de nimic !

Dar văzuse ea din clipa cea dintîi, de cînd intrase Andrei în casă, că soacră-si îi trecuse pentru totdeauna gustul de-a o mai pîrî lui Andrei. Pe cît se înălțase capul Stanei, pe-atît se plecase capul bătrînei ! Da, a văzut ea

bine ! A cercat să-i întâlnească privirile și s-o întrebe : «Ei, ce zici ? Începem cu pîrile ?», dar n-a putut prinde privirile bătrînei : o înconjurau. Prin ce clipă de triumf a trecut ea atunci !

Simțindu-și, în fața piciorului de lemn al lui Andrei, îndreptățită purtarea din trecut, Stana își crescua voia bună, simțămîntul de libertate, cînd se convinge că rămînerea lui Andrei acasă nu mai avea nici o însemnătate. Cum ar mai fi putut el s-o facă răspunzătoare pentru viața ei ?

Nu numai el și mamă-sa, dar satul întreg îi vor da pace pe viitor. Toți vor zice : «Ei, și ce-i cu Stana ? Se mîngîie și ea cum poate !» Asta pentru viitor, dar pentru trecut, Stana era încredințată că sătenii vor răspunde ca și ea, chiar cu aceleași cuvinte : «Pe cine să fi așteptat ? Pentru cine să-și fi prăpădit tinerețile ?»

Și, pe lîngă toate acestea, mai era un lucru care își dăduse partea sa la liniștirea Stanei, la coborîrea în sufletul ei înviforat a simțămîntului acela de voioșie, de libertate, care purcedea din dezvinovățirea ce-și făcuse : Andrei era slab, pierit, îmbătrînit, și Stana știa că tusa ce-l îneca uneori, îl va slăbi tot mai tare, pînă într-o zi, cînd în curtea lor se va sluji prohodul.

Cunoaște ea tusa asta : s-au mai întors trei din război cu ea în piept, și azi le crește cucuta !

Altfel ar fi fost cu neputință ca Stana să se simtă pe deplin liniștită. Nu pentru că Andrei ar împiedeca-o în viața începută cu atîta patimă, ci pentru că ființa lui, petrecerea lui în casa asta, subț același acoperiș cu Stana, dacă ar ținea mult, ar înăbuși-o.

Despre aceasta s-a convins chiar asară. Era ceva neînchipuit de monstruos să-l vadă pe omul acela, cu pi-

ciorul lui de lemn, culcat în patul ei, să-l audă tușind, să audă cum i se lovește de lemnul patului grozăvia aceea de la piciorul stîng de cîte ori tușea sau se învîrtea în pat. Și ca într-o fulgerare își aminti de visul ei, cînd o izbise ceva tare în spate.

Se mai putea ea culca în patul ei ? Nu, ea simțea, la întrebarea asta, cum i se încrîncenează carnea pe trup ca și asară, cînd l-a văzut pe Andrei cocoțat în pat. Se hodinea acolo ceva grozav, ca o dihanie de spaimă ce ți se arată în vis. Și, de groază, se culcase pe lavița de la fereastră.

Dar ce-i pasă ei că va dormi pe laviță ! Și va dormi aici ? Nu i-s slobode toate potecile, ca și pînă acum, pentru colindările ei de noaptea ? Și chiar de va fi silită uneori să-și petreacă noaptea acasă, nu o vor împunge oasele, — trupul ei e tînr și plin, — chiar de-ar dormi pe piatră. Și-apoi, asta n-are să țină mult. Tusa asta sacă nu minte !

Stana se sculă în zorii zilei, sprintenă, ușoară, cu o nestăpînită voie bună și cuprinsă de-o hărnicie cum nu i se mai întîmplase de mult.

Soacră-sa nu o simți ; bătrîna, după ce plînsese potolit toată noaptea, de către ziuă căzu într-un somn greu. Cînd se trezi, văzu lumină albă afară. Nu fu întru nimic uimită că noru-sa se sculase, că mulsese vacile și gătise traista lui Ionică. «De copil n-a cutezat să se apropie», își zise bătrîna, cînd îl văzu pe Ionică pe lavița lui.

Și, într-adevăr, bunica nu se înșela.

Stana, după ce pregătise totul pentru plecarea lui Ionică, se apropiase tiptil, în vîrf de degetelor, de copil, dar nu cutezase să se atingă de el, să-l trezească. Uitîndu-se la fața lui pierită, Stana se tulburase adînc, avu-

sese senzația că i se clatină din temelie tot ce clădise pentru dezvinovățirea și liniștea ei, de la întoarcerea lui Andrei pînă atunci, simțise că se apropie de ea ca un vînt de spaimă și, înfricată, ieșise tiptil din tindă. Și de-
retecînd mereu prin curte, prin grădină, în aerul proaspăt de-afară scăpase de simțămîntul acela prostesc, dar atît de primejdios, care se tîra de undeva din întuneric spre ea, ca un șarpe, simțămîntul că-i o mare ticăloasă.

După ce porțița se izbi în urma lui Ionică, cele două femei își căutară de lucru prin curte, prin întruchiparea de scînduri afumate de lîngă casă, unde era bucătăria de vară. Se sileau să nu se întîlnească, să nu înceapă vorba, deși la fiecare înconjur al bătrînei, Stana își înălța capul și privea triumfătoare după soacră-sa.

Deodată cele două femei se treziră cu vițelușii zburdînd prin curte. Și cum porțița de la grădina de legume era deschisă, unul din ei țîșni prin ea și dispăru printre straturi. Celalalt se opri o clipă, își ridică, arcuindu-și, coada, și, pînă să ajungă Stana la porțiță, zvîcni și el în grădină.

Soacra și nora alergică mult, strigară una la cealaltă pînă ce scoaseră vițeei din grădină și pînă ce-i închiseră în țarc. Apăsau acum amîndouă pe poartă și cercau s-o priponească bine. Erau înfierbîntate, gîfîiau și înjurau pe nevinovații vițeluși ce-și înălțau din închisoare boturile umede, mirosindu-le mînile.

— Așa se-ntîmplă dacă nu-ți sînt gîndurile acasă !
N-ai închis-o bine și-atît !

Bătrîna, palidă, cu năframa într-o parte, de sub care se vedea părul sur, zicînd așa, zmînci din mîna Stanei cuiul ce trebuia pus bine la locul lui.

Stana se dădu un pas înapoi, se uită cu ură la bătrîna și zise :

— Dar unde-mi sînt gîndurile ?

Bătrîna, cum tocmea cuiul de lemn, își întoarse capul spre noră-sa.

— Vrei să-ți spun ?

— Ei, spune-mi !

— Gîndurile tale sînt la diavolul. Necuratul te paște foarte de-aproape. Bagă de samă !

— Necuratul se ține mai mult după bătrîne, după cît știu, răspunse Stana.

Bătrîna se răzîmă cu spatele de ușa țarcului, își făcu cruce și zise :

— Ascultă, Stano, crezi că nu se vede nimic ?

— Ce să se vadă ?

— Crezi că poți înșăla pe cineva ?

— Ehei ! Dumneata bați cîmpii !

— Eu nu, dar tu poți ajunge acolo !

— Să bat cîmpii ?

— Ascultă, Stano, orice nelegiuire trebuie să-și aibă margini. Dacă treci peste orice margini, însemnă că ai ajuns detot în stăpînirea Necuratului.

— Ce vrei să spui ? o întrebă, cutremurîndu-se, Stana.

— Ceea ce se vede pe tine. Ceea ce poate vedea toată lumea !

— Ci spune-mi odată, ce se vede pe mine ?

Învînețise și-și crîșnea dinții. Bătrîna oftă, își înclină capul și zise mai potolită, mîhnită parcă :

— Se vede pe tine că te bucuri, că ești veselă.

— Și se poate să nu fii veselă cînd mi-a sosit bărbatul acasă ?

Marina își înălță capul și privi întins, neclintit la Stana.

— Vezi cât ești în stăpînirea Celui Rău ? Te bucuri pentru că Andrei s-a întors... nenorocit. De asta te bucuri !

— Și dumneata te întristezi că nu s-a întors întreg, să mă poată zvînta în bătai. Ești supărată că nu mă mai poți da pe mîna lui, că nu te mai poți răzbuna pe mine ! Viperă ! Iată, sîntem pe-o formă de bune ! Ești mulțumită acum ? Dacă dumneata poți vedea în inima omului, nici eu nu sînt oarbă.

Marina gemu scurt.

— Tu erai vrednică să te dau pe mîna lui. Ți-am făgăduit, iată, recunosc. Și știu că n-am făcut rău, amenințîndu-te așa. Dar nu te va răbda Dumnezeu dacă vei spune că mințesc, că în clipa în care aș fi văzut că te îndrepti, nu i-aș mai fi spus nimic.

— Da, acum știu că nu-ți mai arde să-i spui. Ți-a trecut gustul. Nu poți voi, mamă fiindu-i, să-l nenorocești și mai tare. E limpede ! Nu de dragul meu, de dragul lui !

— Și tu nu crezi că te-am iubit și pe tine ca o mamă și că m-a durut căderea ta ca și cînd ar fi fost a copilului meu ?

— Căderea mea ? Ce cădere ? întrebă cu nerușinare Stana.

Bătrîna se cutremură, fața ei se împietri și zise :

— Ascultă, Stano ! Rău a fost, josnic a fost ceea ce s-a petrecut pînă acum ! Dar dacă vei greși și mai departe, tu ieși din rîndul celor care pot fi iertați.

— Cine să mă ierte ?

— Dumnezeu și oamenii. Să ți se întoarcă bărbatul neputincios, nu din vina lui, ci din rînduiala lui Dumnezeu, — că nimic nu se întîmplă pe lume fără voia lui, — și tu să te bucuri nu de întoarcerea lui, ci de neputința lui, zicîndu-ți că de acum nu mai ai nici o răspundere și poți păcătui nepedepsită, e un păcat strigător la cer. Și iată, pentru gîndul acesta ești tu veselă, te-ai săltat deodată așa de nu te mai cunosc. Asta înșamnă că-ți dă vînt diavolul. Grijește !

Stana simți, înfiorată, de la cele dintîi cuvinte, că bătrîna îi citise în suflet. Ura ei față de soacră-sa creștea din clipă în clipă, dar pe aceeași măsură creștea și spaima ei : nu se mai simțea așa de sigură pe viitor, i se părea chiar că bucuria ei se întunecă.

Bătrîna stătea acum înaintea ei ca o amenințare. Dar îi venea deodată un gînd mîntuitor : așa șchiop cum e, lui Andrei acuși îi vor săpa mormîntul. La gîndul acesta inima ei se înrăutăți cumplit, privi cutezător la bătrînă, și zise :

— Ce ai voi dumneata să fac ?

— Ceea ce ar face orice femeie de omenie. De azi încolo, cruce pe trecut. Să nu te bucuri că poți păcătui, să-ți pară bine că nu mai poți păcătui, că ai lîngă tine un sămn care-ți aduce mereu aminte de moarte și-ți ajută să încunjuri mai ușor păcatul.

— Adică să mă canonesc și eu alături de el ? zise Stana cu furie. Dar ce sînt eu de vină ? Eu i-am smuls piciorul din genunche ? Eu am făcut războiul ? Eu l-am trimis acolo ? Cum ? Ai vrea să putrezesc alături de el, să mă schimb într-o bucată de lemn ? Și dacă nu vreau să mor alături de el, spui că m-a robit diavolul ? Ei

bine, m-a robit și-mi place ! Sînt tinărară și vreau să trăiesc ! Iată ce am voit să-ți spun !

Și, vînată de mînie, Stana era gata s-o părăsească pe bătrîna.

Dar Marina își întinse brațul și zise cumpănit, fără nici o ură :

— Ascultă, Stano ! Sînt datoare să-ți vorbesc : îți țin locul de mamă. Și, chiar de nu crezi tu, eu te-am iubit pe tine. Te mai iubesc și acum, încît sînt gata să-ți iert tot. Cunosîc și eu slăbiciunile omului. Dar cred că atîta îți pot cere, în numele lui Dumnezeu, în numele lui Andrei și al copilului : păstrează cîntea casei cît va trăi Andrei. Nu va mai duce-o mult. Asta se vede. Dacă n-ar fi venit cu piciorul de lemn, ci numai cu tusa în piept, ar fi fost limpede, și pentru tine că zilele lui sînt numărate. Deci iată ce-ți spun : lasă-l pe filăru, lasă-i și pe ceilalți cîte zile va mai avea Andrei. Pe urmă ești slobodă. Te poți mărita cu cine vrei. Dar scapă-l pe el de-o nouă suferință, de-o rușine pe care nu ar putea-o îndura.

Bătrîna respira des, obosită. Subt privirile batjocoritoare ale Stanei, nu-i fusese ușor să-i spună ce avea pe inimă.

Stana o ascultă întîi cu nepăsare, dar cînd soacră-sa pomeni că Andrei va muri în curînd, simți un fior de frig : așadar băgase și bătrîna de samă ? Cum de poate ghici toate ? Și, nedeslușit, începu să simtă un fel de spaimă în fața bătrînei.

— În sfîrșit, dumneata poate că te înșăli detot, zise ea cu silă. Poate tîlcuiești rău și voia mea bună și zilele numărate ale lui Andrei. De altfel eu cred că lui puțin

îi mai pasă de mine și de purtarea mea. El își are nenorocirea lui.

— Crezi că bietul de el nu vede nimic ?

— Și ce să vadă ?

— Că nu ți-a dat o singură lacrămă toată sara, că n-ai avut un singur cuvînt de milă !

Stana se înrăi, se înfurie din nou :

— Îi vei fi spus dumneata ceva ?

Bătrîna oftă cu durere.

— Să-i spun eu ? Nu sînt eu mama lui ? Dar el a văzut că bucuria ta nu-i a bună. El mi-a spus numai atît : «E tare veselă nevasta ; tot așa-i acum ? Mai de mult nu era așa. Nu-i vorbă, are și de ce se bucura !»

Stana rămase încremenită, cu ochii la bătrînă.

— Ți-a spus el așa ?

— Da, m-a întrebat. Și eu atîta i-am răspuns : «E bucuroasă că ai venit, Andrei. Cîți nu se mai întorc niciodată !» Iar el a oftat și n-a mai pomenit nimic de asta. După cum vezi, sînt lucruri care nu se pot tăinui. Și ar fi bine, chiar pentru tine, să le încunjuri.

— Pentru mine ?

— Da, se-nțălege. Andrei e bolnav, Andrei e c-un picior de lemn, vezi bine, dar e încă viu, și tu-i cunoști firea. El n-ar putea răbda să-l faci de batjocoră.

— Mă va bate, vrei să spui ?

— Te va bate ? Asta ar fi puțin. Te va chilăvi ! Este-n el ceva ce nu era înainte : parc-ar dușmăni pe toată lumea. Cred că te-ar bate cu sete, fără nici o milă !

Stana și-l închipui pe Andrei șchiop alergînd după ea. Bufni de rîs în nasul bătrînei și zise :

— Să poftească !

Și se strecură pe porțiță în grădina de legume. Erau vreo trei straturi neplivite și, cu tot schimbul de vorbe cu soacră-sa, simțea furnicându-i prin trup o neastîmpărată hărnicie.

VI

Trecuseră trei săptămîni de la sosirea lui Andrei.

De cîteva zile ploua necurmat o ploaie deasă și mărunță. Norii se tîrau greu prin văzduh, neguroși, coborîți pînă pe umerii dealurilor. Pe ulițele satului, prin curți, se prăsi o tină cleioasă că descuța pe copii de călțuni, îi înnorioia pînă la genunchi pe cei în opinci — tot băieți care purtau vitele la păscut. Oamenii deretecau pe-acasă, prin șuri, prin șoproane. Se apropia Sînpetru și seceratul, și plugarii spuneau că acestea sînt ploile Sînpetrului. În fînațele cosite, arse de secetă, otava începea să încolțească subt pajiștea roșcată. Numai că holdele erau aproape de secerat și începeau să se culce, îngreuiate de apă.

Într-o dimineață, cînd să iasă cu vitele, Ionică văzu deschizîndu-se fereastra odăii dinspre curte, și în pervaz se ivi fața slăbită a lui Andrei.

— Ionică, nu le mai scoate azi la păscut. Le vom cosi iară din grădină.

Băiatul își ridică ochii spre geam, zîmbi, se învîrți într-un călcîi în glodul din curte și întoarse vacile spre șopron.

Ploua subțire și des, și lui Ionică îi păru bine că poate rămînea acasă. Hainele de pe el, plouate în șir cîteva zile, nu mai răzbeau să se usuce peste noapte. În sfîrșit, se vor usca ! Mai avea și-o opincă spartă, care trebuia dreasă. Și, ceea ce era de căpetenie, rămînea o zi întreagă lîngă tată-său. De cînd se înapoiase Andrei, băiatul nu-l vedea decît sara, și chiar atunci pe puțină vreme. Cina ținea puțin, mîncau în tăcere și se grăbea fiecare la culcare.

În răstimpul acesta de trei săptămîni, Ionică, trîntit pe pajiște, se trezea de multe ori înfricat : nu-și mai vedea vacile nicăiri și se temea să nu fi ajuns într-un loc oprit, să i le închidă jitarii. Cît ce se lăsa jos pe pajiște, băiatul se pierdea în gînduri. Se ferea de alți băieți, tovarășii lui de mai înainte, și-și păștea vacile prin locuri singuratece. I se părea că băieți îl spionează batjocoritor, și sufletul lui se-mpovăra de o durere neîncercată pînă acum. În zilele cele dintîi după sosirea lui Andrei, se luptase din răsputeri c-un simțămînt de rușine, a cărui ticăloșie o simțise de la început, și nu se lăsase copleșit de el, dar de durerea aceea, care părea că-l îmbătrînește, nu se putea scăpa. Și cu toate că se convinsese că nimeni nu-l disprețuiește pentru piciorul de lemn al lui Andrei, Ionică era mereu singuratec.

Dar cu cît treceau zilele, el tot adăoga cîte ceva la clădirea ce se ridica în el și a cărei piatră de temelie o pusese încă în sara sosirii tatălui său, înainte de-a adormi : el, Ionică, de aici încolo va fi bărbat la casă. Va face el așa ca tatăl său să nu simtă că are un picior de lemn.

Dar, cum va face ?

Iată lucrul la care se gîndea necurmat ceasuri întregi, uitîndu-și de cele două vaci. Și, zi cu zi, gîndindu-se și

plănuind mereu, tot pune a cîte o piatră la clădirea ce se înălța înlăuntrul său.

Era aproape isprăvită această clădire, cînd Andrei îi spusese să nu ducă vacile la păscut. Dar n-ar fi vorbit despre ea pentru nimic în lume, nimănui. Era hotărît ca tot ceea ce pusese la cale pentru viitor, să și înceapă a face, fără a mai întreba pe nimeni.

Cît ce adăpostii vacile sub șopron, Ionică se strecură în șură, luă coasa și, prin porțița de sub nuc, trecu în grădină. Știa el unde e iarba mai bătrînă, unde cosea și tată-său înainte de război, cînd avea nevoie de cîteva brațe de iarbă.

Coasa o știa ascuți bine ; luțerna din grădină tot el o cosea de doi ani încoace. Încercase și la iarbă de cîteva ori, dar iarba era mai greu de cosit. Acum însă era încredințat că va cosi cu ușurință și iarba.

După ce-și ascuți coasa, zise în gînd un «Doamne-ajută» și începu. Iarba era mare, brazda o luase prea largă și trăgea de trei-patru ori coasa pînă o putea răsturna. Rămîneau șuvițe întregi necosite pe care trebuia să le reteze deosebit.

Dar, cu cît înainta, lucrul mergea tot mai bine. Ionică se înfierbîntase la lucru, era mîndru că poate face o muncă atît de grea, și nu băgă de samă pe tată-său, care, răzimat în cîrja lui, îl privea de mult.

— Destul, Ionică, doar nu vei vrea să cosești întreagă grădina... — Fața galbenă a lui Andrei era luminată de un zîmbet cald și bun. — Uite cosașul ! adăogă el îndată.

Ionică, aprins la față ca un măr domnesc, opri coasa, se uită zîmbind la taică-su și îndată începu să tragă din nou.

— E destul, Ionică, zise Andrei. Din cât ai tăiat, au vacile pe toată ziua. Dar ia spune-mi, cine te-a învățat să cosești ?

Băiatul se opri și răspunse surîzînd :

— Păi, nu te-am văzut de-atîtea ori pe dumneata ? Am încercat și eu, și văd că merge. Luțerna tot eu am cosit-o. Drept e că luțerna se cosește mai ușor. Dar și iarba, numai să fie coasa ascuțită bine.

— Tu ai ascuțit-o ?

— Eu, cu cutea. Ar trebui însă bătută. Am încercat eu s-o bat, mai demult. Atunci nu știam, mi-era frică să n-o știrb, dar acum nu mai mi-e frică. Limba s-a îngroșat, am s-o bat azi la nicovală, tot n-am ce face ziua întreagă. Ei, dar trebuie să-mi mai cîrlesc și opinca.

Andrei îl privi cu liniște.

— Adu puțin coasa ! zise el, răzimîndu-și bățul din mîna stîngă de trup.

Ionică se aplecă în grabă, luă o mînă de iarbă, șterse coasa și apropiindu-se i-o dădu. Andrei se uită pe-o parte, pe alta, îi pipăi tăișul.

— Da, e îngroșat ! zise el. Dar bine ai mai grijit-o, Ionică, n-are nici o știrbitură !

— Hm ! făcu Ionică cu seriozitate, coasa știrbă nu-i decît o custură. Ce să mai faci cu ea ?

— Azi o s-o batem amîndoi, Ionică. Vino în șură. Băiatul aruncă o privire la iarba cosită.

— Să le duc întîi un braț.

— Da, du-le ! răspunse Andrei, privind mulțumit în urma lui Ionică.

Nu peste mult, din șură începu toaca mărunță de oțel, cînd în tacturi regulate, cînd cu pauze, nu pe-o

formă măsurate, între izbiturile ciocanului. Tatăl și fiul băteau coasa pe rînd.

În răstimpuri ploaia de izbituri înceta ; Ionică nu-l mai slăbea pe Andrei cu întrebările. Atunci ciocanul se hodinea și tatăl îl asculta tot mai mirat.

— Dacă fînul se usucă din brazdă, nu-i așa că poate fi aruncat de-a una în căpițe, tată ?

— Vezi bine că se poate, numai cît să nu dea Dumnezeu să fie așa : numai brazdele subțiri, cînd iarba e mică, se usucă așa.

— Și pe căpițe e bine să pui parii dăsăgiți peste vîrf, ori e mai bine să împlînți pari în mijloc ? Pentru ca să nu fie răsturnat vîrful de vînt, cum e mai bine ?

Tatăl zîmbi.

— Să fie, mai întîi, căpița bine croită și bine potrivită, îndesată cît de tare. Parul e mai bine împlîntat în mijloc. Dăsăgit, dacă dau ploile, face loc la apă să se strecoare în fîn.

Ionică asculta cu seriozitate, ca un om mare, cu mult interes.

— Eu, pîn-acum, n-am făcut nici o căpiță. Dar eram de gîndul dumitale.

Ionică întreba, rînd pe rînd, de toate lucrurile din jurul gospodăriei. Îl întrebă dacă ar rîde cineva de-un om care n-ar merge la moară cu sacii plini, ci numai de jumătate sau chiar mai puțin de jumătate. Voi să știe la cîte cară de lemne din pădurea satului are drept un om pe an. Întrebă care-i porumbul de sămînță cel mai bun. Și, rînd pe rînd, îl întrebă pe Andrei de tot ceea ce plănuise el să facă de-aici încolo, ridicîndu-se în rîndul oamenilor mari și scutindu-l pe tatăl său de orice muncă.

Andrei îl asculta tot mai mirat și, de la o vreme, simți cum îi umple sufletul o duioșie caldă.

Ionică își luă un aer gînditor, năcăjit parcă, și, după ce aflase tot ce-i trebuia, îl întrebă c-un fel de silă :

— Și cum stăm cu dările astea care trebuiesc plătite ? M-am gîndit mult și nu pot înțălege. Văd că nu-i un lucru ușor. Trebuie să mergi să întrebi la cancelarie.

— Ei, ce-ți mai bați capul cu astfel de lucruri, Ionică ! răspunse Andrei, vei avea încă destulă vreme pentru asta.

— Și totuși eu știu că mama și-a bătut mult capul cu ele, cîtă vreme ai lipsit dumneata de-acasă.

Andrei îl privi întrebător, mirat.

— Da' și dumneata ți-ai pierdut destulă vreme cu ele, știu eu bine, adaose băiatul.

Tatăl nu-l mai privea acum defel. Nu știa ce vrea să zică Ionică.

Băiatul știa un lucru. De mic copil auzise în casă spunîndu-se de tată-său : «e dus prin sat», de cîte ori nu era acasă sau la cîmp. De cîte ori nu l-au așteptat, mai ales duminicile și în sărbători, să se întoarcă «de prin sat». Și mai știa că tot așa o aștepta pe mamă-sa, pe Stana, de cînd Andrei era dus în război. Și ea era «prin sat». Ionică înțelese că cei care-s căpeteniile caselor aveau, se vede, ceva cu «satul» și că, de cînd era dus Andrei, era firesc ca mamă-sa să îngrijească de-a se răfui cu satul. De-aceea el nici nu se mira cînd mamă-sa întîrzia mult prin sat. Tot așa întîrzia odată tatăl său.

Cînd, mai tîrziu, înțelese că fiecare om trebuie să plătească pe an dare la cancelaria satului, să plătească bani, — și aceasta se întîmplase mai ales de cînd Stana

rămăsese singură și chiar blăstămasă în câteva rînduri «dărilor», contribuția, — Ionică crezu că acești bani făcuseră pe părinții lui să aibă de lucru cu «satul». Și cum el era hotărît să-i țină locul lui tată-său pe viitor, voia să fie lămurit și în privința aceasta.

— Trebuie ele nesmintit plătite ? întrebă din nou Ionică.

— Dărilor ?

— Da. Și pentru ce ? De ce să dăm bani satului, primarului sau notarului ?

— E lege, Ionică, nu-i dăm pentru sat, ci pentru țara întreagă.

Ionică nu stăruia asupra acestui răspuns. Simțea că nu înțelege nimic.

— Și cine hotărăște cît să plătească fiecare om ?

— Hotărăște primăria, după averea fiecărui locuitor din sat.

— Hm ! făcu băiatul căzut pe gânduri. Așa nu-i mirare că trebuie să-ți pierzi atîta vreme prin sat ! Cîta sfadă va trebui să ai cu cei de la cancelarie !

— Și pentru ce ? întrebă Andrei nedumerit.

— Pentru ca să nu te înșale, să nu socotească darea greșit. Măicuța i-a înjurat de multe ori. Acum înțeleg.

Ionică tăcu gînditor. Punctul ăsta cu dărilor, cu contribuția, îi păru cel mai greu între sarcinile de bărbat pe care era hotărît să le ia pe umerii lui. Cum se va sfădi el cu «ticăloșii ăia de la primărie», cum le spunea mamă-sa ? Și nesmintit că trebuie să te sfădești cu ei, dacă nu vrei să fii înșelat !

— Un cap de muiere nu răzbește cu ei ; aici e lipsă un cap de bărbat, zise el deodată, hotărît și foarte serios.

Cu cine să răzbească ?

Cu cei de la primărie, cu cei din sat ! Acum întâleg cu de ce întârzia atîta măicuța prin sat și de ce se cădea adeseori și cu bunica, după ce venea acasă. O vădăceau ticăloșii ăia de la primărie.

Andrei privi mișcat la Ionică.

Măicuță-ta se certa adeseori cu bunica ?

Păi, de mine se fereau, dar de multe ori nu dormeam cînd se aprindea cearta. Și totdeauna asta se întâmpla cînd măicuța întârzia prin sat. Cînd eram pe botar, la lucru acasă, niciodată nu se certau. Vezi că nu erau «năcăjite», spuse băiatul cu adîncă seriozitate. — Și apoi, măicuța nu cunoaște nici scrisoarea. De mine n-o să mă înșale ei ! adaose băiatul îndată, ridicîndu-se din fîn, de lîngă tată-său, unde bătuseră cîrpa.

Andrei simți cum i se umpleau ochii de lacrimi. Îl copleșise acum deplin pe Ionică. Văzu că băiatul își dăduse sîna de neputința lui legată de piciorul de lemn, că sufletul lui crescuse simțînd dragostea și curajul băiatului.

Dar mai era un lucru pentru care Andrei se bucura cu adîncul inimii : se conșinse că Ionică nu cunoștea nimic din ceea ce se petrecea în casa lor, că sufletul i-a rămas curat, neatins de nici o bănuială despre viața pe care o ducea Stana.

Cît de mult se zbătuse el cu gîndul, cît îl chinuise întrebarea : știe ceva Ionică, sau nu ? Și de cîte ori îi părca că Ionică e destul de mărișor să priceapă, îi venea să tăbărască asupra Stanei cu cîrja neputințelor sale și s-o bată pînă-i va muia oasele.

Căci el, de necredința Stanei, se convinsese încă în sara sosirii. De-atunci, fiecare zi îi aducea dovezi nouă.

«Cel puțin copilul a rămas nepîngărit», își zise Andrei. Întinse mîna, îl atrase pe Ionică lîngă sine, îl sărută pe obraji și începu să-i mîngîie creștetul bălai.

Ionică se albi de plăcere, respiră adînc, cu privirile neclintite în pămînt. Deodată Andrei începu să plîngă domol, potolit, apoi tot mai furtunos.

Ionică îl privi încremenit. Inima lui se ghemui ca un pumn strîns. Nu se putu stăpîni mult, și izbucni și el în lacrimi.

Multă vreme, în locul toacei de oțel, se auziră în șură suspinele tatălui și ale copilului.

Întru tîrziu copilul tăcu, simți cum i se încălzește inima, și, într-un răsuflet, își spuse tot planul lui de viitor.

Un an doi să mai treacă și totul va fi foarte ușor. Tată-său să nu se mai supere, să nu se mai năcăjească : El e mare de-acum !

Andrei îl strînse la piept.

— Să-ți ajute Dumnezeu, Ionică. Ești un băiat brav. Numai cît să nu te prea îngrijorezi. Eu acuși mă voi obișnui să merg ușor, cîrja voi purta-o numai așa, ca să am ceva în mînă. N-o să las eu toată povara asta pe tine !

Dragostea, bunătatea copilului îl mișcaseră așa de adînc, încît el spuse cuvintele acestea din convingere, cu însuflețire. Credea iarăși în bine și îi învie dorința de-a trăi, înțîia oară de la întoarcerea acasă. Da, pentru Ionică se plătea să trăiască, pentru el și pentru amărîta de mamă-sa, care nu-l mai slăbea din ochi și era gata, în toată clipa, să-i împlinească toate dorințele.

VII

Erau zile, și tot mai dese, cînd Andrei avea fierbințeli mari și se simțea așa de slab, încît nu mai putea părăsi patul. Într-o astfel de zi, la vreo jumătate de an de la întoarcerea lui, către sară, se aprinse sfadă grea în tindă, între Stana și soacră-sa. Certuri mai mici, mai potolite, auzise el adeseori între ele, dar acum, cele două femei, înverșunate de moarte, strigau din răspun-
*teri. Andrei știa că, de dimineață, Stana plecase de-acasă.

Simți, de pe cum izbise ușa de la porțiță, că nevestă-sa se întoarce înfuriată.

— Mi-ai făcut-o și pe asta ! strigă ea cu mînie, abia intrînd în tindă.

— Da, ți-am făcut-o ! Abia acum ai aflat ? Ți-a trebuit o zi întreagă pentru asta ?

— Numai cît n-ai să te bucuri, n-o să vă bucurați ! O să-l aduc înapoi ! O să vină înapoi !

— Nu, despre asta poți să-ți ștergi buzele, nu se mai întoarce ! Am fost pînă la comandă. L-au trimis undeva în țara ungurească, de-acolo nu se va mai întoarce !

Stana se uită la bătrîna ca o lupoaică flămîndă, părul i se zburli și se aruncă spre soacră-sa.

Bătrîna se feri.

— Să nu te atingi de mine, cățea ! Ești turbată ! Ai alergat o zi întreagă să-i dai de urmă. Nu-l vei mai vedea, îți spun. Dacă mai este vro dreptate în lumea asta, trebuia să plece !

— Să plece, zici ? De ce ? Să poată muri în liniște ? Să rămîn aici la voi, să păzesc hoitul din casă ? O să-l aduc înapoi, ori am să-mi găsesc altul în locul lui !

Din odaia dinainte Andrei asculta cuprins de spaimă. El simți limpede cum s-a săpat o prăpastie veșnică între el și nevastă-sa. Și se îngrozea de prăpastia asta. Se îngrozea și, uitîndu-se în ea, simțea cum se deșteaptă în el monstrul de altădată, monstrul care ucidea oamenii pe cîmpul de luptă...

În cîteva clipe, fulgerător, își aduse aminte de toate simțămintele lui față de Stana, de cînd se întorsese acasă. Dintr-o privire, dintr-un cuvînt, i-a simțit atunci, sara, necredința. Dar era prea dezgustat de sine însuși, de viață, și în sufletul lui nu mai încăpea nici o suferință nouă. Doar răutatea cu care se întorsese îi mai crescuse în suflet, și-atît.

La vreo săptămînă după întoarcere, într-o sară, cînd îl crezuse adormit, Stana încercase să iasă, ca de obicei, pe fereastră. El o văzuse ieșind așa sări de-a rîndul, fără să facă o mișcare. Dar acum, cînd Stana încerca să se strecoare pe fereastră, Andrei tuși cu înec, piciorul lui de lemn se izbi puternic de marginea patului. Stana încrămeni, apoi se retrase încet în casă. Ce-i va fi trăznit prin cap ? Înfricoșată că Andrei a văzut-o, Stana se apropie întîia oară de el, îl îmbrățișă și voi să-l sărute. Andrei căută în pat înfrigurat după cîrja lui, dar cum nu o află, împinse pe Stana de lîngă pat și o izbi în spate cu piciorul lui de lemn.

— Du-te ! Te-așteaptă ! gemu el răgușit.

— O să mă duc ! Credeai că vreau să te sărut ? Mi-e scîrbă de tine. Voiam să văd dacă dormi.

Andrei voi să sară din pat, dar deodată îl cuprinsese o nemărginită scîrbă : păru că vede înaintea lui trupurile celor ce putrezeau pe cîmpurile de luptă. Nu se mișcă din pat, iar Stana, după ce stătuse multă vreme înlemnită în mijlocul camerei, se culcă pe lavița ei de la fereastră.

Și de-acolo, după un răstimp de muțenie, începu să vorbească de filăru, de nenorocirea ei, de setea ei de viață... Andrei o asculta nemișcat, cu trupul scaldat în sudori. Părea că nu mai are nici o suferință, părea că toată nenorocirea lui e a altuia. După ce Stana se liniști, zise :

— După cum vezi, eu nu te opresc de la nimic. Tu-mi ești dușman acum, știu. Am mai avut eu dușmani ! Cîți dintre ei n-au mușcat din țărîna ? Tu crezi că vei trăi veșnic ? Și crezi că se plătește să te ticăloșești așa pentru plăcerea ta ? Cine crezi că ești tu ? Uite, nu mi-ar trebui decît o mișcare, pe care am făcut-o de multe ori, pentru ca să-ți arăt cine ești. Hei, cum te-ai pocăi atunci, cum mi-ai cădea rugătoare la picioare, ca înaintea lui Dumnezeu ! Dar nu voi face mișcarea aceea ! Vreau să trăiești cît mai mult, să ajungi odată și tu să vezi ce plătești. Acum crezi că tu ești lumea întreagă ! Cum să lași această lume fără viață, fără căldură, fără plăcere ! Dacă n-ai mai strînge în brațe pe ticălosul acela, poate ai crede că dimineața n-ar mai răsări soarele. Haide ! Înainte, pe drumul tău ! Tot omul pe drumul lui, înainte ! Pentru ce să-și rîdă viața numai de mine ? Las' să-și bată joc și de tine, și de toți. De crucea lui nime nu poate scăpa ! Hai ! scoală-te și te du la filăru tău, altfel ar putea să se prăpădească lumea întreagă. Fereastra-i deschisă ! Du-te, tu,

cea care vei trăi în veci și te vei bălăcări de-a pururi !
Ce nebulie ! Haide, pleacă odată !

Andrei fu înecat de-o tusă fără de sfîrșit. Dar în zadar pîndi pînă spre ziuă : Stana nu se mișcă de pe la-
vița ei.

Și trei nopți în șir rămase acasă. Dar, în a patra, se strecură din nou pe fereastră.

Din noaptea aceea Andrei nu mai simți față de femeia sa decît o nesfîrșită nepăsare. «Meargă pe drumul ei, își zicea, altfel o să i se întunece soarele !»

Furia nu-l mai cuprindea decît cînd se gîndea că Ionică va fi băgat și el de samă pe ce cărări umblă Stana. Dar de cînd se încredințase că băiatul nu bănuiește nimic, nu se mai purta cu Stana decît cu cea mai deplină nepăsare. Ceea ce o îngrozea pe Stana mai mult decît dac-ar fi păzit-o și-ar fi bătut-o în toată ziua. Nepătrunsă liniște a lui Andrei o umplu de un fel de nebulie, din care, ca să iasă, se zvîrli cu toată furia, cu capul în jos, în mocirla ticăloșilor. Pe lîngă filăru, avea acum și pe alții. Ajunsese să nu mai poată suferi prezența lui Andrei. Cînd îl auzea îndesînd prin casă, prin curte, cu piciorul de lemn, se îngălbenea ca de spaima morții. Ce se încuibase în el, cine sălășluia în el, de-l făcuse atît de înfricoșător în veșnica lui murenie ?

Andrei începu să simtă spaima ei, dar rămase tot așa de nepăsător față de nevastă...

Toate amintirile acestea de o jumătate de an trecură fulgerător prin mintea lui Andrei, ascultînd sfada aprinsă a celor două femei. Asculta tot mai înspăimîntat : o va bate pe bătrînă.

Spaimea lui se năştea, creştea, din furia ce-l cuprindea. Şi, lucru ciudat, el nu se înfuria pe nevastă-sa. Bătrîna era aceea care-l înfuria ! Cum poate fi un bătrîn aşa de prost ? Pentru ce voia mamă-sa s-o apere pe Stana de ticăloşie ? Băgase el de mult de samă că mamă-sa se zdrobea s-o aducă pe Stana la cărarea cea dreaptă. «De bună samă, îşi zicea Andrei, asta nu s-a început de la sosirea mea ! De cînd am plecat, nebuna de bătrîna va fi privegheat-o necurmat. Ce prostie, ce nemăsurată prostie !» Voia să i-o păzească nevinovată, curată ! Să-i apere cinstea ! Poftim ! Pe cine aştepta ea să se întoarcă ? A cui cinste o păzea ea ? Îl crezuse pe el, pe Andrei, de-un preţ nemărginit, ceva nemuritor ? Iată că el era mai puţin decît un fir de nisip. Şi pentru acest nimic a plîns şi şi-a pierdut nopţile mamă-sa ? Bătrîna nebună ! Şi n-a înţeles adevărul acesta nici după ce s-a întors el acasă. I se pare c-ar face mare lucru, c-ar mîntui totul, dacă Stana ar fi iarăşi cinstită ! Dumnezeuule, ce nebunie de om bătrîn ! I se părea maică-si că lumea întreagă stă în el, în Andrei, şi în Stana, şi că acoperişul casei lor e adăpostul lumii întregi.

De cîte ori nu i-a spus bătrînei să-i dea pace nevestei să facă ce va voi ?! Dar ea, cap sec, nu l-a înţeles niciodată.

Şi iată, acum Stana are s-o bată !

Andrei asculta cearta, tot mai furios pe maică-sa, tot mai înspăimîntat în aceeaşi vreme. Era furios pentru că bătrîna asta îi strica lui toate socotelile. El îşi făcuse legea lui : s-o lase pe Stana să meargă pe drumul ei pînă cînd va simţi şi ea că nu-i decît un fir de nisip în lume, că nu pentru ea răsare soarele şi înverzesc cîm-

piile. Și iată că bătrina îi strică toate socotelile, iată că el va fi silit s-o ucidă pe Stana înainte de vreme !

Această conștiință îl înspăimînta. Simțea ridicîndu-și capul, în adîncul tulpure din el, ucigașul de oameni din război, îl simțea cum se înarmează și nu știa dacă, în clipa hotărîtoare, îl va putea opri.

Iar clipa asta era cînd Stana ar fi început s-o bată pe bătrîna. Dar ce-i mai păsa lui de bătrînă, după ce era așa de proastă încoît trăise zadarnic o viață întreagă ? Căci nu însemna că a trăit zadarnic, că a îmbătrînit degeaba, dacă n-a ajuns să știe nici atîta, că ea nu e Dumnezeu, că ea nu e lumea și că-i o prostie să te so-coți pe tine însuși miezul vieții ? O nesfîrșită prostie ! De-aici vin toate durerile, toate nenorocirile !

Iată, mamă-sa a îmbătrînit și nu știe nimic din toate acestea. Ea păzește pașii Stanei ! A pus la cale mutarea filărului ! Nu-i vrednică s-o lase pe mîna Stanei, s-o bată noru-sa ?

Deși era tot mai furios pe bătrînă, asculta cu răsuflarea oprită. Nu-l mai interesau vorbele ce și le spuneau, nici nu le mai auzea, demult. Un singur lucru îl interesa : cînd o va înhăța de păr pe bătrînă ? Ucigașul galben, aspru, mut, întunecat, ce-și înălțase capul în adîncurile lui Andrei, acest singur lucru îl urmărea.

Se înfură pe bătrînă și pentru că-i dădea prilejul să se răzbune pe Stana, s-o pedepsească. El nu voia să se atingă de nevastă, și totuși, cu cît îi creștea spaima de ceea ce avea să facă, scrișnea din dinți la gîndul că va putea zdrobi viermele. În adîncul întunecat al sufletului el n-o iertase pe femeie. Cum stătea nemișcat în pat, reținîndu-și suflarea, gîfîind în răstimpuri, el sim-

tea că n-o iertase. Altfel, pentru ce i se urca amețeaua asta caldă la cap, pentru ce i se îmbulzeau în minte cuvinte ca acestea : «Cătea ! Ți-a sunat ceasul ! Te voi strivi ca pe un pui de năpîrcă ! Ce-ai clădit tu doi ani, eu surp într-o clipă !» Și pentru ce i se tot lipea pe față, pe ochi, zîmbetul acela drăcesc pe care, deși nu-l vedea, îl simțea ?

Da ! N-o iertase pe Stana ! Dușmanul ce se trezise în el îl asmuțea mereu, ca pe-un cîine flămînd, împotriva femeii. Îi arăta chiar cum s-o izbească.

Andrei era asudat learcă. I se lipiseră hainele de trup. Cu palma stîngă își apăsa fruntea. Nu ! Pentru nimic în lume nu va mai ucide ! Mai ales pe Stana, nu ! Ce nimicuri sînt toate prostiile astea ! Pentru ce se tulburase el atît de cumplit, cînd jumătate de an a putut trăi atît de liniștit ? Dar va bate-o pe bătrîna ! Las' s-o bată, e vrednică de asta !

În tindă, în vremea asta, cearta, în loc să se potolească, creștea din clipă în clipă. Andrei asculta cu toată ființa lui, i se părea că toate simțurile lui s-au topit într-unul singur : în auz. Și, ca și mai înainte, nu-l mai interesa decît un singur lucru : va izbi Stana în bătrînă ? Izbitura asta o aștepta.

După o încordare îndelungată, Andrei sări deodată din pat ca un arc descordat : bătrîna țipa după ajutor. De cîteva săptămîni Andrei umbla destul de ușor, fără să mai aibă nevoie de băț, dar acum nici nu simți că are un picior de lemn. Ușa odăii de dinainte se izbi cu zgomot, și se ivi în prag. Stana o trîntise la pămînt pe bătrînă și o călca cu cizmele. Pînă în tindă trebuia să coboare două trepte iuți. Printr-un singur țipăt de

spaimă, cele două femei țîsniră pe ușa tinzii în curte, și în aceeași clipă, aproape dînd peste ele, Andrei se prăbuși cu fața în jos în mijlocul tinzii. Piciorul de lemn îi lunecase pe treapta a doua, și el se răsturnase, într-un avînt cumplit, izbindu-se cu fața de podele.

Rămase multă vreme amețit. Cînd se deșteptă, privi cu spaimă în jur, ridicîndu-și cu silă capul, nespus de greu. Privi hoștește, pe furiș, dar n-o văzu nicăiri pe Stana. Cine-o dusesse de-aici ? Unde-i ?

Mintea i se împăinjeni din nou. Își lăsă capul în poziția de mai înainte și rămase un răstimp nemișcat. Deodată îi veni un gînd care nu putea încăpea, nu putea rămînea în capul lui. Trecea și revenea fulgerător : niște fulgere albe. «Nu ucisese pe nimeni ?» Își ridică încet capul, și, abia simțit, începu să cerceteze în jurul lui. Nu se mai putea înșela, nu era nimeni în tindă. «Dar de unde sîngele ? Mîna mi-e plină de sînge !»

Simți o vie durere în cap. Își duse mîna la frunte și pipăi o umflătură pe care pînă atunci n-o avuse. Căzuse ? De unde căzuse ? L-a doborît ea, Stana ? La întrebarea din urmă avu un zîmbet răutăcios. «Ei, asta-i ! își zise Andrei. Nu se doboară așa ușor un om.» În fine înțelese ce se petrecuse cu el. Avu un adînc suspin de ușurare, deși nu se mai bucura ca mai înainte, cînd îi venise gîndul că nu ucisese. «Da, am căzut și m-am lovit la nas. Mi-a curs sînge din nas.» Simți o nesfîrșită scîrbă de sine însuși : «Iată, deci, ce mai pot eu face !» își zise cu dezgust și încercă să se scoale. Nu putu. Îl durea cumplit piciorul stîng. Părea că lemnul dăduse în viu. Frămîntîndu-se ca o uriașă broască țestoasă, mișcîndu-și încet brațele și piciorul cel sănătos,

se tîrî pînă la o laviță, se prinse de ea, și, cu mare greutate, se ridică. Se uită la piciorul lui stîng : nu mai era așa de bine înțepenit la genunche ca mai înainte. Se lăsă pe laviță, c-un zîmbet amar. «Dracul m-a îndemnat să mai fac vitejii, își zise Andrei. Bătrîna e de vină la toate ! Unde-i acum ? A fugit ? S-a înspăimîntat de mine ! Cît sînt de mărginiți oamenii ăștia bătrîni ! A crezut că voi lovi-o ?»

Se simți deodată negrăit de singur. Ca în tren, la întoarcere. Iată ce era să săvîrșească el, care nu însemna nici cît un fir de nisip în lumea asta. «M-a ferit Dumnezeu», își zise. Și iarăși zîmbi amar : «Dumnezeu să se uite la mine ? La cine ?» Și izbucni în hohote de plîns.

Tiptil, înfricoșată încă, mamă-sa se strecură în tindă. Andrei n-o simți pînă cînd bătrîna nu-i puse mîna ei zbîrcită pe cap.

El tresări, conțeni din plîns și o privi cu ochi arzători.

— Te-ai lovit rău ? întrebă bătrîna abia stăpînindu-și sughiturile de plîns.

— Nu prea. La nas, la frunte. Pe urmă, piciorul...

— Andrei, Andrei, sărmanul meu copil ! Ce era să faci !

— Da, știu, era să ucid.

— O mai urăști așa de groaznic și acum ? Uite, ea zace sub șopron amețită.

— Pe cine să urăsc ?

— Pe nevastă, pe Stana.

— Nu, eu nu mă urăsc decît pe mine. Oricum ar fi, ea e încă om, eu nu mai sînt. Și iată că eram s-o ucid.

Bătrîna luă un ștergar, îl muie în apă și începu să-l șteargă de sînge. O tusa cumplită sfărîma pieptul invalidului.

El făcu semn cu mîna să-i aducă pe Stana. Mamă-sa nu înțelese.

— Cheamă pe nevastă. Vreau să vă vorbesc ! zise Andrei cu ciudă, înecîndu-se.

— N-o să-i faci nimic ?

Andrei văzu spaima maică-si.

— Ai îmbătrînit de-a geaba mamă ! N-ai nici o grijă. N-o să mă ating de ea ! Și-l înecă din nou tusa.

Andrei avu să aștepte pînă ce intrară cele două femei. Stana rămase în ușă, îngrozită, palidă ca o moartă.

— Vino mai aproape. N-ai frică, zise Andrei. Tu, de altfel, n-ai nici o vină. Noi ne-am fost înțales, nu-i așa ? Da, mamă, ți-am spus și dumitale s-o lași în pace, să nu-i mai păzești drumurile. Căci, într-adevăr, eu i-am dat drum slobod. Noi amîndoi sîntem înțaleși de mult. Nu-i așa, Stano ?

Femeia nu se mișcase din ușă. Tăcea cu capul în piept. Vedea încă și acum chipul groaznic al lui Andrei, acolo, în ușa camerei dinainte.

— Ei, răspunde odată ! Nu-mi arde de glumit. Vreau să audă și mama, să știe că noi amîndoi am făcut contractul !

Avu un zîmbet rău, pe care nu și-l putu stăpîni.

— Cutează, muiere, vreau să știe din gura ta și mama. Pentru ca ea, pe viitor, să nu se mai amestece în trebile noastre. Iată ce trebuie să știe bătrîna.

Dar Stana nu putea scoate un singur cuvînt.

— Știi, mamă, cum zice la carte : «Iar bărbatul va lăsa pe tatăl său și pe mumă-sa și se va alipi de muierea sa». Așa vreau și eu, mamă : mă voi alipi de muierea mea. Cum mă voi alipi ? Nu-i voi mai fi piedecă, nu-i voi mai arunca în față plăcerile ei păcătoase. Vreau s-o văd îndestulită, altfel cine știe dacă mai răsare dimineată soarele. Ea mă lasă pe mine să mor în pace, eu o las pe ea să se bucure de viață. Iată contractul nostru.

Tusa îl înăbuși iar. Femeia, din ușă, ridică ochii : spaimă și ură aruncau spre invalid.

— Trebuie să-mi răspunzi numaidecât : așa e înțălesul nostru, ori nu ?

— Așa e ! zise deodată Stana, și trupul ei puternic se frânse ca de-o povară uriașă. Băgă de samă și bătrîna prăbușirea asta.

Andrei izbucni într-un rîs aspru, respingător.

— Îmi pare bine că nu l-ai uitat, zise el. Dar sînt lucruri care nu se pot uita. Ai înțăles, mamă ?

Bătrîna tăcea.

— Nu se poate să nu-mi răspunzi, pentru ca pe urmă să știi de ce să te ferești. N-am voie de glumit !

— Glasul lui se înăspri deodată — E de mare înșămănătate să știi. Pe urmă nu vei mai avea cu ce să te aperi. Răspunde, deci : pricepi de ce este vorba ?

Bătrîna clătină afirmativ din cap.

— Și nu-i vei mai zice o singură vorbă ?

— Nu, șopti bătrîna.

— Și nu o vei mai certa ?

— Nu !

— Și veți trăi în jurul meu ca și când nu s-ar întâmpla nimic ?

— Da ! oftă bătrîna.

— Ascultă, mamă ! strigă Andrei cu putere. Ce-ai spus acum e ca și un jurămînt. Eu am lipsă de liniște în jurul meu, de mare liniște, înțălegi dumneata ? Dacă dușmanul din mine își ridică trufia și mă izbește ca un țăp, eu nu mai răspund. De aceea, să fie liniște în casă, liniște în jurul meu. Nu vreau să mă pîngăresc, vreau să mor liniștit, iată totul !

Bătrîna plîngea potolit. Andrei privea prin părete, în nemărginit. Deodată tresări.

— Dar nici în fața lui Ionică să nu vă certați... Nici el să nu v-audă nici acum, nici după ce eu... nu voi mai fi. Ei, bine că s-a sfîrșit ! Ajută-mi, mamă, să mă duc la pat.

Și, răzimat de bătrîna, se-ndreptă spre odaia din față. Urmărindu-i din prag cu ochii plini de ură, Stana tresări. Nu se înșelase ! Piciorul de lemn al lui Andrei se mișca din încheietură, se clătina de la genunche, ca o vietate deosebită. Stana încremeni, prinsă deodată de un gînd cumplit : dacă s-ar desface detot piciorul cel de lemn și-ar începe să umble singur prin casă ? Dar, ce ? E nebună ? Cum de i-a putut veni un gînd atît de cumplit ? Stana își făcu cruce și ieși în curte, din curte în uliță. Uf, ce bine era aici ! Cît mai multe uși închise în urma ei ! Cît mai multe zăvoare între ea și omul acesta îngrozitor, care era s-o ucidă. Cît mai departe de piciorul cel de lemn ! Cum ? Iar ? Stana își mai făcu un rînd de cruci și porni pe uliță la vale. Ah ! da ! Numai aici putea respira larg, din adînc, în toată libertatea !

VIII

Bătrîna Marina nu mințise : filăru nu se mai întoarce în sat. Dar ea se înșelase crezînd că transferul lui fusese hotărît numai în urma jalbelor sale. Jalbe se făcuseră multe împotriva lui, dar nu ele scăpaseră satul de lepădătura aceea care necinstise zeci de case în cei doi ani de război. Adevăratul motiv fusese cu totul altul : vreo cinci bărbați, întorși întregi de pe front, umblau să-i răpună capul. Transferul și-l ceruse el însuși, îngrozit de oamenii aceia, care, întorși din mijlocul măcelului, îl priveau ca niște lupi.

Dar Stana, încă înainte de-a părăsi filăru satul, se încurcase și cu alții, între care era un văduv tomnatic și un băiețandru căruia abia-i mijiseră mustățile.

Trecură săptămîni întregi de la ziua aceea îngrozitoare, în care Andrei era s-o ucidă, și Stana nu mai părăsi nopțile casa. Trecu Crăciunul, se puse un ger amarnic, se porniră ospețele, și Stana nu se mai arăta pe nicăiri între terferițe, cum făcea mai înainte. Tovărășele ei de petreceri se gîndeau la ea cu dispreț, dar în disprețul acesta era mai mult conștiința josniciei lor, căci ele, iată, nu cutezaseră să-și schimbe viața, ca Stana. Și în curînd o uitară !

Dar Stana nu avea nici un gînd de pocăință. Nu părăsea casa dintr-un motiv ciudat, la care ținea cu încăpăținare : sila ce-i făcuse Andrei să recunoască în fața soacrei sale și în fața lui înțelegerea dintre ea și Andrei, că el îi lasă toată libertatea de-a trăi în voia ei. Mărturi-

sirea aceasta în fața alor doi o umilise îngrozitor, îi păruse că o dezbracă de cămașă și o aruncă goală în mijlocul uliței, sub ochii trecătorilor. Era, într-adevăr, ciudat simțămîntul acesta.

Cu cît era azi, după mărturisirea aceea, mai josnică, mai păcătoasă decît înainte ? Cu nimic, de bună samă ! Ba, iată, au trecut cîteva săptămîni, și ea se purta chiar ca o femeie cinstită. Și totuși, simțămîntul acela se făcea stăpîn pe ea ori de cîte ori voia să deschidă porțița.

Acasă Stana era mereu posomorîtă. Din ziua aceea nu se mai culcă în odaia dinainte, ci dormi în tindă, în locul bătrînei. Ea luase hotărîrea asta, dar nu apucase să i-o spună soacrei. Aceasta îi făcu ea însăși aceeași propunere. Stana sta înspăimîntată : Cum ? Bătrîna știe la ce se gîndește ea ? Dar soacră-sa nu se gîndea acum deloc că Stanei i-e tot atît oriunde va dormi, că de oriunde poate pleca oricînd. Bătrîna se temea de Andrei : să nu-i mai vină răul și, într-o noapte, s-o gîtuie pe Stana. Nurorii sale îi spuse numai atît :

— Eu dorm mai ușor. Vezi cît îi de rău. De cîte nu are lipsă un om bolnav, peste noapte ?

Se simțea umilită știind că nimeni nu o mai păzește, că de-aici încolo nimănui nu-i mai pasă de ce face ea, dar, totuși, se simțea mai liniștită în tindă. În casă cu Andrei n-ar fi putut dormi : se temea de el, se temea cumplit de piciorul cel de lemn, pe care, Doamne ferește, l-ar putea vedea sărind prin casă.

Și, fără să-și mărturisească, poate chiar fără să-și dea sama, o țintuia acasă și spaima din ziua aceea cînd zărise fața de ucigaș a lui Andrei. Sufletul ei se turburase atunci pînă în adîncuri : văzuse moartea cu ochii. Și gîndul morții, deși fulgerător, răscoli pînă-n străfunduri sufletul ei păcătos.

Într-o zi adăpase de sară vacile și vițeii. Ionică se dusesse la săniat cu alți copii, bătrîna priveghea lîngă Andrei, căruia îi fusese foarte rău ziua întreagă. Stana, cu furca de lemn subsuoară, se duse în șură să facă mestecături din paie și fîn pentru vaci, la noapte. Dusesse două furci de paie din gireadă, dar cînd să ia fîn din ferdelă, — o despărțitoare a șurii subț același acoperiș ca și grajdul, — dete un țipăt de spaimă și scăpă furca din mînă. Un flăcăiandru sări din fîn, o prinse în brațe și acum o strîngea gîfîind. Era băiețoiul cu mustața abia răsărită cu care se încurcase încă înainte de plecarea filărului din sat.

— Ce ? Ești nebun ? Lasă-mă ! strigă Stana, și desprinzîndu-se din strînsoarea lui îl împinse cu putere. Ar fi putut bate cinci ca el. Cine dracu te-a pus să te streкори aici ? Hai ? Mucosule ! strigă femeia tocmindu-și hainele, năframa. Și se întoarse să-și ia furca. Dintr-o săritură, băiețoiul fu iarăși lîngă ea și o îmbrățișă pe la spate.

Stana stătu nemișcată cîteva clipe, apoi, înfuriată deodată, începu să se scuture, să-l lovească cu pumnii în cap, peste umeri. Dar ticălosul se ținea încleștat ca un tigru în spatele femeii. Atunci ea, vînată de mînie, se izbi pe spate, peste el, îi desfăcu mîinile înșîngerîndu-i-le cu unghiile, se feri, sări drept în picioare și începu să-l izbească cumplit cu călcîiul potcovit al cizmei.

— Mucosule ! Nu ți-e rușine ! Să piei din fața mea, să nu te mai văd. Cum ai cutezat să te streкори aici ? Tîlharule ! Cine crezi că sînt eu ?

Ea respira des, întretăiat, cu obrajii aprinși, cu năframa boțită la ceafă.

Dar flăcăiandrul nu se mișca. Se uita zîmbind în obraji ei, și ochii lui negri ardeau.

— Pleacă, îți spun, am de lucru ! Cine te-a pus să vii aici ?

— Ai mereu de lucru ! Nu te mai vede nimeni. Am vrut să văd ce mai faci. Să văd dacă mai trăiești ori nu. De ce nu mai ieși prin sat ? Știi că sînt șase săptămîni de cînd nu ne-am întîlnit ?

— Ei, și ce-i într-asta ? Dar dacă ar fi șase ani ? Tu o să-mi ceri mie socoteală ?

Flăcăiandrul tăcu și se lungi în fîn. Stana luă o furcă, o duse în șură, amestecă fînul cu paiele și veni după altă furcă. Mirosul fînului îi umpluse sufletul. Atîtea amintiri se deșteptară. Vînjoșia aceea ce o simțise mai înainte în trup, cînd se luptase cu flăcăiandrul, i se topi, și ea simți în locul ei o adîncă moleșală.

— Ascultă, Petre, du-te cînd îți spun ! Nu-i frumos să mă pîndești așa.

Tînrul simți numaidecît glasul ei schimbat, sări din fîn, îi luă furca.

— Îți fac eu mestecăturile !

Și într-o clipă ridică o pală grea de fîn, alergă cu ea în șură, mestecă fînul cu paiele aurii ; mai aduse o furcă, și urmă la fel, grăbit, înfierbîntat.

— Ei, ce zici ? Sînt bune ?

— E bine, sînt destule. Acum poți pleca, Petre.

Dar flăcăiandrul o prinse de mînă. Nerușinat, o mînca din ochi. Stana se tulbura tot mai tare.

— Petre, îți spun, nu face prostii ! Ar putea să dea cineva peste noi aici. Du-te !

Dar Petru o îmbrățișă și se prăbuși cu ea în meste-cături. În clipa aceea un ciocănit ciudat, sec, se auzi de câteva ori. Stana, îngrozită, sări drept în picioare.

— Ai auzit ?

— Da !

— Cum ? Ai auzit și tu ?

— Vezi bine c-am auzit ! O vacă a lovit cu cornul în iesle.

Stana privi cu groază în jur, și, fără să se mai uite la flăcăiandru, luă furca și ieși din șură.

Dar Petru o ajunsese la portiță, când să iasă în curte.

— Stai ! De ce ți-e frică ? întrebă el prinzându-i brațul.

Ea își zmînci brațul din mâinile lui.

— Du-te, ți-am spus ! N-am să-ți dau ție socoteală de nimic.

— Ascultă, leliță ! Se vede că-i drept ce se vorbește prin sat.

Femeia se înfioră.

— Ce se vorbește ?

— Că ți-e frică de bărbat, de șchiopul tău ! De aceea nu mai ieși prin sat. E adevărat că te-a bătut ? Că te-a izbit cu piciorul lui cel de lemn ?

Pînă a nu se trezi flăcăiandru, Stana-i și arsesse două palme.

— Mișelule ! Să nu te mai văd în ochii mei.

Și dispăru în curte, izbindu-i portița în nas. Dar îndată ce se încredință că, într-adevăr, zgomotul acela îl făcuseră vacile izbindu-și coarnele de iesle, — căci iată, chiar acum, în grajd, unde se dusesse, fu martoră, — îndată ce se încredință că Andrei, cu piciorul lui, nu se mișcase din pat, simți o nesfîrșită părere de

rău că l-a lăsat pe Petru să plece, și, în aceeași vreme, o ură de moarte împotriva celui ce stătea în camera dinainte și care îi înspăimînta plăcerile ce-i ardeau din nou în trup.

Se întoarse în șură, se uită cu grijă în ferdelă; se însăra și putea să nu-l vadă, dar flăcăiandrul nu mai era nicăiri.

Ea se trînti în fîn și izbucni în plîns. Cum s-a putut schimba viața ei așa din ziua aceea blăstămată? De cine se temea? Pentru ce nu se mai putea bucura de viața liberă de mai înainte, fără să-i pese de nimeni? Dar acum, îi păsa de cineva? Ah! da! Era respingător, era josnic!

— Prostii! strigă ea tare. Prostii! adaose sărind repede în picioare, nu-s decît prostii. Să-l astupe odată pămîntul, să nu mai rămînă nici urmă din el, și vom vedea.

Porni din nou spre casă. Ieși în curte, se duse la lemne, tăie un brățișor și, luîndu-le, plecă spre casă.

Înainte de trepte se opri. Un gînd, care nu-i venise pînă acum, o țintui locului: «Bine, dar cînd mă voi scăpa de el, cînd va muri?» Făcu repede socoteala în cap: erau nouă luni de cînd se întorsese Andrei. E adevărat că a slăbit îngrozitor, că e numai schelet, tot așa de uscat ca și piciorul lui cel de lemn, dar totuși ar putea să trăiască încă mult. Ofticoșii ăștia își lungesc așa de neașteptat zilele! Și ea ce va face?

Își săltă povara de lemne strîngîndu-le cu un singur braț și deschise ușa cu hotărîrea luată: încă în noaptea asta îl va vedea pe Petru.

Veselă, sprintenă, cum nu fusese de mult, pregăti cina. Aflase de la o vecină la cine e șezătoare sara.

Avea mult de tors, dulcele Crăciunului era aproape de jumătate, și ea abia se apucase de fuior. Îi spuse și soacrei ce are de gînd, și bătrîna încuviință. Ea era cu totul pătrunsă de suferința lui Andrei și nici nu înțelese bine ce-i spuse Stana.

Din ziua aceea nenorocită, Marina își ținu din suflet cuvîntul dat lui Andrei : de pe partea ei, Stana putea să-și ia lumea-n cap. Odată cu făgăduiala, bătrîna simți că Andrei avea dreptate : pentru ce să se mai certe cu Stana ? pentru cine ? pentru Andrei ? Dar Andrei al ei se ducea văzînd cu ochii.

Fără să-l întrebe nimic, a doua zi după ce căzuse, Marina adusese doi oameni întorși de cîteva zile de pe front, într-un scurt concediu. Le spuse :

— Dumneavoastră ați mai văzut. Trebuie să vă pricepeți. I s-a slobozit puțin piciorul din cădere și ar trebui strîns la loc.

Dar Andrei, cînd înțelese despre ce e vorba, clătină trist din cap :

— Nu mai e de lipsă, tovarăși ! Și așa nu voi mai umbla cu el. Iar în pat e tot atît, ori e strîns ori nu e.

De mult simțise bătrîna că Andrei al ei se duce. Dar atunci înțelese din vorbele lui și din tăcerea celor doi că zilele îi sînt numărate.

Andrei mai trăi pînă la sfîrșitul săptămînii a treia din postul Paștilor. În clipa din urmă dori s-o vadă pe nevastă-sa. Stana nu era acasă. Trimiseră o vecină după ea prin sat, dar, pînă ce sosi, Andrei își pierdu graiul și conștiința i se tulbură. Totuși o recunoscă. Îi făcu semn să se apropie. Îi luă mîna, bolborosi ceva cu pri-

virile îngrozitor de fixe, apoi se cutremură, se întinse troznind din încheieturi, și piciorul de lemn izbi îndesat marginea patului.

— Doamne Dumnezeu, iată-l că s-a sfârșit, oftă bătrîna într-un vaier, înecată de plîns, și îngenunchind lîngă Stana, care privea cu ochii îngroziți la Andrei, îi șopti la ureche : «Te-a iertat !»

Stana tresări, îi aruncă o privire grea de ură și, ridicîndu-se, cu ochii măriți, cu privirea neclintită, se uită cercetător prin casă. Apoi, cu pași înceți, pipăiți, ieși în tindă, și din tindă în curte.

Mortul trebuia spălat, îmbrăcat, pus pe laviță. Bătrîna Marina, înecată de sughițuri de plîns, făcea singură toate pregătirile. Stînd lîngă focul deasupra căruia atîrnase căldarea cu apă, deodată o fulgeră un gînd : «Piciorul nu se ține de trupul lui, nu-l putem îngropa cu el.» Și numaidecît chemă o femeie, o vecină, și o trimise în sat să găsească pe cineva priceput să desfacă piciorul de lemn.

Nu peste multă vreme vecina se întoarse cu trei bărbați, trei soldați veniți în concediu de curînd.

— Dumneavoastră, zise bătrîna mulțumindu-le că au venit, ați mai văzut de-astea. Dumneavoastră vă veți pricepe cum trebuie dezlegat piciorul. Cu el nu-l putem înmormînta. Nu-i trupul lui.

Cei trei bărbați se apropiară de pat și priviră cu grijă, cu de-amănuntul, cum era prins piciorul de lemn. Nu știau nici ei cum să-l desfacă, dar, venind din mijlocul nenorocirilor, se rușinau să-și recunoască nepriceperea.

Cel mai isteț dintre ei află taina și-și luă o înfățișare de-o nemăsurată gravitate. Se apucase de lucru, cînd

Stana, palidă și istovită, dar cu ochii arzători, întră în casă.

Ea înțelese dintr-o aruncătură de ochi ce se pregătea, și dintr-o săritură fu lângă cei trei soldați.

— Opriți-vă ! Ce vreți să faceți ?

Zăpăciți, cei trei bărbați se uitară la ea cu nedumerire.

— Să-i dezlegăm piciorul, zise unul din ei.

— Cum ? Să-l dezlegați ? Pentru ce ? Niciodată ! țipă femeia, ieșită din minți.

— D-apoi doar n-o să-l îngroape cu ciotul acesta de lemn, se auzi un glas din mulțime. Vorbise un om bătrîn. Toți își întoarseră privirea spre el. În casă era o liniște grea, mocnită.

— Nu-i trupul lui, e o bucată de lemn, nu se cade să-l pui în sicriu, se auzi glasul unei bătrîne care stătea îngîrbovită lângă ușă și măsura la cruci care nu se mai sfîrșeau.

— Da, altu-i trupul oamenilor, altul al pasărilor, altul al dobitoacelor ! Dar încă o bucată de lemn uscat ! zise un moșneguț care cînta în strună, lângă diac, duminică și în sărbători.

— Dezlegați-l ! zise bătrîna poruncitor, abia venindu-și în fire, așa fusese de înspăimîntată de țipătul Stanei.

O clipă crezuse că Andrei se va trezi și se va arunca asupra femeii. Încă nu-și putea da sama ce voia Stana, dar din întreaga ei înfățișare bătrîna văzu o ură neîmpăcată împotriva mortului.

Dar Stana, aruncîndu-se între ei, țipă din nou, plină de ură și îngrozită :

— Nu ! Niciodată ! Nu vă atingeți de el ! Pîngăritorilor !

— Dar înțalege, Stana, că nu mai are nevoie de el : n-o să se mai plimbe în lumea ceealaltă ! zise unul dintre cei trei soldați, cu un zîmbet amar, aproape rău.

— Samănă-se întru stricăciune, scula-se-va întru nestricăciune. Samănă-se trup muritor, scula-se-va trup sufletesc. De ce să mai aibă el nevoie de pociumbul lui ? Domnul îl va scula întru nestricăciune, zise bătrînuțul care cînta în strană lîngă diac.

— Da, și apoi piciorul lui cel tăiat a fost de bună samă îngropat. El își are, în pămîntul în care merge acum, piciorul lui, zise o femeie uscată, trecută de vîrsta jumătate, vestită pentru multele milostenii ce le făcea, din puținul ei, cu cei sărmani.

— Atît ar mai trebui, să se scoale la Înviere cu trei picioare ! se amestecă în vorbă, răutăcios ca de obicei și puțin pășîndu-i de moarte și de cei morți, clopotarul satului, care se afla și el aici, așteptînd un pahar de rachiu înaintea de-a se urca în clopotniță.

Femeile îl priviră cu o mirare rece, înspăimîntate ; bărbații se făcură că nu-l aud.

— Dezlegați-l ! zise din nou poruncitor bătrîna, apropiindu-se de cei trei bărbați.

— Dumneata n-ai drept să te amesteci ! E bărbatul meu ! Dorința mea trebuie să se îplinească ! strigă, înăbușîndu-se, Stana.

— Al tău ? — Bătrîna îi puse întrebarea cu o voce șuierătoare, înghețată, ca o suflare de crivăț. Și o privi pe Stana drept în ochi. Aceasta nu-i putu birui privirile, își plecă în piept capul și rămase nemișcată. — Al tău ? întrebă din nou bătrîna, dar, în loc să spună, să tipe în gura mare ceea ce i se îmbulzea din suflet, ea

schimbă deodată glasul, potolindu-l și zise : Tu l-ai născut ? Tu l-ai crescut ? E sînge din sîngele tău ? Al meu este ! — Și întorcîndu-se către cei trei soldați : Dezlegați-i ciotul acela blăstămat !

Stana nu mai zise nimic, ci privi amărîtă la mînile care dezlegau. Piciorul de lemn se clătină din ce în ce mai tare, cînd deodată Stana dădu un țipăt, ochii i se nălbură și ea se lăsă pe spate. Doi bărbați o prinseră, o sprijiniră și o duseră în tindă. Piciorul cel de lemn era desfăcut. Cei trei soldați îl luară, îl cîntăriră, îl priviră de aproape.

— Iată pentru ce a trebuit să se chinuie el, să se lase măcelărit, zise unul din cei trei bărbați.

El se depărtă de pat, cu piciorul în mînă, îmbiindu-l acelor care voiau să-l vadă mai de aproape. Femeile se fereau ca de-o amenințare ; dintre bărbați, abia doi-trei își arătară dorința să-l vadă mai de aproape. Mama, plîngînd cu hohote, li-l smulse din mînă și îl așeză după masă, pe-o laviță.

Cînd veni, peste vreo două ceasuri, preotul cu cădelnița și molitvelnicul învăluit în patrafir, odaia dinainte era plină de fum greu de țigară și de lulea. Cîțiva vecini, care se încurcaseră aici în povești, începuseră de pe acum priveghiul. Fumau, beau rachiu și, tot povestind, umpluseră casa cu fum tare, pișcător.

Preotul făcu slujba scurtă, obișnuită. Marina îi vorbi de picior.

— Da, bine ați făcut ! Se-nțălege că nu trebuie îngropat cu el. Nu-i trupul lui ! Iată, un biet razim pentru un trup nenorocit. Oare pe cei care umblă în cîrji îi îngroapă cu bețele lor ?

IX

Trecură patru săptămîni de la moartea lui Andrei. Stana nu-l petrecuse la groapă : în ziua înmormîntării zăcea încă pe laviță. Zăcea aprinsă de friguri și aiura. Dar la o săptămîină era în picioare. Palidă, cu ochii încercuiți, dar cu o voință nestrămutată în priviri.

Se desprimăvăra. Peste zi, zăpada se topea. Păraiele cîntau necurmat, răsunător și dulce. Ionică se scula cu noaptea-n cap, pînă începea dezghețul, să ducă la cîmp, cu carul, gunoiul din curte.

Sara și dimineța, peste noapte, tina mai amorțea, dar peste zi ciorofleaca creștea necurmat, parc-ar fi izvorît din adîncuri.

Într-o noapte, după ce se încredință că Ionică doarme, Stana își încălță cizmele cele nouă, își puse năframa de duminică și pieptarul cel înflorit. Era întunec și ar fi putut să-i fie frică, dar nu ! Nu-i mai era teamă. Soacră-sa era în camera dinainte. Nu-i mai păsa de ea ! Nu-i mai pasă, iată, nici de piciorul cel de lemn, pe care bătrîna îl învăluisese într-o oîrpă și îl pusese după perini, în patul cel mare din odaia dinainte. Ce prostie să se teamă de-o bucată de lemn ! Ce prostie ! Să se facă de minune în lume cu țipetele ei !

Odată cu moartea lui Andrei, ea era slobodă ! I se părea că nu mai are nici o tărie contractul acela blăstămat, pe care mortul o silise să-l recunoască în fața soacrei sale. Umilința ce o îngenunchease atunci, nu mai putea avea azi nici o putere. Acela care avea dreptul s-o supravegheze, iată, nu mai este !

Totuși au trecut patru săptămîni de cînd era slobodă, și pînă azi n-a mai ieșit pe uliță, n-a ieșit între oameni. «Pentru că n-am voit, își zise Stana cît ce-i veni gîndul acesta în minte. Dacăș fi voit, nu m-ar fi putut nimeni opri.»

Da, nu voise ! Îi trecuse de nenumărate ori prin gînd, dar nu voise ! Da, și va ieși cu aceeași nepăsare pe porțiță ca și altădată.

Ea deschise totuși cu grijă, cu sfială, ușa de la tindă, și scîrțîitul ascuțit o înfioră adînc. «Am s-o ung mîne ! E și mult de cînd n-am uns-o», își zise femeia, respirînd adînc și rămînînd țintuită locului cîteva clipe.

Afară, deși tina amorțise, adia un vînt de primăvară, mirosind a ploaie, a pămînt umed, a verdeață, și sus pe boltă stelele clipeau blînd, visătoare. Stana mirosi aerul cu lăcomie, dilatîndu-și nările, și porni cu bărbăție spre porțiță. Dar deodată se opri și privi cercetător la cizmele ei nouă. «Cît sînt de mari, joacă piciorul în ele ! Cum dracu mi-am putut lua niște cizme așa de mari ?» O copleși un simțămînt greu. Și nu-și mai putu smulge din cap întrebarea : «Cum dracu mi-am putut cumpăra cizme așa de mari ?»

Nu-și putea da sama cîtă vreme va fi stat înaintea porțiței cu gîndul acesta în cap. Un car trecu scîrțîind pe uliță. Stana se deșteptă, deschise porțița și ieși. Dar abia făcu cîțiva pași și se opri din nou. Părea că o împiedecă cineva. Stana se uită în jur și nu văzu nimic. Își înălță capul. «Prostii ! Toate nu-s decît prostii.» Și porni cu pasul hotărît, tot mai grăbit, pe uliță la vale. Dar, ciudat, cu cît își grăbea pasul, cu atît părea că-i umblă mai repede gîndurile prin cap, că se alungă, nelă-

sînd unul pe altul să se limpezească deplin. Din cînd în cînd își zicea tare, să se poată auzi : «Nu, nu-i adevărat : n-am ieșit pînă acum, fiindcă n-am voit ! Dacăș fi voit !...» Un zîmbet îi încordă fața cînd spuse vorbele astea.

Dar gîndurile nu i se speriau de vorbele spuse tare ; o năpădeau din nou. «Te-nșăli, îi spunea unul ; pentru ce nu vrei să vezi adevărul ? Piciorul cel de lemn te-a împiedecat. El te păzește.» Și altul țîrîia subțire ca un greier : «O bucată de lemn ! Cum să te păzească o uscătură ? Prostii !»... «Da, răspundea numaidecît altul, cu asprime, Andrei i-a dat-o în samă pe Stana. El putrezește în pămînt, dar piciorul e viu, e de față. Îi vede fiecare pas ! Îi aude fiecare gînd !...» «Prostii, prostii cu coarne ! Unde s-a mai pomenit ca un lemn uscat să vadă, să audă ? Ce, sînt nebună ? Pot să fac ce-mi place. Nu mai am să răspund nimănui. Piciorul acela ? — O bucată de lemn, un gunoi ! Ce-mi pasă de el ? Scuipe pe el dacă vreau. Nu mi-a păsut nici de stăpînul lui pînă a trăit. Nu ! i-am rîs în nas ! Și pe urmă... Da, pe urmă mărturisirea aceea în fața bătrînei, că am învoială cu Andrei să trăiesc cum îmi va plăcea... Da, de-aici se trage toată nenorocirea. Dar ce nenorocire ? Sînt o proastă, sînt o femeie mărginită și ticăloasă ! Ce nenorocire ? Nu văd nici una... Curajul ! Nu mai am curajul de-atunci ? Dar de cine mă tem ? El e în pămînt, piciorul lui e o bucată de lemn neînsuflețită. Curajul ! Ei da, am curajul ! Dar n-am voit pînă acum ! Iată, acum vreau, sînt slobodă ! Ce prostie ! Da, atunci, prin mărturisirea aceea înaintea bătrînei, m-a făcut să-mi fie rușine de mine însămi... Iată totul !»

Stana nu mai mergea acum : alerga. Pe-o clipă o fulgeră gândul : «Mi-e frică de mine, de rușinea mea, iată pentru ce n-am mai ieșit între oameni din ziua aceea ticăloasă».

Deodată se opri : «Frică ? Rușine ? De ce ?» Și izbucni într-un puternic hohot de râs.

Ridică ochii și văzu că era înaintea casei Anicăi Lungului. Fereștile erau luminate, aburite.

Fu primită cu alai asurzitor. Șase tovarășe și trei bărbați. Pe masă era băutură. Dintre femei, unele erau amețite. Stana trimisese, din bună vreme, partea ei de parale pentru băutură. O așteptaseră.

Cînd o văzură mai de aproape, la lumină, tovarășele se deteră înapoi cu spaimă.

— Ce-i cu tine ? Te-ai speriat de ceva ?

— Da, a sărit un cîne la mine ! Dar nu-i nimic... prostii. Dați-mi să beau !

Și înainte de-a-i întinde cineva paharul, ea se năpusti asupra unei sticle, și, ducînd-o la gură, înghiți prelung, cu sete.

Noaptea întreagă, pînă dimineța în zori, fu de-o veselie cum n-o mai văzuseră tovarășele ei de petreceri. De două ori trebui să meargă Petru, flăcăiandrul acela căruia abia-i mijeau mustățile, la crîsmă să aducă băutură. Petru o prinse o dată în tinda întunecoasă, o îmbrățișă și vru s-o sărute, dar Stana îl izbi de părete hohotind de râs.

— Așteaptă să-ți crească mustața, ticălosule ! strigă ea întrînd în casă.

Tînărul, toată noaptea, nu mai cuteză să se apropie de ea. O urmărea cu privirea, era palid și înspăimîntat. Simțea deslușit că îi e tot mai frică de ea.

Stana fu cuprinsă în trei rînduri de-o beție soră cu moartea. Puteai să tai lemne pe ea, cum o culcaseră în păcel. Dar nu-i ținea beția decît puțin. Se trezea cînd nimeni nu se aștepta, și lua din nou paharul.

Vorbea alandala, nimeni n-o pricepea, de altfel nimeni nu-și dădea silința s-o priceapă. Se mirau numai că se poate îmbăta atît de cumplit. De la o vreme stăruia tot mai mult asupra unei hotărîri pe care spunea că și-a luat-o.

— Am să-l îngrop ! Da ! Îl voi îngropa ! zicea ea mereu.

— Pe cine o să îngropi ? o întrebă o tovarășă de băătură.

Ea o privi mirată, ca și cînd n-ar înțelege nimic, și nu-i răspunse.

Pe rînd se ametiseră cu toții. Începu, spre zori, desfrîul.

Cînd Stana se dezmetici din ultima beție, zorile mi-jeau în ferestre. Sări ca arsă din pat și rămase pe-o clipă încremenită în mijlocul casei. Apoi, izbind cu piciorul într-un trup, amortit jos pe podele, țîșni ca nebună pe ușă și o luă la fugă pe hudiță.

Căzuse o negură deasă, grea, prin care nu se vedea la doi pași. Pe-alocuri negura era mai albă, mai luminoasă, se vedea cum fierbe în ea pulberea mărunță de apă. Atrasă de petele acestea mai luminoase, nebăgînd de samă că își lungește la nesfîrșit drumul, Stana înghițea cu lăcomie răcoarea dimineții. Obrajii-i ardeau mereu, se aprindeau, cu toată umezeala care-i scâldea.

Deodată se opri din fuga ei plină de cotituri și zise cu glas tare, gîfîind :

— Da ! Am să-l îngrop ! Asta voi face-o !

Și numai de cît începu să înainteze cu pași rari, hotărîți, pe drumul drept. Trecuse prin trei hudițe, apucase pe strada principală a satului, cînd auzi în urma sa un sunet rece, ca niște izbituri îndesate, ca și cînd ar izbi cineva cu un făcălete de lemn, în răstimpuri regulate, în pămîntul înghețat.

Femeia se opri, cu respirația tăiată și privi cu spaimă în urmă. Nu văzu nimic, nu auzi nimic. Dar cît ce porni iar, izbiturile acelea se auziră din nou, mai aproape, la spatele său. Stanei îi veni în minte un gînd cumplit : «M-a păzit în colțul hudiței, a așteptat pînă am trecut, și acum s-a luat după mine !» Și odată cu gîndul o pătrunse o spaimă de moarte, și începu iarăși să alerge ca ieșită din minți.

Trecu cu vreo zece case mai în jos de casa lor, cînd se izbi de ceva tare ce-i ținea drumul. «Dar acesta e nukul lui Visalon, își zise Stana ; unde mă aflu, dincă-trău vin ?» În negura deasă pierduse drumul. Se uita în jur și nu vedea nimic ; casele, în fundul curților, înecate în ceață. Dar nukul îl cunoștea. Se apropie de porțiță și văzu că, într-adevăr, era ograda lui Visalon. Luînd-o tot pe lîngă gard, ajunse la o nouă porțiță. Era a Nuțului. «Aha ! merg pe uliță în sus», își zise ea întorcîndu-se. Socoti în cap cîte case o despărteau pe a lor de a lui Visalon, și, tot pe lîngă garduri, tot numărînd porțițele, ajunse în fața ogrăzii lor.

Cît căutase casa lor, nu mai auzise zgomotul acela în urma ei. Nu-l mai auzea nici acum. Zîmbi și-și zise : «Prostii ! Mi s-a părut ! Cum putea să sară în urma mea, cînd el e în camera dinainte, învălit într-o cîrpă, după perini ?»

Puse mîna pe clanță, dar în clipa aceea fața ei se întristă de moarte. Plînsese un răstimp cu sughituri, răzimată de porțiță ; se tînguia cu glas mare, se bocea. Deodată se uită cu spaimă în jur : «M-ar fi putut auzi cineva ! Ce-i cu mine ? Ce am ? De bună samă că sînt beată !»

Fulgerător îi trecu prin minte noaptea petrecută cu tovarășele ei, cu cei trei bărbați, cu beția, cu drumul ei pînă aici. «N-am încătrău, își zise ea, trebuie să-l îngrop, trebuie !»

Deschise porțița atît de încet, atît de lin și pipăit, încît se îngrozi ea însăși. Avea sentimentul că e în drumul unei crime, că merge să ucidă. Nici bănuî nu putea că porțița se poate deschide așa de încet și că ea este atît de ușoară. Trupul ei voinic și greu părea acum un fulg. Nu-și mai simțea decît cizmele din picioare. «Să le ia dracu ! Cine m-a pus să-mi cumpăr cizme așa de grele ?» Și, liniștită, cu grijă, se desculță și-și lăsa cizmele lîngă porțiță. Acum nu-i mai păsa de nimic, acum zbura ! În jur simțea liniștea împietrită, și totuși nu-i era frică. De nimic nu-i mai era frică acum. Trăia într-un singur gînd, într-o singură dorință : să se strecoare în casă nesimțită de nimeni. Și cum era sigură că va putea, încrederea îi dădea puteri neînchipuite. Pătrunse în tindă, în camera dinainte, se urcă pe-un scaun, ca să ajungă la perinile de pe patul cel mare, luă piciorul cel de lemn învălit într-o cîrpă, și, tot așa de ușoară și nesimțită, ajunse iar în curte. Era atît de convinsă că nimeni nu o poate auzi, încît nu trase cu urechea o singură dată, nu cercă să se încredințeze dacă doarme Ionică și soacră-sa. Era sigură că dorm.

În curte, singură, cu piciorul de lemn subsuoară, pe Stana o cuprinsese un sentiment de milă. Pentru ce l-ar îngropa ? Iată, el nu face nimic ! Se lasă dus fără nici o împotrivire. Dar în clipa aceea văzu fața de ucigaș a lui Andrei în ușa odăii dinainte, îi văzu apoi ochii, auzi bolboroseala lui din ceasul morții. În aceeași clipă i se păru că piciorul cel de lemn a zvîcnit subsuoară. Înnebunită, începu să alerge din răsputeri. Înconjură curtea, alergă prin grădină, strîngînd subsuoară piciorul de lemn, părăd că vrea să-l înăbușe. Se trezi din nou în curte : «Unde să-l îngrop ? Unde să-l îngrop ?» Îi era groază să-l pună jos, să caute hîrlețul, să-i sape groapa. Gîndul că așa ar trebui să facă îi venise de la început, însă nu cuteza.

Deodată ochii-i rămaseră încremeniți pe gunoiul din curte. «Cum nu mi-a venit pînă acum în minte ?» Își zise ea. Aruncă ciotul cel de lemn jos, și, luînd cu amîndouă mîinile furca, începu să-l acopere cu gunoi din grămadă.

În curînd se ridică o moviliță lîngă grămada cea mare. «Va fi de-ajuns», își zise ea, împlîntînd furca în carul cu gunoi încărcat de Ionică încă de cu sară, și, liniștită, se strecură în casă, se aruncă în păcel și rămase nemișcată, ca și cînd ar fi căzut deodată într-un somn adînc. Dar nu dormea. Spiona printre gene cum se luminează, cum se scoală soacră-sa, Ionică. Rămase nelclintită pînă ce Ionică ieși cu carul pe poartă, iar bătrîna se apucă să desfacă într-o covată păpușoi. Boabele cădeau roșii ca jarul. Stana își zise : «N-au văzut nimic, n-au să descopere nimic !» Sări sprintenă din păcel și veni să-i ajute bătrînei la desfăcat.

X

Încă în după-amiaza acelei zile, Stana plecă în sat. Nu se mai îmbracă de duminică, așa că nici prin minte nu-i trecură cizmele cele noi. Cîta vreme dezghiocase porumb alături de soacră-sa, aceasta își ridicase de mai multe ori ochii mirată la ea ; îi tot venea s-o întrebe ceva, dar nu se putea hotărî, nu cuteza. Văzînd-o plecînd, îi venise să i se puie în drum, să încuie ușa, dar își aduse aminte de porunca mortului și nu cuteză s-o oprească.

Stana nu se mai simțise atît de slobodă, atît de plină de viață și de voință, dinainte de sosirea scrisorii prin care Andrei le vestea întoarcerea. Tot avusese ea dreptate : piciorul acela trebuia îngropat cu mortul ! Nu țipase ea în zadar atunci, lîngă trupul rece al lui Andrei. Iată, acum, că-i îngropat, poate trăi în sfîrșit. Și nu putea să nu fie așa : nici o urmă nu trebuia să rămînă după Andrei, nimic din el. Și ciotul acela de lemn nu era o parte din Andrei ?

Știuse, simțise ea toate acestea. Iată, acum, îngropîndu-l, s-a liniștit deplin. Andrei, ceva ce nu mai este ! Suferințele ei de pînă acum, un vis urît ! Și cum s-a topit simțămîntul acela prostesc care o rușina înaintea sa însăși ! Mai ales acesta ! Era iarăși ea, Stana cea de demult, puternică, tînă, cu o sălbatecă poftă de viață.

Știa, simțea că o să-și petreacă cum nu-și mai petrecuse încă niciodată. Și, într-adevăr, făcu o petrecanie de pomină. În sat se vorbi multă vreme de petrecania asta, cu trei bărbați, cu băutură și cu lăutari, deși era pos-

tul Paștilor. Ea nu se îmbătă, dar, la birt, îmbătă pe mulți. Apoi, acasă la Anica Lungului !... Minuni care nu se pomenise înainte de război !

Bătrîna trebui să-l mințească pe Ionică. Era întâia oară cînd băiatul n-o vedea pe mamă-sa dimineața. Îi spusese că Stana s-a dus la tîrg, să facă niște cumpărături. La tîrg putea să întîrzie și trei zile cu dusul și întorsul. Mai rămîneau și alții așa. Și Marina era mulțumită că găsise minciuna asta.

Din casă de la Anica Lungului Stana plecă abia spre sara zilei următoare. Și poate că nici atunci nu s-ar fi îndurat, dacă nu i-ar fi venit dintr-odată un gînd care o înspăimîntă.

— Cizmele ! Unde-mi sînt cizmele ? strigă deodată, sărind drept în picioare, și o clipă privi întrebător prin casă. În clipa următoare era afară. Trebuia să vadă ce i s-au făcut cizmele. Abia atunci își aduse aminte că le lăsase lîngă portiță în noaptea cînd îngropase piciorul lui Andrei.

În curte se opri, se uită lîngă portiță și păru adînc mirată că nu mai erau acolo. Își aducea limpede aminte că se desculțase. Dar le lăsase acolo, ori le dusesese în casă ? Nu-și mai amintea. Trebuia să le caute.

De nesomn, de destrăbălare și de spaimă era așa de pierită, încît bătrîna, cînd o văzu, rămase cu gura căscată. Se întoarse spre părete și-și făcu cruce, dar nu-i zise nimic.

Stana, vreme de-un ceas, răscoli tot prin tindă, prin odaia dinainte, prin cămară, prin pod. Cizmele nu erau nicăiri. O spaimă de moarte o cuprindea tot mai tare : «Cine le luase ? Trebuie să le fi luat cineva ! Dar cine ?» Dacă i le-ar fi furat un om, l-ar fi îmbrățișat plîngînd

de fericită. Dar un gînd nebun se tot apropia de mintea ei : «Dacă le va fi luat, dacă le va fi ascuns... Andrei ? Da, din răzbunare pentru că i-a îngropat în gunoi piciorul de lemn. Dumnezeu ! Dacă se va fi schimbat Andrei în strigoi, pentru a se răzbuna, pentru a mă pedepsi ?» Pe-o clipă își văzu toată ticăloșia : față de-un nenorocit întors din război ea n-a avut nici o milă, nici o cruțare. Ba, iată, l-a batjocorit și după moarte, îngropîndu-i piciorul în gunoi. Se gîndi la noaptea trecută și se cutremură. «Doamne, ce ticăloasă sînt».

Era gata să izbucnească în lacrimi, cînd, ieșind din cămară pentru a zecea oară, se izbi de soacră-sa.

— Dar ce cauți tu de-atîta vreme ? o întrebă neli-niștită bătrîna. Umbli cu lumînarea aprinsă în cămară ?! Ai putea aprinde ceva.

Stana o privi înspăimîntată și nu răspunse.

— Ai pierdut bani ? Ce cauți ?

Stana clătină din cap cu tristețe.

— Pari a fi bolnavă în toată legea, tu Stano. De altfel, nu-i de mirare. Dar nu ! se opri deodată soacră-sa. Despre asta nu trebuie să vorbim. M-am legat cu jurămînt.

— Cu jurămînt ! repetă Stana în neștire.

— Da ! oftă bătrîna, și jurămintele trebuiesc ținute și față de cei vii, și față de cei morți.

Bătrîna își ridică ochii la Stana : suferința zugrăvită pe fața, în ochii ei, o înspăimîntă. Deodată își duse mîna la frunte.

— Doar nu-ți vei căuta cizmele cele noi ?

Stana făcu un pas înapoi și o privi cu spaimă.

— Cizmele ?! Știi unde sînt cizmele mele ?! Știi dumneata ?!

— De bună samă că știu, dacă le-am adus eu ieri dimineață de la porțiță.

— Uite, îmi uitasem unde le-am pus și nu le găseam nicăiri, zise Stana gîfîind, abia putînd lega cuvintele.

— Sînt în casă, liniștește-te, zise bătrîna. De altfel, nu prea înțăleg de ce să te sperii așa pentru o păreche de cizme. E adevărat că sînt scumpe acum, dar nu-s un corn de țară. Sînt în odaia dinainte, în pat.

Stana o privi cu neîncredere. Căutase în pat și știa că nu-s acolo.

— Nu înțăleg, începu iar bătrîna, pentru ce le-ai lăsat în curte, lîngă porțiță. Toată ziua și toată noaptea m-am gîndit. Atîta am priceput : ai ieșit pe uliță încălțată cu ele, deși n-am simțit nimic, n-am auzit nimic, nici oînd te-ai dus, nici oînd te-ai întors. Într-adevăr, le-ar fi putut fura cineva ! Și ce noroc că nu le-a văzut Ionică ! Ce-ar fi gîndit bietul băiat găsind cizmele mai-că-si lîngă porțiță, în zori de ziuă ?

— Într-adevăr ! zise Stana îngrozită. La asta nu m-am gîndit !

— Dar pentru ce le-ai lăsat acolo ?

Bătrîna voia să isprăvească în grabă vorba cu noru-sa. Ionică încărcă în curte un car cu gunoi, cum făcea de obicei, să poată porni de dimineață cu el. Încărca de mult și va fi aproape gata. Din clipă în clipă ar fi putut intra în casă.

Dar Stana, la gîndul că cizmele-s aici, — deși nu știa unde, însă bătrîna n-o mințise niciodată, — se mai liniști, își mai veni în fire și nu răspunse. Puțin îi păsă de ce crede bătrîna ! Dar simțea că trebuie să vadă nesmintit cizmele.

— Unde-s ? întrebă ea din nou.

Bătrîna părea că uitase despre ce fusese vorba. O privi întrebătoare.

— Cizmele ! șopti Stana.

— Ți-am spus că-s în odaia dinainte. În pat. În patul cel mare. Le-am aruncat după perini, acolo unde e piciorul lui Andrei.

Stana îngălbeni, trupul i se frînse. Se clătina. Un păinjenis i se puse pe minte. Și prin păinjenisul acesta se țesea un gând tulburător pînă la nebunie : «Tot Andrei e acela care mi le-a furat. I-am luat piciorul, el a pus în locul lui cizmele mele. Bătrîna e înțăleasă cu el !»

— Dar ce ai ? pentru Dumnezeu ! strigă bătrîna sprijinind-o. Te pot neliniști cizmele acelea așa de tare ? Stai, că ți le-aduc numaidecît.

Bătrîna o lăasă pe Stana sprijinită de masă, și întră în camera dinainte. Nici ea nu-și putea da sama cum pusesese cizmele acolo, dar venise în dimineața aceea cu ele în mîna, mirată că le găsise la porțiță, și cum nu era un strop de tină pe ele și cum un scaun era pus lîngă patul cel mare, încărcat de perini, se urcase și le zvîrlise la părete. Mai ținuseră ei aici și altădată încălțăminte nouă ; în ladă mucezeau.

Bătrîna se urcă pe un scaun, dar nu le putu pipăi după perini : nu le ajungea ; cizmele, cum le aruncase, erau lîngă părete. Se urcă deci în patul cel mic și se cocoță după perinile celui mare. Nu se mai urcase aici de cînd pusesese, învălit într-o cîrpă, piciorul lui Andrei. Și luă cizmele. Dar, după ce le luă și le aruncă în patul cel mic, voi să scoată și piciorul. Pipăi pretutindenea, însă nu dădu de el nicăiri.

Năcăjită, se coborî, luă cizmele, le puse pe masă înaintea Stanei, fără nici o vorbă, aprinse lumînarea și, tre-

cînd în odaia dinainte, se cocoță din nou după perini. Piciorul nu era nicăiri.

— Sfinte Dumnezeule ! oftă bătrîna înspăimîntată, dar asta ce-o mai fi ?

Și făcîndu-și cruce, mai căută o dată. Apoi se coborî, se tîrî pe subt pat, căută pe sub laviță : nimic !

Pe-o clipă îi veni gîndul că poate făcuse rău că nu l-a îngropat cu mortul !

— Doamne Dumnezeule ! oftă ea iarăși înfiorată, făcîndu-și cruce, nu ne pedepsi cu așa pedeapsă, dac-am greșit. Din prostie am greșit, Doamne !

Bătînd mereu la cruci, cu lumînarea aprinsă, ieși în tindă. În aceeași clipă ușa tinzii se deschise și Ionică intră alb ca ceara, cu privirile mărite de spaimă, ținînd de capătul cel subțire, departe de trup, piciorul cel de lemn, plin de gunoi.

Băiatul, încă înainte de-a se însăra, începuse să-și încarce, ca de obicei, carul. Să mai fi avut din grămadă cea mare cinci-șase cară. Se purtase ca un gospodar harnic. Era aproape întunerec cînd îi căzură ochii pe un hîlmușor de gunoi pe care-l văzuse încă de ieri dimineață. Judecata și-o făcuse repede, cît ce-l zări : «S-a răsturnat din grămadă». Nu era mult. Și nu era frumos să-l mai lase acolo, lîngă gireada ce se isprăvea. Îl va pune în carul acesta, în vîrf.

Dar abia puse din hîlmuleț cîteva furci în car, și coții de fier se loviră de ceva tare și lung. Descurcă din gunoi lucrul acela, o bucată de lemn. Rostogolind-o, văzu că lucește alb în cîteva locuri. Se însăraseră, dar, cum cerul era senin, întunerecul nu era greu. Ionică se plecă, se uită mai de aproape, și deodată dete un țipăt. Recunoscu piciorul de lemn al tatălui său. Cum nu putea în-

ţelege nimic, îl şterse de gunoi, şi, pe jumătate mort, luându-l de capătul subţire, porni spre casă. Întra cu el tocmai în clipa când bătrîna venea din odaia dinainte. Stana, cînd îl văzu, dete un ţipăt şi căzu lîngă masă.

XI

Bătrîna rămase un răstimp în prag, prostită, îngrozită, fără glas. Se uită la piciorul plin încă de gunoi, se uită la Stana lungită pe podele, se uită la Ionică, cu o expresie de grea idioţie pe faţă, în priviri. Aproape zîmbea, zîmbetul prostănacilor.

După ce-şi plimbă privirea de la picior la Stana de cîteva ori, ochii i se opriră asupra cizmelor de pe masă. Şi în capul ei bătrîn, deodată ţîşni un fulger vînat : înţelese ! Stana a îngropat piciorul ! S-a desculţat să n-o audă nimeni !

Era cu putinţă ? Un om în toate minţile poate face aşa o nelegiuire ? Căută să vadă faţa Stanei, dar aceasta era cu faţa la pămînt, cum căzuse. Nici bătrînei, nici lui Ionică nu le trecu prin minte gîndul că Stana ar putea să moară. Aproape că nici nu băgară de samă cînd a căzut. Erau cuprinşi de-o spaimă cu mult mai mare.

După ce înţelese, bătrîna îşi pironi ochii asupra lui Ionică. Băiatul stătea tot aşa de alb, tot aşa de nemişcat, cum era cînd a intrat în tindă. Cum să-i spună acestui băiat nevinovat adevărul ? Cînd a înconjurat orice ceartă cu Stana în faţa lui, după ce s-a chinuit atît să-i acopere purtările mamei sale, cum ar veni acum să-i

spună adevărul ? Era cu neputință ! I-ar fi stricat pentru totdeauna viața ! Ar fi dușmănit-o pe mamă-sa cît ar fi trăit. Da, era cu neputință să-i spună ! Dar ce să-i mințească, Dumnezeu ! Cum să-i spună că a ajuns piciorul acela în gunoi ? Să-l fi lăsat să creadă că o putere nevăzută l-a dus acolo ? Dacă ar fi fost în pămînt curat ! Dar în gunoi ? ! Ar înșămna să-și bată joc de amintirea tatălui său ! Nu ! Băiatul nu putea fi lăsat în credința că tată-său n-are hodină în pămînt. «Ce să-i mințesc, ce să-i spun, Dumnezeu ! Sfîntă Maică Precistă, ajută-mi !»

Ionică, răzîmă, tăcut, piciorul de părete. Privirile lui nu mai erau înspăimîntate : se tulburaseră adînc, și fața lui se făcuse cenușie.

Deodată bătrîna simți că învie. Aveau un cîne, Bălan, un cîne bătrîn, cam surd, care de-o vreme încoace își făcuse un nărav : iscodea pe lîngă casă, pe dinaintea ușii, și orice găsea, lucru mai mare, dar pe care-l putea duce în gură, fie lemn, fie vas, fie haină, îl lua și-l ducea pe cine știe unde prin curte, prin șură. Nu-l strica, nu-i făcea nimic. Se vede că era o scrînteală a bătrînețelor. Bătrîna se legă de gîndul ce-i venise, ca și cînd i l-ar fi trimis însăși Maica Precista, la care se rugase. Ea coborî din prag, veni lîngă băiat, și-i puse mîna pe cap :

— L-ai găsit tu ? L-ai găsit tu, Ionică ? Doamne Dumnezeu, cît l-am căutat ! Blăstămatul de Bălan ! Trebuie să-l împușcăm, nu-i mai de ținut în curte.

Bunica se înăbușea vorbind.

Ionică își ridică privirile tulburi, se uită la bunică-sa, dar era limpede că nu înțelegea nimic.

— Uite cum a fost, Ionică, uite dragă. Azi după-amiază a fost soare și cald. Am scos perinile, că se mu-

cegăiau, le-am scos la soare. Mi-am zis : da' să scot și piciorul ? Cercurile acele albe încep să ruginească ! L-am scos deci și pe el, l-am răzimat de perină. Iacă, da, așa am făcut, păcătoasa de mine. — Bătrîna se îneca. Tăcu un răstimp, tuși de cîteva ori, apoi urmă : Cînd a scăpătat soarele după casă, așa, înainte de ojină, știi tu bine cînd, — și ea parcă dădea mare însemnătate faptului că și Ionică știa, — deci, cînd a scăpătat soarele după casă, am dus perinile. Cînd să iau piciorul, piciorul nicăiri. L-am căutat, Dumnezeuule, de-am intrat în păcate. Bălan l-a luat. Tu știi năravul lui Bălan. Știi că odată a tras pînă în șură covata cea mică de pîne. Cît l-am căutat, Dumnezeul meu ! Cui să-i treacă prin gînd să fie acolo ?

Ionică o asculta cu gîndurile risipite, neîncrezător.

— Cum să-l fi găsit, dacă era astupat cu gunoi ? zise el fără să se uite la bătrîna.

— Da, adevărat, blăstămatul de cîne ! Piciorul a fost greu și nu l-a putut tîrî decît pînă la gunoi. Pe urmă l-a astupat. Da, chiar așa, l-a astupat, trăgînd din grămadă gunoi cu labele pe el.

Bătrîna tăcu ostenită, oftînd din adînc. Dar văzînd fața mereu tristă a lui Ionică, адаose îndată :

— Nu trebuie să fii supărat. Dacă ar fi făcut așa un om, ar fi un păcat, un groaznic păcat ! Dar un cîne ! Un dobitoc ! El n-are suflet. Ce știe el ce face ? Nu-i nici un păcat ! Să nu crezi altfel. Doamne ferește, să nu crezi. Acum bine că l-ai găsit. Îl vom spăla și-l vom pune la locul lui. Dar Bălan nu mai trebuie ținut la casă. Blăstămat cîne.

Fără să se uite la ea, Ionică zise cu tristețe :

— Bălan nu-i de vină, bunică. De ieri dimineață am văzut grămăjoara aceea de gunoi în care l-am găsit. Peste noapte l-a pus, cine l-a pus acolo.

Bătrîna înlemni.

Dar în clipa aceea Stana, care-și revenise în fire și ascultase povestea cu Bălan, se ridică zdrobită, desfigurată, cu ochii ca două răni vii, și zise cu greu, ca și cînd ar fi vorbit de sub o piatră de moară :

— Ai dreptate, Ionică. Noaptea ! Nu-i cînele, e o cățea. Ea nu mai e vrednică să-ți fie mamă.

Bătrîna se uită la ea, o pricepu și se repezi să-i astupe gura. Stana o feri cu blîndețe.

— Las', mamă, nimic nu se mai poate ascunde. Dumneata mi-ai spus adeseori cățea, și aveai dreptate. Am fost o cățea, Ionică, n-am fost mama ta.

Băiatul, fără s-o priceapă, se înspăimîntă ; ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu ! Nu-ți pleca ochii ! Uită-te la mine și mă înfruntă ! Uită-te la mine și mă scui pă în față ! Scui pă-mă și tu, mamă ! Numai așa mă voi mîntui.

Bătrîna cercă din nou s-o oprească de-a mai vorbi.

— N-o asculta, Ionică ! Mamă-ta e bolnavă. A fost la tîrg și-a izbit-o un vînt turbat.

— Nu, n-am fost la tîrg ! Dar bine zici, am fost izbită de-un vînt turbat. Și nu de-acum. Vîntul acela m-a dus și unde am fost astă-noapte.

Ionică, îngrozit, înduioșat, — în viața lui n-o mai văzuse pe mamă-sa într-o astfel de stare, să n-o mai recunoască, nici nu o auzise vreodată vorbind așa prăpăstii, — crezu din tot sufletul pe bunică-sa și se apropiе de mamă-sa.

— Nu, nu mă atinge ! Încă nu ! Sînt spurcată, și în-tîi trebuie să mă curăț. Află, deci, băiețașul meu drag, că eu sînt... da... sînt o femeie ticăloasă. Tu nu știi ce-i asta. Și mi-e rușine că trebuie să-ți audă urechile astfel de vorbe. Dar trebuie să-ți spun. Nu mai pot răbda, nu mă mai pot chinui. Deci eu...

Bătrîna îi puse mîna la gură.

— Nu, mamă, e zadarnic ! Ascultă Ionică ! Tatăl tău a fost în război, eu am rămas acasă. Trebuia să nu mai am alți bărbați, cîtă vreme el nu era acasă. O femeie cinstită așa trebuia să facă. Dar eu n-am rămas femeie cinstită, am avut alți bărbați, am avut ibovnici.

Începea să se înece. Gîfîia.

Ionică se uită rugător la bunică-sa, rugător și speriat.

— Dar taci odată, nebuno ! E de-ajuns dacă-ți schimbi viața de-acum încolo. E de-ajuns dacă-ți pare rău și te pocăiești, se ruga bătrîna cu mîinile împreunate, ca înaintea unei icoane.

— Nu, nu-i de-ajuns, mamă ! Ce, vrei să rămîn în osîndă mereu ? țipă ea deodată, cu groază. Să cred mai departe că eu sînt Dumnezeu, că pentru mine răsare soarele, că pot face tot ceea ce vreau, tot la ce mă îndeamnă trupul ? Au ți-ai uitat că așa zicea și el ? Avea dreptate, dar eu am fost o ticăloasă.

Ionică plîngea. Bătrîna, neputincioasă, își lăsase capul în piept.

— Ascultă deci, Ionică, începu Stana, cu vocea tot mai înecată. Am avut ibovnici. Odată vei ști mai bine ce-i asta, și atunci să mă disprețuiești și mai mult decît acum. Să nu uiți ! O, așa ceva nu se poate uita ! Da, am avut ibovnici și pînă a fost tatăl tău dus, și după ce s-a

întors nenorocit acasă. Pe filăru l-am avut, și pe câți alții. Ieșeam noaptea pe fereastră și mergeam să mă tăvălesc cu ei.

— Dar taci, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu vezi că băiatului i-e rău ? strigă bătrîna adunîndu-și rămășițele de energie.

Ionică, într-adevăr, se lăsase pe prag, și, cu capul în mîni, plîngea. Deși nu pricepea tot ce-i spunea mamă-sa, simțea că ceva înspăimîntător se petrecuse în casa lor. O milă negrăită față de tată-său îi umplea inima.

— Nu mi-a fost milă de el, Ionică ! I-am dorit moartea, din suflet i-am dorit-o. De aceea nu i-am ușurat prin nimic suferința. Dacă n-ar fi fost bătrîna asta, ar fi putut crăpa ! Eu voiam să mă bucur de viață ! Și cînd a murit, am vrut să nu mai rămînă nici o urmă după el, nimic din el, ca să nu mai am de ce mă neliniști. N-au vrut să îngroape piciorul cu mortul ? L-am îngropat eu ! În gunoi l-am îngropat ! spuse ea înăbușită. Scuipați-mă ! Veniți și mă scuipați acum !

Atît mai putu spune, apoi izbucni într-un plîns deznădăjduit, cu aiurări, încît bunica și copilul trecură prin toate spaimile morții. Nu se liniști pînă noaptea tîrziu. Piciorul zăcea uitat, murdar de gunoi, răzimat de părete.

— Ce bine mi-e acum ! oftă Stana după ce se trezi. Da, sînt o nemernică, o știți și voi acum. Sînt un vierme pe care-l puteți strivi. Dar și atunci îmi va fi bine. Striviți-mă ! Ce povară am purtat eu în mine, Dumnezeule ! Acum am scăpat ! Mi-e tot atît : alungați-mă ! Nu mă veți mai putea suferi lîngă voi. Dar nu-i nici un rău într-asta ! Tot îmi va fi bine.

Și începu să aiureze din nou.

Pîndeau în jurul ei, îngroziți, și bunica, și copilul. După o vreme ea își veni iar în fire. De data asta privirea ei era cu totul limpede : o nesfîrșită tristețe, o tristețe de moarte vorbea din ea. Umilită și rugătoare întrebă :

— Îmi dați drumul ? Pot să plec, nu-i așa ?

Ionică începu să țipe, agățîndu-se de brațul maică-si și strigînd bunicii să n-o lase.

— Unde să te duci ? Mulțămeste lui Dumnezeu că te-ai deșteptat, spuse Marina. Orice palmă de pămînt soarbe cu aceeași bucurie lacrămile celor ce se pocăiesc. Rămîi și mulțămeste lui Dumnezeu că te-a scăpat de Satana. Ai fost tare în rău, ca o stîncă, dar tot te-a răsturnat.

Ionică se potoli din plîns și privi mîngîietor către mamă-sa.

— Așadar nu mă alungați ?

— Dacă nu te-a alungat el, care avea dreptul să o facă, și te-a iertat în clipa morții, cine sîntem noi să te alungăm din casa lui ?

DOLOR
ZBUCIUMUL LUI ILARIE BOGDAN

I

OASPELE

Vasile Albu se trezi pe la patru, își întinse brațele, ca două aripi nesfârșite, deasupra capului, atingînd cu vîrful unghiilor părilete, deși de trei zile împinsese tot mai departe de zid divanul vechi și ros, — apoi se ridică în silă, cufundîndu-se în arcurile prăpădite din mijlocul divanului, ca într-o prăpastie. Genunchii, ca de obicei, îi ajunseră la gură, șezînd pe dihania aceea în formă de reptilă deșelată. Își întoarse obraji palizi, buhăiți de somn, către părete, îl privi ca pe un dușman, și, ridicîndu-se cu greu, împinse mobila și mai departe de zid.

Avea o senzație de scîrbă, de cîte ori, întinzîndu-și brațele, cînd se trezea din somnul de după masă, izbea în asprimea și răceala păretelui.

Vasile Albu își încheie vesta, se apropie greoi de dulăpiorul cu cărțile de școală ale copiilor, printre care se rătăciseră, de ani, și cărți din biblioteca pe care, în tinerețe, avea de gând să și-o înfiripeze. Nu trecuse încă peste cincizeci de volume, când îl năpădiseră copiii și năcazurile vieții. Puține mai dănuiseră pînă acum, ferenițite, cu paginile lipsă, de multă folosire, și între păreții locuinței familiale, și date împrumut la cunoscuți.

În casă de om sărac și cărțile au soarta animalelor de jug : se resimt amar de greul vieții stăpînilor.

Vasile Albu alege un volum cu descrieri de călătorie, pe care-l mai citise de vreo zece ori, la intervale depărtate. Șezu la masă, își răzîmă capul într-o mîină, și află cu cale să nu înceapă citirea de la pagina întâia. Știa el pe unde e mai interesant, și, frunzărind, se opri undeva și începu să citească.

Dar căscatul îl omora ! Era o după-amiază de august, în care năduful de afară, greu ca o atmosferă de plumb topit, pătrundea prin geamuri, prin uși, prin păreți, scurgîndu-se în trup, în suflet, ca o leșie groasă, îngreunînd membrele și sufocînd respirația.

— Poate nu mi-am dormit porția de somn, își zise Vasile, scoțînd din buzunarul vestei un pui de ceasornic de nichel îngălbenit, cu sticla crăpată prin mijloc. Dar ceasul arăta patru jumătate.

Își astupă gura apăsînd palma mîinii stîngi pentru a întrerupe căscatul ce-i pornea parcă din cap, greu și tulbure, și se forță să-și adune atenția și să citească.

Dar, de data asta, încercarea era zadarnică. În loc să înțeleagă ceva, șirurile îi jucau subt ochi, și se pierdeau într-o ceață fumurie... Vasile Albu se trezea mereu cu

gîndul la familia lui, pe care, de-o săptămîină, o așezase la țară, într-un sat cunoscut. El nu reușise să capete concediu, și nu putuse rămînea în satul acela de munte. Dar era mulțumit că și-a putut duce familia : Copiilor le prinde bine o lună de aer curat. Dar nevestei !

Și acum se gîndea la ei : Ce vor face oare pe vremea asta, Fănică, Sandi, Mitruț, dar mai ales Anișoara ? Se vor corli în bulboaca aceea limpede pe care o face rîulețul chiar la capătul grădinii unde locuiesc ? Ba bine că nu !

Cu gîndul la familie, îi trecu căscatul. Se gîndi că pentru el e bine și așa. Acasă, singur, în liniștea din cele două odăi, din bucătărie, din gang, nu-i ca și în concediu, în toate după-amiezile, după ce la unu jumătate vine de la slujbă ? Nu și-a întocmit el viața ca și cînd ar fi în concediu ? De patru zile, de cînd s-a înapoiat din satul acela de munte, nu mănîncă la prînz la restaurant, ce găsește mai ieftin, nu cînează acasă cu te miri ce, nu și-a făcut regulă din somnul de după-masă ? Nu trăiește, toate după-amiezile, în complectă muțenie, cum a auzit că fac oaspeții locurilor de vilegiatură, cînd nu au nici un cunoscut ? Nu-i pare lui fiecare după-amiază cît un veac ?

Întîia și a doua zi a adormit cu greu după-masă. Nu era obișnuit. Poate din pricina neobișnuinței ăsteia se trezea el așa de moleșit. Cînd se gîndea așa, avea un surîs, amar sau răutăcios, și își spunea în gînd : «Și cu domnia trebuie să se obișnuiască omul». Răstimpul de vilegiatură, de concediu, ținea însă, pentru Vasile Albu, numai pînă cădeau umbrele nopții.

După ce se scula din somnul de după-masă, căsca, tîndălea prin casă, citea, se gîndea la familie, își închi-

puia ce vor face în fiecare ceas. Liniştea îi ţiuia în urechi, — locuia într-o casă singuratecă de la periferia unui cartier, — uneori îi părea că în păreţii casei s-au ascuns sute de greieri care cântă uimitor de fin, — numai în urechile lui, — şi simţea un fel de ameţală plăcută.

După ce cădeau umbrele nopţii, Vasile Albu lăsa roletele petecite, aprindea becul din prânzitor, — singura cameră pe care o folosea de când rămăsese singur, — şi îl copleşea aceeaşi neînvinsă cufundare în «consideraţii filosofice», cum le numea el. Patima asta o avea de mult, de vreo zece ani, de când a trecut, din pricina Anişoarei, copilul cel mai mic, printr-o suferinţă cumplită. Dar în larma familiei «consideraţiile lui filosofice» se destrămau înainte de-a se putea încheia. Acum, în linişte desăvârşită, lui Vasile Albu îi părea că face progrese uimitoare. Se mira tot mai mult cum, din capul lui, pot ieşi astfel de gânduri, de lumini neîntrezărite pînă acum. Aceste «consideraţii filosofice» le şi dorea, dar se şi temea de ele. Şi avea conştiinţa limpede că toate izvorăsc din marea lui suferinţă trecută.

«Sînt ceasurile mele de metafizică», îşi zicea el, c-un zîmbet pierdut, gîndindu-se la disciplina filosofică pe care o învăţase fără să priceapă din ea nici oît un bob de grîu.

În după-amiaza aceea de august, însărarea veni mai degrabă decît de obicei. Cînd se apropie de gearn să lase roletele, Vasile văzu că întunerecul nu e prăsila nopţii, ci s-a coborît din norii grei, ameninţători, care se zvîrcoleau ca nişte monştri în văzduh. Abia lăsa roletele, şi fulgerele albastre le pătrunseră luminînd odaia. «Ei,

în sfârșit ne vom răcori, își zise Vasile Albu, aprinzând becul din mijlocul tavanului. Și gândurile ni se vor limpezi», adăose el îndată, oprindu-se asupra greutății unei probleme pe care n-o putea dezlega.

Dar abia se cufundă în cercetarea din nou a problemei, când se auzi un ciocănit familiar și insistent în ușă. Fără să mai aștepte răspunsul, în odaie intră, cu pasul hotărât, larg și elegant, un om înalt, cu ținuta arcuită, cu gâtul întins înainte, cu fața adușmecătoare, — părea că nasu-i ascuțit pipăie și miroase în aceeași vreme. Obrajii-i erau încadrați într-o barbă roșcată, zburlită și crețată; chelia de pe frunte-i mergea pînă-n creștetul capului, ochii-i verzi scînteiau liniștiți, fără să clipească, părînd că lumina lor pornește dintr-un jăratec care n-are grijă că va putea fi stins.

Văzîndu-l, Vasile Albu își duse mîna la frunte, își apăsă ochii, i se păru că e prada unei halucinații. Niciodată nu văzuse un om care să samene atît de mult cu el însuși, așa cum fusese pînă mai înainte cu trei-patru ani, cînd, nu știa prin ce batjocoră a sorții, începuse să prăsească o rotunjime uricioasă sub vestă, întocmai unui dovleac. Aceleași membre lungi și deșirate, aceeași statură arcuită, aceeași blăstămată barbă roșie.

Dar străinul era lîngă el. Îi puse mîna pe umăr.

— Bună sara, vere Vasile! Ce, ai adormit citind? Iată, am avut un ceas liber și am venit pînă la tine.

Îi căută mîna și i-o strînse cu putere, ca într-un clește rece, în mîna lui nervoasă și lungă.

Vasile tresări, se ridică de pe scaun, îl privi aiurit. Dacă mai înainte fusese halucinație, acum nu se mai putea îndoi: îl cunoștea grozav de bine pe omul

acesta ; și glasul strident, aspru, i-l cunoștea. Dar nu-și amintea de nume. Nu știa cine-i. Îi fu rușine să-l întrebe.

— Bună sara și bine ai venit, zise el, poftindu-l pe un scaun.

— În casă e bună sara, dar afară se apropie mînia lui Dumnezeu. Atmosfera e încărcată de electricitate. O să fie o furtună cumplită.

Și, fără să-și dea sama, el avu o tresărire de înfiorare, de zburlire, ca unele vietăți în preajma descărcărilor electrice.

Vasile văzu tresărirea oaspei, și prin spate îi trecu un fior. «Poate s-a adăpostit la mine de frica furtunii, poate nici nu-l cunosc», își zise el, silindu-se să nu se uite la străin.

— Nu te-am văzut de mult și mi-a fost dor de tine, frate Vasile. După cum văd, ești singur acasă.

— Da, singur.

— Nevasta și copiii sînt în oraș ?

— Nu. Sînt la țară.

— A, fac vacanța ! Dar tu ?

— N-am putut rămînea cu ei !

Străinul, zîmbind ciudat, își frecă două degete într-un gest semnificativ.

— Nu-s parale ?

— Aș, din partea asta puteam rămînea. Unde mă-nîncă patru, pot mîncă și cinci. Dimpotrivă, așa mă costă mai mult. Eu trebuie să prînzesc la birt.

— Atunci, pentru ce n-ai rămas cu ei ?

— Nu mi s-a dat concediu anul acesta, toate stăruințele mele au fost zadarnice. Mult de lucru !

Vasile Albu nu-l privea pe străin, și se mira cît de liniștit și familiar vorbea cu el. Negreșit, trebuie să fie un vechi prieten, poate chiar o rudenie, vreun văr mai depărtat, — numai că nu-și aducea aminte de el. «Înainte de străinilor nu ni se deschide inima atît de repede», își zise Vasile.

— Of ! afurisiții ăștia de șefi ! Numai ei vor să trăiască, să se bucure de bunătățile vieții ! Ca și cînd le-ar duce cu ei în mormînt, și au grijă de acum ca alții să meargă dincolo cu mîna goală. Nu înțeleg ei că bat apa în piuă ?

— Ce fac ? Întrebă cu surprindere Vasile.

— Bat apa în piuă ! Se străduiesc și adună de-a geaba. Nimic nu vor duce cu ei dincolo de pragul cel greu. Cei mai mulți oameni nu-nțeleg zădărnicia.

— Cum ? Ce zădărnicie ?

— Zădărnicia vieții, a bucuriilor ca și a întristărilor, a lucrurilor care ne aruncă mereu la cei doi poli opuși ai vieții. Asta e ! Numai în zadar s-a spus că omul e un animal cugetător. Vere Vasile, dă-mi un păhar cu apă !

— Nu vrei mai bucuros un păhar cu vin ?

— Nu. Nu mai beau alcool. N-am nevoie să văd cai verzi pe păreși.

— Ce să vezi ? Întrebă Vasile tot mai neliniștit.

În vorba străinului se cobora tot mai tare ca un suflu arzător.

— Să văd lumea și viața altfel decît sînt. Nici visul, nici fantazia, nici vedeniile deșteptate de alcool, nu o pot schimba. Viața trebuie privită drept în față ! Iată totul ! — Îmi dai un păhar cu apă ?

— Vai de mine, cum să nu-ți dau, răspunse repede Vasile, părîndu-i că în vorbele din urmă ale străinului s-a coborît un val de mînie. Întîia oară de cînd șezură la masă, se uită la oaspele lui : în ochii-i verzi nu era mînie, ei trimeteau, nemișcați, o strălucire liniștită.

Dar această privire îl tulbură adînc pe Vasile : văzu din nou nemaipomenita asemănare dintre străin și el cel de acum trei-patru ani. «Desigur o rudenie apropiată, își zise cercînd să se liniștească, dar cum dracu se face de nu-mi vine în minte numele?» Și, cu toate că avea în casă, în dulap, și apă și pahar, el porni să aducă apă din bucătărie. În coridor avea o oglindă și simțea o trebuință arzătoare să se privească, să facă o comparație între el și străin, fiind sigur că va descoperi mai puțină asemănare.

Dar în fața oglindei nu rămase decît o clipă : cît ce-și văzu fața palidă încadrată în barba aceea roșcată, simți un fior prin spate.

N-avu curajul să cerceteze mai departe. Însă în bucătărie, după ce bău un pahar cu apă rece, se liniști. «Dacă sîntem rudenii, e de-nțăles că sămănăm. Adeseori veri de-a doilea, de-a treilea, sămănă mai mult ca doi frați buni. Dar cine dracu să fie ? Chiar așa de ramolit să fiu încît să nu-mi mai amintesc nici de rudenii ? Suferința aceea să mă fi tîmpit detot ? Aș ! nu cred ! Trebuie să-mi amintesc.»

El duse cu grijă paharul plin. Străinul îl bău dintr-o sorbitură.

— Bună apă ! Dacă mi-ar zice cineva : Ei, frate Ilarie, pentru ce ai locui la marginea acestui cartier depărtat ? I-aș răspunde : pentru apa lui minunată ! Fără

glumă, vere Vasile, nu știi pe-aici vro casă de închiriat ?

Străinul vorbea repede, și acum îl privea pe Vasile cu strălucirea aceea liniștită, aproape fixă, a ochilor.

În sfârșit îi știa numele : Ilarie ! Dar oricît căută cu amintirea între rudeniile și cunoscuții săi, nu-și putu aminti de nimeni cu numele ăsta.

— Acum nu sînt locuințe libere, răspunse el înfiorat din nou. Dar la toamnă poate s-ar găsi.

Afară începu deodată să se surpe cerul : un hurducat și-un hurnit necurmat de tunete înăbușite, trăznete ce curmă pe-o clipă durduiala și răsună săc, ca și cînd ar despică într-o clipeală arbori uscați, gigantici, care ajung din pămînt pînă la cer, — apoi, în rare răstimpuri de potolire, biciuirea furioasă de alice dese pe co-perișul casei, pe trotuarul de-afară.

Fulgerele se-mpleteau mereu, plezneau, mureau și înviau în fiecare clipă, părînd că din focul lor vînat se răspîndește mirosul de pucioasă ce pătrundea de-afară. Becul se stingea și se aprindea necurmat. Cei doi rămaseră tăcuți tot timpul cît ținu furtuna. Uneori stăteau în întuneric, și numai fulgerele de-afară le arătau pe-o clipă obrajii albastrii. Cîteodată trăznetele se descărcau așa de aproape, încît cei doi bărbați tresăreau. Străinul își făcea cruce. El era cu mult mai neliniștit decît Vasile.

Dar furtunile de vară trec cum vin : pe aripi de vînt. În curînd nici ploaia nu se mai auzi răpăind. Numai scocurile cîntau încă.

— Dacă ne-ar fi atins un trăznet ? întrebă străinul.

— Ferească Dumnezeu ! răspunse cu groază Vasile, înțelegînd mușenia de pînă acum a străinului.

— Că ne ferește, e altă întrebare. Dar se poate să nu ne ferească ! Avem noi un preț așa de mare încît Dumnezeu să aranjeze anume pentru paza noastră puterile și legile firii ? Pe cîți nu-i trăznește ? Sau n-ai auzit niciodată de cuvîntul fatalitate ?

Vasile încuviință.

— Un trăznet poate veni și din senin, nu numai pe o vreme ca asta. Tot așa cum, în mijlocul fericirii, poate veni nenorocirea ; tot așa cum un om sănătos poate muri într-o clipă. Dar acest fel de fatalități, care iau viața dintr-o sorbitură, sînt floare la ureche. Sînt fatalități cu mult mai tragice decît acele ce ne aduc pe stăpîna vieții. O boală din senin, cînd nici tu, nici ai tăi nu se așteaptă, — asta e fatalitate !

Vasile simți c-un fel de spaimă că străinul intră în gîndurile lui, în materialul orelor lui de « metafizică ». « Ori, poate, își zicea el, liniștindu-se, toți oamenii gîndesc la fel ? »

— Fatalitatea ! Iată ce ne poate ajunge, vere Vasile ! zise străinul ridicîndu-se. Dar acum mă vei ierta. E tîrziu și trebuie să mă duc. Am și eu un ceas liber. Dar am să mai vin. O să vorbim despre multe lucruri. Nu ne-am văzut de mult, și cîte nu ne stau pe suflet ? Nu-i așa ?

Îi strînse mîna cu putere, îl privi cu strălucirile verzi ale ochilor, îi dădu bună sara și ieși.

În noaptea aceea « vilegiaturistul » nostru își strică tot programul : nu putu adormi decît în zori.

II

ÎNFRÎNGEREA

Vasile Albu şedea pe un scaun, cu cartea în mână, în faţa geamului deschis spre grădiniţă. Plouase de trei ori în ziua aceea ; de trei ori se împînzi o parte a văzduhului, de trei ori răsunară coperişele de ţiglă şi curseră părăiaşe cu bulbuci de-a lungul trotuarelor. Şi, după fiecare ploaie, soarele ardea şi mai cumplit.

Acum, după răpăitul cel de-al treilea, luminătorul coborî după deal ; umbra se lăsase peste întreg cartierul la marginea căruia locuia Vasile Albu. Răcoarea şi umezeala rămăsese în grădiniţă. Rezeda şi violetele din cele trei straturi păreau că sorb o hrană grasă din pămînt, din aer, luminau potolit într-un verde întunecat. Iar de mireasma lor se îmbăta omul de lîngă geamul deschis, ca de-o băutură tare, şi rămînea o jumătate de ceas la o pagină din carte.

Somnul de după-masă nu-l mai moleşi ca-n zilele trecute ; dimpotrivă, fu pentru el ca o baie recreatoare, poate fiindcă-n noaptea aceea adormise abia în zori, iar înainte de masă gîndul lui fusese mereu la oaspele acela ciudat. Se chinuia să ştie cine-i, şi de zeci de ori îşi trecu prin gînd toate rudeniile de care îşi aducea aminte. Dar una cu numele Ilarie, nu putu afla.

Şi cu toate acestea era încredinţat că-l cunoştea. De altfel, cum s-ar fi purtat străinul aşa de familiar cu el, dacă nu ar fi rudenii ? Azi s-a privit, s-a cercetat de

mai multe ori în oglindă, găsim asemenea între ei tot atât de mare ca și ieri, dar începuse să se obișnuiască. «În sfârșit, dacă sîntem rudenii, dacă-mi zice „vere”, pentru ce nu am sămăna ?» își spuse liniștindu-se Vasile Albu.

Totuși avu o înfiorare cînd văzu porțița deschizîndu-se, și trupul înalt, arcuit, al lui Ilarie, prelingîndu-se prin ea cu ușurința unei umbre. Afară era încă lumină. Vasile Albu abia acum își aduse aminte că străinul îi făgăduise să mai vină.

Se grăbi să-l întîmpine, dar puseră deodată mîna pe clanța ușii

— Și mai bună ziua, dragă *vere*, zise străinul, intrînd și strîngîndu-i mîna. Ce mai facem pe ziua de azi ? Ești bine ?

— Mulțămesc. Binișor. Aerul ăsta e bun să te scoale și din morți.

Șezură amîndoi. Ilarie, la vorbele din urmă ale gazdei, tresări, din ochii lui verzi dispăru strălucirea, și în locul ei se instală o privire de-o liniște adîncă și rece.

După o îndelungată tăcere, zise :

— Din morți nu te mai scoală nime și nimic. Ba mi se pare că întreg, cum a fost, nu se mai scoală nici cel ce-a dat față cu moartea. Sînt înfrîngeri din care nu te mai ridici ! Înțeleg-mă bine : nu te mai ridici la locul de unde-ai căzut. Altfel, poate că ajungi să vezi imensități.

Dar omul se dorește mereu acolo de unde-a plecat. Anii copilăriei și ai tinereții, micile bucurii pe care le-ai avut, din care ai sorbit, te recheamă mereu, chiar cînd azi, după ani îndelungați, poți avea bucurii de-un preț cu mult mai mare. În viață avem nevoie, vere Vasile, de umeri de oțel, să poți propti cerul ca Atlas din anti-

chitate, și tot te încovoi. Eu i-am avut, tu știi, și iată-mă-s ca un arc. Desigur n-ai uitat catastrofa ?

Vasile Albu se tulbură : nu știa ce vrea să spună.

— Care catastrofă ? întrebă el cu timiditate.

— Cum ? Se poate să fi uitat ? întrebă cel ce se numea Ilarie, cu o ușoară nuanță de surprindere și de regret în glas. De altfel, ai dreptate ! Durerile altora le uită omul ușor. Poate nici nu le simte cu adevărat, decât dacă e martor la ele. Și atunci, numai câtă vreme ține impresia, biciuirea simțurilor. Când ochii nu mai văd, inima uită. Uneori îmi vine să cred că simțurile ni-s mai buni și mai omenești prieteni decât facultățile spiritului. Acestea din urmă repede își caută o scăpare de lucrul pe care vor să-l uite. Totuși mă mir, adaoase el după un răstimp. Au fost pline gazetele.

Vasile Albu cercă să-și amintească de toate nenorocirile despre care citise în ziare, și care să fie legate de numele lui Ilarie. Abia la sfârșitul trudei sale zadarnice își zise : «Sînt un tîmpit ! Cum mi-aș putea aminti cînd îi cunosc numai numele de botez ?» Se simțea jenat în fața străinului, mai ales dacă-i era, cum spusese, rudenie. Să uite el nenorocirile rudeniilor ?

Ilarie tăcea și privea prin geamul deschis. Privirile-i erau liniștite, numai în colțul buzelor i se strecură un surîs amar, subțire, care părea că ar putea tăia ca o sîrmă fină.

— Cîți ani să fie de-atunci ? întrebă Vasile, voind să arate că știe despre ce e vorba.

— La treizeci iulie s-au împlinit șapte ani. De cîte ori nu s-au mai scăldat ei în râul acela, chiar în același loc ? Dar fatalitatea a vrut așa !

Vasile bănuia adevărul.

— S-au înecat ?

Străinul avu un zîmbet amar, de indulgență.

— Fetița, Dorica. Băiatul, Ionel, a scăpat. Au fost pline, acum șapte ani, toate ziarele cu catastrofa familiei Bogdan.

Obosit, Ilarie luă cartea din care citise Vasile, din colțul mesei, și începu să o frunzărească.

Ilarie Bogdan ! Iată, acum îi știa și numele de familie. Și totuși, Vasile Albu nu-și putea aduce aminte nici să aibă între neamurile sale pe cineva cu numele acesta, nici să fi citit de nenorocirea lui în ziare. De altfel, el nu era un cititor pasionat de gazete. Și mai ales «știrile diverse» nu le citea niciodată.

Mușcat de întrebarea ce-l chinuia, Vasile Albu nu putu rosti decît fraza convențională :

— Ce nenorocire, Dumnezeu !

— Înecul ? întrebă Ilarie.

— Ceea ce vi s-a întîmplat atunci.

— Așa poate ești mai aproape de adevăr. Desigur, înecul fetei a fost o nenorocire. Dar boala cu care a rămas de-atunci Ionel, e una și mai mare. Și adevăr spui tu că amîndouă aceste lucruri ni s-au întîmplat atunci.

Străinul puse cartea pe masă, se ridică și se duse la fereastra deschisă. Trupu-i înalt și încovoiat părea că se apleacă în grădiniță. Multă vreme nu se mai mișcă de-acolo, și nu mai spuse o vorbă.

Vasile Albu simți durerea din glasul străinului și-i veni să se blăstăme că nu-și aducea aminte de nimic. Mai făcu o sforțare deznădăjduită să-și amintească,

dar în zadar. Simțea că mărește suferința lui Ilarie prin uitarea sa.

Deodată gîndu-i zbură la Anișoara lui, și sufletul i se umplu de lacrimi. Iată, lîngă el, un om înfrînt de aceeași suferință ! În el se răscoliră toate durerile pe care le credea de mult îngropate, care nu mai dădeau alt semn de viață decît predispoziția aceea a lui spre «filosofare» în ceasurile de sară, după ce cobora roletele. Își văzu copila zăcînd în boală îndelungată, și se trezi că plînge încet, potolit, ca un bătrîn.

Se ridică întru tîrziu de pe scaun, se apropie ușor de străin, îi puse mîna pe umăr.

— Vere, zise el, iartă-mă că nu-mi aduc aminte de nimic. Nici de tine, nici de nenorocirea ta. Se vede că am o memorie blăstămată. Dar îmi ești, te asigur, ca și un frate. Iartă-mă și fii binevenit în casa mea.

Ilarie Bogdan se întoarse cu fața spre el, îi văzu lacrimile tremurîndu-i în gene. În ochii lui se aprinseră pe-o clipă strălucirile verzi, apoi se stinseră lăsînd aceeași liniște în priviri.

După ce se așeză din nou pe scaun, zise, ca și cînd urmărea de mult o vedenie :

— Ionel alerga mai repede ? Nu ! Dorica ! Era zveltă și ușoară ca un fulg, și grădina răsună de dimineața pînă sara de rîsul ei în cascade argintii. Cînd o vedeam între flori credeam că e o floare, cînd sălta prin grădină, îmi părea că-i întruchiparea vîntului blînd de primăvară, cînd își cînta pe cărări, prin tufișuri, cîntecele ei copilărești, mă uitam prin arborii stufoși să văd o pasăre de aur. Și cum îmi sărea de departe în brațe, cum îmi îmbrățișa grumajii ! Numai îngerii pot fi așa de dulce ușori.

— Da, copiii sînt îngerî, spuse încet Vasile, simțind o trebuință de-a vorbi, dar neștiind ce să spună. Îi veniră în minte ai lui, cînd erau mici detot, și-și simțea sufletul pătruns de cuvintele lui Ilarie.

Acesta, ca și cînd nu l-ar fi auzit pe Vasile, continuă.

— În dup-amiaza aceea a rîs și s-a jucat prin grădina mai mult decît obișnuia. Mamă-sa o certă de cîteva ori. Ea își făcu o cununiță de flori albe și și-o puse roată în părul auriu. Îi venea pînă pe frunte. O făcuse prea largă. Cînd o văzui așa împodobită, bătui în palme. «Așa de tinerică și mireasă?» i-am zis. Ea rîse argintiu, dîndu-și căpșorul pe spate. «Tată, îmi zise, îl lași pe Ionel și pe mine la rîu? E așa de cald!» Cum să nu-i las? Mergeau pentru a suta oară poate. Rîul nostru, tu știi, — adică nu, iartă-mă, — rîul nostru nu-i adînc. Pînă la genunchi. Neam de neamul nostru s-a scăldat în el, de cînd am fost copii de-o șchioapă pînă la bătrînețe. Îl cunoșteam și ne cunoștea. Cînd ieșiră pe porțiță, Dorica înainte, Ionel pe urma ei, ea era tot cu cununița pe cap. Sufletul mi-era plin de soare : doi copii sănătoși și voinici, plini de voie bună, mi-am zis privindu-i.

El își întoarse deodată capul spre Vasile :

— Copiii tăi sînt sănătoși, nu-i așa ?

— Da.

— N-ați știut niciodată ce-i boala ?

Ilarie îl privea acum fix.

— Cine, avînd copii, se poate lăuda că nu i-au fost bolnavi ? Ei sînt gingași, răspunse Vasile, neînțelegînd pentru ce înconjură adevărul.

— Nu întreb de nimicuri, de mici răceli, de tusa măgărească, de rele care vin și trec. Dacă numai peste rele de acestea ai trecut, tu nu poți ști ce fericire e să ai copii deplin sănătoși. Așa erau ai mei, cînd a venit catastrofa. Și numai pe urmă am știut cît de fericit am fost eu mai înainte.

— Din drumul acela nu s-au mai înapoiat ? întrebă Vasile respirînd greu.

Își aminti de boala Anișoarei, pentru a cărei sănătate tremura și acum, deși trecuseră trei ani de cînd toți doctorii îl asiguraseră că nu mai e nici o primejdie. Și simțea adînc, chinuitor, adevărul vorbelor lui Ilarie : și el numai acum știa ce fericit a fost înainte de boala Anișoarei.

— Ți-am spus. Ionel a scăpat. Dorica se hodinește, răspunse Ilarie cu vocea înăsprită. Nu e nici o cauză care să explice catastrofa. Rîul era tot atît de mic, de liniștit și de curat. Dar fatalitatea pîndea în apele lui clare, în văzduhul senin. Cred că de mult dădea tîrcoale casei noastre, poate de la nașterea copiilor. Să mă crezi pe mine, nu e chiar atît de mare prostie credința în ursitoare, în destin. Strămoșii îl socoteau mai mare și mai puternic chiar decît zeii. Și să mai știi un lucru : înfrîngerile cele mari, pe toată viața, nu nasc decît din catastrofele produse de fatalitate. Cînd lucrurile se petrec în mod firesc, după legile naturii, cînd cineva moare bătrîn, te împaci. Înfrîngerea cea mare naște din necunoscut, ca trăznitul din cer senin.

Ascultîndu-l, lui Vasile Albu îi părea că omul acesta nu numai că întră în gîndurile lui din ceasurile de «metafizică», cum le numea el c-un surîs amar, ci că i le și luminează. Din grele, nedeslușite și întunecate

cum erau, părea că încep acum să se deslușească și să capete aripi. Iată de pildă vorba asta cu «înfrîngerea cea mare» care vine din fatalitate! Cîtă vreme nu a cercat el să-și explice pentru ce a rămas cu sufletul greu și întunecat și după însănătoșirea Anișoarei? Sînt trei ani de-atunci, și el tot nu se mai poate însenina. Explicația să fie în «înfrîngerea cea mare»? Căci el știa bine: o fatalitate fusese și îmbolnăvirea Anișoarei. Un trăznet din senin. Neînțelegerea nenorocirii să-l prăbușească pe om atît de tare, încît să nu se mai poată ridica întreaga viață? Pentru aceea îl sorb pe el, ca într-o prăpastie, în fiecare sară, gândurile despre lucruri care n-au nici o legătură cu viața lui de toate zilele, cu năcazurile lui? Să fi rămas și el, de cînd a căzut trăznetul din senin, un om înfrînt?

— Cu moartea te împaci, e nebun cine nu se împacă, mai ales cînd nici nu există, dar nu cu moartea adusă de fatalitate. Aceasta nu împacă, ci înfrînge. Și totuși e mai ușor de suportat decît... Ionel.

Străinul avu o tresărire de spaimă. Barba lui roșcată păru a se zburli și mai tare.

— Cum? Nu-nțăleg, zise Vasile Albu.

— Ți-am spus că Dorica s-a înecat. Ionel a rămas, însă bolnav de-atunci. Dar nu așa, o boală care vine și trece. E un rău pe care numai fatalitatea îl poate aduce. Mă vei întreba anume de ce suferă. Iată, îți spun dîn bună vreme: nu mă întreba. N-am putere să-ți mărturisesc. E o boală care se întîlnește, care își are cauzele sale, dar care la el n-a avut nici un motiv de-a se produce, decît groaza trimisă de fatalitate. De șapte ani port în mine cuvîntul care-i spune pe nume, în inimă îl port, în măruntaie îl port. Scurmă, arde, îngheață,

mănîncă din mine în fiecare ceas ; îmi tulbură gîndul, îmi oprește bătaile inimii, îmi schimbă carnea în lemn uscat și cenușiu, îmi alungă somnul, îmi umple cu spaime visurile. De șapte ani sfredelește în ființa mea. E tiranul, e stăpînul, e demonul meu. Dar de pe buze numele lui nu mi-a scăpat. Mi-e groază de el, — nu, mi-e rușine de el. Și s-a născut fără nici o pricină, l-a născut fatalitatea pentru înfrîngerea deplină a omului. Sau tu crezi că fatalitatea, dacă nu se poate explica, se produce fără nici o țintă ? Iată, una ți-o pot spune eu : înfrîngerea desăvîrșită a omului. Nu crezi ?

El îndreptă asupra lui Vasile două priviri verzi așa de aprinse, încît pleoapele acestuia se zbătură.

Ultimele cuvinte ale străinului căzură în sufletul lui Vasile ca niște picuri de foc : ardeau și luminau în aceeași vreme. Iată, omul acesta îi lămurește însuși sufletul său. Cînd, din bun senin, cum era convins, i s-a îmbolnăvit copila, n-a simțit el toate aceste chinuri de care vorbea Ilarie ? Și nu, din același motiv, al rușinării, se ferise el să-i spună străinului boala adevărată de care suferise copila sa ? Schimbarea lui, înfrîngerea de care-și dădea acum tot mai bine sama, nu venise din puterea neînțeleasă a fatalității ?

— Da, ai dreptate, răspunse el oftînd din adînc, deși gîndul încă nu-i ajunsese pînă la considerarea sentinței lui Ilarie că și fatalitatea are o țintă.

Ilarie îi ascultă cu încordare răspunsul, păru nespus de mirat, dar în aceeași vreme se liniști, și focul din ochi i se stinse.

— Înfrîngerea deplină, iată o țintă de care nu pot fi bucuroși oamenii. Ea se naște rar în viață. Și poate e bine așa. Căci ea înșămnează prăbușirea desăvîrșită a

omului, coborîrea lui pînă în țărîină, pînă în gunoi. Că de sub dărîmături se poate ridica un om nou, o viață și o lume nouă, e foarte adevărat. Dar aceasta nu mai e lumea noastră, nu mai e viața noastră dragă și nenorocită, nici cel ce se ridică nu mai e omul de altădată, ci unul cu totul nou, trăind în carne și oase la vedere, dar în realitate fiind un dezrădăcinat din viață. Bagă bine de samă, nu spun că e un dezrădăcinat și din umanitate, ci din viață. Eu mi-am făcut o convingere. Dacă fatalitățile ar fi mai dese, dacă s-ar înmulți pînă a deveni lege comună, viața omenească, așa cum o cunoaștem, cum o iubim și o urîm, s-ar stinge, iar umanitatea ar cîștiga mai mult din zi în zi, poate că ar ajunge la perfecționare, la imitarea divinității, la umblarea fără greș pe urmele lui Crist. Dar cred că omeneirea nu ar suporta o perfecționare prin astfel de mijloace, de aceea fatalitatea bate rar din aripile-i negre. Bate numai unde trebuie să vină înfrîngerea totală. Prin nimic nu poate fi omul așa de sigur răsturnat de pe picioare, decît trăznindu-l cu o realitate pe care nu o poate înțelega. Și atunci, după ce s-a simțit pulbere și gunoi, poți face din el un zeu. Dar un zeu domolit și cuminte, plin de umilință pînă și în gîndurile care străpung cerul. Nu un zeu arțăgos care se prinde de piept cu cel mare, cum poate deveni orice om în viața obișnuită. Tu te-ai simțit vrodată un astfel de zeu arțăgos, vere Vasile ?

Lui Vasile Albu i se învîrtea capul. Străinul, deși liniștit la început, se aprinsese vorbind. Vasile nu-l mai putea urmări, nu-l mai înțelegea. Numai un lucru întrezărea : că trebuie să aibă dreptate Ilarie spunînd că de sub dărîmăturile înfrîngerii depline nu mai poate

naște viața, lumea cea dinainte, omul cel vechi. De trei ani nu se luptau cu el în fiecare sară gânduri nedeslușite, care îl chemau către o lume și o viață străină, ce nu semăna deloc cu grijile și năcazurile lui, nici cu liniștea lui de mai demult ?

Nu răspunse la întrebarea străinului, ci zîmbi dureros. Se gîndea că intelectul lui se frămîntă zadarnic : vor fi lucruri pe care alții le pricep, iar el nu le va pricepe niciodată.

Ilarie, părăind a uita că Vasile îi e dator un răspuns, se uită la ceas, și se ridică îndată.

— Să mă ierți, dragă vere, mi-a trecut sorocul. Am și întîrziat. La revedere !

Și luîndu-și dintr-o repezeală pălăria din cuier, ieși grăbit, ca împins de-un vînt puternic. Vasile nu-l crezu la ușa coridorului, cînd auzi izbîndu-se portița curții în urma lui.

III

LUMINA DULCE

— Îți aduci aminte ce om am fost eu înaintea cu șapte ani, vere Vasile ! Sau, mai exact, nu-ți mai aduci aminte de nimic ! Ei, bine. Am să-ți spun eu !

Aşa vorbi Ilarie Bogdan, de-ndată ce puse piciorul în odaie, fără să mai bată la uşă şi înainte de-a-i strînge mîna lui Vasile. Întraseră din aerul clar de afară, ce sorbise parcă albastrul adînc al cerului, subtile efluvii viorii, din înserarea ce cobora răcoroasă. Fusesse peste zi atîta strălucire în văzduh, încît rare pasări îl străbătuseră, de teamă să nu orbească. Vasile se gîndise toată ziua la familia lui, dusă să se odihnească în satul acela de munte. Dacă aici, în oraş, a fost o zi rară, ce minune vor fi văzut copiii şi nevasta lui acolo departe, sub poalele munţilor ?

El se uită la Ilarie şi-i păru parcă mai întremat decît în zilele trecute. Îşi ţinea trupul mai drept, şi-i păru că adusesse în casă unde din aerul clar de afară, mi-reasma sănătăţii de care era plin văzduhul. «Străinul va fi colindat mult pe cîmp, înainte de-a veni la mine», îşi zise el şi se uită la încălţămîntea lui Ilarie. Era, într-adevăr, plină de praf.

Străinul, după ce-i strînsese mîna, înconjură de cîteva ori masa, cu paşi nervoşi, cu nasul în vînt.

— Să ieşim ! zise el. Pe-o vreme ca asta, în casă te înăbuşi.

— Dar unde ? întrebă sfios Vasile.

— Afară pe cîmp, în viaţă, în nemărginire.

— Nu pot, te rog. Aştept pe cineva. Din clipă în clipă poate să sosească.

Vasile nu aştepta pe nime. Dar Ilarie îi părea prea neliniştit azi. Îl înfioră din nou asemănarea cu el, şi se temu să iasă cu necunoscutul la hotar, deşi cîmpul era aproape de locuinţa lui.

— Să ieşim în grădină, zise Ilarie. Ai straturi cu flori, ai două tufe de liliac. Toate sorb din lumina cea

dulce. Știi tu, vere Vasile, care e lumina cea dulce ? — El se aplecă pînă la fața gazdei ; îi privi țintă în ochi și zise : Sănătatea. Asta-i lumina cea dulce. Dar așteaptă, o să-ți povestesc după ce vom fi în grădiniță.

Vasile Albu luă două scaune, și, tîrîndu-le în grădiniță, le așeză sub o tufă de liliac. El se așeză imediat, dar Ilarie se vede că nu avea de gînd. Se plimba cu pași mari, măsurînd mereu cărărușa din grădiniță.

— Odată, începu el, plimbîndu-mă așa, mi se părea că măsor lumea, și că lumea întreagă era a mea. Cînd era senin, ca acum, mă cufundam în viața nespus de clară și de pricepută, cum se cufundă vulturul în marea albastră a văzduhului. Nu erau ținte ascunse în lume, nu erau taine : tot ce vedeam, tot ce simțeam, era făcut ca să le sorb eu cu sete nepotolită și să cresc pe *zeul* din mine, să-i măresc puterile, să-i umplu de vînjoșie aripile. Cînd sfîntul soare răsărea rumenind zărilor, cînd lumină la zenit umplînd lumea cu străluciri, cînd apunea sîngeros după munte, rotindu-și ochiul de aramă, aripile-mi filfîiau, abia mă puteam ține pe pămînt. Liber și mîndru îmi făceam drumurile, și călcam apăsător pămîntul, ca un stăpîn. Înțalegi tu, vere Vasile, ce însemnează să treci prin viață mîndru și liber ?

Ilarie se opri din mers, se apropie de gazdă, și cercă să-l privească drept în ochi. Dar privirile acestuia fugiră.

— Să nu ai nici o grijă, răspunse Vasile, gîndindu-se cu înfiorare că odată așa trecuse și el prin viață. — Da, atunci nu aveau nici o grijă, nici o supărare. Trăia ca pasărea cerului. Și, cuvîntul acesta din urmă îl și adăogă numaidecît la răspunsul său.

— Ca pasările cerului ? Crezi că ele, săracele, n-au nici o grijă ? Nu, vere Vasile, n-ai gîcit ! Să treci mîndru și liber prin viață are un singur înțăles : să sorbi tu și ai tăi din lumina cea dulce, a vieții, din sănătatea deplină !

«Se vede că e ideea lui fixă», își zise Vasile, privindu-l cum se depărtează din nou, plimbîndu-se cu pași energici pe cărărușă. «De altfel, dacă a pătimit ce spune, nu-i mirare», își continuă el gîndurile.

— Mîndru și liber am trăit, începu Ilarie plimbîndu-se, ca și cînd și-ar fi vorbit lui însuși, și în vreme de întunec, și de furtună. Despica uraganul, înfruntam gerul, mă luam la întrecere, cîntînd, cu răcnetele vîntului, cu vijelia pădurii, cu clocotul rîului înfuriat. Treceam prin mijlocul dezlănțuirii puterilor firii și ziceam : Faceți-vă datoria, trăiți și voi ! Mîndre sînteți, puternice sînteți, și dragostea voastră, ca și a seninului, e la rădăcina vieții mele. Strigați cît de tare ! Eu vă întrec, eu vă pătrund, fiindcă gîndul meu, înțălegerea mea, este deasupra voastră. Aș vrea să fiu una din voi, puteri ale firii, dar sînt mai tare, sînt mai mult decît voi. Pentru că din voi din toate îmi sorb puterile mele, satur și înzdrăvesc pe zeul din mine.

El se opri deodată și privirile i se umplură de melancolie. Barba roșcată, zburlită, părea o batjocoră încadrînd fața în care luminau ochii aceia inundați brusc de o tristețe blîndă.

— Da, eu am cîntat un imn vieții, vere Vasile, pînă acum șapte ani. Pentru mine nu exista tristețea. Să-i întrebi pe cei care m-au cunoscut, dacă tu nu-ți aduci

aminte. Nici nu-mi dădeam sama că temelia existenței și a fericirii nu ar fi în lumea din afară, în marile puteri și frumuseți ale naturii. Mă înecam în ele ca în mine însumi. Și toate acestea fiindcă aveam în mine și în jurul meu lumina cea dulce.

Se opri, ridică capul, și privi țintă la Vasile.

— Sănătatea ? întrebă acesta cu timiditate.

— Da, sănătatea ! Pentru ce te miri așa ? Tu încă n-ai descoperit că ea e întreaga temelie a fericirii, a mulțumirii omenești pe pământ ? Ai putut să treci tu peste patruzeci de ani, — mi se pare ai atîția, — fără să înțalegi adevărul acesta ? E adevărat, oamenii nu-l prea bagă în samă, și e lucru vechi că nu prețuiesc sănătatea decît cînd au pierdut-o ei, sau vrunul din ai lor. Dar iată, îți spun : nu e senin sau noros, nu e furtună sau liniște, nu sînt flori ori pălămidă, nu e avînt ori înfrîngere, nu e viață sau moarte, decît în chipul cum le simte și le oglindește sufletul nostru.

Pînă cînd dulcea lumină a vieții îl pătrunde pe-al nostru sau pe ale celor din jurul nostru, pînă cînd ne bucurăm de o desăvîrșită sănătate, lumea întreagă, firea întreagă ne suîde, ne atrage. Noi sîntem și rămînem biruitori chiar dacă s-ar prăbuși lumea întreagă. Dar îndată ce lumina cea dulce se ascunde, ajungem pulberea pămîntului. Crezi că fantalez ?

Vasile nu cuteza să-l privească în față. De cînd începuse să vorbească Ilarie mai limpede, el simțise că-i luminează gîndurile lui grele, nedeslușite, care, de trei ani, cercau să-l chinuie sara. Nu avea dreptate străinul ? Nu era adevărat, — simțea acum lămurit, — că întunecarea vieții lui începuse odată cu boala Anișoarei ?

N-a avut și-nainte năcazuri și suferințe ? Nu una, un leghion ! Sărăcia în anii de școală secundară, lupta disperată în anii de universitate, neînțelegerile din anii cei dintâi dintre el și nevastă, traiul tot mai greu pe măsură ce le sporea familia ; umilințele pe care le suferea de la superiori și uneori chiar de la colegi, nu au fost toate aceste motive pentru a i se întuneca viața ? Dar nu i s-a întunecat. Era de-ajuns salariul de la zi întâi, era de-ajuns o rază de nădejde, pentru ca toate aceste năcazuri să fie uitate, și să-i pară din nou viața frumoasă, să i se pară că trece prin ea liber și mîndru. Întunecarea venise numai cu boala Anișoarei. Viața numai de atunci i s-a schimbat. Și, cu toate că, de trei ani, boala a trecut și Anișoara zburdă acum ca o căprioară, greutatea nu i se mai ridică de pe inimă și din gînd. Ba, gînduri nouă și dureroase, care nu s-au putut încă limpezi, abia de trei ani au început. În vremea suferinței el a fost tîmpit ca un animal, n-a putut gîndi.

— Nu fantazezi, frate. Îmi pare că spui adevărul, zise el cutezînd să privească deschis în ochii străinului. Sănătatea e un mare bine. Poate ai dreptate : ea învăluie în lumină dulce toate lucrurile vieții.

— Da ! Eu știu că spun adevărul. Oamenii se îngrijesc de săcarea multor rele în viață. Dar se îngrijesc prea puțin de arborele sănătății. Odată, pe bolnavi îi ucidău. Acum îi pun, pe cei mai norocoși, în spitale. Dar cîți ajung în ele ? Dar ce face societatea pentru a preîntîmpina pe stăpîna cea palidă care alungă dulcea lumină a vieții ? Of ! Dar ce stau eu să vorbesc ! Nu mă privește ! Dacă ar atîrna de mine aș face o singură lege peste lumea întreagă : pentru apărarea sănătății. Nu numai sănătatea oamenilor, ci și a animalelor și a plan-

telor. Toate veniturile lumii le-aş folosi pentru această unică ţintă. Ție-ţi plac spitalele, clinicile, laboratoarele, sanatoriile ?

Vasile avu o tresărire, o furnicare prin trup.

— Mie ? întrebă el, şi-şi aduse cu groază aminte de clinică de pe vremea când Anișoara era acolo

— Da, ție !

— N-am amintiri plăcute, răspunse el încurcat.

— Mie-mi plac mult ! Îmi par că-s singurele instituții de pe urma cărora profită omenirea. Hristos a spus odată : «Ce vei câștiga dacă vei dobândi lumea, iar sufletul ți-l vei pierde ?» La rîndul meu aş putea întreba : «Ce folos de avere, de învățătură, de artă, de pacea lumii, de egalitatea și frăția omenească, de invenții mari, de geniu, dacă nu-i lumina dulce a vieții, dacă nu-i sănătatea ?» De-accea mie-mi plac mult instituțiile care încearcă să-l facă pe om sănătos, să-i dea a doua oară viața. Le privesc ca pe cele mai înalte monumente ale umanității. Între zidurile lor se simte omul ca în mijlocul celei de a doua creațiuni. Da, prietene, creațiune, fiindcă existența, lumea, fără sănătate, nu plătește un ban. Închipuie-ți o lege a firii beteagă ! Închipuie-ți că atracția universală s-ar bolnăvi ! Ce mai învîrtire ar începe !

El începu să-și învîrtă brațele lungi unul împrejurul altuia cu o iuțeală vertiginoasă, în vreme ce un rîs răgușit, trist și dureros, îi ieșea năvală din piept.

— Capătul lumii, ai ? Ce rost ar mai avea existența ?

Se întoarse într-un călcîi și își reîncepu, tăcut, plimbarea cu pași largi pe cărărușa grădiniței.

Vasile Albu se opri la un gând, care, fulgerător, îi mai trecuse prin cap : Nu cumva străinul a venit dintr-o

casă de sănătate ? A auzit, de multe ori, că între cei bolnavi de nervi, sau și mai grav, sînt unii care au momente de luciditate. Infrigurarea cu care vorbea Ilarie, lauda din urmă a sănătății și a spitalelor, nu erau semne că nu vorbea cu un om normal ? Dar abia își puse întrebarea și își aminti că nebunii de nimic nu se feresc așa de mult ca de pomenirea lucrurilor care ar putea da de bănuît starea lor.

Și apoi, unele din vorbele de-acum ale străinului, nu erau gîndurile lui ? Din anii cei grei nu i-a rămas lui în conștiință convingerea că un singur rău există în lume : boala ?

— Toate acestea sînt floare la ureche, vere Vasile, începu din nou Ilarie, oprindu-se în fața gazdei. Tot ce-am spus are rost pentru bolile firești, care vin, dar pot fi preîntîmpinate, sau pot fi vindecate. Toate acestea, spunînd adevărul, — nu ne privesc pe noi doi.

— Pe noi doi ? întrebă înfiorat Vasile.

— Lumina cea dulce uneori e alungată de moarte sau de boala care vine din fatalitate. Aici nici o clinică, nici un spital, nici un sanatoriu nu mai poate ajuta. Aici e mîna destinului care aduce înfrîngerea desăvîrșită. Lumina cea dulce se poate întoarce după boale obișnuite. Cele născute din trăznetul din senin, rămîn o viață. În tunerecul cade în suflet cu aripile frînte pe vecie, ori că fatalitatea te-a ajuns pe tine, ori pe unul din ai tăi. În locul luminii celei dulci, care-ți dă puteri să simțești viața și să te bucuri de ea, să o urăști sau să o iubești, să o birui sau să fii înfrînt de ea, — tot lucruri minunate și nespuse de dorite, — poate, dacă ești omul ce-i trebuie, să se așeze în tine o lumină rece. Una prin care trăiești

cu mintea, pătrunzi pînă la porțile infinitului cu intelectul, dar care te face străin și singuratec pe pămînt.

Eu sînt în stadiul acesta de evoluție, după pierderea luminii celei dulci în copilul meu, și mi se pare că tu încă n-ai ajuns pînă aici. Nu știu : poate să rămîn aici, poate să evoluez mai departe. Presimt că dacă nu mă voi opri aici, — sau mai exact, nu presimt : întrezăresc, — că lumina cea rece mă va duce nu numai la înțelegere, ci și la simțire. Atunci cred că nu mi-ar mai fi rușine să-ți spun ție și altora neputința de care suferă băiatul meu. Dar acum ascultă cealaltă poveste, privește a doua față a vieții mele.

El tăcu și se plimbă un răstimp, tot mai agitat, pe cărărușa cea strîmtă. Apoi începu să înconjoare, tot mai repede, un mănunchi rotund de rezedă. De la o vreme începu să alerge.

Vasile Albu sări de pe scaun, dar înțepeni îndată : simțea că-i învie rădăcinile părului.

Ilarie se opri gîfîind.

— Nu-i nimic, zise el trăgîndu-și cu greu respirația. Nu-i nimic. Liniștește-te. Nu mă pot gîndi la lucrul acesta fără să nu mă turbur, — la întîia clipă cînd dulcea lumină m-a părăsit. Căci trebuie să știi : pe mine m-a părăsit înainte de-a ști că a fugit și de la băiatul meu. Eu m-am bolnăvit cînd am văzut-o pe... Dorica...

El tăcu, își scutură capul, dar două lacrimi mari i se prelinseră din gene.

— Mi-au adus-o pe brațe doi bărbați. Era...

Dar în loc de cuvinte el rămase cu gura larg deschisă, cu ochii holbați, și, deodată mugi ca un animal înjunghiat.

— Nu. Nu pot povesti. Încă nu-s destul de tare. Lumină aceea rece trebuie să mai crească în mine, zise el, în sfârșit, după un lung răstimp de tăcere.

— Las', zise Vasile punându-i mâna pe umăr. Nu spune ! Știi și eu ce-s durerile mari.

Ochii lui jucau în lacrimi.

— Și, peste patru zile, întâiul semn de boală a lui Ionel. Era în odăița lor, culcat în pat, când deodată...

Dar el nu putu continua. Privirea-i fixă îl străpungea pe Vasile. Respira greu.

— Las', nu spune ! Știu că e grozav. Am trecut și eu prin astfel de suferințe.

— Nici nu pot. Sînt prea slab încă pentru asta. Ai trecut și tu, zici, prin iad ? Greu îmi vine să cred ! Prin iadul meu ?

Și el începu să rîdă în hohote. Privi un răstimp în pămînt apoi, părăind că numără pietricelele de pe cărare, porni încet. Cu glas scăzut, încît Vasile abia îl auzea, zise :

— Ceva pot să-ți spun de pe acum. După ce l-am petrecut pe doctor acasă, de la prima vizită, mă întorceam pe jos. Ploua cu găleata. Prin piață se făcuse noroi gros, în care înotam. Și deodată m-am oprit în drum, în mijlocul potopului, și mi-am legat ochii de doi copilași de țigan, care, numai în cămășuțe, cu capul gol, desculți, se bălăcăreau în bălțile din piață.

Aveau piciorușele subțiri, trupurile uscățele, obrajii supți : dar erau numai viață. Strigau sărind și stropind prin bălți, întorceau capetele pe spate, ținându-și gura deschisă, să le cadă în gură picurii grei. Trecători rari alergau prin ploaie. Numai cei doi țigănuși nu se gîndeau să plece. Am rămas cu ochii la ei pînă a stat ploaia.

Un gând mă țintuia locului, o dorință arzătoare, absurdă, mă stăpînea : De-ar fi Ionel al meu ca unul din cei doi țigănuși ! Vezi tu, în ei se adăpostea lumina cea dulce care fugise pentru totdeauna din copilul meu. Fugise tot prețul vieții.

Cei doi erau sănătoși, asupra lor nu bătuse aripa fatalității. Și un simțămînt negru, amar și masiv, de revoltă împotriva fatalității, mi-a schimbat sufletul într-un diavol zburlit care privi rînjind spre cer. Ani de zile m-am luptat cu el pînă i-am potolit rînjetul... Iată cum a început să se arate a doua față a vieții mele.

Cînd termină, era lîngă porțiță. Fără să-și mai ia rămas bun, o deschise și, strecurîndu-se repede ca o nălucă, pieri în noapte.

IV

CEAȚA SURĂ

Vasile Albu se trezi dimineață rupt de oboseală. Toată noaptea fusese frămîntat de visuri arzătoare. Își schimbă cu greutate cămașa de noapte ; i se lipea de trup ; o puteai stoarce. Ducîndu-și mîna prin păr, îl simți cleios. Îl durea capul, și sub limbă îi izvora mereu un gust amar. Se tîrî cu greu pînă la un dulap, scoase o sticlă și

bău dup-olaltă două păhărele de rachiu, să scape de amărala aceea.

Dar pe birou, la slujbă, îl aştepta o scrisoare de la nevastă-sa. Într-o clipă presimţiri rele i se vărsară în suflet. Vor fi păţit ceva ? Va fi bolnavă Anișoara ? Este şi acolo un riuleţ de munte... Cum ?

Cu degete tremurătoare rupse plicul. Citi înfrigurat rîndurile de la început, apoi cele de la sfîrşit : erau numai veşti bune. Atunci cuteză să o citească întreagă. Faţa i se lumina pe măsură ce petrecea rîndurile scrisorii. Pieptul i se linişti. Cînd sfîrşi, privi pe furîş în jur dacă nu-l observă colegii de birou, şi îşi făcu repede o cruce. Oftă uşurat. «Doamne, mulţănescu-ţi», şopti cu căldură, şi ascunse scrisoarea, ca pe-un talisman, în buzunarul hainei.

Se puse cu inimă la lucru. Ce uşor îi era azi să muncească ! Ce fericire-i să lucrezi !

Din cînd în cînd se oprea o clipă, să asculte în linişte gîndul ce-i trecea prin cap : «M-a neliniştit străinul acela. Asta e tot».

Şi continua să scrie, pînă cînd alt gînd cerea să fie ascultat : «Un nenorocit, iată cine-i Ilarie acela».

Toată ziua fu vesel. După ce se însără, aprinse becul, lăsa perdelele, şi continuă o scrisoare pe care o începuse îndată ce se sculase din somnul de după-amiază. O scria încet, voind să aibă senzaţia că stă cît mai mult de vorbă cu cei dragi ai lui, care sînt toţi sănătoşi şi cărora le zboară uşor zilele în satul acela de munte. Le aminti să fie cu băgare de samă cînd se scaldă în riuleţul de munte.

Nici nu se mai gîndea la Ilarie, la oaspele din zilele trecute, cînd acesta se strecură în casă, cu mişcări moi

și ușoare, de pisică. Văzându-l că scrie, se apropie tiptil, și, vreme îndelungată, aplecat ca un arc, îl pîndi, de la spate, cum scrie. Citea fiecare cuvînt care se năștea încet, tacticos, caligrafic, de sub condeiul lui Vasile Albu.

Dar gazda era către sfîrșitul scrisorii. Iscăli și, după ce se uscă, întoarse foaia și începu s-o citească de la început.

Cînd termină, auzi un oftat la spatele lui și sări ca mușcat de șarpe de pe scaun.

— Nu-i nimic! Eu sînt. Iartă-mă, vere Vasile ! N-am voit să te înspăimînt. Dar te-am văzut scriind și n-am voit să te turbur. Fericit ești tu că mai poți scrie astfel de scrisori familiei !

— Dar n-am auzit cînd ai intrat, zise Vasile, liniștindu-se cu greu.

— Ce s-auzi, cînd poți sta așa de dumnezeiește de vorbă cu ai tăi ! Cu greu îmi birui invidia...

— Invidia ? Pentru ce ?

— Eu nu mai pot, eu nu mai am cui scrie astfel de scrisori. A ta mă orbește ca o țîșnire de soare. Iar bieții mei ochi nu mai sînt buni decît pentru ceața sură. Cum buhnele nu văd decît în întunec, așa nu mai pot vedea ochii mei decît în ceață sură. Eu sînt în lumina rece, tu te bucuri de lumina cea dulce. Ai primit veste bună ?

— Da. Sînt cu toții bine. Îmi scrie nevasta că Anișoara s-a rumenit la față și începe să se îngrășe. Copiii ceilalți zburdă cît e ziulica.

— Te rog, dacă-mi ești prieten ! zise străinul ridicînd brațul în semn că e de-ajuns. Încă nu sînt atît de tare să pot suporta. Ce vrei, șapte ani sînt prea puțin să te

înzdrăvenești, cînd ai pierdut o veșnicie, cînd o eternitate te-a acoperit sub dărîmăturile ei. Și, bine să mă înțalegi, nu m-au acoperit numai acum șapte ani. Sînt în fiecare ceas subt povara lor. Băiatul meu nu e veșnic cu mine ?

Vasile împături scrisoarea, după ce o mai reciti o dată la repezeală, apoi caută un plic, o închise și scrisese adresa.

— Azi bate vîntul, să rămînem aici, începu străinul. Chemările lui de luptă, cîntecele lui de haiducie, nu le mai înțaleg acum. Și îmi fac rău : cunosc zădărnicia chemării la luptă : fatalitatea nu se poate birui în trîntă dreaptă.

Glasul lui era plin de duioșie în sara asta. Străinul părea cu mult mai liniștit. Vasile Albu își simți sufletul pătruns de durerea lui Ilarie.

— Te rog, șazi, îi zise el, apăsîndu-l ușor pe umărul stîng.

— Cînd fuge lumina cea dulce, să nu crezi că înfrîngerea desăvîrșită vine dintrodată, începu străinul după ce șezură amîndoi. Întîi ridici pumnii și blăstămi. Sufletul, ca un diavol zburliț, își arată ghearele spre cer și amenință în fața fatalității. Adică, după ce s-a prăbușit cerul. M-am întrebat de multe ori, ce înțales are să ameninți chiar ceea ce s-a prăbușit ? Dar, iată, adevărul e acesta : nici o ființă vie nu se desparte fără luptă, fără împotrivire, de viață.

— Da, e instinctul conservării, zise Vasile.

— Instinctul conservării e un cuvînt deșert. Cine-l înțalege ? Dar altceva e : groaza de neființă, și mai ales dragostea de viață. Acestea nu sînt cuvinte neînțalese. Sînt realități pe care le simțim. Și un fir de iarbă se îm-

potrivește îndoirii, și revine mereu în poziția de mai înainte, pînă mai are putere. De cîte ori nu m-am gîndit ce cumplit hohot de plîns ar fi dacă pădurea în care taie sute de săcuri ar avea glas !

Vasile Albu se simțea azi la largul lui. Veștile bune ce primise de la familie îi înseninaseră sufletul, și el putea să asculte liniștit pe străin.

— Cred că exagerezi, zise el. Arborii, plantele, nu simțesc.

— Așa crezi tu ? În sfîrșit, tot ce se poate. Dar ai încercat să îndoi un lujer mai vînjos ? Ai simțit împotrivirea lui ? Dar să lăsăm asta. Ai ucis vrodată un vierme ? Dar un șarpe veninos ? Ai văzut cu cîtă groază și cu cîtă sete de viață se împotrivesc fatalității ? Se înțălege, zadarnică împotrivire, și la dobitoc, și la om ! După întîiul blăstăm împotriva cerului, am simțit deodată ceața cea sură că ia locul luminii în care am văzut mai înainte lumea și viața. Zile în șir nu m-am mai știut orienta, nici atîta cît era nevoie pentru a-mi trimite revolta neagră ce fierbea înăbușită în mine, ca o căldare cu smoală groasă.

El oftă și tăcu, privind trist prin părete, ca și cînd nu ar fi avut nici un obstacol înainte.

Vasile Albu simți că, încetul cu încetul, cade iarăși în mrejele acestor cuvinte. Își aduse aminte că, după îmbolnăvirea Anișoarei, cunoscuse și el simțămîntul de revoltă și ceață sură de care vorbea străinul, desăvîrșita dezorientare.

— Da, prietene, urmă Ilarie după un răstimp de tăcere, zile de-a rîndul nu mi-am putut da sama ce se petrecea. Vezi că întreaga lume se schimbase. Se răsturnase întreaga viață. Nu vedeam decît prin ceața aceea

sură, care schimbase, să nu le mai cunosc, toate lucrurile lumii și ale vieții, și numai pe ea o simțeam, ca un aer nou, ce umplea văzduhul din cer pînă în pămînt, și pe care-l respiram adînc. Și cu cît mă hrăneam cu el, cu atît îmi devenea mai necunoscută și lumea, și eu însumi. Să știi de la mine : inspirînd această ceață sură, inspiri cea mai pătrunzătoare neputință. Au fost zile cînd nici mîinile nu mi le puteam mișca. Cunoști senzația asta ? Căci nu e neputință mai mare decît să te afli în fața lucrurilor cu totul necunoscute, tocmai cînd îți dai sama că însuși nu te cunoști. Un astfel de neputincios a făcut din mine ceața cea sură. Mă înțelegi ? sfîrși el întrebînd și privindu-l liniștit pe Vasile.

— Te înțeleg. Am trecut și eu prin dureri mari. Spui adevărul : la început nu mai cunoști lumea. Le vezi toate într-o lumină străină.

El își aminti zilele de după îmbolnăvirea Anișoarei, și simțea că străinul nu minte.

— În ceața cea sură, zise Ilarie, e o lumină mohorită care nu coboară din văzduh, cum am spus mai înainte, ci izvorăște din tine însuși, din sufletul tău, și umple văzduhul. Schimbă înfățișarea și înțălesul tuturor lucrurilor. Cine o trimite ? De unde năvălește, lacomă și fără capăt, în suflet ? Eu cred că ceața asta sură e praful dărîmăturilor eternității, căzute asupra ta în clipa cînd ai înțăles veșnicia fatalității. Mult praf, nu-i așa ? Are de unde izvorî ! Poate umplea văzduhul întreg !

Ilarie zîmbi dureros, ridică un braț și-l trecu, într-un gest răsucit, neînțeles, prin aer.

— Pentru mine, zile de-a rîndul, putea străluci soarele, puteau bate vînturile, putea să urle furtuna : nu

le vedeam, nu le înțălegeam decît ca niște lucruri moarte. Vedeam viața prin ceața aceea sură, și, cum ședeam într-un colț de balcon, aveam impresia că-s o stîncă veche, încremenită pe marginea unei prăpăstii, fără auz, fără vedere. Grozavă-i ceața aceea sură, vere Vasile ! Mă uitam în curte și nu mai cunoșteam ograda, șopro-nul de lemne, cînele, sluga, găinile. Lucrurile moarte îmi păreau ca niște arătări de spaimă, ca niște rămă-șițe de dinainte de diluviu, ființele vii îmi păreau niște umbre care au luat trup. Nu știu cum, aveam senzația că dacă aș fi lovit cu un bețișor piciorul unui curcan, s-ar fi rupt țîncănind ca un sloi de gheață atîrnat de streășina caselor, iarna.

Pe măsură ce vorbea străinul, Vasile Albu se întrista tot mai tare. Bucuria de peste zi se risipi. El își aducea tot mai intens aminte de zilele grele prin care trecuse. Și-i părea că Ilarie iarăși intra în gîndurile lui. «Oare să fim, într-adevăr, așa de înrudiți toți oamenii ? Toți suferim, toți simțim la fel ?» se întrebă el.

— Da, suspină el, în suferințele mari ne tîmpim. Ne pierdem facultățile. Nu mai cunoaștem și nu mai sîntem buni de nimic.

— Adevărat, începu Ilarie. Nu ne mai putem nici mișca din loc. Dar oricît de neputincioși am fi, și atunci avem pretenții gigantice.

— Pretenții ?

— Da, vere Vasile ! Tu n-ai trăit nici un ceas în care să fi dorit să nu mai răsără soarele, să nu mai înflorească florile, să nu mai vezi oameni mișcîndu-se în jurul tău ? N-ai trăit o clipă în care să fi cerut să nu mai existe nimic ? Dacă nu, fericit om ești, și mulțamește lui Dumnezeu ! Dar eu am avut astfel de pre-

tenții ! După nesfârșite zile de împietrire, cînd am început să mă mișc, și vedeam lumea întreagă prin ceața aceea sură, am simțit că viața, existența, nu mai are nici un rost. Pentru ce ar mai răsări soarele, îmi ziceam, cînd și așa viața de acum e numai umbra existenței cunoscute de mine, sau a alteia mai depărtate cu mii de veacuri ? Ce să mai caute lumina și căldura în lumea umbrelor ? Pretenții, da ! vere Vasile, și încă nemărginite ! Căci după o altă scurgere de săptămîni, începui să urăsc de moarte pe oamenii pe care îi vedeam trăind, rîzînd, mîncînd, bucurîndu-se ori plîngînd, și care voiau să dea continuitate unei existențe ce, după toate legile firii, nu mai avea nici un rost. Mă uitam la ei prin ceața cea sură, și cînd îmi păreau dușmanii mei de moarte, cînd niște nebuni care joacă o comedie respingătoare. Tu nu te-ai întrebat niciodată pentru ce mai răsare soarele ?

El tăcu ostenit și-și pironi privirea pe un crucifix de pe păretele din față.

Vasile se tulbura tot mai tare. Se mirase și el, înainte de însănătoșirea Anișoarei, se mirase foarte des în primele zile de boală ale copilei, pentru ce nu se prăpădește lumea ? Cum e cu puțință să mai răsară soarele, să continue viața ? Dar amintirea îi răscolea și vechea suferință, și lacrimile i se grămădeau în ochi, fără ca el să-și dea sama.

— M-am întrebat și eu, frate ! Dar pentru ce stărui asupra acestor grozăvii ? Sînt ceasurile cele mai negre din viață ! zise el luînd mîna străinului și strîngînd-o cu tărie.

— Te temi că învie morții ? Nu, ei nu mai învie, ci numai adie în jurul nostru. Durerile cele mari, dacă

le-a acoperit lespedeza sănătății depline, nu mai învie, filfîie numai din aripi ușoare în jurul nostru. Nu le mai poți simți, nu le mai poți trăi, ca atunci. Crezi că nu te-nțeleg ?

— Ce să-nțelegi ?

— Că asupra ta nu s-a coborît fatalitatea, ci numai o durere mare. Că boala ce-ai avut-o în familie nu a fost incurabilă. Că azi în casa ta e soare, e lumina cea dulce. N-am simțit eu de la început ? N-am văzut scrisoarea ta de-acum ? Nu, să nu te temi. Morții nu învie : pentru suferințele sfîrșite, plînsul e dulce și plin de mîngiere. Dar durerea mea, suferința mea, nu e trecută, nu e moartă. Trăim împreună, nedespărțiți, ziua și noaptea. De aceea, povestindu-ți ceea ce-ți spun, eu nu sufăr ci trăiesc.

— Sărman prieten ! oftă Vasile.

— Poate că ai dreptate. Dar așa sărman cum sînt, n-am încercat să mă iau de piept cu Dumnezeu ? N-am avut pretenții nemărginite ? Să se prăpădească lumea, să se întoarcă existența în zgăul din care a ieșit ? Și cine ? Eu, piatra cenușie, care mă uitam în lume prin ceața cea sură. Nu ! Încă nu eram prăbușit de fatalitate ! Coadă, ca și capul șarpelui tăiat în două, se zvîrcoleau încă. Se zvîrcoleau acolo, sub dărîmăturile unei eternități, a vieții și fericirii mele de mai înainte. După săptămîni și luni, capul șarpelui strivit părea că se vindecă. El începu să suiere din limbi spintecate.

— Lasă ! Oprește-te ! Iată, o să te tulburi din nou, zise înfiorat Vasile, văzînd cum i se aprind luminile verzi ale ochilor.

— Ți-am spus : nu mă tulbur, nu sufăr, trăiesc. Morții mei n-au murit. Ei bine, ascultă ! După ce mă putui

ținea pe picioare, începu o goană nebună pe la toți doctorii, pe la toate spitalele, pe la toate clinicile. N-am ales între somități medicale și babe hidoase, am întrebat pretutindeni : Cum îl pot ajuta ? Cum îl pot vindeca ? În fiecare loc mi se spunea că e zadarnic. Dar aceasta mă înfuria și mai mult. Prin ceața mea cea sură, nu mai cunoșteam pe oameni, nu mai simțeam că există lumea, dar umblam, ca un leu răcnind, să aflu leacul, gata să merg pînă la capătul lumii. Prin ceața cea sură mi se arăta un singur punct luminos, care creștea cu cît mă uitam la el, ca un nou soare, ca începutul unei noi existențe : vindecarea.

Vezi, mă împotriveam îngrozitor destinului. Am batjocorit știința, am scuipat în față medici, am adus în casă leacurile babelor. Eram încă tare ! Luni de zile, ani întregi au trecut așa, fără să mai cunosc lucrurile lumii celei vechi, urmărit de un singur gînd : sănătatea copilului. Ceața cea sură reuși, în sfîrșit, să mă înăbușe... M-am izbit de realitățile vieții ca de catapetesmele lumii și mi-am crăpat capul. Am stat într-un sanatoriu o jumătate de an. Așa mi s-a spus... Nu ! Nu mă compătimi ! Eu nu sufăr, eu trăiesc. Și cum ai putea compătimi pe cineva pentru că trăiește ? Fiecare cu viața lui !

El se opri cu o tristețe de moarte în priviri. Respira din adînc.

— Te-nșăli, fratele meu, suspină Vasile pătruns de suferința străinului. Nu poți spune : fiecare cu viața lui.

— Nu ?

— Același suflet viază în noi. Cum am mai simți unul durerile altuia ?

— Durerile altuia ! Ne pare, numai, vere Vasile. Ne înșălăm. Dacă nu-i legătura blăstămată ori binecuvîntată a sîngelui, nu suferim decît atîta cît voim. Dă, iată, eu ți-am povestit numai întîiul pas spre înfrîngerea desăvîrșită, și văd că e tîrziu, — adaoase el uitîndu-se la ceas. Apoi se sculă, strînse mîna lui Vasile, și ieși tot atît de ușor și nesimțit după cum intrase.

V

ÎN ASCUNZIȘ

Rotîndu-și ochiul de argint topit, împînzit de unde strălucitoare, jucăușe, fluide, soarele cobora domol spre asfințit, cînd porțița curții se deschise repede și trupul încovoiat al lui Ilarie se strecură în curte. Vasile Albu, c-o stropitoare veche, ruginită, uda straturile de florî în grădiniță. Peste zi fusese fierbințeală mare, căldura radia și acum din pămînt, din zidurile casei. Țărîna straturilor sorbea cu lăcomie, sfîrîind, apa ce țîșnea într-un mănunchi de fire fine, argintii, din stropitoare.

După obiceiul lui, Ilarie veni încet, ușor, ca o umbră, pînă lîngă gazdă.

— Frumoasă slujbă, zise el urmărind cărările de umezeală, înnegrite, pe care le făcea stropitoarea lui Vasile

pe straturi. Iată, apa asta nu se dorește în zadar în ascunziș. Nici nu moare în sînul pămîntului, nici nu se coboară zadarnie în el. Mîne va învia în verdeață și-n strălucirea florilor. De altfel, și dumnealui pleacă de-acum în ascunzișul său, adaose îndată, privind soarele care scăpăta.

Vasile Albu se obișnuise cu venirea aceasta pe neașteptate a străinului. Nu mai fu surprins de apariția lui, și își continuă lucrul. Avea la îndemîină un vas mare cu apă, din care umplea mereu stropitoarea. Dar, la cuvintele din urmă, își ridică și el capul să vadă despre cine vorbea Ilarie. Străinul era cu ochii țintă la soare.

— A, făcu el zîbind, despre soare vorbești !

— Da. Se coboară în ascunzișul lui. Sînt ascunzișuri de odihnă și de muncă. Pe acestea toată lumea le dorește. Dar sînt ascunzișuri pe care le caută ființele triste, cele rănite de moarte, le caută cu înfrigurare și nu le ajută la nimic. Ai căutat vrodată un astfel de adăpost, vere Vasile ?

Vasile, atent la stropitoare, trecînd pe cărări cu grija să nu calce florile, nu-l asculta cu atenție.

— Ce să caut ? întrebă el.

— Un loc în care să te ascunzi, să nu te vadă nime, să nu te găsească nime. Nu te-ai simțit niciodată singur și timid ? și n-ai cercat să fugi de lume ?

— Cum nu ! În toate năcazurile mari, în toate suferințele ne simțim așa și iubim singurătatea, răspunse Vasile continuînd să stropască florile.

Ilarie Bogdan se plimbă un răstimp în tăcere, privi țîșnirile firelor de apă din stropitoare, apoi, oprindu-se sub o tufă de liliac, printre ramurile căreia se furișau ultimele raze arămii, zise :

— Eu vorbesc de ascunzișul care e al doilea pas către înfrângerea desăvârșită pe care o aduce fatalitatea. Ți-am povestit care a fost pentru mine pasul cel dintâi ; după revolta diavolului zburlit, după împietrirea ce te țin-tuiește ca pe-un mușchi de-o stîncă, după împotrivirea care vine furioasă, împreună cu nebunia unei noi crea-ții, urmează nestăpînita dorință de-a te ascunde, pasul al doilea spre înfrângerea desăvârșită... Toate viețuitoarele rănite de moarte cearcă să se împotrivescă destinului. Dar cînd se conving că e în zadar, întristate de moarte, fricoase și neputincioase, se retrag într-un unghet de pă-dure, într-o văgăună, în fundul unei prăpastii, în spin-tecăturile stîncilor, și își așteaptă moartea.

— Da, toate viețuitoarele își ascund durerea, sau, mai exact, se ascund cu durerea lor dinaintea celorlalte, zise Vasile.

— Nu durerea și-o ascund, ci deznădejdea născută din conștiința neputinței, a zădărniceii împotrivirii lor. Ai întîlnit vrodată o sălbătăciune rănită de moarte ? Te-ai uitat de-aproape la ea ? Cîtă vreme nu-și dă sama c-a atins-o un rău mai mare decît puterile ei, e furioasă și primejdioasă. Flacări de ură îi țîșnesc din ochi ; colții, ghearele, ciocul, aripile, coarnele, — armele cu care-i în-zestrată de natură, — le folosește împotriva ta. Dar după ce s-a convins că e răpusă, își adună ultima forță și se tîrăște într-un loc dosit, își caută un ascunziș. Ai întîlnit un astfel de animal în ascunzișul lui ? Prin ochii lui nu mai privește ura, ci o nesfîrșită tristețe, însăși deznădejdea. Așa e și omul, vere Vasile.

Ilarie începui să se neliniștească, vorbind așa. Cuvin-tele din urmă le spuse repede, c-o voce înăsprită. Va-sile termină stropitul florilor.

— Să mergem în casă ? întrebă el.

— Pînă mai ai o nădejde, continuă Ilarie, fără să-l fi auzit pe Vasile, nu fugi nici de oameni, nici de viață, nu-ți cauți un ascunziș. Pînă cauți leacul, și nădăjduiești să-l afli, ești ca în furia unei creații, și-ți pare că puteri uriașe locuiesc în tine. Dar cînd ai încercat totul, și în zadar, cînd ți-ai spart capul de stîlpii de stîncă ai realității, cînd ultima întindere de mînă a prins aerul gol, te deșărtezi ca un țoi din care sufli aerul. Chiar și ceața sură în care ai văzut pînă atunci toate lucrurile lumii schimbate, dispare, și nu mai rămîi decît cu nesfîrșita ta neputință. Speriat de a fi rămas deodată «ca un foale în brumă», cum zice Scriptura, rățăcești timid, înfricat, în nesfîrșită singurătate, și o dorință de-a te ascunde, mai tare ca dorința de moarte, te ia în stăpînire. Cînd te-ai convins că nu poți opri soarele să nu mai răsară, cînd ai văzut că nici un lucru mai mic, sănătatea copilului tău, n-ai putut s-o cucerești, te înspăimînți văzîndu-te cît ești de neputincios. Și atunci, biruit pînă-n rărunchi de forța realităților, n-ai altă dorință decît să te ascunzi, să ieși din lume. Da, prietene Vasile, acesta e pasul al doilea către înfrîngerea desăvîrșită.

Ilarie Bogdan vorbind așa, se plimba cu pași largi și repezi pe cărările grădiniței. Vasile Albu, de la o vreme asculta, și simți din nou că străinul vorbește din gîndurile lui. După ce se convinsese și el că boala Anișoarei, — o boală de piept, — trebuia îngrijită ani întregi pentru a putea nădăjdui în vindecare, simțise și el dorința aceea de-a se ascunde de lume, de care vorbea Ilarie. Nici nu era propriu-zis o dorință, era parcă o manifestare a vieții, singura care-i părea că mai are rost atunci. De multe ori se examina, își pipăia trupul, să

se convingă dacă-i el, cel mai dinainte. Și își aduse aminte că se mira grozav, cum el, același om, fără să poarte nici o rană, a slăbit dintrodată din puteri, încît abia se mai tîra pînă la slujbă.

Și ce groază îi era de oameni, de lucruri ! Unde putea îi înconjura pe trecători, făcea ochuri mari pentru a se feri de un cunoscut. Se simțea așa de mic, așa de neînsemnat, așa de neputincios și înaintea unui copil.

Își ridică privirea de pe stratul de flori și se uită îndelung la Ilarie, care se plimba tăcut, cu grumajii întinși înainte, ca și cînd ar fi tras în ham la o grea povară.

«Ce suferință va fi trecut prin sufletul lui ! — își zise el, simțindu-și ochii umezi... Cîtă vreme îl va fi ros, și-l roade și acum, de vede toate lucrurile acestea așa de limpede !» Vasile se gîndi din nou că în ceasurile lui de «metafizică» lucruri asemănătoare cu cele ce-i povestea Ilarie se zbătuseră și în capul lui, dar nu ieșiseră din neguri, nu se limpeziră. Și poate tocmai din aceea neputință izvora greutatea ciudată ce apăsă pe viața lui după ce Anișoara se făcuse bine. «Străinul, Ilarie acesta, — își zicea Vasile, — a văzut așa de limpede de-atunci, de la căderea trăznetului din senin, toate stările acestea sufletești pe care mi le descoperă, ori, pentru că pe el îl urmărește fatalitatea și acum, i s-au lămurit și gîndurile numai odată cu scurgerea vremii ? Iată ce nu putea afla Vasile Albu. El își amintea că în anii de boală grea ai copilei, trăise ca un tîmpit. Abia acum, că-i povestea Ilarie, i se deslușeau stările sufletești pe care le-a trăit atunci, mai mult inconștient.

— Da, prietene, începu din nou Ilarie, oprindu-se înaintea lui Vasile Albu, ca un foale în brumă m-am simțit

după ce toate încercările de-a înlătura urmele fatalității au fost zadarnice. Am fost odată un zeu scăldat în dulce lumină, m-am schimbat în diavol plin de revoltă, m-am ridicat pînă la credința că pot crea și eu, pot da sănătate, și deodată m-am trezit deșărt de orice strălucire, gol de orice putere, sărac și umilit, mirîndu-mă pînă la nebunie de deșărtul din mine, care eram eu însumi. Am simțit că nu mai am nici un loc în lume, și, plin de frică, simțeam trebuința arzătoare de-a fugi de oameni, de-a mă ascunde.

Îți poți tu închipui ce senzație are omul cînd se simte ca un burduf de vînt dezumflat ? Îți vine să-ți tragi capul între umeri, să te zgulești, să te aduni, să rămîi nimica, să nu te mai poată vedea nime.

Și, vorbind așa, el își băgă adînc grumajii între umeri, și, uimitor de repede, se adună ca un arici.

Vasile Albu îl privea înspăimîntat.

— Te-am rugat să nu mai povestești lucruri dure-roase. Iată că-ți faci rău, zise el, apropiîndu-se de străin și punîndu-i mîna pe umăr.

Ilarie se întinse ca un arc slobozit.

— Nu-ți povestesc, ci trăiesc. Asta e viața mea, zise el, începînd să se plimbe din nou. Iată care e senzația omului care simțește strecurîndu-i-se din trup și suflet cel din urmă strop de putere. Nu mai e om, e numai umbra omului. Ai văzut scheletul insectelor, din care n-a mai rămas decît un învăliș atît de ușor că-l duce vîntul ? Așa de mare e mîndria pe care ți-o dă conștiința puterii tale, încît ea e toată viața omului. Și cînd ea cade, nu mai ai ce face decît să-ți cauți un ascunziș, și să te uiți cu ochii înnebuniți de spaima deznădejdi,

să te uiți fix, și să nu mai aștepti nimic. Ți-e frică de tot ce întâlnești, ți-e rușine nu numai de ființe, dar și de lucruri. Căci toate se razimă și pornesc din realitate, toate au ceva într-însele prin care ființează, tu nu mai ai nimic.

Niciodată și în nici o împrejurare omul nu se înspăimântă atât de mult de moarte ca în clipa cînd se vede părăsit de puterea din el însuși, părăsit cu desăvîrșire și fără nădejde de revenire. Coroana vieții noastre este această încredere în noi. Cînd ea a căzut, nu mai rămînem cu nimic, nu mai sîntem nimic. Dar atunci încă nu aveam conștiința acestei nimicnicii, ea s-a ivit mai pe urmă. Atunci mă alungau numai manifestările externe ale acestei nimicnicii, numai proiecțiunea ei asupra lucrurilor lumii. Dar poate nu mă înțelegi ? zise el, oprindu-se deodată în fața lui Vasile Albu.

— Înțeleg unele lucruri ; nu tot ce spui, mărturisesc. Am suferit și eu, dar nu ca tine. Ceea ce am simțit eu în suferință a fost mai ales singurătatea și o teamă nedeslușită.

El spuse cuvintele aceste după ce, toată vremea cît vorbise Ilarie, ascultîndu-l, se gîndise mai ales la senzația aceea de părăsire împreunată cu frică, de care atunci nu își putea da sama, dar acum vedea limpede că-l chinuise.

— Da, singurătatea ! Da, spaima ! începu cu însuflețire Ilarie. Cum n-ar fi singurătate cînd nu mai există nimic pe pămînt, așa de deșărt, de neputincios ca tine ? Cum să nu-ți fie teamă și să nu dorești să te ascunzi ? Eu am stat ascuns multă vreme, sfîrși el clipind din ochii verzi.

— În casă ? întrebă Vasile, aducându-și aminte, că și el, zile întregi, n-avuse putere să iasă, să părăsească odaia să vadă oameni.

— Nu-mi mai aduc bine aminte. Desigur, și în casă ! Și în pod și în pivniță, unde aflam colțurile cele mai întunecate. Ba, după cât îmi aduc aminte, odată m-au adus acasă din pădure. Spuneau că m-au căutat o săptămână întreagă. Eu mă miram de ce mai mă caută, de ce mai scot din toate ungherele o... coajă de om. Căci asta eram : un învâliș. Ca o coajă uscată de insectă.

— Ai fost bolnav greu, se vede, — zise Vasile cu înfiorare, uitându-se bănuitor în ochii străinului. Dar ochii-i luminau iarăși liniștiți.

— N-am fost bolnav, ci-mi trăiam evoluția poruncită de fatalitate, evoluția către înfrîngerea desăvîrșită. Mă ascundeam fiindcă așa îmi porunceam senzația de singurătate și de frică. Curios, nu-i așa ? Simțeam că nu mai sînt nimic, că-s un foale în brumă, și totuși mai aveam grijă de mine. Altfel, pentru ce mă temeam ? De cine mă temeam ? Neputincios am fost, fratele meu iubit ! Deznădejdea nu mai putea rămînea în mine : se scurgea ca printr-un ciur. Căci ea poate avea sălaş numai unde e de față și polul opus : forța, puterea. Unde aceasta nu mai e, nici deznădejdea nu mai are loc.

— Prin mari suferințe ai trecut, oftă Vasile.

— Iată pentru ce cred eu că sîntem făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, noi oamenii. El e, cum știi, atotputernic. Cum ? Te îndoiești despre asta ? Să nu te îndoiești nici o clipă ! E așa ! Îți spun eu, care știu și sînt convinși. Ei bine, noi, zidirile mînilor lui, nu sîntem atotputernici. Dar coroana vieții noastre e totuși puterea. Cînd simțеști că nu mai poți face nimic,

că nu mai poți ajuta pe nimeni cu nimic, ai încetat de a mai fi om. Dar ce ești ? Ce a rămas din tine ? Atunci încă nu știam. Dar mai târziu am știut. A venit o zi în care mi-am dat sama pentru ce locul meu era în colțurile cele mai dosite. Dar o să-ți povestesc altădată. Acum m-a luat o durere de cap.

Ilarie Bogdan tăcu, își duse o mână la frunte, și un oftat ușor îi scăpă din piept. Era liniștit, dar părea obosit.

— Dacă te-aș îmbia cu un sirop ? întrebă Vasile.

— De zmeură ?

— Da, chiar de zmeură.

— Poftești la mine în odaie ?

— Nu, te rog. Lasă-mă aici. Cred că în aerul de-afară o să-mi treacă mai degrabă durerea de cap.

Vasile Albu intră repede în casă, să pregătească siropul. Adusese la amiazi două sticle de sifon, iar în dulap avea încă o jumătate de litru de sirop de zmeură. Cum-părase o sticlă întreagă când rămăsese singur. Avea slăbiciune pentru siropul ăsta ; era singurul lux pe care-l făcea de când, rămas singur, își propusese să trăiască după regulile «vilegiaturii».

Purtarea și vorbele lui Ilarie când îl nelinișteau, când îl umpleau de compătimire. Ascultându-l își lămură tot mai bine stări suflatești prin care trecuse și el, nu așa de pline de intensitate, ferească Dumnezeu, dar totuși grele și ele. El își dădea tot mai mult sama că între suferința lui și a lui Ilarie, trebuia să fie o prăpastie.

Pregăti la repezeală băutura răcoritoare. Umplu două pahare, dar când ieși cu ele în grădiniță, Ilarie nu mai era acolo.

VI

GUNOI

Două zile Ilarie Bogdan nu se mai arătă. Deși Ilarie îl neliniștea cu destăinuirile lui, Vasile Albu se obișnuise cu prezența lui, ba chiar simțea că-i e necesară. Străinul intrase în gândurile lui, îi deslușea neliniști grele ce-i trecuseră și lui prin suflet, fără să le poată lămuri. Îndesebi după ce cădea însărarea și se apropiau ceasurile lui de «metafizică», se simțea greu ca de plumb, în vreme ce gândurile i se frământau zadarnic. Mai multe decât înainte, trezite din toate colțurile sufletului, îi făceau impresia unor gîngănii greoaie pe care le-ai stîrnit din culcușul lor, și se învîrt zăpăcite, nemiştiind pe ce drum să apuce.

Mergea regulat la slujbă, își făcea, — cum îi ședea bine în ipostaza de «vilegiaturist» pe care și-o impusese, — somnul de după masă, citea, tîndălea prin casă, pînă se apropia ceasul vizitei lui Ilarie. Atunci se umplea de neliniște. Simțea că mai așteaptă ceva de la străin, că, poate, lămuririle cele mai de samă, în legătură cu viața sa, cu frământarea sa din ceasurile de «metafizică», încă nu le-a auzit.

Niciodată nu se gîndise ce-l îndemna pe Ilarie să vină la el, și nici nu încercase să-și explice de ce vizitele lui sînt toate aproape la aceeași oră. Pe el îl înlănțuiau numai destăinuirile străinului.

Simți o adîncă ușurare cînd, a treia zi, spre sară, Ilarie Bogdan se arată din nou. Se stîrnise un vînt de la miazănoapte, și străinul era îmbrăcat într-un pardesiu cafeniu, lung, cu aripi largi, care îl făceau parcă și mai înalt.

— Să am iertare că am lipsit, zise el după ce îi strînse mîna. Am fost împiedecat. Am făcut cunoștință cu un om ciudat. Voia să mă convingă că nu este Dumnezeu, că noi înșine sîntem zei. Un nebun, firește.

— În sanatoriu l-ai întîlnit ? întrebă Vasile privindu-l cercetător, c-un fel de teamă.

— În sanatoriu ? Pentru ce în sanatoriu ? Mi se pare mie că mai mulți nebuni adevărați se plimbă în libertate, decît sînt închiși în ospicii. Nu, vere Vasile ! Era un om cu mare vază, un om de știință. Cel puțin așa se spunea. Și, să mă crezi, am avut de furcă pînă să-l conving că e o mîna de gunoi.

— Cum ?! întrebă mirat Vasile.

Cuvîntul din urmă îl făcu să-și amintească de un sentiment care îl vizitase și pe el, de mult, cînd stătea nepuțincios, cu copila bolnavă în casă.

— O mîna de gunoi ! repetă Ilarie.

— Și l-ai convins ?

— Nu sînt sigur. Dar cuvîntul meu, după două zile de discuție, a fost cel din urmă. El nu mi-a mai răspuns. Părea înfrînt. Dar putea să fie și înfricoșat. Mi se pare că de la o vreme mă socotea nu numai țicnit, ci și primejdios.

El zîmbi trist, își scoase pardesiul, și se lăsă pe un scaun.

— Mai am sirop de zmeură. Atunci nu m-ai aşteptat să-ţi aduc. Nu pofteşti acum ? îl întrebă Vasile, stînd gata să-l servească.

— Nu, mulţănesc. Azi n-a fost cald, nici afară nici în mine însumi. Dar vreau să-ţi povestesc de ziua aceea.

— Discuţia cu omul cel savant ?

— Nu. Din discuţia cu el numai partea din urmă. Dar e tocmai aceea unde m-am oprit rîndul trecut, cînd m-a cuprins durerea aceea de cap. Tu ai dureri de cap ?

— Rareori, dar capul mi-e greu în fiecare sară.

— Eu am dureri de cap îngrozitoare ! Rămîn după ele ca şi cînd aş fi băut leşie. Şi un gust de chinină la rădăcina limbii, pe cerul gurii, de nu mă mai pot scăpa de el.

— Şi n-ai cercat cu aspirină, cu...

— Cu tot ce vrei, îl întrerupse Ilarie. E fără leac. Naşte din urmările fatalităţii. Izvorul durerii e în mine. Şi cînd mă gîndesc că odată nu mai putea izvorî din mine nimic, că am fost o mîină de gunoi.

Vasile Albu se nelinişti din nou auzind cuvîntul acesta.

— Ei, ce e cu gunoiul ? Îl tot pomeneşti, dar nu-î explici.

— E pasul al treilea către înfrîngerea desăvîrşită, fratele meu iubit. I-am spus şi savantului. O să-ţi povestesc şi ție.

El tăcu un timp, îşi duse degetele lungi prin părul încîlcit, îşi răzimă capul în palma stîngă şi începu să povestească potolit.

— Ți-am spus cum căutam un ascunziş, după ce m-am convins că prin nimic nu-i pot ajuta băiatului, cum m-am simţit ca «un burduf în brumă», cum zice Scriptura. Fugeam de oameni şi de lume, simţindu-mă deşert:

de orice putere. Coroana mea de aur căzuse. Înfricat, timid, mă trăgeam în ungherele cele mai dosite, ca să-mi ascund neputința și deznădejdea. Dar nu aveam conștiința deplină a nimicorniciei mele. Zilele cîte le-am trăit în ascunziș nu m-am văzut pe mine, omul cel dinlăuntru, ci numai proiecțiunea lui asupra lucrurilor lumii. De aceea eram timid, mă temeam, și-mi era grozav de silă, de rușine, de oameni. Ca și cînd eu aș fi fost vinovat că am fost golit de puteri ca o bășică din care a ieșit aerul, ca și cînd eu aș purta vina că fatalitatea a căzut asupra mea. Vezi tu, neavînd limpede conștiința nimicorniciei mele, credeam că mai am ceva de apărut. Dar a sosit o zi în care văzui că nu mai am nimic de apărut, că ceea ce ascund nu mai este decît o mîină de gunoi. Frica, tristețea de moarte, neîmpăcatul îndemn de-a mă ascunde, nu erau decît ultimele rămășițe ale părerii, ale închipuirii că eram un zeu detronat : neputința obișnuirii cu realitatea, cu gîndul că nu eram decît o mîină de gunoi. Te-ai gîndit vrodată pentru ce s-au ascuns Adam și Eva în Paradis, după ce au mîncat din pomul cel oprit ?

— De, cred că le era frică de pedeapsa lui Dumnezeu, răspunse Vasile.

— Dacă ar fi fost numai motivul acesta, ei s-ar fi ascuns și după ce Dumnezeu a început să-i cheme pe nume. Căci pedeapsa abia atunci venea. Dar ei s-au ascuns fiindcă au simțit ieșind din ei toată puterea nemuririi. S-au simțit zei detronați, înfrînți. Pierderea aureolei i-a făcut fricoși, neputincioși. Aici e tragedia : nu mai sămăneau cu Dumnezeu. Nu numai animalul rănit caută desişul, ci și cel învins în luptă. Ai văzut cît de umilit, cu gîtul întins, se dă la o parte cocoșul biruit de protiv-

nicul său ? E o mare taină aici : pierderea puterii care te-a încununat te face timid și fricos. Conștiința acestei pierderi te schimbă într-o mînă de gunoi. Eu în anii aceia depărtați cît veacurile, și pe care îi am veșnic înaintea ochilor, în mine, am ajuns la conștiința asta. A venit o zi cînd am văzut limpede, în care mi-am dat sama că oamenii nu sînt zei. Și că dacă nu sînt, rămîn ceea ce pot fi : un fir de nisip, un nimic. Din ziua aceea nu mi-a mai fost nici frică nici rușine, nici nu am mai căutat să m-ascund.

Pe măsură ce vorbea, se înfierbînta, și, în răstimpuri, ochii lui verzi scînteiau. Dar Vasile nu se mai înfrică. Știa că după răstimpuri de agitare, străinul se liniștește din nou. El asculta uimit, reamintindu-și, refăcîndu-și unele din senzațiile lui de mai de mult, din anii de boală ai Anișoarei, deși nu înțelegea tot ceea ce spunea Ilarie.

— Să mă crezi pe mine, dragă frate, cu nimic nu se luptă omul mai strașnic în viață decît cu simțămîntul ce-l năpădește adeseori din adîncurile firii, și care-i spune că el nu e Dumnezeu. Ai citit cartea lui Iov ?

— Nu. N-am citit-o.

— Dar știi cine a fost bătrînul patriarh și ce a suferit ?

— Știu, încă din clasele primare.

— Ei bine, începui Ilarie, niciodată n-am înțales pentru ce l-au scos oamenii din sat și l-au pus să zacă pe o grămadă de gunoi. Știi povestea ? Ei bine ! N-am înțales pînă în ziua aceea înșămnată cînd, ajungînd la conștiința nimicioniciei mele, am văzut că Iov, fiind în-suși o mînă de gunoi, locul lui nu putea fi altul decît acolo unde l-au așăzat oamenii. Fatalitatea, ca tot atîtea trăznete din senin, a căzut pe viața lui : i-a furat turmele,

i-a ucis fiii, i-a umplut trupul cu bube. A ajuns neputincios, ca un «burduf în brumă». N-a putut ajuta nici fiilor, nici turmelor, nici sie însuși. A răcnit, a blăstămat în zadar ceasul în care s-a născut, și cînd s-a convins că nu-i decît o mîină de gunoi, nu s-a mai împotrivit celor ce-l scoteau din cetate și-l duceau pe movila murdară și putredă. Știa că acesta este locul lui. Numai în ziua în care am ajuns la conștiința nimicniciei mele, mi-am dat sama pentru ce, ascunzîndu-mă, caut ungherele întunecate : pentru că în ungherele întunecate sînt aruncate gunoaiele. Și din ziua aceea mă arătai lumii pe toate drumurile, pe toate cărările, bucuros să mă calce în picioare.

Vasile Albu asculta și se gîndea. Trecuse și el prin unele stări sufletești asemănătoare cu cele povestite de Ilarie. Ajunsese și el într-o vreme să se disprețuiască adînc pe sine însuși, să se creadă lucrul cel mai nefolositor din lume.

— Dar nu mă întrebi cum de-am ajuns la conștiința acelei nimicnicii ? Nu ești curios să știi care a fost ziua aceea însămnată ? zise Ilarie privindu-l pieziș.

Într-adevăr, lui Vasile i se păruse că Ilarie lămurise îndeajuns lucrurile.

— Îmi pare că ai povestit, zise el cu sfiala omului care nu înțelege deplin.

— Nu ți-am povestit decît rezultatul. Să vezi cum a fost. Într-o după-amiază ploioasă mă ascunsesem în pivniță, după un butoi. Aveam o slujnică bătrînă, care, dacă nu-și putea afla de lucru prin curte, prin grădină, era cuprinsă de mania deretecatului și a curățitului prin odăi, prin pod, prin pivniță. În ziua aceea se vede că venise rîndul pivniței. O văzui pe lelea Anica coborînd cu

măturoiul. Mătură un răstimp vatra pivniței, apoi se porni cu mătura prin unghere. Când sosi la mine cu mătura, i se păru ei ce i se păru, trase unealta, și, cu un fel de teamă, cu grijă, izbi cu cizma ei umflată. Țipă de groază, apoi, revenindu-și îndată, zise : «Vai de mine, stăpîne ! Credeam că-i un vraf de gunoi». După luni ori după ani, nu știu, mi se făcu atunci întâia oară lumină în minte. Un fulger repede. Mi-am zis : Bătrîna a gîcit ! Sînt o mîină de gunoi ! Dar, nu vreau să mint, nici să te înșăl : lumina în care citii sentința asta nu mi-a venit din izbitura cizmei. Mi-a venit de sus ? Din adîncuri ? Nu știu, dar ceea ce știu e că a fost o revelație. În afară de mine și peste puterile mele. «Ai dreptate, lele Anico, mătură-mă ! La gunoi cu mine ! Acolo mi-e locul», am răspuns eu. Nu știu nici acum pentru ce bătrîna s-a înveselit deodată de cuvintele mele. Dar cîipa aceea a fost mîntuirea mea : puteam să ajung la idei fixe, la ipohondrie, dacă mai rămîneam în starea sufletească de mai înainte. Ca luată cu mîna mi-a pierit toată neîmpăcarea cu gîndul că nu sînt zeu, și toată tristețea de moarte, frica și spaima că mă vedeam ca «un foale în brumă», izvorîta din acea neîmpăcare. Acum știam ce sînt : o mîină de gunoi. Și nu aveam motiv nici să mai blăstăm, nici să mă mai rușinez că nu-mi pot vindeca băiatul. Ce putea face o mîină de gunoi ? Iată ce : să se lase călcată în picioare de oameni.

Ilarie tăcu ostenit, și privirile i se pierdură prin părete, în nemărginit. Liniile feței i se destinseseră, ca și cînd ar simți din nou senzația de atunci. Vasile Albu rămăsese lîngă gîndul lui de mai înainte : «Da, m-am crezut și eu lucrul cel mai nefolositor din lume», își zicea. Dar mai departe nu putea merge. Simți chiar o apăsare pe

creier, cercînd să-l urmărească pe Ilarie în povestirea sa. Nu înțelegea : cum ar fi putut ajunge Ilarie «la idei fixe», după cum spunea ? Sau, poate, bietul om, era ȋc-nit ? Mai este și-acum ? Și iarăși simțea o înfiorare uitîndu-se la barba roșcată, zburlită, a străinului, și amintindu-și cît de tare samănă cu el.

— Mi-am văzut și eu neputința, m-am disprețuit și eu, zise el. Dar n-am dorit să mă calce nime în picioare.

— Da, cred ! începu iarăși Ilarie. Suferința ta a putut fi mare, dar nu era urmarea fatalității care aduce înfrîngerea desăvîrșită. Și să știi de la mine că la înfrîngerea asta nu se ajunge decît prin acest de-al treilea pas : cînd te simți o mînă de gunoi. Tu ai fost cruțat de o durere prea mare, poate fiindcă n-ai fi putut s-o înduri. Sau mai este o explicație : ai fost cruțat fiindcă nu ai fost un zeu arțăgos în viața ta. Nu te-ai prins de piept cu cel mare. Dar, dacă nu ai dorit să te calce nime în picioare, știu că ai judecat în multe lucruri ca și mine, avînd destinul să treci prin suferință mare.

— Ca și tine ? întrebă neliniștit Vasile, presimțind că străinul are dreptate.

— Da, ca și mine ! răspunse Ilarie. Toate sufletele omenești se asemănă ! În mijlocul suferințelor și a neputinței, n-ai simțit niciodată că nu ești vrednic să-ți mai lumineze soarele ?

— Am simțit ! răspunse Vasile.

— N-ai rămas uluit văzînd cum bate vîntul ; cum se descarcă, răpăitoare, ploaia, cum luminează stelele pe cer ?

— Da. Ai dreptate. Mi s-a întîmplat ! În fața oricărei puteri din natură mă simțeam mic detot.

— Mic, e puțin. O mână de gunoi să te fi simțit. Pentru că acesta e adevărul. N-ai început să te miri de pros-
tia și îndrăzneala ta de altădată ? De credința că poți în-
depărta cauzele durerii și ale suferinței ?

— Ba da !

— Și nu te-ai înfruntat pe tine însuși pentru credința
în puterea ta ?

— Așa e !

— Și nu te-ai făcut tot mai mic, tot mai neînsămnat,
pe măsură ce descopereai puteri infinite în jurul tău,
pe când pe tine te aflai mereu săc și deșărt ? Nu te-ai
crezut mai neînsămnat ca toate vietățile, ca toate lucru-
rile lumii ?

— Da. Spui adevărul !

— Ei bine, de-aici e numai un pas pînă la a te simți
o mână de gunoi. Și atunci ai și dorința de-a fi strivit ca
un vierme, de-a fi călcat în picioare ca țărîna. Neființa
în fața ființei se cere strivită. Și, iată ce vreau să-ți spun :
noi oamenii nu ființăm de la noi înșine. Nu ființează
nici lucrurile și legile lumii. Dar acelea, luîndu-și ființa,
rămîn în slujba slugii. Pe când noi, ființînd de la altul,
vrem să înțărăm în rolul stăpînului. Și când te-ai simțit
o mână de gunoi ai simțit că ești o găoace goală, că ai
greșit fundamental voind să fii stăpîn, când și tu ești
numai o slugă. Și poate și din această pricină, a conștiin-
ței greșelii, dorești să fii soupat, să fii călcat în picioare,
să fii măturat ca un gunoi. Neființa prin sine, în fața
ființei prin sine, se cere strivită. Și aceasta e înfrîngerea
desăvîrșită. Dar tot ea este și începutul învierii. Adio,
nu mai rămîn. Gîndește-te la asta ! Trebuie să te gîn-
dești, nu ?

Și Ilarie Bogdan se sculă domol, își îmbracă pardesiul, îi dori lui Vasile Albu noapte bună, și, ușor ca o pisică, se strecură din casă. Afară vîntul de la miazănoapte se întepise. Vasile Albu rămase totuși multă vreme în grădiniță. Se plimba cu capul plecat în piept, greu de gînduri.

VII

SUPREMA TĂRIE

Se împlineau două săptămîni de cînd familia lui Vasile Albu se odihnea în satul acela de munte, cu aer curat și tare, cu izvoare limpezi, două săptămîni de cînd slujbașul rămas singur își făcea, în felul lui «vilegiatura». Scrisorile ce-i soseau de la ai lui erau tot mai pline de soare. Vasile renunță la prînzul lui la birt, pentru a le mai putea trimite o mie de lei, iar el își cumpăra te miri ce, și rămînea acasă. «Las', să nu sufere ei nici o lipsă», își zicea el, mestecînd în silă mîncări reci.

Nu era obișnuit cu ele ; o fiertură pe zi nu-i lipsise, ca acum, de pe vremea cînd era elev de liceu și student. Jumătate în glumă, jumătate în serios, cerca să se convingă : «Vor mai fi ei și alții care, în vilegiaturi adevărate, ospătează ca mine».

Apoi gândurile, simțămintele pe care i le trezea spovedania lui Ilarie Bogdan începuseră să-l țină într-o continuă agitație, așa că nu prea avea vreme să se gândească la condițiile vilegiaturii sale. I se limpeziseră, rînd pe rînd, ascultînd povestirea străinului, senzații, stări sufletești, care rămăseseră nedeslușite din vremea boalei Anișoarei. Înclinarea aceea spre gîndire, care-l ducea la ceasurile lui de «metafizică», îi rămăsese de cînd i se însănațosise copila. Simțea el că îndemnul pornea din rana lui veche, dar se simțea umilit că nu i se cristalizează gândurile, că lumea nouă spre care se îndrepta nu i se deslușea. Își zicea de multe ori : «Înțeleg să mă fi tîmpit durerea în anii cei grei. Dar tot tîmpit să fi rămas și acum, cînd e iarăși soare în casa mea ? Pentru ce nu pot pătrunde ce voiesc, ce mă tulbură, ce mă face să mă cufund într-o lume așa de deosebită de aceea pe care o trăiesc ?»

El, în ceasurile lui de «metafizică», se gîndea la lume, la viață și la tainele ei. Se întreba pentru ce trăim, pentru ce suferim, pentru ce murim. Ba îl neliniștea și problema existenței unei ființe supreme ordonatoare. Gîndurile i se ridicau greoaie din suflet, spărgeau un luminiș în întunec, dar nu arătau nici un drum.

Tot ascultîndu-l pe Ilarie, începu să i se pară că, în fine, gândurile i se mai limpezesc. Presimțea, cel puțin, pentru ce-l neliniștesc, pentru ce-l robesc în fiecare sară, de vreme ce nu aveau nici o legătură cu slujba lui, cu năcazurile lui : «E vorba de lucruri mari. Poate de cele mai însemnate din viață», își zicea el, tot mai pătruns.

Felul cum îi vorbise Ilarie despre nimicnicia omului, îl impresionase deosebit. Și vreo trei zile în șir, cîta

vreme Ilarie nu se mai arătă, se gîndi mereu la vorbele lui.

Cînd, în sfîrșit, străinul veni iar, Vasile Albu îl în-tîmpină cu bucurie. Nu mai simțea în suflet nici o urmă de teamă față de Ilarie.

— Nu mi-am uitat vorba cu care ne-am despărțit mai pe urmă, zise el, după ce-i strînse prietenește mîna. La lucrurile aceste merită să te gîndești, nu-i așa ? Te-ai gîndit asupra lor ?

Glasul lui avea azi o deosebită profunzime, și era mai liniștit ca totdeauna.

— M-am gîndit, răspunse Vasile.

— Și, ce spui ?

— Spun că ai dreptate. Sînt zile cînd ne simțim întreaga noastră neputință.

— Nu era vorba numai de simțire, ci de conștiința că sîntem o mîna de gunoi. Conștiința e totul, și în bucurie și în suferință. Dar iată ce mai trebuie să știi : cînd ai ajuns la înfrîngerea desăvîrșită, cînd nu mai ai de ce să te rușinezi, nici ce ascunde, cînd ți-e tot atît dacă mai exiști sau nu, cînd ai chiar dorința negrăită de-a nu mai ființa, de-a fi călcat în picioare, cînd cred că, — rămas în acea stare sufletească, — nici n-ai mai putea exista, vine deodată ajutorul, de unde nici n-ai crede. Scriptura spune că cel veșnic nu pune la încercare pe om peste puterile lui. Iată un adevăr care nu poate fi răsturnat.

Vasile Albu se gîndi cu bucurie la întîile semne de în-sănătoșire ale Anișoarei. Avea dreptate Ilarie ! Cine știe, poate și el avusese astfel de semne în băiatul lui, în Ionel.

— Ai primit știri de-acasă ? întrebă el.

— Știri de-acasă ? făcu mirat Ilarie. — Apoi înțelegînd deodată gîndul lui Vasile, zise : Nu umblăm pe același drum. Să nu te superi, dar tu ești cu mult în urma mea. Iată, am spus că vine ajutorul cînd ai ajuns la marginile extreme ale vieții. Și vine ! Și el este conștiința că sîntem muritori. Crede-mă pe mine, conștiința aceasta este suprema noastră tărie, fiindcă te ține în viață atunci cînd ai fi dorit să te desființezi, fiindcă te sprijină cînd nu mai ai pe ce te sprijini ; nu numai că te oprește pe marginea prăpastiei, ci te creează din nou.

Vasile nu înțelegea. Uneori îi trecea prin cap gîndul : «Poate că e nevoie de-o suferință cu mult mai mare decît a mea, pentru a mi se ageri și mie gîndul». Ținea capul plecat, fața puțin întoarsă de la Ilarie, pentru ca acesta să nu bage de samă că nu înțelege. Dar Ilarie, fără să se uite la el, îi simțea neliniștea.

— Spus așa, deodată, întregul adevăr, pare greu de priceput, nu-i așa ? Dar crede-mă pe mine : în toate durerile mari, în toate suferințele cumplite, o singură nădejde, o singură tărie îl ține pe om în picioare : conștiința că e muritor, că nu e veșnic. Iată, să-mi spui : Ai avut și tu o mare și îndelungată suferință, uneori ai ajuns pînă la deznădejde, alteori te-ai disprețuit pe tine însuși. Nu mi-ai spus, dar bănuiesc pricina ei. Ai avut și tu un bolnav în familie ?

— Da, răspunse Vasile.

Ilarie văzu că gazda lui mai voi să zică ceva, dar vorba îi rămase în gît.

— De-ajuns, zise el. Nu-mi trebuie să știu mai mult. Dar spune-mi, fratele meu bun, te-ai gîndit vreodată că boala aceea putea ține cît și viața celui infirm ?

— Nu o dată ! De mii de ori !

— Și te puteai împăca cu gândul acesta ?

— Niciodată !

— Și n-a fost o singură clipă în care să te împaci ?
Om cuminte fiind, tu trebuia doar să-ți dai samă că sînt și boale care nu se pot vindeca. Nu te-ai oprit nici odată la posibilitatea asta ?

Vasile Albu oftă din adînc.

— Da. M-am oprit !

— Și, te-ai gândit cum vei putea îndura viața dacă va fi așa ?

— Nu utozeam să mă gîndesc. Era prea groaznic.

— Niciodată nu te-ai gîndit ?

Vasile Albu își lăsă capul în piept, ca și cînd grumajii i s-ar fi frînt. Îi învie deodată în conștiință simțămîntul ce-l zdrobise într-o sară tîrzie de iarnă ; atunci se oprise la întrebarea cum va putea suporta viața, dacă boala nu ar avea leac, și, își aduce acum aminte că-și spusese atunci cu voce tare : « Poate muri și așa. Tot soarta asta o așteaptă, ca și pe mine, ca și pe cei sănătoși. » Și numai așa s-a liniștit.

Își ridică privirile și se uită sfios la Ilarie.

— M-am gîndit, prietene, zise el cu vocea scăzută, dar nu mi-am adus aminte pînă acum. Și tu ai dreptate : numai gîndul că sîntem muritori, că nu vom trăi veșnic, m-a mîngîiat. Spun și eu așa : mîngîiat. O mîngîiere amară !

— Nici nu-i potrivit cuvîntul, răspunse repede Ilarie. Nu e vorba de mîngîiere, ci de tăria supremă. Asta e conștiința că sîntem muritori. Ea ne dă tăria să putem încă trăi, cînd nimic nu ne-ar mai putea ține în viață. Să mă crezi : cei ce-și pun singuri capăt zilelor,

n-au avut conștiința că sînt muritori. Se cred veșnici pe pămînt, și, se înțalege, cine ar putea îndura o veșnicie înfrîngerea desăvîrșită ? Ar fi o povară infinită pentru umerii noștri. Dar cînd știi că întreg sau ciung, cu luminile ochilor întregi sau orb, bolnav sau sănătos, întreg sau o arătare de groază pentru oameni, ajungi în același pămînt ; că anii de fericire ca și cei de grea suferință se isprăvesc, cînd știi că nu-ți vei purta rana sau suferința o veșnicie, atunci poți din nou trăi, cînd nici un alt gînd, nu te-ar mai putea face să te crezi destoinic pentru viață. E adevărat sau nu ?

— Adevărat ! răspunse Vasile Albu, simțind cum îi năvălesc lacrimile din adîncul ființei. Da ! Se frămîntase și el cu gîndurile aceste !

— Să mă crezi, prietene drag, ceea ce-i face pe oameni să suporte în silă, cu greutate, chiar rele mai mici în viață, e o greșală de conștiință. Noi trăim ca și cînd soarta noastră pe pămînt ar fi veșnicia ! Unul se rușinează că i-e nasul puțin cam strîmb, și cearcă prin toate mijloacele să-l îndrepte. Altul e nenorocit fiindcă șchioapătă puțin de un picior. Al treilea pentru un fleac de boală care i-a urîțit figura. Al patrulea e deznădăjduit fiindcă suferă de stomac și nu poate mânca ce i-ar plăcea. Al cincilea n-are ochii destul de vii. Ce pomelnic s-ar putea face ! Înțalegi tu ? Chiar dacă ai ține sama numai de infirmitățile trupesti. Dar dacă ai înșira și pe cele sufletești, pentru care atîta lume se simte nenorocită ! Ei bine ! Toți aceștia sînt nenorociți, crezînd că unul își va purta nasul strîmb, altul piciorul șchiop în veșnicia de pe pămînt ! Da, prietene, aceștia n-au ajuns să cunoască suprema tărie, conștiința că nu

sîntem zei nemuritori, ci praf și cenușă. Căci alta e să te gîndești că șaiszeci de ani vei tîrî după tine un picior olog, și apoi te vei scăpa de el, și alta e să-ți închipui că o veșnicie vei fi condamnat să-l arăți lumii !

— Da, da ! Ai dreptate ! Simțesc tot mai adînc că tu ești un înțălegător al neputințelor noastre, zise Vasile, încălzindu-se de vorbele străinului.

— În familie, în școală, în societate, ne silim să-i educăm pe oameni astfel ca și cînd ar fi să trăiască veșnic pe pămînt. N-ar fi nevoie de nici un îndemn în această direcțiune : instinctul vital e destul de puternic pentru ca, și singur, să ne ducă departe. Trăim cu toții, singurateci și în societate, ca și cînd cei cîțiva zeci de ani de viață de pe pămînt ar fi o eternitate. Și de aceea voim să ne înarmăm, să ne împodobim cu tot ce-i veșnic : frumusețe, sănătate, avere, onoruri, dreptate. Și cînd le pierdem ori nu le putem atinge, ni se pare că nu mai putem trăi. Știi ce spune Scriptura de bogatul care-și spunea : «Suflete, mănîncă, bea și te veselește» ? «În noaptea asta, nebune, îți vor cere sufletul tău !»

— Da, adevăr spune Scriptura ! zise Vasile.

— Și așa, dragă prietene, după ce m-am simțit o mîină de gunoi cu dorința de-a așterne drumurile și de-a fi strivit de oameni, s-a trezit în mine conștiința asta nouă : Că sîntem niște bieți muritori. Un zeu, fiind nemuritor, nu poate trăi cu o rană în piept. Pe cel Atotputernic nu ți-l poți închipui lovit de-o infirmitate. Tot ce e imperfect nu e compatibil cu ființa lui. Fiindcă e veșnic. Dar noi muritorii putem fi și infirmi : e vorba de cîțiva ani. Tot lucrul e un fleac ! Și mi-am

zis : o mîină de gunoi voi fi, dar pentru ce să fiu strivit ? Veşnic nu o să trăiesc, pentru ce să nu rabd pînă îmi bate ceasul ? Nu o fi chiar așa de departe. Și, după ce m-am îmbibat cu această nouă conştiinţă, n-am mai dorit să fiu călcat în picioare. Ştiam că îmi va veni vremea mea. Iată pentru ce-ţi spun că suprema tărie în nenorocire e conştiinţa că nu sîntem veşnici pe pămînt.

Ilarie Bogdan tăcu vreme îndelungată, bătînd cu degetele-i lungi, osoase, un tact rar în masa de brad. Glasul lui era plin de-o tristeţe adîncă.

Vasile Albu se gîndi din nou la marea suferinţă pe care o trăise, pe care o trăia încă şi acum acest om.

— Da, — zise el, după un răstimp de gîndire, — crezi că poate cineva trăi cu conştiinţa aceasta veşnic vie ? Crezi că omenirea ar mai putea munci, ar mai spera, ar mai progresa ? Nu crezi că urmarea ar fi abulia, retragerea în peşteră, în inactivitate, ca în vremile întîiului creştinism ?

— Conştiinţa aceasta nu o pot avea oamenii de rînd, şi nici n-ar fi bine să o aibă. Ea e însă veşnic vie în viaţa marilor înfrînţi, în viaţa celor ce s-au simţit, ca mine, o mîină de gunoi. Eu am numit-o suprema noastră tărie. Dar de această supremă tărie n-are nevoie orînicine, nici nu o simte orînicine, ci numai aceia care, fără ea, nu mai pot exista. Poate să-ţi pară paradoxal, dar gîndul morţii e suprema noastră tărie în viaţă, atunci cînd sentimentul neputinţei noastre e mai puternic, cînd ne-am convins de nimicnicia noastră. Și de acest sentiment oamenii au nevoie nu în împejurări

plăcute sau în dureri ușoare, ci cînd ajung cu sufletul înecat de ape, cum spune Scriptura. E sentimentul care ne dă cel mai mare sprijin cînd puterea noastră de rezistență e mai zdruncinată.

— Mi se pare că ai desăvîrșită dreptate, zise Vasile. Cînd moare cineva, cei înrudiți cu mortul se mîngîie cu gîndul că și ei vor muri.

— Vezi bine ! Conștiința că nu sîntem zei nemuritori, că zilele noastre trec ca iarba cîmpului, că toate îmbătrînesc și se învechesc, că numai El e veșnic același și că numai anii Lui nu se împușinează, — nu-i nevoie s-o avem zilnic vie. E de ajuns să ni se amintească din cînd în cînd, pentru a ști cum să trăim în lume. Dar pentru omul care nu se mai poate despărți de nenorocire, ea e pîinea lui zilnică. Fără ea nu poate trăi, nu poate îndura viața. Și eu, prietene drag, sînt mereu în starea asta, și voi fi cîte zile voi mai avea.

El tăcu și-și puse palma, în care-și răzîmase pînă atunci capul, streășină ochilor.

Vasile Albu voi să-l întrebă dacă boala nu a mai slăbit. Dar își aduse aminte că Ilarie nu putea auzi să se vorbească de ea, și tăcu.

Cînd Ilarie Bogdan își ridică mîna, văzu, pentru în-tîia oară în ochii lui lacrimi.

— Iartă-mă, te rog. Mi-a venit în minte ! Să nu crezi, pentru că-ți vorbesc așa, că eu m-aș considera superior muritorilor de rînd ! O, nu ! Dar am avut vreme destulă, — of, amarnică vreme ! și am și acum, cum voi mai avea și în viitor, — să mă gîndesc la lucrurile astea, și adeseori să și vorbesc despre ele ca și

cum ar fi vorba de niște teorii filosofice. Dar tu știi acum că tot ce-ți spun a scăpărat în simțirea mea atinsă de piatra fatalității. Din păcate, încă n-am ajuns să mă pot călăuzi după gândurile mele. Ochii văd, inima se împotrivește. Vezi tu, vere Vasile, te-ai gândit vreodată ce l-a putut îndemna pe Dumnezeu să-și trimită pe fiul său în lume, să moară pentru oameni ? Dragostea, vei răspunde. Așa spune și Scriptura. Dar care e motivul acestei dragoste ? Sîntem noi, neamul omenesc, vrednici de dragostea lui ? Sîntem niște ființe așa de scumpe, încît să merităm o jertfă ca a lui Hristos ? Privește lumea, privește viața, și vezi ! Multă vreme, n-am înțales nici eu. Acum cred că pricep : sîntem fiii lui. Iar părintele pentru fii n-are numai inimă. Eu cred că el ne-a zidit, e izvorul vieții noastre, tocmai fiindcă ne-a răscumpărat. Astfel de jertfe numai părintele pentru fii poate aduce. Dacă noi, muritori și oameni, sîntem numai inimă și jertfă pentru fiii noștri, cum nu va fi el, părintele ? Ce taină zace în dragostea aceasta de copii ? Este vrun om în lume să mă lămuirească ? Nu cred !

El își zbici din nou lacrămile cu batista.

— Azi te-am plictisit, zise el ridicîndu-se, cu ochii tulburi încă, de lacrimi. Dar te rog să mă ierți. Mi-a venit în minte amarul meu.

Și se grăbi să iasă.

Dar încă din gang, Ilarie începu să plîngă cu hohote. Și, plîngînd, ieși în stradă. Vasile alergă după el să-l oprească pînă se va liniști. Dar străinul se și cufundase în întunec.

VIII

LUMINA RECE

În ziua aceea Ilarie Bogdan veni mai devreme decît de obicei. Vasile Albu de-abia se sculase din somnul lui de «vilegiaturist».

— Iată cum își petrec oamenii de omenie vremea, cînd nu li-i familia acasă, zise Ilarie, și surîse — întîiul surîs pe care i-l vedea Vasile, de cînd venea la el.

— Ce să fac ? răspunse acesta vesel. Nu eram obișnuit să dorm după prînz, dar nu mai știu cum să omor vremea de cînd am rămas singur. Trece grozav de încet. Un om obișnuit cu familia, deîndată ce trec trei-patru zile petrecute în singurătate, se îmbracă într-un fel de aer care miroase a pustiu. Uneori îmi pare că-i un praf fin, care se ridică din lucrurile părăsite, din păreți, din podea. Nu e ușor să trăiești singur, dacă te-ai obișnuit să trăiești în familie.

— Da, știu, zise Ilarie, luîndu-și un scaun. Oamenii mulțămîți nu trăiesc bucuros în singurătate, afară de unele firi născute pentru izolare și pentru gîndire. În singurătate se retrage numai omul nenorocit, acela care îmi samănă mie, care-i în starea mea sufletească. Căci, de bună samă, tu, după tot ce ți-am povestit, mă crezi și pe mine un nenorocit.

«Și nu ești ?» voi să-l întrebe Vasile, dar se răzgîndi ; i se păru că l-ar putea jigni cu întrebarea aceasta, și-și înghiți cuvintele.

Dar Ilarie citi în ochii gazdei întrebarea.

— Nu sînt, începui eu. În înțelesul obișnuit al cuvîntului nu pot spune că acum sînt nefericit. Cu desăvîrșire nefericit m-am simțit cînd căutam ascunzișuri. Dar de cînd m-am simțit o mîină de gunoi, nenorocirea mi-a devenit mai suportabilă. Iar de cînd am simțit suprema noastră tărie, de cînd am conștiința că nu sîntem nemuritori, o îndur și mai ușor. Mai ales că această conștiință nu mi-a venit singură. Ea a fost însoțită de un oaspe plăcut : lumina rece.

— Lumina rece ? întrebă Vasile fără să priceapă.

— Da, prietene, lumina rece. Am mai pomenit o dată în treacăt de ea, începui Ilarie Bogdan răsîmîndu-și capul în mîna stîngă. Nu știu dacă termenul e bine ales. Vreau să spun că nu vine singură conștiința că sîntem muritori pe pămînt. Vine îmbrăcată într-o nouă concepție de viață, ca într-un fel de lumină rece. Cînd mai înainte te simțeai o mîină de gunoi și știai că și acest lucru e muritor, te părăsea orice putere de gîndire, de simțire. La ce bun să mai gîndească o mîină de pămînt, care nu peste mult se va întoarce în pămînt ? Dar lumina cea rece ridică în picioare mîna de pămînt. De unde vine ? Cine o trimite ?

Ilarie tăcu și privi în nemărginire. Ridică brațul drept, făcu un semn neînțeles, apoi continuă :

— Îi spun lumină rece, fiindcă mi-a făcut impresia luminii pe care ne-o trimit noaptea stelele cerului. Tot așa de discret coboară ea în suflet, cum ne mîngîie, cu lumina lor, stelele. Alta e lumina soarelui ; ea pătrunde dintrodată lucrurile lumii, le luminează, le încălzește. Aștrii cerului parcă potolesc numai întunericul. Și totuși, subt un cer înstelat poți vedea atît cît ți-i necesar

pentru a te putea orienta. Lumina stelelor are ceva tainic, misterios. Poate fiindcă vine din depărtări apropiate de infinit ? Sau pentru că e rece ? Nu știu. Dar, scăldat în ea, omul însuși se umple de mister, de taină. Ceva asemănător e și în lumina rece, care însoțește conștiința că sîntem muritori pe pămînt. Inundă discret mîna de gunoi, parcă mai mult o mîngîie decît o luminează. Și din ea nasc ideile, gîndurile cele noi, ca și cînd s-ar cerne pe nesimțite dintr-un semiîntunerice stele mărunte, fluturi jucăuși de zăpadă. Eu, frate dragă, cred că tot din înălțimi imense, și mai depărtate decît acelea din care pleacă razele stelelor, coboară și lumina asta rece. Pentru ce n-aș spune ? Cred că ea pornește din însăși lumina cea veșnică, din cel veșnic neschimbat. Sau, dacă nu vine de sus, ci pornește din noi înșine, ea nu poate fi, în nici o împrejurare, lumina putregaiului pe care o zărești uneori în grămezile de gunoi. Nu naște din firea noastră muritoare, ci din cea nemuritoare, din sufletul pe care îl credeam distrus odată cu senzația că sîntem o mîna de pămînt, și care nu murise, ci se retrăsese, întristat de moarte, între dărîmături. Și dacă lumina cea rece își are izvorul în noi, ea ni-i tot așa de străină ca și cînd ar veni din depărtările nemărginite, din ochiul de luceafăr verde al cerului veșnic, și astfel am dovada că nu e totul sfîrșit pentru noi, cînd nu mai aflăm nici un rost lumii și existenței trecătoare.

Vasile Albu îl urmărea cu greu în destăinuirile aceste. Simțea că ele ascund ceva la care se gîndise și el, care-i trecuse și lui prin suflet, însă nu putea înțelege despre ce vorbește Ilarie. Îi era năcaz că nu spune lucrurile mai lămurit. Îi venea să-l roage să vorbească

mai deslușit, dar se rușina să arate că e greu de cap.

Ilarie tăcu un răstimp, apoi, ca și când ar fi intuit frământarea lui Vasile, zise :

— Îi spun lumină rece, dar poate că nu e cuvântul cel mai potrivit. Iată ce voiesc să spun : Deodată cu conștiința că ești muritor, că nu ești zeu, naște în noi o altă conștiință, trimisă de cineva, născută în noi tot cu ajutorul acelui altcineva, și aceasta ne deschide alte orizonturi. Neasămănat mai largi decât cele avute și prăbușite asupra ta de fatalitate. Avînd această nouă conștiință, această lumină rece, putem vedea în infinit. Înțalegi ?

Cuvintele acestea din urmă, «vedem în infinit», trecură ca un fulger prin mintea lui Vasile Albu. Dar de ce erau pline toate ceasurile lui de «metafizică», dacă nu cu încercări de a vedea în nemărginire, încercări greoaie, neputincioase, pe care adeseori le-a asemănat cu zborul scurt al pasărilor de casă, care vor să imite pe cele sălbatece ? Și nu era adevărat că ele au venit, s-au apropiat de el fără să fie dorite ? Că s-au născut din durerea aceea mare prin care trecuse ? Că se apropiau de el în fiecare sară, cu o putere căreia nu-i putea sta împotrivă ? Și nu erau alte orizonturi acele pe care i le deschideau frînturile acestea de gînd ? Și nu era oare adevărat că lumea în care voiau să-l ducă era așa de deosebită, așa de străină de necazurile lui de toate zilele, de viața pe care trebuia s-o trăiască ?

Vasile Albu se pierdu în aceste întrebări și lămuriri lăuntrice, uitînd de întrebarea lui Ilarie. Își zicea : «Să fie din pricina acelei lumini reci de care vorbește Ilarie ? S-a coborît și în sufletul meu aceea nouă conștiință ? În „metafizica“ mea pătrund razele acelei lumini

reci ? Şi nu văd așa de limpede, nu înțăleg așa de deslușit ca Ilarie, nu pot face progrese în „ceasurile mele de metafizică“ din cauză că în mine a căzut mai puțină din lumina cea rece ? Conștiința cea nouă abia mi se trezește, ori nu mi se poate trezi mai mult ? Să fiu într-adevăr un timpit ?» Şi el se înfierbîntă în sine însuși și uită să-i răspundă lui Ilarie.

— Vorbesc și acum nedeslușit ? zise acesta, cu o voce blîndă ca o mîngîiere.

— Încep să pricep ! răspunse neliniștit Vasile Albu. Vrei să spui de noua putere de gîndire a omului trecut prin suferințe grele. Un îndemn lăuntric care nu-ți mai dă pace și vrea să te facă să vezi lucruri nebănuite pînă atunci.

— Tu vorbești întîi de urmări, și nu de cauza care le naște. Da, ai dreptate, — continuă cu vocea blîndă Ilarie. — Lumina rece, dacă te-a adumbrît odată, poate să se schimbe și în putere și în îndemn. Dar ea există întîi prin sine, se coboară discret ca o rază de luceafăr, și noaptea din tine o schimbă într-un întunec luminat ca de stelele nopții. Se face lumină de-a-juns pentru ca să te poți mișca. Numai pe urmă vine puterea și îndemnul. Întîi simți ca o ceață de pulbere albă. Dar pulberea e din fărîmituri de stele, și fiecare fir, dacă pleci pe urma lui, dacă îți concentrezi atenția asupra lui, se schimbă în stea strălucitoare și aruncă raze pînă în infinit. De aceea am spus eu că în lumina cea rece vezi în infinit.

— Lucrurile acestea nu le pricep, — zise Vasile c-un fel de împotrivire, temîndu-se să nu piardă dîra de lumină ce s-a făcut în capul lui. — Dar știi că eu, de-o bună bucată de vreme, — ce spun ? de trei ani, — sînt

atras în fiecare sară spre gânduri care n-au nici o legătură cu năcazurile mele, cu viața pe care o duc. Și mi se pare că îndemnul acesta e în strînsă legătură și cu ceea ce spune Scriptura despre o altă viață, despre o viață veșnică ! Vezi tu, pînă acum nu mi-a trecut prin minte că s-ar putea stabili o legătură ca asta. Dar de cînd îmi vorbești, simt mereu că trebuie să fie. Orizonturile cele largi de care vorbești tu, vederea aceea în infinit, nu-s tot lucruri care se cuprind și în Scriptură ?

Vasile Albu se încălzise vorbind, și obrazii lui palizi se împurpuraseră.

— Da, prietene ! Lumina cea rece ne deschide vederea spre o altă viață, continuă liniștit Ilarie. În clipa în care îți dai sama despre fatalitatea morții apropiate, vine lumina cea nouă și-ți descoperă o altă viață. Abia ți-ai tras sama că nu vei trăi veșnic pe pămînt, și naște conștiința că nu poți muri, că vei trăi veșnic. Nu e o minune ?

— Da. Gîndul nemuririi îți vine nu știi de unde !

— Sau e numai un gînd, cum zici tu ? Să nu fie o minune ? Să nu fie o realitate conștiința cea nouă ?

Ilarie tăcu, își duse degetele lungi, osoase, prin părul mare, apoi adaose îndată :

— Nu e un gînd. E o realitate. Cînd ai rupt toate punțile cu viața de pe pămînt, cu cea trecătoare, se aruncă punțile cele noi către existența veșnică. Da, e o mare minune ! Cine ne aruncă scara salvatoare ? Tot cel ce ne trimite lumina rece, de-a dreptul din izvor, ori prin mijlocirea sufletului nostru. De aceea-ți spuneam, fratele meu iubit, că eu nu mă pot numi acum nenorocit, în înțălesul obișnuit al cuvîntului. Din par-

tea intelectului aş putea spune chiar că sînt neasămănat mai fericit decît înainte de coborîrea fatalităţii peste familia mea ! Ah ! Doamne ! Vederile în infinit !

El tăcu, şi faţa lui părea luminată de-o putere misterioasă.

— Cu sufletul, cu mintea inundată de lumina cea rece, te concentrezi asupra unui fir din pulberea aceea siderală, şi ea se schimbă în luceafăr, şi prin raza lui gîndirea ta trece pînă dincolo de marginile lumii, se apropie de cel veşnic şi se topeşte în el, cum e absorbită raza lucefărului de dimineaţă nu de ochiul de argint al soarelui, ci numai de aurora pe care o trimite la răsărit. Să te tîrîi pe pămînt, şi gîndu-l să-ţi străbată cerul, iată o minune la care nu m-am putut gîndi cîtă vreme nu s-a coborît peste casa mea aripa neagră a fatalităţii.

Sînt gînduri, zici tu ? Mi-am zis şi eu la început ! Mi-am zis mai mult decît atît ; sînt închipuiri deşarte. Sînt momeli pentru a ne uita propria viaţă ! Sînt plămuirile de agonie ale instinctului vital, pentru a ne putea suporta nenorocirea ! Sînt scîndurile de care se prind cu disperare cei gata să se înece. Toată credinţa în nemurire, mi-am zis, e rodul marilor suferinţe. Dar, fratele meu iubit, să nu bănuieşti că eu am crezut aşa de uşor în minune. Era prea mare, era prea divină, era prea mîngîietoare încît să pot crede dintrodată în realitatea ei.

— Şi acum crezi ? întrebă cu încordare Vasile, care îşi aduse aminte că în frînturile lui de gînduri, în cea-surile de « metafizică », învăţăturile biblice despre viaţa cea veşnică îi dăduseră multă bătaie de cap.

— Da, acum cred cu toată tăria ! răspunse blînd Ilarie. Lumina cea rece nu m-a mai părăsit. Zbuciumul îndoielii vine și trece, a venit și a trecut. Azi nu mai mă clintește din loc. Nu pentru că aș fi eu tare. Dar sînt pătruns și în părticelele cele mai fine ale ființei mele de lumina cea rece, de acea pulbere stelară care se coboară de dincolo de viață și de moarte, de dincolo de marginile lumii.

— Dar atunci pentru ce mai suferi ? întrebă Vasile, simțind cum îl înghimpă gîndul ăsta.

— Sufăr pentru că intelectul nu e tot același lucru cu simțirea. Vederile în infint nu suprimă chinul, nu închid rana inimii. Inima e mai omenească, mai a noastră, decît tot ce avem pe lume. De aceea poate și numesc eu noua conștiință lumină rece. Ea nu încălzește, nu vindecă rana. Cel puțin în starea de evoluție în care mă găsesc eu. Poate să ajung, după alți ani de suferință, ca lumina aceea să mă și încălzească. Să închidă rana din inimă. Da, poate să ajung și mai departe decît sînt azi. Cred că sînt oameni în care lumina cea rece s-a schimbat în soare arzător. Au fost cu sutele de mii. Sfinții ! Nu știu, poate să ajung și eu la soarele meu. Dar, mă întreb de pe acum : Atunci aș mai fi om ? Dacă rana mea s-ar vindeca desăvîrșit, rămînînd nenorocirea, aș mai fi părinte, tată ?

Ochii lui se umplură de lacrimi.

— Și acum, dragul meu prieten, mai am o zi de libertate pe-aici, și pe urmă plec. Mîne o să te mai văd. Cred că nu te superi.

— Nu, prietene Ilarie. O să-ți rămîn îndatorat. Ilarie, luîndu-și pălăria, îl privi întrebător.

— Da, îndatorat. Mi-ai ajutat să mă lămuresc cu mine însumi.

— De ! Se vede că ți-a fost scris să ai și tu un folos din «vilegiatura» ta !

Zîmbiră amîndoi, strîngîndu-și mîna. Apoi străinul se strecură ușor pe ușă.

IX

MARELE MOTIV

Vasile Albu isprăvi scrisoarea pe care trebuia să o trimită imediat familiei, în satul acela de munte. Nevastă-sa, îndată ce primise mia de lei, pe care le-o trimisese peste banii de cheltuială, dinainte hotărîți, făcuse repede o socoteală și aflate că lui Vasile nu i-au mai rămas decît două-trei sute de lei în buzunar. Și era de-abia la mijlocul lunii. «Știu că nu te-ai apucat să furi, iar ca să-ți tragi de la gură pentru noi, nu putem suferi. Pe de altă parte, ne-ai lăsat bani destui. Tu știi că nu ți-am cerut, nici eu nici copiii, să faci lucruri peste puterile tale.»

Așa-l înfrunta nevastă-sa într-o scrisoare lungă, în care îi arăta și cît e de binefăcător aerul acela de munte. Dar, cu toată dojana, jertfa asta se vede că o impresio-

nase adînc : şi cuvintele epistolei aveau o duioşie pe care n-o mai descoperise Vasile în scrisorile nevastă-si de cînd erau logodiţi. Sfîrşea epistola ameninţîndu-l că dacă nu-i explică de unde are o mie de lei de aruncat, o să-i retrimită cu poştă.

Iată ce trebuia să împiedice Vasile Albu, şi pentru ce trebuia să trimită scrisoarea neîntîrziat. El îi înşirase nevastei o poveste întreagă, arătîndu-i cum trei prieteni, care se împrumutaseră de la el cu ţîrîita vreme de vreo jumătate de an, s-au găsit chiar acum să-i înapoieze banii. El nu i-a spus niciodată de aceste mici servicii pe care le făcea prietenilor mai năcăjiţi decît el, ştiind bine că nu s-ar fi putut dezvinovăţi în faţa ei, cînd nici lor nu le ajungeau banii de la o lună la alta. «Dar tu mă ştii că am inimă miloasă. Nu pot refuza cînd văd suferinţa.»

Acestea şi alte asemenea poveşti îi înşiră în cele patru pagini ale scrisorii, arătîndu-i şi că el nu duce lipsă de nimic, că se simte foarte bine, deşi i-e tare dor de ei toţi, şi casa e pustie.

Vasile Albu nu minţea ; deşi nu mai avea în buzunar, după cum bine făcuse nevastă-sa socoteala, decît vreo două-trei sute de lei, el era fericit la gîndul că familia lui nu va duce lipsă de nimic.

Apoi, de cînd Ilarie începuse să-i ridice ceaţa de pe gîndurile lui din ceasurile de «metafizică», se simţea într-adevăr mulţumit şi liniştit. Greutatea aceea care-i apăsă creierul în fiecare sară, de-o vreme nu o mai simţea. El ştia acum, cînd se desluşeau ce sînt, ce voiesc gîndurile lui. Le înţelegea ca un început poruncit de adîncurile din el, ca începutul unei temeinice orientări în lume şi viaţă.

El nu simțise niciodată nevoia unei concepții asupra lumii și vieții, cum, în tinerețe, nu înțelese nimic din «metafizica» învățată la universitate. Nu avea nici aplicații, nici vreme ca să se lase pradă gândurilor fără legătură cu greutatea vieții, la care se înjugase de tânăr și trăgea cu gîtul întins.

Dar după suferința aceea, sufletul lui simțise nevoia unei orientări, și el se-ndemna în toată sara să o găsească. Ascultîndu-l pe Ilarie vorbind de lumina cea rece prin care se poate vedea în infinit, el și-a înțeles năzuința de a-și construi o concepție asupra lumii și vieții, asupra tainei de dincolo de moarte.

Și cît ce pricepu acest adevăr, gândurile lui se înzdrăveniră : pentru el acum era limpede că trebuie să mai existe o viață, fără suferință, fără durere, nici întristare. I se părea că lucrul acesta «se cuvine», e «cu dreptate», mai ales pentru el și alții ca el care au trecut prin grele încercări. Da, de-acum înainte n-are să se mai teamă de ceasurile lui de «metafizică». Cine știe, poate că ele nici nu se vor mai întoarce ! Și de vor reveni, repede le va umplea cu gîndul altei existențe, și ele nu-l vor mai tortura.

Își luă pălăria și porni să ducă scrisoarea care nu suferea întârziere. Dar în prag se izbi de Ilarie Bogdan.

Vasile Albu se dădu un pas înapoi și se uită cu mirare și neplăcere la străin. Nu-l recunoscuse. Ilarie își răsese barba roșcată, încîlcită, și mustața, și apleca spre Vasile o față lungă și uscată, cu nasul și cu bărbia ascuțite, cu umerii obrazilor împungînd prin piele.

— Nu mă recunoști ? întrebă Ilarie cu o bucurie ciudată în privirile verzi. Serios, sînt greu de recunoscut ?

După glas, Vasile îl recunoscuse numaidecât. Apoi îl privi din creștet pînă-n tălpi, și se încredință că era într-adevăr oaspele lui. Dar ce schimbare ! Pentru un fleac de barbă încîlcită ! Părea că-i un voiajor englez.

— Dar ce-ai pățit ? întrebă gazda, revenindu-și în fire.

— Chiar nimic ! Dar n-o mai puteam suferi. Iată, acum sînt cu mult mai liniștit, zise Ilarie. A, te grăbești ! O scrisoare ? Da, înțăleg ! Și eu sînt grăbit ! Am venit mai mult pentru a-mi lua rămas bun. Dar scrisorile din cutii nu se mai ridică pînă la șase jumătate. Știi, întîiul tren e la șapte. Acum sînt patru fix. Deci, putem sta puțin de vorbă.

Vasile se gîndi și-și dădu sama că străinul are dreptate. Întîiul tren pleca din gară la șapte.

Se așezară pe divanul deșelat, și multă vreme tăcură. Lui Vasile nu-i ieșea din cap cum de poate schimba pe un om un asemenea fleac. Să te razi de barbă și de mustați și să nu te mai cunoască nimeni !

— Uite ce este, vere Vasile, începu întru tîrziu Ilarie. Am tot voit să te întreb : Care crezi tu că e marele motiv ce răstoarnă viața, dar în aceeași vreme poate crea alta, ori pe cea dintîi poate s-o facă mai nobilă, mai umană ?

Luat în grabă, Vasile nu-l înțelese și nu știu ce să-i răspundă.

— Iată ce vreau să spun ! În viață, în cărți, în operele de artă, în conversațiile particulare, în frămîntările sociale, întîlnești ca mari motive dragostea, ambiția, averea, egalitatea, dreptatea socială. Sînt oameni, sînt artiști care caută cu lumînarea motive noi, și încearcă să demonstreze rolul lor adînc în viața omenească,

în faptele omului. Care crezi tu că e motivul cel mai important, care determină viața și felul vieții, și care, deci, ar merita să figureze mereu în preocupările societății, ca și a creatorilor de artă ?

— Toate cele înșirate de tine întră adânc în determinarea vieții omenеști, răspunse Vasile.

— Da, întră.

— Și chiar răstoarnă viața.

— Uneori o răstoarnă. Atîrnă de om, de sufletul în care se reflectează. Dar nu sînt ele marele motiv.

— Și, după credința ta, care e motivul acesta ?

— Moartea ! Da ! Nu te mira ! Moartea este întîiul. Și al doilea, care izvorăște și duce la cel dintîi, și deci se poate confunda cu primul, este suferința. De aceea, după convingerea mea, în fața morții, omul, și cel mai slab înzestrat, nu poate avea altă atitudine decît o resemnare mută. Numai în fața morților, înaintea morții ne descoperim. Moartea singură răscolește viața. Ea și ceea ce izvorăște și ceea ce duce la ea, suferința.

— Poate că ai dreptate ! zise Vasile. Cel puțin vreme de-un ceas, de două, de-o zi, orice viață e răscolită în fața trupului înghețat. Și cel mai vesel și mai fericit om se cutremură în fața tainei de nepătruns.

— Așa e ! Și tocmai fiindcă aici nu-ncapе nici o excepție, cred eu că marele motiv ar trebui să între ca un ferment de noblețe, de umanitate, în viața noastră, în întocmirile sociale, în artă, în preocupările zilnice.

— Nu înțăleg, șopti Vasile, simțind un fior de frig și privind cu teamă pe străin.

— Ce nu înțălegi ? Cum poate fi exploatat marele motiv al morții în întocmirile sociale ? Dar cum se exploatează ideea de egalitate și frățietate ? Și aceste

sînt motive care nici nu se razimă pe un adevăr absolut. Oamenii nu se nasc egali, dar mor egali, și mor cu o certitudine cum nu găsești alta în lume. Nu crezi că am pricepe mai repede esența adevărului, că ne-am apropia mult mai ușor, mai lesne, de realizarea conceptului de umanitate, dacă am pleca în toate judecățile noastre de la ideea morții, dacă acest mare motiv ne-ar dirija actele sociale ?

— Dar e absurd ! spuse cu groază Vasile. Ar trebui ca orice om să se fi găsit cel puțin o dată în fața morții, ca marele motiv, cum îi zici tu, să-i fi răvășit viața.

— Nu. Nici absurd nu e, nici imposibil. — Ilarie clipi din ochii verzi și rămase un răstimp în tăcere. — Poate-ar fi nevoie numai de-o educație specială. Dar și fără o educație specială se poate realiza ideea mea. Poate un singur lucru ar trebui : ca orice om viu să vadă un cadavru, și să rămînă un ceas lîngă el.

Vasile se neliniști mai mult. Își zise : «Ce gînduri ciudate îi trec astăzi prin cap lui Ilarie !»

— Da ! Un ceas cu adevărul absolut în față ! Dar nu-i numaidecît nevoie de primul mare motiv. E de ajuns numai al doilea : Lumea să se obișnuiască a se opri în fața suferinței ! Să se descopere înaintea ei, să-i deschidă porțile îndurării, ale mîlei, ale ajutorului frățesc, care pleacă din sufletul mișcat. Închipuie-ți, vere Vasile, de mii de ani omenirea caută mereu motive și mijloace prin care să-și sporească noblețea, umanitatea. De mii de ani creatorii caută motive care să miște pe oameni, să le înnobileze sentimentele, făcîndu-i mai sinceri, mai buni, mai drepți. Și iscodesc de obicei motive și mijloace care-i delectează pe oameni, îi umple și mai mult

de ei înșiși, îi fac mai răi, mai corupți, mai nedrepti. Numai exemplarele alese ale omenirii se lasă influențate de ceea ce-i nobil și grandios într-o creație. Restul caută amănuntul, și adeseori purică printre rînduri. Dar impregnîndu-le conștiința cu principiul suferinței, nimeni n-ar mai putea înțălege greșit, pentru că orice viață poate fi răvășită de el.

— Vorbești și clar și întunecat ! Nu te mai înțăleg, zise Vasile cu un fel de nemulțumire.

— Nu mai am mult de rămas aici ! Să-ți vorbesc limpede ! Iată, vere Vasile, eu cred că o singură propagandă trebuie să domine viața noastră : propaganda milei față de cei nenorociți, de cei bolnavi, de cei în grea suferință. Mai mult decît lupta pentru dreptate, pentru egalitate, pentru cultură, pentru frumos ; mai mult va înșămna în drumul pentru creșterea umanității din noi ofensiva milei, a îndurării celei frățești. Un singur rău există în viață : suferința. Și suferința reală are o singură cauză : boala, mai ales boala îndelungată ! Deci întîi și-ntîi trebuie deschisă lupta pentru sănătate, pentru prevenirea și combaterea, pentru alinarea suferințelor. Iată marele motiv, ca și al morții, mila, care ne poate ajuta să progresăm în sensul desăvîrșirii umanității, mai mult decît toate celelalte. Ți-aduci aminte că eu ți-am vorbit cu dragoste despre spitale, despre clinici și sanatorii ?

— Da !

— Cu același sentiment mă apropiu de orice om pe care-l văd că alină suferința aproapelui său. Noi ne descoperim înaintea frumuseții, a luptătorilor pentru dreptate, a bogăției, a măririlor lumesti ! De mii de ani ne descoperim, și tot n-am ieșit încă din stadiul ferocității

animale. Dar nu ne-am descoperit înaintea suferinței ! În loc să o căutăm și să o alinăm, o înconjurăm ca pe un lucru inestetic. Și cred că-ți spun un adevăr incontestabil și permanent : pînă cînd nu vom ști să ne descoperim și să îngenunchiem înaintea morții și a suferinței, umanitarismul nostru va rămînea un cuvînt deșert. Căci nu motivele și problemele puse și dezlegate de intelect vor mîntui omenirea, ci sentimentele inimii, și din ele cel mai generos : mila în fața suferinței. Eu, dacă ar fi să cîrmuiesc popoarele, le-aș învăța să se închine acestui altar al umanitarismului : milei față de cei în suferință ! Mila dragostei de frate ! Și acum, un cuvînt de despărțire. Nu ți-ai adus nici pînă azi aminte cine sînt ?

Vasile se tulbură adînc. De mult se obișnuise cu prezența străinului, și nu se mai gîndise la asta.

— Văd că nu știi nici acum cine sînt. Bine. Deși ți-s rudenie... Dar, ca pedeapsă, n-am să te lămuresc ! Bate-ți singur capul !

El îi strînse mîna de plecare. Zîmbea cu bunătate.

— Ieșim împreună ! zise Vasile. Știi că mă grăbesc și eu.

— Nu, te rog ! Cinci minute să-mi dai răgaz, după ce voi ieși eu.

Străinul dispăru pe ușă. Vasile, contrariat de rugămintea străinului, se uită la ceas. Cînd se împliniră cinci minute, porni să pună scrisoarea la cutie. În stradă nu-l mai văzu pe Ilarie.

În aceeași zi, spre sară, Vasile Albu primi două vizite scurte. Întîiul vizitator fu un gardian de la sanatoriu de boale nervoase din localitate. El se informă despre

un pacient, care, de-o vreme încoace, ieșea regulat după-amiezile, dar care de două zile nu s-a mai înapoiat. După descrierea amănunțită, trebuia să fie Ilarie. Gardianul spuse c-a venit îndrumat de niște copii, care ziceau că ar fi văzut, zile de-a rîndul, pe un bărbos, întrînd la Vasile.

Vasile Albu îi mărturisi că a fost pe la el, dar, nu înțelegea nici el de ce, nu-i spuse că acum omul se poartă ras.

După un ceas primi o altă vizită : o femeie bătrînă, o rudenie depărtată, pe care n-o mai văzuse de vreo cincisprezece ani, dar pe care o recunoscuseră numaidecît. Ea îl întrebă de vărul lui de-al treilea, de Ilarie Bogdan. Și îl descrie așa cum îl știa Vasile pe Ilarie. Dar nici din descrierea bătrinei nu-și aducea aminte să-i fi fost rubedenie.

— Dar, pentru Dumnezeu ! cum să nu-ți aduci aminte de Lică ?

— Oh ! Doamne ! Lică era ! exclamă Vasile, luminat de numele ăsta ca de un fulger !

Și-i spuse tot ce știa despre el. Dar, ciudat, nu-i pomeni nici ei că-și răsese barba și mustățile.

— Nu e de mirare că nu l-ai mai cunoscut. Când v-ați despărțit, erați de zece ani, zise bătrîna suspinînd. Și-i povesti nenorocirea lui Ilarie.

— Și... ce boală are copilul ? întrebă cu greu Vasile. Bătrîna privi în jur să n-o audă cineva și-i spuse în taină :

— S-a ales cu ea de cînd era să se înece ! Tată-său umblă și acum ca nebun din oraș în oraș. Crede că aici va descoperi un doctor care să-i știe leacul ! Dar, e fără leac !

Și bătrîna își duse o batistă mohorîță la ochi.

Abia acum îi spuse Vasile că Ilarie, de două zile, și-a ras barba și mustățile. Și, cu bătrîna alături, porniră să-l caute.

În aceeași vreme îl căuta și gardianul de la sanatoriul de boale nervoase...

SLAB DE ÎNGER

De opt ani Gligor Șerb e șef de serviciu la primărie. S-au schimbat guvernele ; s-au perindat primarii deosebitelor partide politice ; a crescut sau a fost redus numărul funcționarilor, — după nevoile bugetare, dar mai ales după interesele partidelor politice de la putere ; au venit trei anchete pe capul slujbașilor în cei opt ani, — dar Gligor Șerb a rămas neclintit la locul lui : n-a fost nici înlocuit, dar nici înaintat.

Cine l-a văzut la masa lui de lucru, îngropat între acte și protocoale, cu spinarea încovoiată, îngustă de două șchioape, cu mîneări de ștofă neagră trase peste haina veche și lustruită verziu, citind hîrtoagele din dosarele prăfuite, făcîndu-și la rezeală, cu o mîină sigură,

notițe, subliniind cu creioane albastre și roșii, scriind cu o repeziciune uimitoare pe coala de hîrtie, aprinzînd țigară de la țigară, pe care le potrivește din sucit că din mașină, și le înțepenește la repezeală în țigaretă de lemn de cireș, arsă la capăt și înnegrită, — recunoaște cu ușurință tipul slujbașului de carieră.

Cînd în turnul gotic din piață bat ceasurile opt dimineața, Gligor Șerb deschide ușa biroului său. De opt ani iscălește întotdeauna cel dintîi în condica de prezență. Copiii din clasele primare și elevii de liceu, care locuiesc în ulița dosnică și întortochiată unde-și are Șerb cvartirul de rechiziție, cînd îi văd silueta arcuită, de om prea slab și prea înalt, sau îi zăresc, la o cotitură, barba neagră, stufoasă și mare ca de popă, — o taie la fugă, de groază să nu întîrzie de la școală.

În birou, Gligor Șerb nu pierde o clipă : își trage mînele de doliu, aprinde țigara, potrivește bine, întorcînd-o totdeauna pe partea cealaltă pernița de piele de pe scaunul de lucru, și așezîndu-se, continuă scrisul de unde-l părăsise, chiar dacă nu ajunsese la punct ori virgulă, fără să mai citească fraza începută.

Cine l-a văzut în biroul lui, continuîndu-și scrisul, sublinierile, răsfoirea actelor și a notițelor, în vreme ce un subaltern îi raportează ori un superior îi vorbește cerîndu-i informații, și-l aude dînd, la sfîrșit, ordine sau lămuriri scurte, precise, care nu se pot răstălmăci, înțelege cu ușurință că Gligor Șerb nu e un funcționar oarecare de carieră, ci unul din cei mai experimentați, plin de simțămîntul răspunderii.

Cunoscuții lui au deci bune temeieri să nu se mire că Gligor Șerb a rămas opt ani neclinit la locul lui, cu toate schimbările guvernelor și ale primarilor, și cu

toată asprimea anchetelor puse la cale de politicieni.

Cu prilejul ultimei anchete, făcută de un inspector administrativ de la «centru», vestit pentru strictețea cercetărilor, — un nume de groază pentru mulți slujbași, ba chiar și pentru primari și prefecți, — s-a zvonit în oraș că, într-o anume chestiune, pusă subț anchetă, ar fi amestecat și... «Ceasornicul Primăriei», cum îi spun mulți, în batjocoră, lui Gligor Șerb. Drept e că zvonul fusese subțire ca o ață, — nu se știa de unde a pornit, — și puțini se agătară de el. Dar acești puțini, oameni răutăcioși și leneși, care aveau toată ziua vreme pentru trăn-căneală, erau foarte pesimiști.

— Și un sfânt, și tot mai greșește uneori.

— Ar fi întristător ! Slujbașul model ? ! Atunci, în cine să mai crezi ?

— Dar stați, domnilor ! Nu e vorbă din bătrâni că mielul blînd sugă la două oi ? Pentru ce nu am admite că acurateța cu care-și face slujba ar fi ipocrizie ?

— Adevărat ! Se-ntîmplă ! Sînt oameni care rabdă o viață, pînă întră în încrederea tuturor. Și apoi, la cea dintîi ocazie bună, cînd se prezintă o afacere rentabilă, întră-n brînză ! Și aceștia sînt cei mai primejdioși. Cunosc formele și greu îi prinzi cu ocaua mică.

— Puteți fi liniștiți. Dacă Gligor Șerb e amestecat, îl înhață ! Nu știți cine anchetează ? Țsta parcă are Roentgen. Ce-i rămîne ascuns ?

— Vorba e : îl bănuiește ori ba ? Și-a pus ochii pe el ?

— Pentru ce nu ? Cine-i sfînt în ziua de azi ? Cine umblă la stup și nu gustă din miere ? Și, apoi, drept să vă spun : nu-mi place cum sfidează Gligor Șerb ! El pare că vrea să fie o protestare vie în mijlocul socie-

tății de azi. Trebuie să fie sau un arogant, sau un tâmpit. Mă rog ! Ce-l îndreptățește pe el să fie mai cinstit ca alții ?

— Eu cred mai degrabă că-i un tâmpit ! Arogant, cum ar fi ? Cu salariul lui și cu cinci copii ! Dar e prost să-l legi la gard ! Nu știe și nici nu cutează să între în caș-caval, ca atîția alții din jurul lui. Știu că trăiește ca vai de el. Dacă e adevărat ce se zvonește, se pare că prostia lui a fost biruită de mizerie.

Așa, și altfel încă, trîncăniră vreo cîteva zile cetățenii care n-aveau nimic de lucru și pe care îi rodea, tot mai adînc, pesimismul, cînd se gîndeau la viitorul țării.

Dar în ziua a cincea ancheta era terminată. Gligor Șerb nici nu fusese atins. Inspectorul administrativ îl citase de două ori ca să-i deie niște informații asupra unor hîrtii încîlcite care priveau alte servicii ale primăriei. Din dosarele lui Șerb nici unul nu fu desfăcut. Se pare că zvonul pornise din însuși faptul citării.

Pîna la Gligor Șerb nici nu ajunsese zvonul. El își vedea liniștit de slujbă ca și mai înainte. Nevastă-sa aflase ceva — îi șoptise cea mai bună prietenă, care, însă, nu credea în ruptul capului, și o asigura că e vorba de-o infamie.

Doamna Șerb se neliniști ca orice mamă de familie care are cinci copii de crescut și un singur izvor de venit, — și acela subțirel. Nu se gîndea că bărbatul ei ar putea fi vinovat, dar se temea de oamenii răi : poate alții de la primărie să-l fi încurcat, fără ca el să bănuiască ceva. Și într-o sară îi dădu, pe departe, să înțeleagă ce se zvonește prin oraș.

— Nu fac politică ! răspunse scurt bărbatul, după ce o ascultă liniștit pîna la sfîrșit.

— Dar cum, frate, asta e politică ?! întrebă nevasta mirată.

— Desigur că e politică ! Nu mă amestec eu în tărite ! Lasă-i să latre, că altă treabă n-au. Vor zbura alții ; eu rămân la locul meu.

Era adevărat că Gligor Șerb nu făcea politică, deși partidele-l vînaseră, ba, adeseori, cu prilejul alegerilor, cei de la putere îl strîngeau cu ușa. Dar a rezistat cu încăpăținare. Scriind la biroul lui, își întorcea pe un sfert barba către umărul drept, și-i spunea celui ce stăruia :

— Nu vezi că am de lucru ? Asta-i politica mea.

Și niciodată nu s-a dus la vot.

La început superiorii îi făcură scene. Cum se poate să fie cimeva așa de indiferent pentru viața publică ? Nu e obligator dreptul de vot ? Dar datoria față de stăpînire ?

— Nu-mi las lucrul meu pentru politică, era răspunsul său. Facă alții, sînt destui !

Și, de la o vreme, nimeni nu mai încercă să-l înscrie în vreun partid ori să-l ducă la vot.

Dar liniștea aceasta nu o cîștigă decît cu multă voință și încăpăținare. Agenții politici, ba chiar și superiorii, făcură ani de-a rîndul intervenții și pe lîngă nevastă-sa. Îi făcură promisiuni. I se va vota lui Șerb o remunerație extraordinară de la primărie pentru munca lui intensă și conștiincioasă ; va fi avansat, îi vor spori salariul, și multe altele.

Femeia stăruî însă în zadar, și făgăduielile celor mari nu reușiră decît să-i strepezească dinții și să-i alunge liniștea sufletească pe luni de zile. Cîte planuri pentru viitor nu-și făcea doamna Șerb, după ce se depărtau agen-

ții electorali, sau chiar superiorii ! Năzuia la o locuință din trei camere și o bucătărie ! Dorea mobilă nouă în salonaș ; își vedea copilașii cu haine noi, pe ea cu o păreche de pantofi gri, pe Gligor c-un palton de iarnă nou...

Dar «Ceasornicul Primăriei» bătea același răspuns :
— Nu fac politică, Marino !

Și ea, dezamăgită, îi trăgea o morală : «Om slăbănog ! Om slab de înger ! Așa te știu de când te cunosc ! Da' de ce să nu faci, mă rog, politică ? Toată lumea face ! Și toată lumea s-alege cu ceva ! Numai tu, numai noi rămânem pe loc, ba chiar dăm îndărăt în fiecare an, pe cît ne cresc copiii ! De ce să nu faci politică ? E o rușine ? Mulțămită lui Dumnezeu, oameni mai dihai ca tine fac ! Advocați, doctori, ingineri, protopopi. Ești tu mai mult ca alții să-ți permiți a te izola de toată lumea ? Știu eu care-i buba : n-ai curaj, asta e ! Ești slab de înger !»

Dumneaei se înfierbînta și-i trăgea înainte cu săpu-neala... Dar numai în gînd : În vorbe nu se răsufila, ba chiar trecea în altă odaie, să nu-i vadă Gligor nici privirile schimbate. Nu se temea de el, n-ar fi atins-o nici cu vîrfurile degetului. Dar nu o lăsa inima să-l supere. Avea un fel de respect pentru bărbatul ei, și o milă adîncă văzîndu-l așa de înalt, de slab, cu bărboiul de popă, cu ochii mereu posomorîți, cu fața tristă.

Simțea dînsa că pe Gligor îl roade de mult un vierme ascuns. Era o boală nemărturisită ? Era nemulțumit de viață ? Mai ales de vreo șase ani, cine l-a văzut, nu rîzînd, dar zîmbind ? Ea, știa că nu ! Și cum să-l superi pe un om care nu-ți zice nici «dă-te-ncolo», chiar cînd ar avea de ce ? S-a năcăjit el vreodată cînd, fix la două și un sfert, venea de la slujbă și prînzul nu era gata ?

Și nu era ca ceilalți funcționari : nu ronțăia înainte de masă, deasupra protocoalelor, nici un corn, nu se oprea, după slujbă, prin bodegi : venea ață acasă.

De multe ori doamna Șerb, amărîtă și încurcată de copiii mărunței, întîrzia cu prînzul ori cina. Încercînd să se dezvinovățească, Gligor îi tăia vorba :

— Dar' las', soro, că înțăleg eu. Parcă n-am ochi să văd ? Mă mir cum mai răzbești cu toate !

Pe un astfel de bărbat cum să-l cerți ? Și, apoi, sfiala aceea pe care o simțise totdeauna față de bărbat...

Fată, trebuiră să stăruie mulțisor părinții pînă se în-voi să se mărite cu Gligor.

— Dar', mamă ! poate să-mi fie tată !

— E mai bun bărbatul mai tomnatec ; ascultă-mă pe mine : e mai cuminte și mai învățat cu greutățile vieții.

Gligor Șerb, mire, purta barbă aproape tot așa de mare ca și acum. Era liniștit și tăcut, iar cînd spunea o vorbă, vorbea cuminte.

Care a fost mirarea Marinei cînd, la vreo doi ani după cununie, a dat întîmplător peste actul de naștere al bărbatului său ! Era numai cu patru ani mai bătrîn decît ea. Cine-ar fi gîndit ! Cînd îi spuse noutatea mame-si, aceea făcu ochii mari și se jură pe cele sfinte că nu crede, pînă nu-i vede cartea de botez.

Și Marina a fost silită să i-o arate... Și, nu știu cum, tinerei neveste îi păru că mamă-sa nu se bucură de descoperirea asta.

Se pare că sfiala față de bărbat din această descoperire îi începuse. I se părea un om deosebit de alții : așa de tînăr și arătînd așa de trecut ! Cine știe ce gînduri mari îl bat ! Poate bărbatul ei e din ceata filosofilor, ori a

marilor bărbați de știință. Poate e un artist care se mistuie în chinurile descoperirii de sine însuși.

Marina a așteptat ani în șir ca Gligor să izbucnească în ceva neobișnuit : o vorbă mare, un articol într-o revistă, o poezie, poate un tablou care să-l facă deodată celebru.

Dar anii trecură și nimic deosebit nu izbucni din Gligor Șerb. Sfiala femeii, totuși, nu se topi ; nădăjduia încă, deși începu să și-l explice pe Gligor și în altfel : E un om slab de înger, de aceea-i trece viața atît de uniform. Și poate conștiința asta, își spunea dumneaei, îl face și pe Gligor așa de neajutorat, așa de trist, veșnic căzut parcă în gânduri adînci. Simțea, însă, că ceva doșpește în el. Poate boala ? poate gîndul mare ? poate numai nemulțumirea vieții ? — nu știa, dar nădăjduia încă.

În ceasuri grele, cînd îi făcea morală — în gînd, în zbuciumul ei sufletesc, — e de crezut că Marina ar fi izbucnit uneori și în cuvînte, dacă Gligor n-ar fi fost atît de înalt, de palid și de bărbos. A avut în viața casnică ceasuri atît de grele, — din pricina sărăciei și a copiilor, — încît, cu siguranță, dacă Gligor ar fi fost de statură mijlocie, femeia nu numai l-ar fi ocărit, ci, uneori, s-ar fi și repezit asupra lui. Că din naștere doamna Marina era cam firetică. Dar cînd îl vedea cîtu-i lunganul, cît de ascunsă-i parcă viața lui întreagă de barba cea mare, simțămîntul de sfială biruia, mai ales că acesta fusese simțămîntul fundamental care o apropiase, în fetie, de Gligor Șerb.

Hei ! Dacă ar fi salariul numai îndoit, și copilașii mai puțini, nu l-ar dojeni ea nici în sineși ! Că urît nu era

Gligor Șerb, bețiv și cărțaș nici atît, iar la alte femei nu se uita în veci !

De mult, în tinerețe, pe cînd Gligor era un mic slujbaş la o judecătorie de ocol, cîteva prietene ale nevastei începură să-i șoptească la ureche : ba că doamna cutare și-a pus ochii pe el, din pricină că-i păruse «exotic», ba că alta i-ar fi și trimis un bilețel.

Marina, atunci, se neliniștise. Făcuse cercetări, spionase pașii bărbatului, făcea aluzii în convorbirea cu el : nimic. Pașii lui nu-l duceau decît la birou și acasă, vorbele cu tîlc nu deșteptaseră nici o tresărire, păreau mazăre-n părete, iar din alte izvoare femeia nu mai auzi nimic.

Atunci, îndrăvenită, îndrăzni să-i spună ce se vorbea pe socoteala lui.

— Da' ce, sînt nebun să mă bag în politică ? răspunse dumnealui sever.

Da ! din partea geloziei putea trăi doamna Marina fericită o sută de ani, și tot tînără ! Domnul Gligor Șerb se uita pe deasupra femeilor, împungaci, cînd le întîlnea în drum. Poate-l silea și conștiința acelei înfățișări exotice, ori nepăsarea lui totală față de femeile străine, înfundat cum părea în slujbă ori în gîndurile lui grele.

Adevărul e că de cînd se mutaseră în orașul acesta mare, cu peste o sută de mii de locuitori, doamna Marina ar fi putut avea motive de teamă. Sînt destule femei care se prăpădesc după lungani ! Și Gligor Șerb, mai ales duminica, îmbrăcat cu hainele de sărbătoare, atrăgea multe priviri.

Dar Marina era convinsă de mult că n-are de ce se teme. Apoi o năpădiră și copiii, și nu mai avu vreme

să-și tulbure viața cu prostii de femeie buiacă ! Își stima bărbatul și încă mai aștepta ceva neprevăzut din partea lui ; iar, din partea ei, tot nădăjduia că odată îi va reuși să-l bage în politică. Două luminițe care nu lăsau să se întunece viitorul. Iar viitorul avea acum pentru ce se întuneca : din trei fete, cea mai mare era de șaptesprezece ani ; din doi băieți, cel mai mare se afla în fața baccalaureatului. Și nici un strop de umezeală de nicăieri ; cît ȳrȳia din salariul lui Gligor, — abia de-ajungea pentru masă, chirie și încălȳminte. Dar hainele ? Dar un strop de zestre pentru fete ? Că nu se-ndura să moară știindu-le cu o diplomă oarecare, funcȳonare, de rȳsul bărbaȳilor !

Și, de multe ori, cȳnd doamna Șerb se gȳndea la viitor, vedea negru ȳnainte. ȳn astfel de clipe, ea nu dorea asemenea chin nici dușmanului celui mai ȳnverșunat, nici șarpelui ce se tȳrăște pe pȳmȳnt. Noroc de cele două luminițe.

II

Gligor Șerb ȳntrase ȳn al nouȳlea an de slujbȳ, ca șef de serviciu la primȳria municipiului, și ȳn al douȳzecilea de funcȳonar public. ȳn sfȳrșit, ȳi urcaserȳ salariul cu cinci sute de lei pe lunȳ, — batjocorȳ curatȳ ! Alȳii, care ȳntraserȳ numai de cinci-șase ani, conȳopiști, diurniști, dar care nu se feriserȳ de politicȳ, ajunseserȳ departe ! Doi furȳ numiști chiar primari, unul șase, altul

trei luni, că se nimeri o nebunească criză politică. Alții ajunseră la salarii mai bune, sau la diurne grase. Gligor, cînd i se vesti sporul, înălță din umărul drept, pe-o clipă condeiu l i se opri, apoi scrise mai departe. Acasă, nevastei, nu i-a spus nimic.

Dar lipsa aceasta de dreptate făcu puțină vîlvă în oraș.

— Vezi, dacă nu face politică ?

— Vezi, dacă nu-i dintre cei care fură ?

— Ba să mă iertați ! E un catîr ! Nu știe să se poarte cu superiorii. Și cu primarul, și cu inspectorul administrativ, vorbește peste umăr. Mă prind că nu și-ar întrerupe scrisul nici dacă ar intra în biroul lui ministrul de Interne. Apoi, să-mi dați voie dumneavoastră ! Munca-i muncă, vezi bine ! Dar și boul trage-n jug, și ce folos are ? În societatea omenească valoarea omului nu se prețuiește numai după muncă, ci și după maniere. După maniere, da, în zadar rîdeți ! În maniere se vedește cultura adevărată. Fiecare cumu-și sară, așa mîncă, cumu-și așterne, așa doarme !

Dar flecăreala pe tema asta se termină repede. Cine vrea să fie uitat în grabă, disprețuit, neluat în seamă, n-are decît să voiască. Nimic nu se cîștigă mai ușor în lume decît dezinteresul și uitarea semenilor.

Iar Gligor Șerb, mai cu samă după ultima nedreptate ce i se făcuse, se strecura absent prin lume, ca și cînd ar fi voit să spună : « Nici nu vreau să știți de mine ! » Văzîndu-l prima oară, ai fi putut crede că ai într-adevăr de-a face cu un om superior, care trece prin viață degajînd din întreaga lui ființă un dispreț mortal pentru semenii. Dar celor care-l știau mai de mult li

se părea că «Ceasornicul Primăriei», mai ales de vreo șase ani încoace, poartă prin lume o mare durere, care-l mistuie zi de zi, ca o boală tănuită, rușinoasă. Impresia aceasta se accentuase cu deosebire după mărirea salariului cu cinci sute de lei. Privindu-l cum își poartă spinarea încovoiată ca un arc, îngustă de două șchioape, prin mulțime, pe deasupra capetelor, câțiva observară că Gligor Șerb se strecoară acum mai greu decît înainte printre oameni, că-l împovărează parcă o cumplită silă de sine.

Nevastă-sa, Marina, nu mai bănuia, nu mai spera, nu mai simțea : era sigură că se apropie întîmplarea extraordinară, aceea în care sperase mereu, dar pe care nu o putea preciza, tănuită de ființa tăcută și întunecată a lui Gligor.

El nu-i mărturisi umilința îndurată, dar Marina îl văzu neliniștit, ceea ce nu era în firea lui. Și neliniștea crescuse din zi în zi, pînă cînd, la un prînz, o certă pentru că nu era pusă masa cînd veni el, iar sara o sfădi din pricina copiilor : îl aflate pe cel mic în mijlocul curții cît un ocol de viței, făcînd o vîlvătaie pînă la streășină cu vreascurile adunate de pe drum.

Marinei nu-i păru rău de înfruntare, ci, dimpotrivă, se bucură ca de un semn bun. Își zise : «Dă, Doamne ! Poate că acum se întîmplă ceva ! Poate că izbucnește fapta care ne va schimba viața și ne va lumina viitorul. A copt mult în el, dar, în sfîrșit ! Dă, Doamne !»

Se spune că, din instinct, femeile presimt multe întîmplări din viața familială. Dar, desigur, Marinei nici prin gînd nu-i trecea, cînd își spunea așa, cît e de aproape de adevăr.

La doi ani după ce s-a mutat la oraș și-a ajuns în fruntea serviciului economic al municipiului, Gligor Șerb, într-o bună zi, fără să-i fi spus nimic femeii, se opri din scris, se uită o clipă în gol, apoi luă o coală de hîrtie și își scrisese demisia. Cît ce o zbici cu sugativă, se înfățișă cu ea primarului.

Părintele orașului o citi, o lăsă pe birou, îl privi pe deasupra ochelarilor și-i zise :

— Ce ?! Ești nebun ?!

— Așa m-am hotărît.

— Dar știi dumneata că e un act de nebunie ? Cine nu se mulțamește cu asemenea slujbă, cînd zeci de inși o rîvnesc ?

— Se poate, dar eu m-am gîndit de-ajuns.

— Ce te-ai gîndit ?

— Doi ani mi-am făcut socotelile. Țin samă de fiecare ban pe care-l dau din mîină și pe ce-l cheltuiesc. Nu pot trăi cu salariul ce-l am. Într-un oraș mai mic e altceva, mai petecim, mai legăm cu ață. Aici nu se poate !

Primarul îl privi compătimator.

— Dar știi dumneata că antecesorul dumitale are două case în oraș ?

Gligor înălță din umărul drept.

— Poate să aibă. Eu nu-s om bogat de-acasă.

«Părintele» orașului își șterse obrazul de năduf cu o mare batistă de in, și nu mai insistă, ci zise :

— Avem nevoie de dumneata. Nu ne poți părăsi. Îți vom urca salariul.

Și-i rupse demisia.

Nu-l putea lăsa, într-adevăr ! Primarul de atunci își ocupase scaunul după înverșunate lupte electorale, și,

cum era ambițios și dornic de răzbunare pe cei cărora noul consiliu le luase locul, vroia să facă ordine la primărie, ordine în «sălbătecimea» lăsată de oamenii partidului advers. Și era, într-adevăr, o mare debandadă în toate serviciile municipiului, și oameni pricepuți și cinstiți, pe care să se poată bizui, nici unul ca Gligor Șerb !

Dar primarul și-a uitat chiar de a doua zi promisiunea, și, după o jumătate de an, el și partidul lui căzură de la putere.

Gligor Șerb, muncind la reorganizarea serviciului său și dându-și ajutorul și la reorganizarea celorlalte, fu atât de impresionat de dezordinile descoperite și-atât de preocupat de lichidarea lor, încât, luni de zile, a uitat și el de promisiunea primarului. Își aduse aminte abia când se instalează noul primar — și iar, fără să-i spună nimic nevastei, își înaintă a doua oară demisia.

Noul «părinte» al municipiului îi dădu același răspuns ca și cel vechi :

— Ce ?! Ești nebun ?!

— Nu, dar mi-am făcut socotelile...

— A, înțăleg ! Tovarășii dumitale de principii politice au plecat. Te solidarizezi cu ei, vra să zică ?

— Nu fac politică, domnule primar !

— Am mai auzit eu și pe alții spunînd așa !

— Vă declar pe onoare !

— Atunci nu poți pleca. Știm că ești un slujbaș bun. Te vom avansa.

Îi rupse în bucăți demisia, aruncînd bucățelele în coșul de hîrtii.

Gligor Șerb trecu în biroul lui și se apucă de lucru. Dar abia înșiră trei rînduri și se opri : un gînd nespus

de limpede îi încolți în minte : «Cum mi-a mărit fostul primar salariul, așa mă va avansa și cel actual. Deci va trebui să mă ajut singur, pe alte căi. Voi face cum fac alții.» Apoi își continuă scrisul.

Gligor Șerb, fără ca Marina să bănuiască, urmărise de aproape tot zbuciumul ei în încordarea sărăciei. Văzuse că, din an în an, traiul li-i mai greu. Adaosele de scumpe la salariu nu însemnau nimic, pentru că de câte ori veneau, prețurile pieții le anticipau crescînd de două ori. De aceea se hotărîse să demisioneze și să se mute într-un orașel sau într-un sat mai mare, unde cu diploma lui de notar putea duce o viață strîmtorată dar tihnită. L-a încurcat însă primarul care-i făgăduise urcarea lefii și ambiția lui de-a pune în rînduială serviciul pe care îl conducea. Apoi își zise că Marina nu s-ar muta bucuros, acum cînd trei dintre copii urmau liceul. Se puse pe muncă strașnică, și făcea și ore suplimentare care erau retribuite separat, pînă ce se trezi cu schimbarea politică, cu noul primar. Abia atunci își dădu sama că între timp viața se scumpise și că Marina e și mai deznădăjduită decît înainte. Iar cînd noul primar îi vorbise de avansare, înțelese că nici acesta nu-și va ține promisiunea.

Așa ajunse la gîndul luminos ca o rază de nădejde. Și, fapt curios, nu-i păru deloc vinovat gîndul acesta. Părea că era un drept al lui să gîndească astfel, el care nu făcuse pînă atunci nici o transgresiune, nici o ilegalitate.

Continuîndu-și scrisul mașinal, avu chiar un zîmbet de satisfacție, cînd își zise, fără nici o mustrare de cu-

get : «Cînd le-oi ticlui eu, nici dracu nu le mai descurcă».

Apoi scrise liniștit pînă la două. Dar cînd ieși în stradă și porni spre casă, începu deodată să greșească ulițele, să se rătăcească. Și atunci simți în conștiință întreagă povara hotărîrii luate. Da ! A hotărîrii luate, pentru că, deși-i simțea josnicia, știa că va trebui s-o execute.

Din ziua aceea păru și mai îngîndurat. De atunci începuse Marina să presupuiască că bărbatul ei coace ceva, de-atunci aștepta să izbucnească lucrul cel nou, care trebuia să le schimbe viața.

Povara acestei hotărîri, Gligor Șerb a purtat-o în spate șase ani. Șase ani a măcinat în el gînduri și proiecte, dar n-a cutezat să înfăptuiască nimic. O ! și cu cît dispreț se uita la colegii lui descoperiți cu transgresiuni și prinși cu ocaua mică de către anchetatori ! Cît de prostește și grosolan «lucrau» !

«În locul lor, își zicea el cu mîndrie, nu m-ar fi prins o sută de anchetatori. Știam cum să măsluiesc lucrurile». Și deseori, cînd inspectorul administrativ îi cerea o deslușire, îl privea și pe acesta cu dispreț. Cum de nu vedea unde-i falsificarea ? Și-și zicea cu înfumurare : «Cînd voi face eu o transgresiune, să poștească să mă cercezeze».

Dar anii treceau, viața era tot mai grea, copiii tot mai mari, hrana tot mai puțină, hainele tot mai vechi și mai roase, și Gligor Șerb, ca un om slab de înger ce era, nu se hotăra să dea «lovitura», deși în fiecare lună i se oferea cel puțin un prilej. «Cum aș putea să fac ceva care m-ar dezonoara pe toată viața ?!» își spunea cîteodată, chinuit de gîndurile lui grele.

Dar buboiul sparse dintrodată, cînd i s-a acordat sporul acela de batjocoră la salariul lui de mizerie. Gligor Șerb se hotărî pe loc să dea imediat lovitura, la cel dintîi prilej. «Dacă așa sînt răsplătiți muncitorii harnici și pricepuți, o să vadă dumnealor ! Și să poftească să mă prindă !» Și își zicea iarăși : «De opt ani, de cînd sînt aici, din ce-am pus eu în ordine, din ce-am cruțat, din venitul de milioane pe care l-am adus primăriei printr-o administrație cinstită, s-au înfruptat alții, care au o răspundere mai mare decît a mea. Și pe urmă, ce-au pățit cei prinși cu ocaua mică ? Nu-l salută azi cu respect toată lumea pe antecesorul meu, care și-a cumpărat două părechi de case în oraș ? Dar cei descoperiți cu prilejul anchetelor ? Unii au restituit pe sfert, și nici atît, alții au fost transferați, și azi sînt în slujbe mai bune. Dar pe mine, să poftească întîi să mă prindă !»

Și începu să pîndească prilejul. Parcă-l mirosea în aer cum se apropie, și pe măsură ce se apropia, neliniștea, nervozitatea lui creștea, împrumutîndu-i aerul acela misterios care o umplea de sfială pe nevastă-sa.

Prilejul se ivi exact la trei săptămîni după ridicola urcare de salariu. Cînd apăru, neliniștea lui Gligor se risipi ca luată de-o undă de vînt. Simți că inteligența-i crește, se clarifică, avu senzația că i s-a ascuțit mîntea ca un tăiș de brici, și se simți sigur de sine.

Serviciul lui trebuia să supravegheze o licitație pentru vinderea unei mari cantități de lemn de fag, în valoare de două milioane și jumătate, din proprietățile municipiului. Licitația se făcea cu oferte închise, peste valoarea de două milioane și jumătate, stabilită de silvicultorul primăriei. Prețul era pipărat, după părerea ofertanți-

lor. «Cine va intra în afacerea asta n-o să se aleagă cu nici un câștig, ba încă nici paguba nu-i înlăturată.» — «Pentru ce au hotărât licitare cu oferte închise, după ce prețul pădurii, sub care nu se vinde, a fost publicat ? Trebuia licitare deschisă, de la suma aceasta în sus, pentru ca să nu se ruineze întreprinzătorii !»

Așa se văicăreau ofertanții care veneau pentru informații.

Dar primăria lucrase înțelept ! Negustorii, la licitația deschisă, se înțeleg de cele mai multe ori între ei, și nu oferă nimic peste prețul stabilit. Ori oferă o nimica toată, tot cu înțelegere între ei, și municipiul rămîne în pagubă.

Părerea aceasta fusese a silvicultorului și a primarului cel nou. Membrii delegației permanente nu prea erau bucueroși de ea. Fu cerută și părerea lui Gligor Șerb. El înălță din umărul drept.

— Mi-e egal ! Vîndută cu două milioane jumătate, pădurea e bine plătită, și după calculele domnului silvicultor și după ale mele. Subt acest preț nu se vinde.

Cu o zi înainte de expirarea termenului pentru înaintarea ofertelor, care era și ziua licitației, cînd membrii delegației permanente erau în ședință, și ofertele erau prezentate personal de cei interesați, deci în fața tuturor, sigilate, domnul Iacob Grümberg ieși în calea lui Gligor, cînd acesta mergea dimineața la birou, și în ulița dosnică, pustie la acel ceas, porni alături de «Cea-sornicul Primăriei» și începu să-i șoptească.

Era a patra întîlnire de felul acesta.

— Trebuie să oferi cel puțin două milioane șase sute de mii.

Grümborg, după ce iscodi cu privirile, scoase din buzunar o hîrtiuță și i-o dădu lui Gligor Șerb. Pe petecul de hîrtie era scrisă o cifră. Domnul Grümborg îl spionua din ochi pe Gligor.

— Bine ! zise «Ceasornicul Primăriei».

— Cred și eu ! Cifra șase vezi dumneata cum e făcută : poate fi cinci, poate fi șase, poate fi opt. Dumneata citești oferta mea la urmă. Știi dumneata sămnul.

— Nu mai lungi vorba. Dă ce ai de dat !

Iacob Grümborg se scărpină în barbă, zîmbi cu amărăciune.

— Dar dacă nu reușim ?

— Ai banii. Ce sînt eu ?

Domnul Grümborg oftă, scoase din buzunar un plic înfioat și i-l dădu lui Gligor. Acesta îl luă cu sînge rece și-l lăsă să cadă în buzunarul larg al hainei.

— Și acum să nu te mai văd ! De trei săptămîni ești pe urmele mele...

Pădurea fusese prețuită, în adevăr, scump. Din douăsprezece oferte, șase nu trecură decît cu cincizeci-șaizeci de mii peste prețul hotărît de silvicultor, două cu cîte o sută de mii, două cu două sute de mii, una cu două sute cincizeci de mii, și cea din urmă, a lui Iacob Grümborg, cu trei sute de mii, deci două milioane opt sute de mii. Ofertele le citi, ca de obicei, Gligor Șerb, fiind vorba de averi care țineau de serviciul economic al municipiului. Fu primită cu unanimitate oferta lui Grümborg, ceilalți își reprimiră ofertele și garanția, iar procesul-verbal avea să fie scris ulterior ; secretarul își luase notițe.

Oferta lui Grümberg trecu prin mâinile mai multor consilieri, apoi la secretar, care-și notase înainte numele și suma. Ca de obicei, toți o priviră fugitiv. Nimeni nu observă că cifra șase era așa făcută încît putea fi și cinci și opt, nici nu luară în seamă că la scrisul cu litere a sumei era pus „două milioane“ și „sute de mii“, dar cîte sute, nu era.

După ce trecu prin mîna mai multora, oferta se întoarse iarăși la Gligor Șerb. Ședința se sfîrși în grabă, iar el rămase în urmă singur, să-și adune actele. Făcu din semnul comun cifra opt întregă, și Grümberg, care se strecurase în sală, scrisese cu litere *opt* înainte de sute.

— Te-ai curățat ! strigă ascuțit Gligor. Să nu te mai văd.

Ploconindu-se, domnul Iacob Grümberg ieși pe ușă ducînd cu sine un adînc respect pentru «Ceasornicul Primăriei». Se temuse, de cînd îl învățase slujbașul cum să scrie, că va fi descoperit încă în ședință. Se va vedea că cifra șase nu era ceva lămurit, și că nu sînt scrise sutele înaintea miilor. Și-a scris oferta în fața lui Gligor. Dar iată că n-a băgat nimeni de samă. Ce mai om ! Cum lucrează el la sigur ! Cum își cunoaște de bine colegii din primărie ! Ce mai om ! Să-l cîntărești în aur ! Și nimeni nu s-a putut apropia de el pînă acum ! I-au spus toți tovarășii de speclă. Dar dacă a mai lucrat la sigur ca și acum, și tovarășii păstrează taina ? Atunci e un om și mai minunat !

Domnul Grümberg avea o tăietură în apropierea pădurii orașului. El nu păgubea. Suta de mii de lei pe care i-o dăduse lui Gligor Șerb, era o floare la ureche. «Aș fi dat și mai mult, dacă dumnealui ar fi cerut. Ce om de omenie !» își spunea domnul Grümberg.

III

Gligor Șerb, după ce ieși Grumberg din sală, își adună actele, puse oferta deoparte, și când trecu pe lângă biroul secretarului, deschise puțin ușa și prin deschizătură înținse oferta strigînd :

- Ești aici, domnule Mărgineanu ?
- Da, da, se auzi dinlăuntru.
- Poftim !
- Mulțămesc, domnule Șerb.

Și secretarul luă hîrtia. Șerb porni fără să mai salute. Simțea un adînc dispreț pentru toți tovarășii săi de lucru de la primărie. A luat-o la sigur că va reuși, și a izbîndit. «Oameni sînt aceștia ? Consilieri sînt ? Ptiu !»

Și, ajungînd la biroul său, deși nu avea ore de lucru acum, se așează la masă, după ce-și trase mîneșările de doliu, și scrise pînă la opt. Părea că-și uitase de afacere, că nu simțea în buzunarul stîng pachetul cu suta de mii de lei, pe care nici nu-i numărase. Din cînd în cînd se oprea pe-o clipă de scris, și, privind înainte, în gol, c-un aer de măreție, zicea :

- Ce dobitoci !

Conștiința superiorității lui îi înecă timp de cîteva zile întregul fond de timiditate. Cînd porni spre casă, desfăcu pachetul cu bani, luă un sutar și-l puse în buzunarul pantalonilor. Se opri la un birt, ceru un sfert de vin, și-l bău în înghițituri scurte. Nu mai băuse vin, nici bere, de mult, și nu-i plăcea.

Dar gîndurile lui prinseră aripi. După întîiul succes văzu altele, tot mai mari. Fantazia aprinsă, ca la toți oa-

menii slabi de înger, timizi, îi zugrăvea succese extraordinare în viitor. Da, putea ajunge ! Dar copiii lui ? O ! Le va da o creștere ! Îi va educa prin țări străine. Vor învăța franțuzește, englezește, nemțește, ba chiar și italienește. Fetei, pe deasupra, îi va face o zestre !

În drum spre casă, cumpără mezeluri, bomboane, portocale.

Marina rămase uimită. Obrajii ei trecuți înfloriră de bucurie, de plăcere. Simțea că izbucnirea așteptată de atîta vreme, se produsese.

— Dragul meu ! Ce bine-mi pare ! Și cum o să se bucure copiii ! Eu te-am stimat întotdeauna. Vezi tu, eu știam că odată are să fie bine. Presimțeam ! Știam că nu pot fi înmormîntate calități ca ale tale.

Ea se roși, se împiedecă în vorbă.

— Nu mai știu ce spun, fiindcă sînt fericită.

Și ea cuteză să-l îmbrățișeze pe lungan, cum nu mai făcuse de mult, și să-l sărute !

Gligor Șerb se simți și mai înălțat, și mai superior.

— Da, văd și eu, zise el, că a venit vremea să se-ntoarcă roata. Copiii ni-s mari. Eu o să cîștig mult de-acum încolo, Marino !

Și vorbind, scoase dintr-un buzunar, unde-i pusese deoparte, șapte mii de lei și-i întinse femeii.

— Pentru tine și pentru copii. Tu știi mai bine de ce aveți nevoie.

Femeia făcu ochii mari.

— Da, toți. I-am luat pentru orele suplimentare. Vor fi siliți să mi le plătească din zi în zi mai bine. Sînt lucruri pe care numai eu le știu face, în toată primăria, adaose el cu un aer misterios, privind peste capul femeii. O să mă plătească pe viitor ca pe un specialist.

O ușoară umbră căzu pe fața Marinei. Se înșelase ea ? Încă nu s-a produs schimbarea cea mare ? Să fie numai banii pentru orele lui suplimentare ? Dar pentru acestea lua două mii de lei pe lună. Nu a intrat, cumva, în politică și nu-i vine la socoteală să-i mărturisească și ei ? Dar bucuria era prea mare, ca să se mai frămînte cu gîndurile.

Și mare i-a fost cîteva zile în șir. În fiecare zi bărbatul aducea cîte ceva din oraș, și în fiecare zi îi dădea de cheltuială pentru ea și pentru copii, cîte o mie de lei.

Doamne, și cîte le mai trebuiau ! Abia acum, avînd cu ce cumpăra, se deschideau, hidoase, marile goluri din economia familiei.

Marinei îi trecu umbra de întristare. Își zicea că desigur bărbatul ei a ajuns la un nou izvor de venit. Orele suplimentare știa ea ce aduc. Dar, curios lucru : nu se mai gîndea că Gligor ar putea cîștiga prin puterea de voință pe care o bănuia ascunsă în el, cît se oprea la o singură explicație : a intrat în politică. Nu cuteza însă să-l întrebe. Dacă el, de bună voie, nu-i mărturisește, însemnează că se jenează încă să-i spuie. Și, Doamne, n-ar avea de ce ! Toată lumea face, doar, politică, și mai are un izvor de venit ! Dar Gligor a fost prea semeț, prea refractar pînă acum. De aceea-i vine greu să mărturisească... Nu-i nici o supărare ! Să se obișnuiască întîi ! Să se convingă de adevărul pe care ei, Marinei, de cîte ori nu i l-au spus oameni mari, care-i cereau concursul pentru a-l cîștiga pe bărbat : «E bine cu sfinți la Ierusalim». Și cînd va vedea că, odată intrat în politică, își atinge coatele numai de oameni cu înalte poziții sociale, o să-i iasă și lui gărgăunii din cap.

O săptămână fu numai bucurie în mica lor locuință. Dar Gligor Șerb nu se luminase nici acum. Îi crescuse numai aerul de măreție, în priviri, în ținuta capului. Nu mai era așa de arcuit, se mai înălțase din spinare. Vorbea rar și acum, mai mult aproba ce-i spunea Marina. După bucuria dintâi, sfiala acesteia crescuse din nou. Ar fi voit să-i facă o propunere : se înăbușea în locuința asta, să caute una mai mare. Dar nu cuteza, aștepta să mai treacă vremea.

După o săptămână, care luminase viitorul cu fiecare zi, cu fiecare ceas pentru familia lui Gligor Șerb, într-o sară, pe când Marina îi muta haina lui Gligor de pe un scaun pe altul, băgă de samă că unul din buzunare era foarte umflat.

— Ce ai aici ? întrebă ea cu ochii la buzunar.

Gligor la început nu înțelese de ce era vorba.

— Uite cât ți-e de umflat buzunarul.

Bărbatul avu un înec, păli, și abia putu șuiera.

— Sînt niște acte de la primărie. Le-am uitat în buzunar.

Se vedea o margine de plic galben. Peste zi, Gligor schimbase două bilete de cîte o mie de lei, să aibă bani mărunți la îndemînă.

— Trebuie împăturate mai bine. Uite cum diformează haina, zise femeia, și întinse mîna să scoată actele.

Dar lunganul fu dintr-o săritură lîngă ea.

— Să nu le atingi !

Femeia îl privi înmărmurită. În douăzeci de ani încă niciodată nu-i vorbise cu atîta asprime. Era un glas nou, pe care nu i-l cunoștea.

— Dar, ce, e aur ? întrebă ea palidă.

Gligor o privi holbat.

— E lucru sfânt ? Nu pot împătura niște acte ?

— E sfânt, da, răsuflă bărbatul, și se agață de vorba asta ca de o punte de salvare. Sînt lucruri oficioase, secrete, ca și sfinte.

— Ei, parcă eu am să le dau în vileag, răspunse femeia, începînd să-și revie din uimire.

Ea, într-adevăr, nu văzuse niciodată scrisori și acte oficiale ; Gligor nu le aducea niciodată acasă, cum fac alți funcționari, pentru a continua o lucrare după prînz ori după cină. Se putea ca un slujbaş serios cum e Gligor să considere o privire sau o atingere de niște acte oficiale ca o violare de neiertat a secretelor oficioase.

Rămase totuși cu o adîncă amărăciune în suflet : un fel de deziluzie, un fel de dezgust. «Cum, frate, își zicea, nici atîta încredere n-are în mine ?»

Gligor luă haina și o puse aproape de patul lui, pe spatele unui scaun. Nu mai slăbea din ochi buzunarul cel umflat. Dar după ce se culcară, așteptă pînă simți că Marina a adormit, apoi scoase banii din buzunar și-i strecură subt perină. Ce cuminte lucrase, că restul, în mii, îl ținea în pupitrul lui, la primărie, între actele de dinainte de război, încă de a doua zi după încasare !

Dar Gligor Șerb nu putu dormi toată noaptea. Gestul femeii fu dezastruos pentru el. Pentru întâia dată, după încasarea banilor de la Grümberg, simți că e un hoț și că se teme să nu fie descoperit. A fost de ajuns ca femeia să întindă mîna spre buzunarul umflat de bilete, pentru ca să-i cadă, ca o mască, conștiința superiorității care-l orbea de-o săptămîină, să se trezească întreg fondul lui de timiditate, de om slab de înger.

Bineînțeles, era absurd în teama ce-i umpluse sufletul ! Ar fi trebuit să se teamă de bănuiala nevastei cînd

i-a dat deodată, la început, șapte mii de lei, sau în fiecare zi din săptămână, când îi dăduse câte o mie. Ce lucru mare, după aceste antecedente, dacă Marina ar fi numărat, în plicul acela galben, două mii de lei în bilete de câte o sută ?

Era absurd să se teamă, dar frica nu și-o poruncise el. Ea se ridicase impetuoasă, din adâncurile ființei sale, în clipa în care Marina întinsese mîna după «actele oficiale». Năvala aceea de spaimă îl făcuse să sară lîngă nevastă și să-i oprească mîna. Și spaima, odată trezită, nu se mai retrase în culcușul ei, ci scotea, pe fiecare clipă, zeci de capete monstruoase.

Înainte dăduse el, descoperise el, de bună voie, bani, și îi dase cu explicații satisfăcătoare Marinei. *Acum* era altceva : cineva se apropiase de izvorul fărădelegii lui, cineva privise de pe margine în taina lui.

Și simțea o pornire de nebiruit, care se ridicase în el deodată întreagă, ca și cînd ar fi trăit în adîncuri de cîndu-i lumea, de la nașterea lui : va trebui să distrugă, să facă inofensiv pe oricine s-ar apleca peste marginea tainei lui, să privească în adînc !

Da, o pornire nebiruită ! Ceva ce-i schimbă parcă spinarea încovoiată într-o coardă de oțel. Avea o senzație ciudată : îi părea că nu-i trebuie decît să decordeze brusc coarda asta, pentru a izbi de moarte pe oricine s-ar apropia de el.

Îi căzuse masca de măreție, îl năvăli din nou timiditatea, iar aceasta, încolțită, acum era gata de acte de curaj. O săptămână, conștiința superiorității îl făcuse să nu-i pese de actul săvîrșit, dar acum îi părea groaznic, și cu cît se simțea mai nemernic, cu atît îi creștea

pornirea temerară de a-și apăra cu orice mijloace taina lui.

Se zvîrcoli, ca pe jar, toată noaptea. Două erau sentimentele care-i devastau sufletul : spaima de a fi descoperit, și pornirea de-a se apăra prin orice mijloace. Amîndouă treceau prin adîncurile ființei lui ca un uragan, cu întruchipări de spaimă și de porniri criminale.

Va trebui mai întîi să facă să dispară urma banilor. Să-i depună la o bancă printr-un om străin, pe un nume străin ? Dar cum va iniția în taina lui pe un om străin ? Să-i depuie pe numele lui ? Dar ar însemna să se descopere singur. Toată lumea știe că e om sărac. De unde atîția bani ? Să meargă într-un oraș necunoscut, la o bancă necunoscută ? Dar cum își va legitima călătoria, lipsa lui din oraș și de la slujbă ? Cele mai neînchipuite combinații îi veneau în minte, și de toate se înfrica din ce în ce mai cumplit.

Să meargă în satul lui natal să cumpere cîteva iugăre de pămînt ? Dar un sat întreg îl va privi bănuitor, știind că nimic nu i-a rămas de la părinți. Își zicea : «O să-i cheltuiesc în cîteva zile. Vom cumpăra mobila ce ne lipsește, paltoane de iarnă, mie, nevastei și la toți copiii.» Dar se oprea îndată, și-și zicea : «Toată lumea ne va întreba din ce ne-am înțolit». Nici nu se mai gîndea că nu mai avea decît optzeci și cinci de mii de lei și că aceștia n-ar ajunge decît pentru foarte puțin din ceea ce avea nevoie, așa că nimeni n-ar fi luat în seamă schimbarea din familia lor. El se agita ca și cînd ar fi avut de ascuns cel puțin cîteva milioane.

Se gîndi cu groază chiar la micile îmbunătățiri pe care Marina le putuse face pînă acum în casă. Ce ne-

bunie ! Toți vecinii, toată lumea, au putut să se întrebe : din ce bani ? Da, a fost orb, a uitat de orice măsuri de pază !

Deodată îi veni un gând care nu-l neliniștise pînă acum nici o clipă ; nu se poate cunoaște în ofertă cifra 8 scrisă mai târziu și cuvîntul *opt*, scris cu litere ? Sudori reci îi inundară trupul deșirat.

Apoi, deodată, teama cumplită îl părăsea și simțea pornirea nebiruită de a se apăra. Era, în astfel de clipe, sigur că se va putea apăra, ori din ce parte l-ar amenința primejdia. Și iar îl copleșea frica.

Dimineață se sculă cu gura amară, se îmbracă tiptil, să nu-l audă soția, care dormea încă, și, cu un ceas mai devreme, porni la birou.

Cînd ieși în stradă, îi păru că intră într-o lume necunoscută pînă acum. Și ulița și casele pe lîngă care trecă de opt ani, de cel puțin două ori pe zi, îi părură străine, și lucrurile, moarte, se uitau la el ca la un necunoscut. Simți un fior de frig între spete, și începu să se strecoare, pe la cotituri, ca un făcător de rele.

Cînd intră în birou, i se ridică de pe piept ca o piatră de moară. Își uită să-și pună mînele de doliu și să-și aprindă țigara. Trebuia să vadă imediat oferta lui Grümberg. O știa pusă la dosarul numărul 3452. După ce secretarul o folosise la redactarea procesului-verbal, o trecuse la serviciul economic al orașului, unde trebuia să rămîie în păstrare.

Degetele lungi, osoase, pline de noduri, ale lui Gligor Șerb, tremurau căutînd-o. Află cu mare greutate oferta, o desfăcu la pagina a treia, unde erau cifra și cuvîntul induse ulterior, și le privi cu multă atenție, comparînd-

du-le cu restul, mai mult de o jumătate de ceas, galben și tremurînd.

Da ! Nu mai încăpea îndoială ! Un ochi ager ar putea descoperi fraudă ! Iată cifra 8. A complectat-o el, cu multă băgare de samă, după ședință. Dar iată, semicercul de din jos e neregulat, se poate vedea că a fost făcut și pentru altă cifră ! Nu seamănă la perfecție cu cel de sus ! Și mai ales cuvîntul *opt*, scris de Grümberg înainte de «sute de mii». Of ! ticălosul ! A apăsat mai tare condeiul, scrisoarea e mai groasă... Cum de n-a băgat *atunci* de samă !

În valul de nebunie ce-l cuprinse, își zise : «Un expert, un chimist, ar putea constata chiar că *cifra* și *cuvîntul* au fost scrise cu trei zile mai tîrziu decît restul ofertei».

Căzu neputincios pe un scaun, cu scrisoarea în mîină, într-o toropeală din care nu-l trezi decît aprodul, cînd veni cu condica de prezență.

— Ați uitat azi să iscăliți, domnule șef !

Prezența aprodului îl trezi la realitate. Iscăli în condică. Apoi se sculă, își trase manșetele, șezu din nou, și se uită la ofertă. Frauda nu-i mai păru atît de evidentă. Începu să lucreze la un act oficial rămas de ieri, și cînd, după o jumătate de ceas, se uită din nou la cifră și la cuvîntul *opt*, zise tare :

— Dar e curată nebunie ! Cifra e perfectă, cuvîntul nu se deosebește prin nimic, în scris, de celelalte.

Și puse oferta lui Grümberg în dosarul de la numărul 3452, îl legă și-l așeză în raft.

La ceasurile două scoase din buzunar banii, cele două mii în bilete de cîte o sută, și reținînd cinci, restul îl așeză lîngă mii. «O spaimă zadarnică ! Cine dracu m-a făcut atît de fricos ? Nimeni nu va putea descoperi ni-

mic ! Iar Marina nici nu bănuiește !» Și, în drum spre casă, cumpără, ca de obicei, câte ceva pentru nevastă și copii. Marinei îi dădu patru sute de lei.

— Azi mai puțin, mîne mai mult ! Se mai întîmplă și așa. N-a fost acasă primarul, mai am și un rest de ridicat pentru orele suplimentare din trecut.

Marina nu zise nimic, luă banii, dar lui Gligor îi păru c-a descoperit în ochii ei o privire bănuitoare. Toată după-amiaza se sili să se convingă că nu era bănuială, ci un fel de mirare că-i dă numai patru sute. Dar neliniștea creștea din nou în el. Și noaptea visă un lucru groaznic : cifra 8 din oferta lui Grümberg începu deodată să crească și să se îngroașe subț ochii lui. Ajunse de o șchioapă, de un metru, apoi din podea pînă-n tavan, și groasă de părea făcută dintr-o funie. Și cifra monstruoasă începu să se plimbe prin casă. În ochiul de deasupra, se ivi, după o vreme de plimbare, capul lui Grümberg. Zîmbi întîi binevoitor, apoi scoase către Gligor o limbă lungă, roșie, printre niște dinți stricați, lungi cum îs colții de greblă.

Funcționarul dădu un țipăt și se trezi cu cămașa lipită de trup.

— Ce este ? întrebă Marina care se trezise.

— Nimic.

— Cum nimic ? Nu dormi ?

— Am visat urît !

Femeia spuse ceva de neînțeles, somnoroasă, se întoarse pe cealaltă parte și adormi.

Gligor rămase deștept vreo două ceasuri. Își reaminti cercetarea lui de dimineață și se încredință că din partea scrisorii n-avea de ce se teme : și cifra și cuvîntul erau bine făcute. Și ațipi din nou.

Acum se înființă înaintea lui aprodul, care-i aduse condica.

Părea că iscălise de prezență, dar aprodul, retrăgându-se, se oprise la spatele lui, se aplecase peste umărul lui și, cu ochii țintă la oferta lui Grumbreg, spunea :

«Domnule șef !»

Gligor tresări, și când își întoarse capul către umărul drept, mătură cu barba fața aprodului.

«Ce este ?»

Un deget scurt și gros, pătat de cerneală violetă, se întinse spre scrisoare.

«Nu-i bine să ții oferta pe masă. Ar putea să vă surprindă cineva când o cercetați. O chestiune care a fost rezolvită și peste care s-a trecut...»

«Ieși afară !» strigă Gligor, în vis, înfuriat deodată, cu glas înăbușit.

Aprodul ieși, iar Gligor se întrebă : «Pentru ce dracu m-am mîniat așa ?»

Deodată i se ivi în minte o întrebare limpede : «Dar dacă știau ceva și ceilalți funcționari ? E cu puțință, când însuși aprodul face aluzii !»

Întrebarea îl zgudui așa de adînc, încît se trezi din somn. Începea să se lumineze de ziuă, și Gligor Șerb nu mai putu adormi.

Ca și cu o zi înainte, ajunsese la birou cu un ceas mai devreme, și scoase din dosarul cunoscut oferta lui Grumbreg. Visul cu cifra enormă îl aeliniștea din nou. Și acum, cercetînd amănunțit, iar i se păru că arcul din jos al lui 8 nu e desăvîrșit, nu samănă cu cel de deasupra. Luă condeiu și-l rotunji mai bine. Acum corectura era evidentă, și în «Ceasornicul Primăriei», pe-o clipă, încetă să mai bată inima.

«Haida de, își zise întru târziu, făcându-și curaj. Să se usuce cerneala și vom vedea.» Uscată, cifra mai bătea încă la ochi puțin.

«Să se învechească cerneala, și nimeni nu va putea observa ceva», își spuse el liniștit acum, și puse hîrtia la loc, în dosar.

Gligor se gîndi la aprod. Cine să știe ? Cine să bănuiască ceva, chiar dacă ar ținea oferta lui Grümberg veșnic pe biroul său ?

Și văzu, în cele mai mici amănunte, întreg decursul ședinței delegației permanente în care se făcuse licitația. Nu exista nici un indiciu că cineva a băgat de samă ceva. Hîrtia trecuse și prin mîna silvicultorului, și nici el, care purica o greșeală cît de mică, nu observase lacuna în cifră și nume.

Gligor se gîndi apoi la antecedentele licitației și le scrută amănunțit. Vinderea pădurii nu pornise de la el, o hotărîse consiliul. El, în bugetul noului an, s-a mărșinuit la ceea ce a făcut întotdeauna : a indicat din ce proprietăți pot intra venituri, amintind între altele și pădurea. Hotărîrea o luase consiliul, prețuirea o făcuse silvicultorul, felul licitației îl stabilise consiliul, iar licitația însăși s-a ținut subt prezidenția primarului. El, Gligor, doar atît a făcut : a citit ofertele. Dar la toate licitațiile în legătură cu serviciul lui, el citea ofertele. Pe urmă, aotul a trecut prin mîna multor consilieri, iar secretarul încă l-a cercetat, deși își făcuse dinainte motițele.

Cine l-ar fi putut bănuia atunci ? Gligor avu un surîs de satisfacție : Antecedentele erau nezdruccinat în favoarea lui. «Totul atîrnă de cum pregătești un lucru. Executarea, cînd lucrul e bine pregătit, vine de la sine.»

Spunându-și asta, simți, de la inimă, un val de căldură, născut de un gând nou : «Visurile mele totdeauna trebuiesc tâlcuite invers ! Cum nu mi-am adus aminte pînă acum ?»

Și, într-adevăr, dintr-o lungă experiență, Gligor Șerb știa că visînd senin și vreme bună, peste o zi ori două va ploua ; visîndu-se bolnav, îi și treceau durerile reumatice care se plimbau uneori de-a lungul ciolanelor lui deșirate ; cînd visa că încasează o mare sumă de bani, urma, totdeauna, cu certitudine, o perioadă de mari lipsuri financiare în casa lui.

Și, după ce își aduse aminte de o mulțime de visuri care i se împliniseră pe dos, Gligor Șerb își zise : «E limpede. Cifra e perfectă. Din act nimeni nu va bănui niciodată ceva !»

Venind cu un ceas mai devreme la birou, găsisese odăița unde se ținea condica de prezență încuiată, ca și ieri. Înainte de opt, cu cinci minute, aprodul se ivi cu ea subsuoară, în biroul lui Șerb.

— Iar ați uitat, domnule șef ! Chiar dumneavoastră, care iscăleai totdeauna întîiul !...

Slujbașul tresări : iar era o bănuială în vorbele lui ! Dar mai ales în glasul cu care vorbea, în accentul cu care apăsase pe «chiar dumneavoastră».

— Prostii !

— Vă rog ?

— Spui prostii și te fac atent că o poți păți ! Cum să uit ? Dar vin înainte cu un ceas, și e încuiat la condică. De mîine, la șapte să fie deschis ! M-ai înțales ? Dacă superiorii voștri pot veni c-un ceas mai devreme, pentru ce ați fi voi mai sfinți ? Să fie, la șapte, deschis, m-ai înțales ? Și să vezi dacă voi mai uita să iscălesc !

— Am înțales, domnule șef, se ploconi aprodul.

— Dacă nu vei înțalege, știi tu ce te-așteaptă !

După ce ieși servitorul, Gligor se întrebă iritat : «Pentru ce dracu am mai adăogat : „Și să vezi dacă voi mai uita să iscălesc“ ? Cum ? am ajuns să mă justific în fața aprodului ?»

Da, glasul acela bănuitor ! Se întâmpla aici ca și în vis, împotriva regulei generale care făcea punte între realitate și visurile sale.

Nu se putea înșela : era o aluzie, era o bănuială în vocea servitorului... Și cum se gândea, deodată-i veni în minte o siluetă nedeslușită, sara, la o cotitură de uliță laterală, o siluetă pe care atunci, la a doua întâlnire cu Grümberg, nu o putuse identifica. Se străduise să o identifice, dar în zadar. Acum silueta îi apărură deodată dinaintea ochilor, tot așa de nedeslușită, — era cu spatele către ei, — dar Gligor o dezbracă, cu o privire pătrunzătoare, de umbre, și apărură silueta aprodului. Da ! nu se mai putea îndoi : fusese aprodul Petrică, ăsta cu condica. Așadar, el îl văzuse cu Grümberg ! Adevărat că era cu spatele către ei, dar desigur ieșise dintr-o curte și, înainte de a pleca, îi văzuse.

În sufletul lui Șerb se trezi deodată pornirea nestrămutată de a-l delătura din calea lui pe aprod. Nu era lucru greu : Petrică era destul de leneș, și dacă pornea la nouă prin oraș, cu trei scrisori oficiale, nu se mai întorcea pînă la unu. La această slăbiciune a aprodului făcuse aluzie Gligor, cînd îl amenințase. Pentru lenea lui, Petrică era să fie scos din pită de vreo trei ori, și numai el l-a scăpat.

Din ziua aceea, Gligor Șerb începu o persecuție sistematică împotriva lui Petrică. Încă înainte de a se hotărî

să-l delătore din calea lui, îi poruncise, poate instinctiv, să fie prezent dimineața la șapte.

Dar trebuia o bună pregătire, pentru ca Petrică să nu poată bănuî de la cine i se trage pieirea. «Antecedentele sînt lucrul principal», își zise Gligor Șerb, și îndată începu să-și pună planul în practică.

Din ziua aceea, serviciul economic al orașului porni o largă corespondență cu diferitele oficii, magazii, întreprinzători și chiar particulari din oraș. Subalternii lui Gligor nu mai răzbeau cu scrisul, iar Petrică, trimis de aceștia cu scrisorile oficiale în oraș, nu mai prididea. De cîte ori avea primarul nevoie de el, nu era acolo. Și primarul îl folosea adeseori cu ziua în cap, în grădina sa de zarzavat.

Cînd se întorcea aprodul, primarul îl lua la hop.

— Cîte scrisori ai dus ?

— Zece !

— Și pentru zece scrisori pierzi trei ceasuri ? Să nu se mai întîmple !

Dar se-ntîmpla în fiecare zi, și Petrică, scos din peni, zorit de alergări, se mulțumi însuși de «sărăcia de slujbă». Întră portar la un cămin de băieți.

Gligor Șerb nu se putu liniști îndată. Trecuseră trei săptămîni de la plecarea lui Petrică, și tot se mai temea că aprodul o să se răzbune, dacă știe ceva despre afacerea cu Grumberg. Nu-i veni inima la loc decît după ce, întîlnindu-l o dată pe stradă, Petrică îl salută cu multă bucurie, și-i mărturisi că-i merge foarte bine.

— Așadar, nu ești supărat ?

— Pentru o sărăcie de slujbă ca aceea ! Lasă, domnule șef, nu mai glumi.

Petrică vorbi deschis, limpede ; nici urmă de bănuială nu mai era nici în vorba, nici în privirea ochilor.

— Bine, Petrică ! Sînt vesel că ești mulțămît și că-ți merge bine !

Dar Petrică avea gust de vorbă.

— Și dumneata ai fi vrednic de-o slujbă mai bună, domnule șef. De cîte ori nu m-am gîndit eu la asta ! Cît muncești dumneata ! De alții nu mă doare capul : mai ciupesc de ici, de colo. Da' pe dumneata te-ar putea bate în cuie, icoană de biserică ! Dumnezeu să-ți dea bine, că ești un om vrednic !

Petrică, foarte mișcat, se aplecă voind să-i sărute mîna, de bucurie că l-a întîlnit, de voie bună c-a întrat la mai bine. Dar Gligor și-o trase repede, și plecă.

S-a isprăvit ! Petrică nu știa, nu bănuia nimic. Omul vorbise cu o pătrunzătoare sinceritate.

IV

Vreme de două săptămîni, Gligor Șerb trăi liniștit. În ziua întîlnirii cu Petrică, îi dădu nevestei cinci mii de lei, apoi o vesti că pe viitor nu va putea aduce din orele suplimentare decît sîmbăta, cîte două mii. Trebuia să fie foarte precaut ; cîtiva chiriași din aceeași uliță, vecini buni de altfel, începuseră să privească chiorîș la pantofii noi ai Marinei, la îmbrăcămintea copiilor.

Începu să se trezească în el și simțămîntul de cruțare, și, din zi în zi, îl tortura tot mai grav împrejurarea că banii zăceau fără să fructifice, ascunși între actele

vechi. Dacă i-ar depune ar lua și peste douăzeci de procente ! Sau dacă ar avea îndrăzneala să-i împrumute unui negustor, unui particular, i s-ar îmbia și patruzeci, în criza aceasta de bani. Dar nu cuteza ! Mai avea încă vreo șaptezeci de mii de lei. Cine n-ar înțelege că o sumă așa de mare în mîna lui nu putea să aibă izvor curat ?

A patra anchetă de la centru pică fulgerător. Un nou inspector administrativ, vestit ca om al legii și ca om al dracului, verifică timp de șase zile actele delegației permanente și ale funcționarilor pe ultima jumătate de an. Peste actele licitației cu oferta lui Grümberg trecu fără nici o oprire, fără nici o clipire din ochi, fără nici un semn, fără nici o aluzie. Cerneala învechindu-se, cifra 8 era acum dintr-o bucată, ireproșabilă. Gligor Șerb o mai cercetase, în treacăt, distrat, și cînd începuse ancheta. Nimic suspect. Falsificarea era perfectă ! Să poftască inspectorul să afle ceva ! Astfel că rămase deplin liniștit în cele șase zile de anchetă. Începu să-i crească iarăși încrederea în sine, să se gîndească cu dispreț la prostia superiorilor, să plănuiască noi lovituri, cînd, la două săptămîni, se trezi cu Grümberg, cu domnul Iacob Grümberg, în biroul său.

Nici dacă Grümberg ar fi murit și ar fi înviat din morți, arătîndu-i-se, n-ar fi rămas mai înlemnit domnul șef al serviciului economic.

De cînd îl gonise din sala de ședințe a consiliului, după ce scrisese cu litere cuvîntul «opt» înainte de «sute de mii», Gligor Șerb îl uitase cu desăvîrșire, pîntr-o neînțeleasă întunecare de memorie. Ca și cînd niciodată nu l-ar fi cunoscut, nu se gîndise o singură clipă la el, nu-l văzuse, în visurile lui înfrigurate, decît

o singură dată, iar în realitate nu-l mai zărise nicio dată, nicăieri, ca și când l-ar fi înghițit de-atunci pământul.

După întâia înlemnire, Gligor avu senzația de scîrbă, de turbureală, de amețală, pe care o ai când, din bun senin, ți se face rău și te iau căldurile. Lucrînd cu spațele către ușă, pentru a nu fi întrerupt din muncă de cei ce veneau cu treburi, după informații, ori pentru iscălirea actelor, nu-l văzu pe Grümberg pînă ce nu-i ajunse în față, ploconindu-se adînc, și chiar atunci, numai cînd negustorul își ridică barba din adîncă închinăciune.

— Cu multă plecăciune, domnule șef ! Așa să trăiesc că am bătut la ușă, da' am bătut încet, să nu vă tulbur. Așa să am noroc !

Domnul Iacob Grümberg se grăbi să dea aceste explicații, îngrozit de privirea cu care îl fixa Gligor Șerb. Uimirea, înlemnirea aceleuia, le luă drept minie.

— Am umblat eu să întîlnesc pe domnul șef pe uliță, așa, din întîmplare, dar nu l-am văzut deloc dimineață la opt. Și așa am îndrăznit...

Din muțenie, îl salvă pe Gligor cuvîntul din urmă.

— Da, cum ai îndrăznit, șuieră șeful, privindu-l cu niște ochi cumpliți.

— Am îndrăznit...

— Cum ai îndrăznit ? Nu știai, nu ți s-a spus, că nu primesc oameni de afaceri în biroul meu ? Cum ai îndrăznit ? Ieși afară !

Trupul lui se întinse deșirat peste masă, dar nu se ridică de pe scaun.

— Ies, domnule șef, cum să nu ies ! zîmbi palid domnul Iacob Grümberg, dîndu-se un pas înapoi. Cine

nu ştie că dumneavoastră nu primiţi în birou ? Cine să supere pe un om ca dumneavoastră ? Ies, da, ies ! Dar aveam să spun o vorbă domnului şef, şi-i grabă mare. Numai o minută, numai o jumătat' de minută, domnule şef. Din trei *vorbe*, un om înţelept şi chibzuit ca dumneavoastră are să mă priceapă.

Gligor Şerb se ridică ameninţător de pe scaun. Îl pricepu, cum nu l-ar fi priceput ? Dar ceea ce-i încorda acum trupul lung, ca pe un arc de oţel, nu era dorinţa de a-l delătura pe Grümberg din calea lui, ca pe singurul om care-l putea da de gol şi de care, printr-o neînţeleasă timpire a memoriei, nu se temuse până acum. Îl ridică de pe scaun groaza de noua propunere pe care Grümberg o avea pe limbă. Nu ! Pentru nimic în lume ! A doua oară nu mai face ! Mai bine se va tîrî pe jos şi va mîncă pămînt, ca şarpele.

Revolta aceasta îi veni aşa, din bun senin, dintr-o latură a sufletului cu desăvîrşire întunecată de cînd încasase banii. Ceea ce licărise în el, cînd Marina văzuse buzunarul umflat, se stinse repede, nelăsînd urme în conştiinţă.

În clipa în care se înălţă ameninţător de pe scaun, era orbit de spaima cea nouă, fără să-şi dea seama de ea, fără să-i caute originile, şi nu se temu că, atacîndu-l, supărîndu-l pe Grümberg, acesta ar putea să-l dea de gol, ori cel puţin să-l ameninţe. Nici prin gînd nu-i trecu să-i fie frică de Grümberg.

— Nu ieşi ? întrebă cu acelaşi glas, ţintuindu-l din ochi, şi făcînd un pas să iasă de după masă.

— Cum să nu ies ? Dacă porunceşti dumneata ! Cine să nu asculte ? Dar ţin la dumneata, domnule şef, şi mă gîndesc să nu-ţi pară rău pe urmă.

Gligor nu luă ca o amenințare cuvintele din urmă ale negustorului, cum nici nu erau. El ghicise ce avea Grümberg să-i spună, deși firesc era să vadă în ele o amenințare, după starea lui sufletească de mai nainte, și să încerce a-l delătura din calea lui, nu să-l alunge pentru că venea cu o nouă propunere.

— Să ieși, și să nu-ți mai pui piciorul aici, câtă vreme sînt eu stăpîn ! M-ai înțăles ?

Domnul Grümberg se retrăsese către ușă, și furia șefului se mai potoli.

— Bine ziceți dumneavoastră, domnule șef : «câtă vreme sînteți aici». Parcă nu sînt alți șefi la care zi de zi e plin de negustori ! Parcă nu merg eu, și alții ca mine, fără nici o teamă, la domnul primar ! Dar dumneavoastră sînteți un om minunat, așa să trăiesc !

Fără să bage Grümberg de samă, șeful apăsă un buton. Ușa se deschise îndată, și intră un aprod cît un munte.

— Dă-l afară ! strigă Gligor, și făcînd înapoi pasul, șezu la masă și continuă să lucreze.

Scrise vreo jumătate de ceas, apoi se opri, puse condeiul deoparte și privi în gol. Rămase cufundat în gînduri, pînă cînd ceasul din turnul gotic din piață bătu de două ori.

În loc să ajungă la un luminiș, la o dezlegare, în răstimpul acesta, se ridică de la masă cu capul cît o căldare. Gîndurile-i fierbeau, încîlcite, pline de neli-niște.

Nu înțelegea cum de-l uitase cu desăvîrșire, pe Grümberg. Se temuse de aprod, de cifra și de cuvîntul «opt», și nu se gîndise la singurul martor al falsului. Nu se gîndise că Grümberg, dacă nu l-a denunțat pînă

acum primarului, consiliului, inspectorului administrativ, a putut foarte bine să șoptească în dreapta și în stînga. De mult oamenii îl privesc poate cu dispreț, sau cel puțin bănuitor, și el nu știe nimic. El își face drumul de acasă la birou fără nici o teamă.

Dar nu ! Grümberg n-a șoptit nimic pînă acum ! Ce prostie să se teamă ! Dacă ar fi șoptit cuiva, n-ar mai fi îndrăznit să vie să-i propună o nouă afacere. Nu ! Iacob Grümberg apreciază mai întîi interesul lui. Și interesul lui cerea să nu spună la suflet de om, să nu facă nici cea mai mică aluzie, dacă voia să mai continue. Și, iată, venind în biroul lui, dovedea că se gîndește să facă încă multe treburi împreună !

Nu a vorbit pînă acum, dar de azi încolo, după primirea ce i-a făcut-o ? Nu l-a batjocorit, nu l-a amenințat ? Nu l-a dat pe ușă afară ? Ce-l mai poate reține să nu bată toba ? Licităția avea, de mult, toate formele legale, Grümberg nu mai putea pierde pădurea.

Și pentru ce se revoltase, pentru ce se înfuriase așa de grozav ? Grümberg venise ca la un om pe care-l cunoaște, ca la unul cu care dăduse o lovitură. De unde să știe Grümberg că el, Gligor Șerb, șeful serviciului economic, n-ar mai repeta un fals pentru nimic în lume ? Înainte de licitarea pădurii era altceva : pînă atunci nimeni nu putea suspecta corectitudinea lui Gligor. Atunci avea motive să se înfurie. Cum cutezase să se apropie de el ? Dar nu s-a revoltat. A fost foarte viclean și prevăzător, e adevărat, dar nu l-a ofensat pe Grümberg. Oare e logic să-l primească cum l-a primit ? Grümberg nu putea bănui sensibilitatea conștiinței sale, vîndută doar o singură dată ?

Dar oare avea într-adevăr sensibilitate? Era oare muștrare de conștiință în hotărîrea de a nu mai repeta, pentru nimic în lume, o abatere de la lege, o înșelăciune?

Dacă ar fi muștrarea de conștiință ceea ce l-a pus să-l alunge pe Grümberg, iată, ar trebui să se denunțe numai deocîlt, ori cel puțin să ardă banii. Dar nici prin minte nu-i trece!

Și totuși izbucnirea fusese adevărată.

Să ajungă să se tîrască pe pămînt, ca șarpele, și nu va repeta blăstămăția!

Așa se frămîntă pînă la două, Gligor Șerb, cu gîndurile, și nu putu ajunge la nici un luminîș.

Ieșind în stradă, avu un simțămînt straniu, care-l făcu mic detot: i se părea că trecătorii se uită la el cu un anumit înțeles.

«Rău am făcut că l-am alungat! Puteam să-l refuz și atît! Dacă-l refuzam într-un fel civilizat, nu era nici o primejdie să-și bată gura!»

Și, cum se strecura pe ulițele dosnice, avu, pentru înțîia oară de la primirea banilor, conștiința vinei, a păcatului, a înjosirii sale, sub o formă ciudată, neobișnuită: i se părea că nu mai e omul de mai înainte, ca și cînd ar fi intrat într-o nouă existență, într-una nesigură și primejdioasă.

La porțiță se opri și se șterse de sudori: «Dracu m-a pus să mă port așa de brutal cu Grümberg!», își zise el, și intră în curte.

Din ziua aceea deveni foarte întunecat și tresărea la orice zgomot, la orice întîlnire pe stradă, iar de banii ascunși între dosarele vechi, nu se mai atinse.

A patra zi, pe cînd se strecura de dimineață la birou, stors de insomnie, Iacob Grümberg i se alătură la o cotitură. Ulițele aceste dosnice erau pustii încă.

— Numai un cuvîntel, domnule șef. E lucru foarte urgent...

Cum Gligor nu făcu nici un gest, nu-i aruncă nici o privire, Grümberg adăose îndată :

— Înțăleg pe domnul șef. Să mă bată Dumnezeu de nu-l înțăleg. Domnul șef e om de omenie. Cît va trăi va fi om de omenie. Da', mă rog, ai furat dumneata ? Nu am dat eu de bună voie ? Nu am îmbiat eu ? Cine ce-a păgubit ? Am oferit mai mult ca toți. Primăria a cîștigat, eu cîștig. Dacă și dumneata cîștigi, cine ce treabă are ? Eu am dat de bună voie ! Și dacă mai dau, de la mine, cine ce treabă are ? Dumneata, domnule șef, nu vrei să vezi adevărul. Ori, să mă ierți, nu ești obișnuit cu afacerile, ori apoi, Dumnezeu e martor, sînteți slab de înger. În afaceri trebuie curaj, domnule șef.

Gligor Șerb avu un zîmbet urît.

— Mai ales în cele necinstite, zise el, mirîndu-se singur de liniștea cu care vorbea, cu care-l ascultase pe Grümberg.

— Cine spune necinstite ? Ce e cinstit și ce e necinstit, domnule șef ? Necinstit e să descui cu chei false o casă de fier și să furi. Necinstit e să nenorocești pe alții, să-i păgubești. Da' să cîștigi o bucată de pîne ? Eu dau acum domnului șef două sute de mii de lei, fără martori, fără chitanță, fără să avem afacerea în mîna. Eu mă încred în cinstea domnului șef și în mîna sigură cu care lucrează. O, dacă ar avea alții mintea domnului șef !

Tăcînd, domnul Iacob Grümberg duse mîna la buzunarul de dinlăuntru al hainei. Apoi, văzînd că Gligor tace mereu, îşi opri gestul la jumătate, oftă, şi zise :

— *Trebuie* lucrat repede ! Eu, domnule şef, am fost dus cu *trebi*, şi n-am venit acasă decît de puţină vreme. Şi cum am aflat de afacere, am căutat pe domnu' şef.

«Ceasomicul Primăriei» se opri, şi-l privi liniştit pe Grümberg. În ochi avea o privire rea, pe care cerca să o ascundă.

— Ascultă, domnule Grümberg ! Eu nu te cunosc pe dumneata ! De unde să ştiu că n-ai şoptit în dreapta şi în stînga şi pînă acum ?

Domnul Grümberg se sperie, i se schimonosi întreaga faţă. Se dădu un pas înapoi.

— Eu să *şoptesc* ? Eu să *spui* ? Ce *copchil*, ce *copchil* eşti dumneata, domnule şef ! Da' să mă puie înaintea mitrahierii, da' să mă jupoaie de viu ! Ce să spui ? Am înnebunit ? Ce să spui ? Că am cîştigat o bucată de pîne *copchiilor* mei ?

— Poţi să juri că n-ai suflat nimic ? Şi că vei tăcea şi în viitor ?

— Ca peştele, domnule şef !

— Orice s-ar întîmpla ?

— Orişice !

— Bine ! Acum spune-mi de ce afacere e vorba, zise Gligor, pornind din nou.

Într-o şoptire repede, pe care Gligor o asculta privind în gol, fără să audă ceva, Iacob Grümberg îi spuse.

— Bine ! Peste două zile să mă întîlneşti aici ! Trebuie să cercetez şi eu. Să văd ce se poate. Dumneata ştii că nu întru decît în afacerile în care merg la sigur.

— Cum să nu știu, domnu' șef ! Dumneata ești doar un om desăvârșit. Așa să trăiesc. Și iar duse mâna la buzunarul hainei.

— Lasă banii, domnule Grümberg. Să văd întâi dacă mergem la sigur.

— Cum să nu mergem la sigur, dacă vrei dumneata ?

— Totuși lasă banii pînă peste două zile.

Gligor Șerb, fără a-i mai zice o vorbă, o luă pe o uliță laterală, care răspundea în piață.

Domnul Iacob Grümberg rămase o clipă locului, deziluzionat puțin, căzut pe gânduri. Apoi se întoarse pe același drum.

Rămas singur, în drum spre primărie Gligor Șerb înțelese pentru ce putuse vorbi atît de liniștit cu Grümberg. Înțelese acum că din clipa în care Grümberg i se alăturase la cotitură, a simțit că nu suflase o vorbă despre afacere, nimănui. Altfel nu s-ar mai fi apropiat de el. Atunci se mirase de liniștea cu care începuse să-i vorbească lui Grümberg, dar acum își dădu sama că era firească. Credea cu desăvîrșire în sinceritatea și în jurămîntul negustorului. Și din clipa aceea nu se mai temu de el. În locul spaimii se ridică în sufletul lui pornirea nedîlintită de a-l delătura din drumul lui pe Grümberg, — așa cum îl delăturase pe Petrică.

Nu se mai temea de Grümberg, dar îi făcea rău prezența lui. Părea că pentru dezgustul moral de sine însuși, care creștea mereu în adîncurile din el, e răspunzător Iacob Grümberg, și nu dînsul, și începu să-l urască, în loc să se urască pe sine însuși.

Se simți mulțumit că l-a putut înșela pe Grümberg cu privire la intențiile lui, deși nu înțelegea lămurit pentru ce e mulțumit. Nici gînd n-avea să cerceteze aface-

rea aceea ! O uită cît ce-l părăsi pe Grümberg. Un singur lucru ținea minte, că peste două zile trebuia să se întâlnească cu Iacob.

Se întâlnește.

— Mîne la zece să fii la birou. Să aduci banii !

Atît i-a spus și a trecut pe lîngă Grümberg ca și cînd nu l-ar fi văzut.

Fața lui Grümberg se luminează, dar numai pe-o clipă. «Să-i duc banii la birou ? Pentru ce la birou, cînd îi putem da aici ?» Și o bănuială intră în sufletul lui.

Gligor Șerb se frămîntă ziua întreagă cu planurile. Avusese unul singur, hotărît cu două zile înainte, chiar în timpul convorbirii cu Grümberg ; va veni, va scoate banii din buzunar, și, în clipa aceea, vor apărea contabilul de la secția financiară și secretarul primăriei, pe care-i va aviza dinainte despre ce este vorba. La apăsarea lui pe buton, în momentul potrivit, vor răsări amîndoi ca din mormînt, și vor fi martori.

Dar, după ce ajunsese la birou, nu se putea hotărî să-i cheme pe cei doi slujbași, să-i informeze. Planul lui era ca banii, cele două sute de mii de lei, să fie confiscați, să declare că îi mai dase încă șaptezeci de mii de lei, cît mai avea din întîia afacere, — cine nu-l va crede ? — și să se scape o dată pentru totdeauna și de Grümberg și de muștrările de conștiință.

Dar în fața executării planului se neliniște deodată. Mai întîi simțea că nu se putea despărți de cei șaptezeci de mii de lei. În zadar se silea să-și readucă în suflet elanul de însuflețire etică din care răsărise planul ! Nu ! De banii aceștia are nevoie, nu-i poate da.

Și, dintr-o simplă lacună în proiectul planului hotărît, Gligor Șerb văzu cum i se năruie întreaga clădire.

Abia acum vedea cît e de absurd raționamentul său !

Și de unde-i venea încrederea asta oarbă în sinceritatea și jurămîntul lui Grümberg ?! Grümberg se legase el să nu sufle o vorbă, e adevărat, dar pentru că era interesul lui ! Fiindcă nu-l amenința nimic ! Și tocmai el, Gligor, să vină să-l strîngă cu ușa ? Să-l facă să piardă două sute de mii de lei ? Era nebun să creadă că Grümberg va tăcea și acum ?

Părăsind planul întîi, pe care-l vedea foarte primejdios, absurd chiar, șeful serviciului economic se frămîntă cu o sută altele, ziua întreagă, la birou ca și acasă. Dar nu află nici unul potrivit pentru a-l delătura pentru totdeauna pe Iacob Grümberg. Iar lăcomia își împlînta ghearele în sufletul lui : pentru ce n-ar continua ? Două sute de mii de lei, și ca mîne altele ! Dar repede îl umplea iarăși dezgustul.

Și poate că revolta lui morală nici nu era propriu-zis dezgust, ci mai mult spaima de viața pe care o ducea de cînd luase banii de la Grümberg. Fondul lui de timiditate, adînc, protesta, slab de înger cum era ; în inconștient i se lămurise adevărul că toată nenorocirea lui izvora din faptul că-și pusese la bătaie acest fond de timiditate. În conștiință nu-i ajungeau însă decît frînturi din acest adevăr. De pildă, cînd își spunea : «Altul în locul meu ar fluiera !»

Nu putu așipi toată noaptea. Cu capul greu, porni dimineața la birou. La zece fix se prezentă domnul Iacob Grümberg.

— Nu se mai poate face nimic, domnule Grümberg. A intervenit ceva care a ridicat piedici de netrecut ! Îmi pare rău !

Negustorul se apropie de masă.

— Mai putem adăoga, cincizeci de mii, domnule șef !

Dar văzînd privirile ca de ucigaș ale lui Gligor, nu mai stăruia. Ușor, se strecură din birou. Știa că stăruințele sînt zadarnice pe lîngă omul ăsta. Apoi afacerea nici nu era în legătură cu serviciul economic al municipiului. «Poate omul nu minte, își zise Grümberg, poate s-a ivit într-adevăr o piedecă mare.» Însă cum lucrul era urgent, Grümberg nu avea vreme de pierdut. «Dacă nu poate el, vor putea alții» își zise, și coborî treptele cufundat în combinații nouă.

De atunci, domnul Iacob Grümberg nu s-a mai apropiat de șeful serviciului economic. Dar, de atunci, domnul Gligor Șerb îl ura din zi în zi mai tare pe domnul Iacob Grümberg : simțea că i-a scăpat din mîină și că rămîne o permanentă amenințare pentru el. Simțea această amenințare mai ascuțit decît oricînd, astfel că în aceeași zi, cînd părăsi biroul, ducea cu el și cele șaptezeci de mii de lei, să le pună în siguranță.

Ajuns acasă, se zăpăci, nu mai știu unde să ascundă banii, și îi dete nevastei fără nici o explicare.

— Doamne ! Atîtia bani ! spuse femeia, palidă, cu glasul stins, ca un oftat.

Lunganul făcu un gest cu mîina, ca și cînd ar fi zis : «Atîta pagubă», și trecu în camera vecină.

Doamna Marina număra de cinci ori biletele, le încuie într-un dulap, apoi își zise, mai liniștită : «Desigur, nu vrea să spună ! S-a înscris în partidul de la putere. De cîte ori nu mi-au făgăduit mie că, dacă-l conving, îi pot face o remunerație extraordinară, pentru serviciul model și pentru că l-au ținut atîtia ani, — pe un om cu cinci copii, — cu un salariu ridicol !»

După un răstimp ochii Marinei lăcrămară : «Săracul de el ! E scump la vorbă ! Dar cum vede și simte el toate greutatea din casă, dacă și-a călcat astfel pe convingeri !» Și un val de duioșie îi umplu sufletul pentru lunganul bărbos.

V

Trecură două luni fără nici un eveniment. Gligor Șerb își vedea de slujbă cu aceeași strășnicie ca și mai înainte. Revenise la vechiul făgaș : nu mai pleca la birou la șapte, ci la opt, ca și în zilele lui bune și grele. Marina, ea singură, vedea cum omul ei e din ce în ce mai uscat, mai pierit, dar nu se prea îngrijora : tot slab l-a știut, ars ca de secetă. Totuși uneori îi zicea :

— Ai putea să lucrezi mai puțin !

Ar fi voit să adaoge : «Acum, înscris în partid, nu mai e nevoie de atîta punctualitate. Ai putea să te scoli mai tîrziu, să mai lipsești de la birou. Ai putea să mai dai de minciună porecla „Ceasornicul Primăriei“.» Auzise și ea, de ani, porecla asta. Însă nu cuteza să-și argumenteze îndemnul : Gligor nu-i mărturisise nimic despre intrarea lui în politică.

Șeful serviciului economic aflate că lui Iacob Grümberg îi reușise afacerea cea nouă. Prin ce mijloace nu știa, dar auzise că stăruia și pe la minister. După ce câștigase în afacerea din urmă, Gligor îl întîlni de două-trei ori pe stradă. Domnul Iacob Grümberg îl salută pînă la pămînt, ca și altădată, dar lui Gligor i se păru

că descopere în surîsul negustorului un rînjat batjocoritor. Odată Grümberg se opri lîngă șeful de serviciu, în fața unei prăvălii, unde era lume multă.

— Te văd rar, domnule șef. Sînt și eu tot pe drumuri, cu afacerile, ce să faci ? Da' îmi pare *mie* c-ai slăbit, domnule șef. Prețioasa dumitale sănătate suferă ?

Grümberg vorbea tare, îl auziră cei din jur. Mai multe părechi de ochi se îndreptară, cercetători, spre Gligor Șerb.

— Ca omu', domnule Grümberg, răspunse șeful intimidat.

L-ar fi pălmuit, l-ar fi lăsat aci în drum fără un cuvînt, atît de grea îi era repulsia. Dar se temu să nu atragă și mai mult atenția privitorilor.

Grümberg îl însoți cîțiva pași, îi vorbi de diferite leacuri pentru stomac, pentru că, după părerea lui, șeful de stomac trebuie să suferă ; apoi văzînd că Gligor nu răspunde nimic, îl salută cu același respect nefățărit de totdeauna, și se întoarse.

Dar «Ceasornicului Primăriei» i se păru că de astă dată Grümberg l-a privit și mai disprețuitor. Și, mergînd, se gîndea revoltat : «Cutează să se agațe de mine în fața atîtor oameni !» Și în surîsul lui disprețuitor vedea amenințarea. «O să mă denunțe cînd va avea vreun interes, poate cînd mi-o fi mie lumea mai dragă ! Pentru ce-mi zîmbește mereu cu înțăles ?» Și începu să-l înconjure, temîndu-se din ce în ce mai mult de întîlnirile cu el. Ca să evite orice posibilitate de a-l mai vedea pe negustor, ajunsese să traverseze piața, să treacă pe străzi cu ochii în patru, și să ocolească ulițele mai dosnice, așa că-și dublă drumul de acasă pînă la primărie. La birou se oprea adeseori din scris și își

zicea : «Grümborg ăsta e acum un om avut, poate ajunge și mai avut. Are legături cu ministerele. N-ar putea să-mi dea mie pace ?»

Iacob Grümborg, la rîndu-i, nu-i mai căuta cărările, nu mai avea nici un interes, dar totuși se-ntîmpla uneori să-l întîlnească. Gligor Șerb, dacă-l vedea din bună vreme, schimba brusc direcția pașilor ; dacă era aproape, intra într-o prăvălie, subț o poartă, făcîndu-se că i s-au dezlegat șireturile de la ghețe, — spre marea uimire a domnului Iacob Grümborg.

O vreme Grümborg crezuse că «șeful» regretă că n-au făcut împreună noua afacere și de aceea-l ocolește. Mirosea în vînt una proaspătă, mare detot, și chiar se gîndea să-i facă oferta lui Șerb, cînd fu reținut de un agent și închis.

Un aprod de la primărie fusese martor la arestarea lui Grümborg. Lucrul se petrecuse într-o cafenea, — și aprodul trecea chiar atunci pe-acolo, venind de la poștă. Aduse vestea la primărie, și încă în aceeași zi o auzi și Șerb, de la secretarul municipiului.

— Se vede că i s-a înfundat în sfîrșit, zise secretarul cu multă satisfacție.

Șerb se albi ca varul.

— Adică ce ? Ce vrei să spui ? șuieră el.

— Grümborg ăsta e mare șmecher, îl știm noi. Tot orașul îl știe. A învîrtit destule afaceri și pe la primărie. Ce ? parcă noi nu știm ? Dar, în sfîrșit, i s-a înfundat. Merge ce merge urciorul la fîntînă, da' pînă la urmă tot se sparge...

Lui Gligor i se păru că, vorbind, secretarul se tot străduia să-și ascundă un zîmbet cu înțeles. Se zgudui adînc. Abia putu întreba :

— L-au prins cu ocaua mică ? Vreo nouă afacere ?

— Așa se spune : una proaspătă detot, în tovărășie cu autorități de ale Statului, din Satu-Mare sau Sighetul Maramureșului, — nu se știe bine.

Gligor respiră mai ușurat, și paliditatea obișnuită începu să-i revie în obraz.

— Numai să nu le scape ! oftă el.

— Ori să nu fie implicați niște domni prea mari ! adaoase secretarul, ieșind din birou.

Două zile nu știu nimeni motivul adevărat al arestării, și în aceste două zile Gligor Șerb muri și învie de-o sută de ori. Avea clipe de-asemena slăbiciune, încît se batjocorea singur după ce-i treceau. Revizui de-o sută de ori oferta lui Grümberg, părăindu-i-se cînd că totul e în perfectă regulă, cînd iarăși că falsul este evident.

Dar a treia zi izbucni un zvon care făcu mare senzație : Se descoperise, în tot cuprinsul țării, o vastă organizație de spionaj politic și militar. Cîteva zeci de agenți fuseseră arestați în toate orașele mari, mai ales în cele de la granițe. Între acești spioni era și Iacob Grümberg. Toate ziarele mari din capitală, și după ele și ziarele locale, erau pline cu reportaje senzaționale.

În ziua aceea Gligor Șerb intră într-o bodegă și bău unul după altul, pe nerăsuflăte, trei pahare de bere. Da ! I se înfundase, în sfîrșit, și domnului Iacob Grümberg. Avusese dreptate secretarul. Și pe cît era de tăcut mai înainte, pe-atîta deveni de limbut acum «Ceasornicul Primăriei». Nu se îndoi o clipă de culpabilitatea lui Iacob Grümberg. Era sigur. Și sentimentul de siguranță nu-l păstra numai pentru el : îl împărtășea cui voia să-l asculte. Și lucru curios, nu-și mai vedea cu sîrguința de altădată de oficiu. De cîteva ori primarul chiar îi făcu

observații pentru niște acte în restanță. Dar ce-i păsa lui ? Iacob Grümberg era la răcoare ; Iacob Grümberg avea să fie pedepsit cu închisoare pe mulți ani ! Iacob Grümberg avea să dispară din calea lui !

Într-o sară îi vorbi nevestei sale trei ceasuri despre primejdia elementului evreiesc : «corupt, corruptibil și care samănă corupția». Doamna Marina rămase buimacă ! Gligor îi făcuse o dizertație în toată regula ! Și cum vorbea de cungător, și cu ce căldură ! Nu vorbise atîta în douăzeci de ani de căsnicie ! Și patima cu care vorbea, cine i-ar fi bănuît-o ! Întîrzia cu cunoscuți într-o berărie, într-o bodegă, și argumenta cu înflăcărare, susținea cu tărie vinovăția lui Grümberg. Vorbea tare, cu convingere, așa că-l auzeau și cei de pe la mesele vecine. Mulți îl crezură înscris de curînd în vreo listă antisemită. Și ziceau :

— Bine s-a mai procopsit și ăsta ! Stă opt ani la o parte de orice luptă politică, îndură consecințele, și acum hop ! sare din lac în puț !

Gligor Șerb avea, în sfîrșit, și el un ideal : Să-l vadă pedepsit pe Iacob Grümberg, să-l știe delăturat din drumul său.

Dar cum în mintea lui întotdeauna rămînea ceva opac, — trăgea concluzia numai dintr-o singură premisă, a doua fiind întotdeauna incompletă, șchiopă, ori uitată cu desăvîrșire, — el nu se gîndi deloc că, la judecată, va fi cercetată întreaga viață a lui Iacob Grümberg, că-i vor fi răscolite toate afacerile, pentru a se ști cu cine lucrase, cu cine avusese relații. Nu ! Gligor Șerb vedea numai pedeapsa pentru spionaj — și spionajul n-avea nici o legătură cu vînzarea aceea de pădure.

Și astfel, pînă să înceapă ascultarea martorilor în procesul acesta monstru, Gligor Șerb ajunsese cel mai limbut cetățean din oraș. Se trezise în el «patriotul adevărat», și vorbea cu o vervă îndrăcită, încît, ascultîndu-l, frunțașii celor două partide politice din oraș începură a-i face zîmbre pentru a-l cîștiga de partea lor. Ce răscolitor de mase se ascundea în lunganul acesta ! Și cu cîtă seriozitate, cu cîtă sfințenie vorbea !

Dar cînd începu ascultarea martorilor, «Ceasornicul Primăriei» se trezi și el cu o citație. Cine l-a propus ? Nu se știa, dar toată lumea era încredințată că Gligor Șerb avea dovezi despre vinovăția lui Iacob Grumberg. Altfel cum ar fi susținut cu atîta vehemență, luni de zile, vina evreului ?

Inteligența lui Gligor Șerb încă nu ieșise din zona opacă : departe de a vedea o primejdie pentru el, primi citația cu o însuflețire aproape bolnăvicioasă. Nu se gîndi că nu știa, că nu putea aduce nici o dovadă despre complicitatea la spionaj a lui Grumberg. Ardea de dorința de a-l vedea odată judecat. Era o stare sufletească vecină fanatismului.

După ce i se luă interogatoriul obișnuit, începură întrebările. Publicul, în galerii, pe balcoane — stup.

— Cunoști pe inculpat ?

— Da. Îl cunosc demult.

— Ce știi despre el ?

— E un om de nimic !

Inculpatul tresări pe scaunul lui și voi să se ridice.

— Domnule șef ! Cum puteți spune asta !

Șerb îi aruncă o privire plină de ură. Începu să respire greu ; paliditatea îi scădea și obrazul lui începu să se albească.

— Ascultați-mă pe mine ! E un om de nimic. Jur ori-cînd cu mîna pe inimă și pe cruce, începu el gîfîind.

Prezența lui Grümberg îi răscolea toate straturile sub-conștientului ; din ele izbucneau frînturi de sentimente pînă în conștiință. Albimea ce-i năvălea în față, sufo-carea lui, de-o pildă, se datorau faptului că din sub-conștient îi năvălise în lumina conștiinței vina proprie, păcatul, dezavuarea lui.

— Domnule șef ! se auzi vocea plîngătoare a evreu-lui. Cum să juri ! Mă știi pe mine spion ?

I se porunci acuzatului să nu mai întrerupă.

— Te știu un om de nimic, un om fără conștiință, și-atît mi-e de ajuns.

— Dar, în sfîrșit, spune-ne fapte, zise judele-instruc-tor. Pe ce-ți bazezi dumneata afirmația ? Om onorabil ești, persoană oficioasă ești ! Dar trebuie să ne descoperi faptele pe care le știi despre inculpat. E chiar datoria dumitale. Ai văzut la inculpat vreă scrisoare compro-mițătoare ?

— N-am văzut !

— L-ai surprins vreodată vorbind cu persoane sus-pecte ?

— Nu !

— Ți-a vorbit altul despre cărările inculpatului ?

— Nu mi-a vorbit !

— Îl știi ca pe un om care nu se ține de cuvînt ? Ca pe un sperjur ?

— Nu-l știu !

— Ei bine, atunci, cu părere de rău trebuie să vă spun că nu ne puteți fi de nici un folos în dovedirea vinovăției inculpatului. Afirmațiile trebuiesc dovedite !

În loji, publicul zîmbea. Un zîmbet subțire trecu și peste fața lui Grümberg. În clipa aceea Gligor avu o spaimă cumplită ; iar îi scăpa canalia din mîină ! Cu inteligența lui opacă, de obicei tocmai în punctele care trebuiau să lumineze pentru el, Gligor crezu că e singurul martor, că mărturia lui fiind insuficientă, Grümberg va fi pus în libertate.

Tăcu un răstimp, păru a se clătina pe picioarele lui lungi, luminile ochilor i se ridicară subț pleoape, ca și cînd ar fi voit să se rostogolească peste cap ; apoi se înțepeni în bețele lui, alb ca varul, cu respirația sufocată, cu barba ca o umbră imaterială pe fața aceea de mort.

Privi lung la judecător și își continuă mărturia, care luă o întorsătură extraordinară. În sală se putea auzi musca. Domnul Iacob Grümberg se ridică încet, în rate, de pe scaunul lui, și asculta cu capul plecat, cu răsufllarea oprită.

— Știu fapte, domnule judecător, încep lunganul, cu vocea tot mai sigură. Am spus că inculpatul e un om de nimic, și-l cred capabil de orice faptă infamantă, de orice crimă. Și acum să trec la dovadă.

Dumnealui, Iacob Grümberg, negustor, întreprinzător forestier, proprietarul marelui magazin de lemne din dosul gării, mi-a oferit și mi-a vărsat mie, la mîina mea, suma de una sută mii lei pentru a-i da concursul într-o licitație la primărie. Ne-am înțăles ca oferta să o scrie necomplectă, să facă un astfel de sămn din cifra șase, încît să putem face din el și cinci și opt. Asămenea, cuvîntul «opt» dinainte de «sute de mii», să nu-l scrie. Ne-am învoit să facă un mic sămn plicului în care era oferta dumnealui — un sămn dinainte convenit, — și

eu, care citeam ofertele, să-l desfac și să-l citesc pe al dumisale mai la urmă.

Astfel, cunoscînd toate prețurile, puteam citi o sumă mai mare din oferta dîmnealui, căci avea latitudinea de la două milioane cinci sute de mii pînă la două milioane opt sute de mii. Mai mult nu avea să ofere nime, fiindcă prețul a fost stabilit foarte ridicat din partea silvicultorului oficial. Am citit două milioane opt sute de mii, cu cincizeci de mii mai mult decît oferta cea mai mare, și pădurea i-a rămas lui Grümberg. Oferta a fost văzută, în ședință, de mai mulți domni consilieri, care n-au observat nimic. După ședință am complectat eu cifra opt, iar domnul Grümberg a scris cuvîntul care lipsea, cu litere, pentru a fi aceeași scrisoare. Da ! Acesta este domnul Iacob Grümberg !

El se opri o clipă, privi prin sală fără să vadă pe cineva, apoi, într-o liniște ca de biserică goală, continuă :

— Ați cerut fapte ! Iată dovada, domnule judecător ! Și iată o nouă mîrșăvie a domnului Grümberg : Nu demult mi-a oferit două sute de mii de lei pentru altă afacere. M-am făcut că primesc, dar banii nu i-am luat. Plănuiam să-l surprind asupra faptului cu doi din funcționarii primăriei. Hotărîsem ziua, ceasul, cînd avea să vie. El a venit dar... din lucrul acesta nu s-a ales nimic pentru că... pentru că...

Nu putu continua : în aceeași clipă mintea lui deveni perfect clară și înțelese că se dăduse singur de gol, deși nu cu gîndul acesta începuse el să istorisească dovezile împotriva inculpatului. Ochii îi căzură asupra lui Grümberg. Îl privea ca un spectru de spaimă. Lui Gligor i se făcu rău, ameți și se prăbuși cît era de lung.

În oraş mărturia «Ceasornicului Primăriei» făcu vîlvă mare. Oamenii se împărţiră în tabere : unii-l crezură, alţii ba. Aceştia din urmă afirmău că şeful serviciului economic a «inventat» dovezile acelea din fanatismul antisemit care-l cuprinsese de vreo două luni. Propuneau să-l examineze un psihiatru. Cei dintîi cerură o anchetă la primărie. Cum Gligor Şerb, după scena de la tribunal, fusese internat într-un spital, domnul Iacob Grümberg tăgădui afirmaţiile lui. Avea două motive : întîiul : recunoscînd mărturia lui Gligor Şerb, — deşi nu era amestecat în spionaj, ci avusese numai afaceri comerciale cu cîtiva din cei care făcuseră spionaj, — şi-ar fi îngreuiat mult situaţia ; al doilea : dacă şeful serviciului economic ar fi revenit asupra depoziţiei şi dacă medicul legist ar fi motivat revenirea prin extrema surescitare nervoasă de care suferea şi acum Gligor Şerb, — să nu fie el, Grümberg, pricină de nenorocire pentru Şerb. Cine ştie ? Poate că altădată va mai avea nevoie de el... Şi Grümberg susţinu cu tărie că şeful serviciului economic, acuzîndu-se singur, demonstrase că nu e în toate minţile. El era sigur că odată revenit la conştiinţă, nici nu-şi va mai aduce aminte ce a mărturisit. Cînd s-a mai pomenit ca un om în toate minţile să se acuze singur, din bun senin ? Şi în gîndul lui, Grümberg continuă mai mirat întrebarea : «Cînd n-a ucis pe nimeni, n-a dat foc, ci, iată, a cîştigat şi el o bucată de pîne ! Ce mai bucată ! O bucăţică amară !»

Şi de părerea lui Iacob Grümberg fură cei mai mulţi cetăţeni. Pînă şi primarul şi membrii delegaţiei permanente, care afirmău că şeful serviciului economic fusese victima unei crize de nervi. Ei nu admiseră, la început,

cu toate insistențele opoziției, nici o anchetă la primărie. Și nu de teamă că s-ar descoperi falsul mărturisit de Șerb, ci fiindcă, într-adevăr, nu credeau în povestea spusă în ședința de Gligor. Și apoi, cum să deschizi o anchetă pe temeiul vorbelor unui «om bolnav»? S-ar fi făcut de rîs și anchetatorul.

Singurul om care-l crezu pe Gligor Șerb fu nevastă-sa, Marina. Înțelese acum de unde erau banii, și trăia cu moartea în suflet, așteptînd să vadă ce va urma. În tristețea ei deznădăjduită își zicea: «Doamne! Cîtu-i el de slab de înger! N-a avut hodină pînă nu s-a descoperit.» Și plîngea cu lacrimi tăcute, amare.

Ancheta, pe care pînă la urmă primăria fu nevoită, sub presiunea opoziției, să o accepte, deși făcută de experți trimiși special din capitală, confirmă opinia majorității cetățenilor din oraș: oferta lui Iacob Grumberg era perfectă, nu purta nici o urmă de fals. Și toată lumea rămase în părerea că depresiunea nervoasă în care căzuse Gligor Șerb și care se manifestase și înaintea procesului, prin crize de antisemitism, se datora înverșunării cu care muncea, fără să-și cruțe sănătatea.

Din boală, Gligor Șerb se ridică tîrziu, dar se restabili destul de repede și intra din nou în slujbă. Însă nu mai avea nici o tragere de inimă pentru slujba lui de la primărie și nici voință nu mai avea. Și așa, la cele dintîi alegeri, Marina reuși, fără multă bătaie de cap, să-l facă să intre în politică. Și de-aici încolo, innodară și ei mai ușor sărăcia. Avură și ei un protector pentru o bursă școlară, pentru un spor de scumpete, pentru o gratificație. E adevărat că privirile lui Șerb erau nițel rătăcite, că devenise de-o muțenie soră cu mormîntul. Dar

la birou era, ca și înainte, slujbaş model, ireproșabil, și de aceea toți concetățenii îl lăudau și-l stimau ca și altădată. Căci în viață omul care își face treaba conștiincios, mut și surd ca o unealtă, mulțumește pe toată lumea. Iar dacă nu și-o face, fie împodobit cu toate darurile, frumos ca Arghir și deștept ca Solomon împărat, puțini îl prețuiesc, și mai puțin decât toți — prietenii lui.

1 9 2 9

RĂBOJUL LUI SFÎNTU PETRU

I

Atotputernicul şedea pe tronul de lumină, ţinînd în mîna dreaptă schiptrul cu care cîrmuia lumea. De vreme îndelungată şedea nemişcat şi se gîndea adînc. Greutatea gîndului începuse să-i umbrească faţa, să întunece strălucirea tronului, ca umbra unui nor. Lumina Raiului păli, şi-o adiere de vînt rece trecu printre flori şi încreţi faţa apelor. Miraţi, îngeraşii îşi strînseră aripoarele de trup, ca nişte pui cruzi de porumbiţă. Fericiţii, în pîlcuri dese, zburau prin văzduh, tot mai departe de umbră, în ţinuturile încă luminate ale Raiului.

Atotstăpînitorul îşi înălţă capul şi bătu de trei ori cu schiptrul în treapta de argint a scaunului împărătesc.

Sfîntu Petru se înfăţişă, gîrbov de povara veacurilor. Barba lui, albă odinioară ca zăpada, bătea acum în verde-

mucegăit. De atîta nemișcată pază la poarta Raiului, îi trecuseră oasele unul prin celalalt. Pe jos, doi pași nu putea face. Aici îl aduse pe sus, ca pe un fulg, porunca și voința Atotputernicului.

— Să te gătești, Petre, de drum, zise Stăpînul.

Bătrînul suspină din adînc. Apoi, ridicînd încet capul pleșuv, care lumina ca un glob de oțel sur, necutezînd să privească pe cel de pe scaun, zise, luminat de-un gînd :

— Glumești, Doamne !

— Ba nu glumesc defel ! E nevoie grabnică să te cobori numaidecît pe pămînt.

Portarul înțelese de pe glas că Stăpînul e tot supărat. Ochi printre genele-i vechi și văzu că umbra acoperea încă scaunul puterii.

— Nu mai țin mînte de cînd n-am mai fost pe pămînt ! Sînt bătrîn și neputincios, și nu mi-i dor de lume. Fie-ți milă, Doamne, și mă cruță !

— Nu se poate, Petre ! Am nevoie de sfatul și de înțelepciunea ta ! Apoi, nu ești tu păstorul turmei ? Cine vrei să grijească, să întoarne oile cele rătăcite ?

— Și în care parte a pămîntului mă trimiți, Atotștiutorule ? șopti, cu părere de rău, portarul Raiului.

— Nu-ți fie frică ! Nu te trimit așa departe, peste țări și mări. Numai aici, în România !

O rază de nădejde înflori în sufletul bătrînului :

— Da' creștinii de-acolo sînt schismatici, Doamne, nu ascultă de mine. Ar fi mai bine să trimiți pe tovarășu', pe Pavel. El e, de la început, apostolul neamurilor !

— Nu porți în spate veacurile pentru a ajunge la mîntea copiilor ! Nu știi că porunca mea nu se poate schimba ? Schismatici ori nu, sînt fiii mei și oile tale.

Ascultă, Petre, zise Domnul, zîmbind acum cu bună-tate, și tot Raiul se luminează din nou, vreau să le dau o mîină de ajutor românilor. Prea stau pe loc, prea se zbat ca pește pe uscat ! Prea sînt multe împărechările între ei ! Trebuie să vezi, la fața locului, pricina. Da, îi știu eu ! Li-e greu pînă s-apucă de-o treabă bună, că de lăsat se lasă repede. Dar nu-s oameni răi. Nu pot uita că, deși se mîndresc, pe dreptate, cu voinicia lor, cu vitejiile din războiul din urmă, în sinea lui fiecare român își zice, cînd e vorba de Unire : «Minunea lui Dumnezeu a fost». Îți spun eu, nu-s oameni răi ! Și de aceea, trebuie să le dăm o mîină de ajutor. Prea o duc într-o petrecanie, prea sînt nestatornici și ușurateci, și prețuiesc prea puțin viața. Trebuie să se pună pe lucru, Sfinte Petre ! Că dușmanii îi pîndesc de jurîmprejur, își înalță capetele și se uită cu jînd. Vorbă să fie ! Nu iubesc pe cei nedrepti, pe lacomi și pe pizmătareți, cu atît mai puțin pe cei lăudăroși, dar nici leneșul nu-i aproape de inima mea. Și știu că nu le-ar plăcea românilor să mai treacă prin cîte au trecut pînă la împlinirea minunii, pentru a o păstra neatinsă. Iar altă minune, la repezeală, nu mai fac, oricît mi-ar plăcea de cel umilit, care în sufletul lui recunoaște adevărul. Și chiar să vreau eu, — crezi că Luceafărul cel căzut nu ar pune bețe în roate ? Crezi că el nu lucrează ?

— Of ! Stăpîne ! oftă Petru, cum să nu lucreze ! Nu ruginesc porțile Raiului în țîțini, de la război ? N-am înțăpenit eu în jilțul de piatră, gata să mă acopere mușchiul ? Lucrează, Necuratul ! Mai inversunat ca pe vremurile cînd umblam pe pămînt. Aleargă ca un leu răcnind, căutînd pe cine să înghită. Teamă mi-e să nu mă cobor prea tîrziu pe pămînt. Cel rău

ne-a apucat înainte ! Dacă n-aş fi așa de bătrîn ! sfîrşi ofînd Sfîntu.

— Iar te îndoieşti, Petre ? Iar ți se clatină credința ca atunci cînd te cufundai în valuri ? Din bătrîn nu pot face tînăr ? Din trup slăbănog nu pot face duh cutezător ? Adună-ți mințile în cap !

Sfîntu se închină pînă la pămînt, troznindu-i închieturile bătrîne, și cînd se ridică, stătu înaintea Domnului un bărbat voinic, vînjos și sprinten.

— La drum, Petre ! Nu mai este vreme de pierdut ! zise Atotputernicul. Și la un semn al lui, Petru simți cum alunecă lin prin văzduh, și în aceeași clipă văzu pleznind un fulger vînat, de la porțile zăvorîte ale Raiului pînă la porțile de aramă ale Iadului.

— Ah ! zise Sfîntu, cel ce stă la pîndă a tras cu urechea și acum ! — Și ridicînd brațul pentru blăstăm, rosti : Te va birui, răzvrătiturele și răzvrătiturele al lumii, cel ce șade pe scaun, Atotputernicul, Începutul și Sfîrșitul, Alfa și Omega. Și te va îngenunchia și te va lega, leu răgaci, în lanțurile veciei, în adîncul cel din urmă al întunerecului.

Nu sfîrși bine vorba, și Sfîntu văzu cu uimire că brațul i se luminează ca de-o flacăară roșie. Privi la Iad și văzu că poarta de aramă e numai jar ce țîșnea scînteii lungi ca razele, împroșcîndu-le pînă-n naltul cerului : Scaraoțchi izbea cumplit cu ciocanul în poartă. O spărgea, răcnind, pîrîndu-i că tovarășii dinlăuntru nu i-o deschid destul de grabnic. Porțile se prăbușiră, flăcările năvăliră pînă la stele, luminînd lumea și pămîntul, Iadul vui pînă-n adîncuri, și clocotul căldărilor cu smoală bătea boltiturile să le dărîme. Cădeau ca din pușcă,

și ici și colo, liliicii pîrjoliți și cucuvaiele cu penele scrum.

Scaraoțchi răcni de se cutremură catapeteazma cerului, iar ghiavolii, mici și mari, de spaimă cumplită, săriră, huliuștiuc ! în căldările clocotitoare, ca broscorii, cînd să-i calci, în heleșteu. Flacăra, cum năvăli pe porțile dărîmate, aprinse barba lui Scaraoțchi ; de pe miros nu cunoscă nimic, că era obișnuit el în Iad cu mirosul de floacă arsă, dar cînd ajunse arsura la piele, sub bărbia ascuțită și pe falca dreaptă... din strigătul lui se porni un vînt care smulse flăcările din jăratec, le învălui pe sus, prin unghere, și le stinse.

Urlînd de durere, Întunecatul se trase pîn' la Talpa Iadului, o unse bine cu catran și rășină, scăpără din gheare ca din amnar și cremene, îi dădu foc, și-i zise :

— Să arzi pe-ndelete, afurisito, o mie de ani să nu te stingi ! De ce-ai lăsat pe băieți să aprindă căldarea a mare de lîngă porțile împărăției ? Nu știai că numai eu am dreptul s-o aprind, la zile mari ? Uite cum mi-a pîrjolit barba !

Talpa Iadului gemea. Începu să ardă cu flacără închisă, potolită, ca de putregai.

— Nu-s de vină, stăpîne ! N-am răzbit, nu m-au ascultat ! Ziceau c-au adus pe unul care avea poftă să se bălăcească numaidecît în smoală, cică era dedat cu tăvăleala în glod, de-acasă, și nu putea trăi altfel. Întreabă-i pe toți, dacă nu mă crezi.

Scaraoțchi guiță de trei ori de-i țiură urechile, și iată că din căldări săriră o puzderie de pui de bivoli. Curgea smoala de pe ei, stropind padimentul de aramă.

— Scuturați-vă, blăstămaților, și numai după aceea să vă apropiați.

Bucuroși că-i auziră glasul cunoscut, bivolașii începură să țupăie, pînă le-a rămas părul lins și li se văzură cornițele. Numai atunci se puteau deschilini unul de altul, și se văzu că-s de vîrste deosebite, fiecare cu frumusețea lui. — Să-i vadă și să-i viseze altul !

Cînd se apropiară de stăpîn și-i văzură falca pîrlită, ghiavolii căzură pe cozi, cu ochii zgîlți. Era groaznic la vedere, cu barba încîlcită ca un caier de cîlți pe-o falcă, iar cealaltă rasă nap, și plină de arsuri. Crîncen la vedere fusese și pînă acum, dar acum drac să fi fost și tot ai fi fugit de tat'to !

Ar fi fugit, da' Scaraoțchi îi țintuia cu niște piroane de ochi de nici să se miște nu puteau, cum nu mișcă broasca-n lac, înlemnită de privirea șarpelui de apă care se apropie.

— Neam afurisit și blăstămat ! începu Întunecatul, cum ați cutezat să-mi călcați poruncile ? Cum ați îndrăznit să intrați în dreptul meu ? Cine-a aprins focul sub căldarea cea mare ?

Ghiavolii nu mai suflau. Se deșălară de șira spinării, căzură de pe cozi, și acum stăteau în patru labe, ca niște cîni.

Răsunetul glasului durduia încă prin boltituri, prin unghete și prin gangurile Iadului, cînd Stăpînul începu din nou :

— Cine-a atîțat focul ? Cine-i vinovatul ?

Și scrișnea din dinți, ca rîșnița, de gîndeai că-și macină măselele.

— Toți sîntem vinovați, Măria Ta, îndrăzni unul slăbănog, cu codița ruptă de la mijloc. Era cel mai departe de stăpîn.

— Aha ! Zăporîtile ! Tu l-ai aprins ! Nici nu se putea o batjocoră mai mare : cel din urmă să ia locul celui dintîi. Și nici a celui dintîi ! A împăratului peste toată puterea Întunerecului. Ia dă-te mai aproape, mie-lușelule.

Pe mie-lușel se-nrîncenă carnea, dar tot putu sughîta :

— N-am aprins eu, stăpîne !

— Dar cine ? Cine ? Să iasă din rînd ! Să-l văd o dată și să-i mulțămesc ! Îbubui adînc și greu strigătul Stăpînului.

Din turmă, de pe brînci, se ridică atunci un ghiavol bătrîn, șchiop de piciorul stîng, cu coada ca de lemn, — de veche ce era nu se mai îmbîrliga, — cu cap ca de om și ca de țap, știrb, cu dinții galbeni, și behăind sugrumat :

— Eu am aprins cazanul !

O răsuflare a lui Scaraoțchi îl duse ca pe-un pai și-l izbi de perețele dinspre apus, a doua răsuflare îl turnă în gura Stăpînului, deschisă ca o prăpastie. Numai copitele-i mai rămaseră afară. Întunecatul îl prinse de copite și-l smulse din gîtlej cu mare scîrbă, îl ținu cu capul în jos și-i zise :

— Cum, tu ? Cel mai cuminte după mine în Împărăția Întunerecului ? Mîna mea cea dreaptă ? Tu să întri în drepturile mele ? Și-l învîrti, ca pe-o prăjină, pe după cap, gata să-l izbească de colțurile zidului.

Ghiavolului bătrîn îi ieșea sufletul.

— Stăpîne, mă pedepsești de-a-geaba. M-ai fi pedepsit și dacă aș fi așteptat să aprinzi tu cazanul. Ți-aduci aminte de-un contract, încheiat acum patruzeci de ani ? De cînd așteptai să-i vină sorocul ! Și mi-ai poruncit, cînd mai pe urmă i-ai pus bătrînului în brațe pe fetița

aceea cu părul roșu, care țipa și voia să se omoare, mi-ai poruncit, deci, că ori în ce clipă va veni bătrînul la noi, ești acasă, nu ești acasă, să aprind cazanul cel de sărbători și să grăbesc cu baia.

— A murit bătrînul ? întrebă Scaraoțchi cu ochii holbați. Oh, ticălosul și mișelul, cît m-a purtat, cît m-a făcut să alerg să-i împlinesc toate poftele. Ajunsesem să cred că nu mai moare ! Cu cît l-am agonisit pe el, agoniseam o mie !

Îl slăbi pe diavolul cel bătrîn, și-l lăsă pe vine.

— Haida, să-l văd, zise el.

— Să-l vezi și să-i aprinzi căldarea. Ai stins, cu mîna ta, flacăra. Și-mi aduc bine aminte ce mi-ai spus atunci : «Blebule, vremea noastră-i măsurată ! Ticălosul ăsta, după ce i-o veni sorocul, să nu profite de nici o clipă de întîrziere : în foc, cît ce intră pe poartă. De sînt, de nu-s acasă, s-aprinzi căldarea cea de praznic. Grăbește ! Clipele trec ! Vremea torturii se scurtează !»

Puzderia ghiavolilor se repezi la porți : le ridicară și le ferecară. Scaraoțchi nici nu simțise că porțile fuseseră deschise pîn-acum, și nu știa că însuși le răsturnase. Și mărunței, priponiți în cozi, împingeau cu umerii, muncind în tăcere, pipăit, să nu afle stăpînul, să nu-i stîrneasă din nou mînia.

Întunecatul izbi cu pumnul, ca un mai, în capul ce plutea deasupra smoalei, aprinse focul sub căldare, și într-o clipă făcu o vîlvătaie atît de mare, încît se vedea în Iad ca ziua în lumina soarelui, și se puse o căldură, un năduf înecăcios, încît ghiavolii mai mărunței își trăgeau sufletul. Încet-încet, cu coada-ntre picioare, se trăgeau spre smîrcuri, la răcoare, cînd îi încremeni răcnetul răgușit al Stăpînului. În lumina mare, păreții de

aramă străluceau ca oglinzile, și Scaraoțchi își văzu chipul sluțit. Dîintr-o săritură, toți fură lîngă el.

— Afurisiților ! Vă duceați la răcoare, ai ? Și pe mine mă lăsați așa ? El arată obrazul pîrjolit. Ascultați-mă, încornoraților ! Felul ăsta de sluțenie nu trece decît într-un chip. Săriți pe rînd pe umărul meu și pupați-mă pe obrazul ars ! Hei, nu vă place, împielitaților ? Una, două...

N-apucă să numere trei, și-un drăculeț fu pe umărul lui, și, strîngîndu-și ochii de groază, îl pupă pe Stăpîn. Ghiavoliî, lăsați pe cozi, își luau avînt, și unul după altul își lipiră boturile umede de falca Întunecatului. Și, minune ! Cînd cel din urmă zbură de pe umărul Stăpînului, cu greața și scîrba-n suflet, ca și ceilalți, barba crescua la loc, și Scaraoțchi și-o pieptănă, mulțumit, cu ghearele, uitîndu-se în oglinda păretelui de aramă.

Împăratul se plezni deodată cu laba peste frunte.

— Afurisiților, cu-ntîmplarea asta era să-mi uit de ce m-am grăbit. Este careva între voi sosit de curînd din România ? Să iasă din rînd !

Jumătate din ghiavoliî de față făcură un pas înainte.

Scaraoțchi zîmbi, își linse mustețele de amîndouă părțile, cu o limbă lungă ca de dulău. Știa că tot pe-atîția rămăseseră în România. Făcuse două tabere : una se hodinea în adîncuri, alta lucra în țară, pe lîngă legiunile pe care le risipise peste toată fața pămîntului.

— Ați venit de mult ?

— Să tot fie vreme de-un ceas, Întunecimea Ta.

— Ce vești ?

— Vești bune, Stăpîne.

— Și v-ați hodinit destul ?

Ghiavoliî mîrîiră, vîrîndu-și botișoarele sub cozi.

— Să nu v-aud ! Într-o clipă să fiți gata de drum. Am ascultat la poarta Raiului și vă spun că-i mare primejdia. Din porunca Celui Preaînalt, s-a coborît pe pămînt Sfîntu Petru. Și tocmai în România a fost trimis.

Scaraoțchi tuși, se trase de barbă și simți cu plăcere că-i mai crescuse.

— Vine cu voi și Blebu. Unde ești, Blebule ? strigă Scaraoțchi pe ghiavolul cel bătrîn și șchiop.

Cum nu-l văzu și nu-i răspunse nime, Întunecatul țîșni din ochi fulgere vineții, și, la lumina lor, într-o scorbura de stîncă, îl zări pe Blebu. Dormea și sforăia de se cutremura peștera.

Cît ce simți lumina, Blebu sări ars, și într-o clipă fu lîngă Stăpîn.

Întunecatul rîse cu lacrimi de păcură.

— Bun de picior te-am știut de cînd ai căzut din cer, dar ca acum !... Ce, adormiseși ?

— Stăpîne a fost grea povara ! M-a deșălat spurcatul de bătrîn.

— Aha ! Îmi și uitasem. Dar acum ești hodinit ?

— Porunca, Întunecimea Ta !

Dracul cel șchiop nu-și putea uita pățania de mai înainte. Și decît să mai ajungă o dată în grumajii balaurului celui vechi de zile, mai bine să-l afume popii din cădelniță !

— Vei porni cu ăștia. Știi drumul, cunoști țara. E nevoie de lucrători mulți : portarul Raiului a fost trimis să ni se pună de-a curmezișul. Unul să nu mai vină acasă fără porunca mea ! Tu, ca mai cuminte, vei supraveghea și vei da îndrumări. Ți-i dau în samă !

Dracul cel șchiop zîmbi. De mult nu mai căpătase atîta cinste.

— Să trăiești și să stăpînești, Întunecimea Ta ! Las' pe noi !

— Și nu ți-e frică de trimisul Celui Preaînalt ?

— Vorba e : la cine e trimis. Îmi cunosc eu oamenii, Stăpîne. Și-apoi, Sfîntu Petru n-are trecere între români. Ei sînt schismatici, Întunecimea Ta.

— Ei, bată-te să te bată ! Cum le știi tu pe toate ! zise Scaraoțchi, și-n clipa următoare pocni cu strășnicie dintr-un bici lung cu plează de coadă de cal. Ca într-o volbură se ridicară ghiavolii cei sortiți, și plecară val-vîrtej, goniți din urmă de dracul cel șchiop.

II

În vremea asta, Sfîntu Petru atinse cu talpa virful Ceahlăului. Se frecă la ochi să se dezmeticească, își puse o mînă-n șold, cealaltă streășină, — că tocmai răsărea soarele din negurile Prutului, — se uită de jurîmprejur și simți cum îi crește inima : Ce mîndrețe de țară ! Nu se mai sătura privind. Aici, și pînă-n zare departe, ca o cunună, cetatea munților. Piscuri goale împung cerul, codri verzi puternici, grei de plete, freamătă domol în singurătăți. Căldări largi, adînci, adună izvoarele pline de murmur și le strecoară prin văi înguste în fîșii de argint. Mai departe dealuri împădurite, coline dulci, șesuri întinse și pînze de ape. Sate răzlețe, cu casele albe ascunse în pomăt. Biserici cu clopotnițe țuguiate. Și lanuri grele, cît bate ochiul ! Și-o liniște, și-o pace, și-un aer aromat de mireasma cîmpului și-a codrilor, și-un văzduh limpede !

— Voi merge mai întîi la sate, c-aici e puterea romînului. Romînia e încă «o țară eminamente agricolă», zise Sfîntu, și zîmbi aducîndu-și aminte că împrumutase fraza din vorbirile bărbaților de Stat.

Atotputernicul, înainte de plecare, îi dase puterea durerilor din cele patru stihii ale lumii. Nu i se mistui bine gîndul, și Sfîntu Petru se și trezi la marginea unui sat revărsat pe-o luncă, la poala unui deal împădurit. Căsuțele albe luminau, ca niște pete de var, în verdeța pomilor, în argintul soarelui ce se ridicase două sulți de la răsărit. Prin grădini, ascunse în frunziș, fluierau haiducește mierle galbene. Deasupra luncii înflorite se țesea tot mai des, zborul albinelor : o plasă de fire luminoase, mereu schimbată. Zumzetul creștea în văzduhul subțire, tăiat de fulgerul rîndunicilor în linii negre, frînte, în unghiuri largi ori ascuțite.

Portarul Raiului privea, asculta pierdut, mireasma cîmpului îl îmbăta și-i venea să se lase pe-o dungă la marginea drumului, în iarba verde, cînd, din clopotnița înaltă, acoperită cu șindrile, începu să se descarce o ploaie de sunete uscate, cadențată și răsunătoare, care într-o clipă năvăli, nevăzută, peste sat, peste luncă, peste dealul împădurit, umplînd văzduhul. Și, în grabă, răsunară toate trei clopotele, topindu-și glasurile într-un cîntec armonios și argintiu. Și pe dată, Sfîntu simți mireasmă de tămîie și miros de calapăr.

— Trage de liturghie. E duminică, zise Petru și, întorcîndu-se spre răsărit, se închină. Nîmeresc, cum nu se poate mai bine.

Mulțumi în gînd, lui Dumnezeu, și o luă la picior, în chip de călugăr bătrîn.

Pe ulițe, pînă la biserică, întîlni puțini creștini.

«Nu-i mirare, își zicea. E târziu, a tocat de liturghie, și oamenii vor fi în biserică.»

Grăbi pasul, dar tot trăgea cu coada ochiului la gospodăriile din dreapta și din stînga. Slăbuțe case, puține de cărămidă. Ogrăzi mari, da' creștea buruiana și troscoțelul ! Cît despre garduri, părea că s-au mîncat prin ele cîinii !

— Se văd creștini săraci, își șoptea Sfîntu, dar sărăcia nu-i încă răul cel mai mare din lume.

O babă își tîrî cizmele pînă lîngă el și-i sărută mîna.

— Blagoslovește, cinstite părinte !

— Domnul, maică ! La biserică ?

— Ba nu, părințele ! Mă duc pînă la Zamfir să-i spun o vorbă.

— Cine-i Zamfir ?

— Copilul meu cel mai mic. Vreau să-i spun să nu se dea bătut odată cu capul ! Tîlharii ! Vor să-i fure drep-tul ! L-au lăsat pe dinafară din liște.

Sfintu Petru voi să mai întrebe ceva, că nu înțelegea, dar bătrîna intră pe portița de la stînga, tușind și înjurînd.

Coti pe-o hudiță, și biserica-i răsări în față. Frumoasă și arătoasă. Sub streășini zugrăveală proaspătă : tovarășii lui, apostolii, prooroci și sfinți părinți, doisprezece de o parte, doisprezece de cealaltă. Se văzu și pe el, cu cheile în mînă, lîngă soțul de suferințe, Pavel.

— Ciudată schismă ! zise el, zîmbind cu bunătate. Iată-mă la loc de frunte.

În ușă fu uimit cînd văzu biserica goală. În tinda femeilor, răzimate în cîrji lucii, trei bătrîne. În stranele diecilor, cîte-un cîntăreț, cu ochelarii sloboziți pe nas.

Erau bătrîni amîndoi, cu părul lung, sur ; şedeau în strană ; aţipiseră.

Paracliserul ieşi din altar, făcu o închinăciune în faţa călugărului, ieşi în uşa bisericii şi se uită în lungul drumului. Întră, clătînînd a pagubă din cap, şi, la şoapta uneia dintre cele trei bătrîne, zise tare :

— Nu se vede !

Sfîntu Petru, după ce făcu mătăniile, sărută icoana, crucea şi Evanghelia. Paracliserul îl îmbie în strană. Diecii se treziră din moşăială, şi cînd văzură haina neagră, lungă, întoarseră foi unsuroase, picate de ceară, în cărţile mari, uitîndu-se pe deasupra ochelarilor. Dar înţeleseră repede că nu era popa lor. Se uitară ce se uitară la călugăr, apoi cel din strana dreaptă făcu un semn paracliserului. Acela se apropie, îşi puse palma după ureche şi se aplecă peste strană.

— Întreabă-l, nu va sluji sfinţia-sa ?

Sfîntu Petru văzu că în altar nu era nimeni.

Paracliserul se apropie de călugăr.

— Am isprăvit de mult utrenia, părinţele, am tras de liturghie şi tot întîrzie părintele. N-ai face bine să slujeşti sfinţia-ta ? Ne-am grăbi şi noi.

Sfîntu Petru nu se gîndea să liturghisească. Băuse apă proaspătă de izvor la poala Ceahlăului, că nu putuse birui dorinţa cînd îi văzuse cristalul. Zise :

— După cît văd, n-aveţi decît cărţi cu slovă nouă, latinească. Evanghelia şi liturghierul sînt tot aşa tipărite ?

— Tot, sfinţia-ta !

— Apoi eu nu cunosc decît slova bătrînă, a chirilică.

Paracliserul dădu buzna-n altar. Parcă ştia el într-o ladă, între hîrţoage, un liturghier cu slovă veche. Scormonea încă între hîrţiile umede, mucegăite, cînd auzi pe dia-

cul din stînga că începe a cînta pe nas : «Slavă-ntru cei de sus, lui Dumnezeu». Și îndată părintele Constandin intră în altar, cu pașii mari, cu pletele-n vînt. Și unde nu-ncepe, cu gura plină, a boscorodi la rugăciuni, cu glas tare, oftînd și suspinînd, spunînd cu mînie parcă, dar rar și limpede, începutul, torăind continuarea, înghițînd sfîrșitul, și repezînd în năvală aprigă pe «Doamne, miluiește-ne», de credeai că alungă un iepure care fuge în salturi tot mai repezi. Și unde nu începe a se spăla pe mîni și a se îmbrăca cu stiharul și cu toate odăjdiile, mestecînd întrebările ce le arunca paracliserului cu torovăiala rugăciunilor, ce i se îmbulzeau din gură ca roiul din urdiniș, grabnice să scape din strîmtoare.

Porni liturghia într-o goană ! Părintele Constandin cîntă în trei răsufări ectenia cea mare. Nu se mai înțelegeau decît începuturile ecteniilor : «Pentru pa... pentru bună... pentru epis... pentru re...», urma o încîlceală, și pleznea sfîrșitul prelung și țiuit : «Și ne miluiește !»

Sfîntu Petru, din strană, abia putea urmări liturghia : avea noroc că o cunoștea din fir în păr. La evanghelie rămase totuși încurcat. Nu-și mai aducea aminte de cîte ori îl întrebese Domnul după Înviere : «Petre, iubesti-mă ?» I se părea lui că de trei ori, și iată că părintele Constandin, nimerindu-se chiar evanghelia aceea, întrebă numai o dată.

Încalte, cînd ajunseră la «Crez într-unul», diacul din strana dreaptă îl bătu pe popa ! Sfîntu Petru voi să știe dacă mărturisirea credinței se face după Țarigrad, ori după Roma ; ascuți urechea, după care înălțase palma, dar o sfecli ! Se și isprăvisse torăitura de sucală ! Nu putu înțelege decît cele dintîi trei cuvinte.

«Amarnic se grăbesc ! se gîndi Sfîntu. Cine ştie ce-i sileşte atît de tare ! Că, altfel, ştiu eu, popii şi diecii ră-săriteni nu-s din Alungaţi, ca cei din Apus.»

Şi gîndind aşa, ieşi repede din strană să ia anafură, că tocmai o îmbia părintele Constandin, pe discos, şi din cum întindea discosul se vedea că n-are vreme. Nici nu mai aşteptă pînă sosiră cele trei bătrîne din tinda femeilor, ci întră în altar, îşi dădu peste cap odăjdiile, şi cînd trecu pe lîngă călugăr îi zise :

— Dac-ai venit după pomană, rea vreme ţi-ai ales, sfinţia-ta. N-o să găseşti pe nime-n sat. — Iar către paracliserul care abia se ţinea pe urma lui : Nu mai scă-păm de cerşitori ! Cuza, odată, a luat averile mînaşti-reşti. Azi ar trebui tunşi toţi nespălaţii ăştia şi trimişi să muncească.

Înainte bisericii, în drum, aştepta o căruţă. Părintele Constandin şi paracliserul se urcară repede, şi nici nu şezură bine pe scînduri, şi popa se şi răsufală :

— Dă-le bici, Niculiţă !

Sfîntu Petru intră în vorbă cu diecii.

— Mare grabă ! Se duce la vrun tîrg ?

— Nu, părinte. Da' s-adună în Curmătura trei sate. E potcă şi ceartă mare cu împărţirea pămîntului. Dumnezeu sfîntu' de i-a mai împăca !

— Lăcomia, fireşte... zise cu tristeţe călugărul.

— Şi lăcomia, n-am ce spune, că omul aşa-i făcut, să nu se mai sature. Da' moşia cade în hotarul alor trei sate, şi pămîntul nu-i destul nici pentru două. Şi s-au pus pe lucru consilierii din trei judeţe şi agronomii din trei plăşi, că trei judeţe se-ntîlnesc aici. Şi poartă-i, şi asmuţă-i, şi încurcă-i pe oameni ! Iar ciocoiul cu moşia nu stă nici el cu mînile-n sîn. Bunu-i Dumnezeu de-a

trece ziua de azi fără vărsare de sînge ! I-au lucrat dirigătorii care fac, chipurile, împărțeala ! Și creștinii cei mai liniștiți și mai răbdători și-au ieșit din pepeni și strigă că nu se lasă odată cu capul. Iar ciociul, tot în motomobilă cu agronomii și consilierii, cînd cu unii, cînd cu alții, cît ține ziua, iar noaptea la conac trag la chefuri de urlă cîinii pînă-n zori. Se tem oamenii c-o să-i rămîie moșia tot ciociului, unde nu se mai pot înțālege cele trei sate.

Sfîntu Petru-i ascultă pe dieci cu băgare de samă, și deodată-i fulgeră un gînd : vrajba asta mare nu poate veni decît de la Scaraoțchi și slugile lui. Își aminti că-l văzuse pe Cel-din-pietre căzînd ca un fulger din cer, după ce ascultase la poarta Raiului. «Mi-au luat-o îna-inte, își zise Sfîntu. Dar stai că și eu am puterea duhurilor.»

— Dumneavoastră nu mergeți la judecată ? întrebă pe dieci.

— Nu sîntem în liște, sfinția-ta, răspunse unul, scărpinîndu-se în cap c-un deget îngălbenit de țigară. De noi nu-i nici o pagubă. Sîntem bătrîni, copii n-am avut. Da-i pagubă de alții, de Ioniță, de...

— De Petrișor, de Fală, de Iordan, de Mărunțelu și de ceilalți care au rămas din liște, zise Sfîntu. Da, aveți dreptate ! De ei e pagubă și nu se poate să rămînă așa !

Diecii se uitară uimiți unul la altul : De unde cunoștea călugărul pe cei rămași pe dinafară ? Dar cînd să se uite la călugăr, ia-l de unde nu-i, parcă-l înghițise pămîntul. Sus în văzduh părea că se aude un vîjiit ce bătea în stingere.

Diecii se frecară la ochi, își făcură cruce, se închinară.

— Ce-o mai fi și asta, Visaloane ?

— Mînunea lui Dumnezeu, ce să fie !

Iar Sfîntu Petru, plin de căință că pierduse vremea nefolosindu-se de puterea duhului, știa acum ce are să facă. Sufletul nu i se liniștea din pricina întîrzierii, deși își spunea că bătrînețea fusese de vină : se crezuse pe pămînt în vremile bune de odinioară, cînd bătea pe-n-delete drumurile, trei pași în urma Domnului.

În Curmătura, la primărie, lume peste lume, și zarvă și gălăgie și strigăte ! Fierbea ca-ntr-un cazan. Din mulțime se ridicau pumni amenințători către masa la care stătea judecătorul și diregătorii, ciocoiul și primarii, precum și oamenii de încredere ai celor trei sate. Țăranii se amenințau unii pe alții : un sat pe alt sat, și cei neluați în «liste» pe cei scriși din același sat. Privirile erau încruntate și tulburi. Șase jandarmi cu arma la umăr, tot treceau prin înghesuiala oamenilor și se opreau la cei care strigau mai tare. Le puneau mîna-n piept : «Liniște ! Nu s-aude ce spune domnul judecător.»

Prin clocotul ce se ridica în văzduhul albastru, se auzeau frînturi din cuvîntarea judecătorului.

— Oameni buni ! Listele au fost controlate de consilieri, de agronomi, de primari și de bărbații dumnea-voastră de încredere. Aveți dreptate...

— Știm noi c-avem ! strigară românii. De cînd avem ? Din moși-strămoși, dar nu ne-o dă nimeni. Asta e !

Și curgeau înjurăturile cu găleata și se sfîrșeau cu vorbele « ... de ciocoi ! »

— Aveți dreptate că n-au intrat în liste toți cei îndreptățiți, continuă judecătorul, cînd se făcu pe-o clipă

liniște. Da' gîndiți-vă și dumneavoastră : trei sate la o moșie !

El aruncă o privire la diregătorii care vorbeau rîzînd, trăgînd țigări, nepăsîndu-le de larma norodului și de amenințările lui, și șopteau mereu cu ciocoiul rotofei și negru la obraz ca un țigan. Aceia tăcură și ascultară.

— Am crezut cu dumnealor dimpreună și cu legea în mînă că trebuie să le facem dreptate tuturor. Îi luăm în liste pe toți pentru împămîntenirea aici, și răsturnăm hotărîrea cea dintîi de a da unora pămînt de colonizare, colo departe, la spatele lui Dumnezeu. Da-n schimb, lotul se face pentru toți mai mic, va fi numai jumătate din cel hotărît mai întîi. Mai mult nu s-ajunge la toți.

Era o întorsătură la care nu se așteptaseră țărani. Cîteva clipe rămaseră prostiți. O liniște grea se lăsase peste curtea primăriei. Cei trei agronomi priveau mulțimea cu ochi arzători de nerăbdare. Ceea ce așteptau, se văzu în grabă ! Urlete de mînie zguduiră îndată văzduhul. O năvală crescă spre masa unde erau diregătorii. Jandarmii puseră baionetele la armă :

— Să nu mișcați !

— Ce ? Vă bateți joc de noi ?! Cînd ni se cade lot de trei pogoane, că este de unde, ne-ați dat un pogon. Acum îl scoboriți la jumătate ? Odată cu capul nu ne învoim !

— Nu ! Jos ciocoi ! strigară sute de glasuri.

— Cum ? Ciocoi ?! țipă un glas ascutit de la masă, și agronomul Chiriac sări de pe scaun. Cum, noi sîntem ciocoi ? Eu sînt ciocoi ? Nu-s fecior de plugar ca și voi ? Venim noi în numele ciocoilor, nu al sfîntei dreptăți, al legii ?

— Jos cu ei ! Jos ciocoi ! Destul ne-au purtat pe drumuri !

— Destul ne-au frămîntat !

— Destul ne-au mințit !

— Jos ciocoi !

Și năvala țăranilor își umflă pieptul și răsturnă masa la care stăteau diregătorii. O armă se descarcă în văzduh. Un glas de comandă răsună :

— Înapoi !

— Înapoi, oameni buni, are dreptate caporalul. Nu căutați dreptatea săvîrșind o faptă rea. Ascultați-mă !

Lîngă masa răsturnată răsări, ca din pămînt, avocatul Ion Albu, căruia cei excluși din liste îi încredințaseră apărarea drepturilor. Oamenii îl recunoscuseră îndată, și-l recunoscuseră și diregătorii, care păsură nemulțumiți de arătarea lui. Veni, din primărie, unde fugise, și ciocoiul, și se uita cu îngrijorare.

Oamenii se liniștiră, valul de piepturi se trase înapoi, masa fu ridicată, și, urcat pe ea, dintr-o săritură, Ion Albu începu :

— Oameni buni ! Am întîrziat puțin, dar să nu-mi luați în nume de rău. A fost în folosul vostru, al tuturor, și al celor de pe listă și al celorlalți.

De cum își deschise gura, privirile țăranilor se limpeziră. O liniște ciudată le curgea în trup, ca o apă. Avea glas plăcut și liniștitor avocatul. Și vorbea cu o nezdruccinată încredere.

Diregătorii se îmbulziră unul într-altul, numai judecătorul stătea liniștit la o parte, iar ciocoiul bufnea de ciudă pe nările largi, păroase. Mai neliniștiți păreau cei trei agronomi.

Jandarmii nu mai aveau acum de lucru. Își aruncară armele-n spate și-l ascultau pe Ion Albu.

— Oameni buni, continuă acesta, durerea și suferința noastră o să se întoarcă întru bucurie. Domnii ăștia, și el arată spre agronomi, nu mă așteptau pe ziua de azi. Mi-au trimis de veste, alaltăieri, prin cineva, să nu viu să vă apăr. Mi-au făgăduit zece pogoane de pămînt, ori prețul lor în bani.

Din mulțime se ridică un huiet prelung. Fețele agronomilor se îngălbeniră.

— Nu-i adevărat ! țipă agronomul Chiriac.

— Minciună ! strigară ceilalți doi.

Iar din mulțime creștea clocotul glasurilor :

— Hoții !

— Tîlharii !

— Blăstămații !

— Cum ? Nu-i adevărat, domnule Chiriac ? întrebă avocatul, scoțînd o hîrtie din buzunar și plimbîndu-i-o pe la nas. Nu-i adevărat ? De altfel, iată,-l văd pe aici și pe omul care mi-a dat hîrtia și mi-a vorbit în numele dumneavoastră. Părinte Constandine, arată-ți fața !

Popa tocmai se ascunsese după spatele a doi gligani din Curmătura. O mare de capete se-ntoarse spre sfinția-sa, — îl cunoșteau rumânii nu din trei, ci din zece sate.

— Adevărat e, părinte Constandine ? întrebă stăruitor avocatul.

— Adevărat, da' eu n-am vorbit în numele meu, ci a domnilor agronomi, răspunse popa, trecîndu-l nădușeliile. Am și martor, pe paracliserul.

— Ce spuneam eu ? zise Ion Albu. Nu-i puțină de tăgadă. Așadar, dumnealor ău vrut să mă plătească, să nu viu aici. Și știți dumneavoastră pentru ce ?

Țăranii nici nu clipeau.

— Pentru ca domnii agronomi să rămână cu cîte cincisprezece pogoane unul, domnii consilieri cu cîte douăzeci, iar domnul proprietar cu moșia jumătate. Părintele Constandin s-ar fi ales numai cu cinci pentru slujba dumisale. Nu-i așa preacinstiților domni diregători ?

Advocatul tăcu și aruncă o privire fulgerătoare la cei de lîngă masă. Diregătorii se cutremurară. Agronomul Chiriac, care, după semne, era capul fărădelegilor, începu să dîrdăie ca de frig. Și după el, cîte-un fior îi zguduia și pe ceilalți. Priveau cu spaimă la avocat. Simțeau în el un dușman neîmpăcat. Li se părea că descoperă în ochii lui o privire nouă, plină de mustrare, neînduplecată.

Consilierul Petrișor se ridică de pe scaun, tremurînd.

— Domnule avocat, începu el, cred că e creștinesc lucru să nu învinovățim pe nedrept. E adevărat că mi s-au făgăduit și mie, dar eu n-am primit.

— N-am venit să ascund adevărul și n-am sfîrșit vorba, zise avocatul. Dumnealui n-a primit tîrgul, oameni buni. Dumnealui n-a dat hîrtie la mîna proprietarului, cum au făcut ceilalți doi consilieri. A fost mai prevăzător și mai viclean. Dar, în inima dumisale, a fost împăcat cu tîrgul. Nu-i așa, domnule proprietar ? Joi, la cinci iunie, ora nouă sara, într-o cameră a conacului, domnul consilier Arsenie și domnul proprietar Martopol stăteau la sfat, lîngă un păhar cu vin. Și sfatul se sfîrși cu aceste vorbe ale domnului Arsenie : «Nu

mă pot compromite, mă-nțălegi ? dîndu-ți scrisoare la mîină. Trebuie să ai încredere în mine. Mai avem daraveri împreună.»

Consilierul Arsenie și ciocoiul înlemniră. Erau vorbele lui Arsenie, din fir în păr. Cine i-a spionat ? Cine a tras cu urechea ? Jupîneasa din casă ? Vreuna din slugi ? Dacă mai spun un cuvînt, te trezești că avocatul aduce martori !

În curte se făcu o liniște de cimitir. Oamenii se uitau întins la Ion Albu ; fața lui era luminoasă, ochii lui scăpărau. Se vedea că spune adevărul. Un fel de spaimă sfîntă îi cuprinse în fața omului care știe toate, care a putut descoperi întreagă țesătura nedreptății. Ce noroc că aleseseră să-i apere un om așa de cinstit și deștept !

— Cei care n-au intrat în liste, au să le mulțamească și bărbaților de încredere, fraților țărani, care au spus agronomilor cine poate rămîne pe dinafară : oamenii cei mai săraci, cei mai năcăjiți, care n-au bani să poarte pîrile. Cineva trebuia să rămîină pe dinafară, pentru ca domnului proprietar să-i poată rămîinea jumătate de moșie. Aici zace, fraților, înșălăciunea cea mare : Toți diregătorii au știut că domnul Martopol mai are o moșie, în alt județ, și că, deci, potrivit legii, aceasta de aici trebuie împărțită întreagă la săteni, fiind lipsă mare de pămînt, iar dumnealui să-și țină partea dată de lege din moșia cealaltă, unde țărani au pămînt. Dar dumnealui a voit să-i rămîină jumătate și aici. Vezi bine, unde-ar fi încăput toți îndreptățiii din trei sate pe-o jumătate de moșie ? Ori trebuiau să-i scoată din liste pe unii, ori să facă loturi mici. Domnul judecător avea dreptate. Singur dumnealui nu știa că proprietarul mai are o moșie.

Advocatul tăcu, scoase batista și-și zbici năduful. Judecătorul păși înainte și zise :

— Ai dovezi ?

— După ce alerg eu de-o săptămînă ? Și pentru ce am întîrziat și azi ? Și Ion Albu scoase din buzunar dovezile.

Proprietarul se repezi la agronomul Chiriac și-i spuse ceva la ureche. Chiriac veni la avocat ; îl trase de mîneacă :

— Te rog, vină puțin în primărie. Trebuie să fie o neînțelegere la mijloc.

Advocatul, cu hîrțiile în mînă, — că n-apucase să le dea judecătorului, — trecu în primărie cu Chiriac.

— Două sute de mii lei, primești ? îl întrebă Chiriac.

În loc de orice răspuns, avocatul se apropie de agronom, îl privi drept în ochi cu o privire muștrătoare, iar cu arătătorul de la mîna dreaptă îi făcu repede o cruce pe frunte. Și-i șopti în ureche :

— Piei, Satano !

Chiriac dădu un țipăt, și căzu pe spate, zvîrcolindu-se un răstimp. Apoi, cu spumă vineție la gură, se potoli și adormi ca mort.

În curte, oamenii se neliniștiră cînd îl văzură pe avocat intrînd în primărie cu Chiriac. Începură a șopti :

— O să-i fure dovezile !

— Vrea să-l cumpere !

— Mai încercă o dată, mișelul !

Mulțimea se mișca, gata de năvală, cînd Ion Albu ieși vesel din primărie, și, apropiindu-se de judecător, îi dete hîrțiile.

Creștinii răsuflară ușurați și-și neteziră pletele.

Judecătorul își puse ochelarii, citi, întoarse hîrțile pe toate părțile, se uită cu de-amănuntul la peceti, apoi zise :

— Oameni buni ! Advocatul dumneavoastră are dreptate ! Domnul Martopol mai are o moșie, ba, — pupăză pe colac, — acolo s-a și făcut împărțirea, și dumnealui a rămas cu aproape toată moșia. Așadar, ascultați-mă ! Aducem acum hotărîre nouă și dreaptă : moșia de-aici se împarte toată. În liste întră toți cei îndreptățiți, și partea fiecăruia va fi trei pogoane. Iată, luăm hotărîrea în scris ! Mulțămesc domnului avocat pentru că ne-a oprit să facem o nedreptate.

El tăcu, strînse mîna lui Ion Albu, și făcu semn unui agronom să scrie. Mulțimea striga «Ura !» și «Bravo !», aruncînd pălăriile în vînt.

— Să ne trăiască avocatul !

— Să trăiască judecătorul !

— Jos ciocoi !

Și se aprinse o voie bună între oameni, și luminau obraji pîrliți de soare !

Pînă ce scrise judecata în carte, lumea se prinse în horă, și dă-i și bătucește pămîntul ! și dă-i la călcîie ! Ca un nor auriu se ridica praful !

Cînd fu la iscălire, diregătorii se apropiară cu mare silă. Dar ochii avocatului îi țintuia, și ei veniră ca trași de funie, și iscăliră cu mîni tremurătoare.

— Oameni buni, zise avocatul, păcatele-s pe oameni ! Cel Necurat atîta așteaptă : să vadă slăbiciunea inimii. Odată-și face cuib ! Și-apoi mai scoate-l dacă poți ! Pe unii dintre dumnealor, și el arată pe diregători, i-am știut oameni de omenie. Dar iată, cu pri-

lejul împărțirii pămîntului, s-a trezit lăcomia în mulți. Și dracul atîta așteaptă !

Lumea din curte asculta și se uita încremenită : de cînd vorbea avocatul, agronomii, consilierii, ciociul, bărbații de încredere ai satelor, părintele Constandin, tremurau și se strîmbau în fel și chip. Nu era un tremur pe-o formă de tare. Pe cei doi agronomi nu-i mai țineau genunchii, li se izbeau unul de altul, consilierii tremurau din brațe, ciociul părea făcut din răcitură, popa Constandin clănțănea din dinți, încredințații satelor se înălțau pe fiecare clipă din șale și sughițau, iar paracliserul părintelui Constandin clătina necurmat din cap, de parcă se ferea să nu-l înece fumul de tămîie.

— Viața-i grea, oameni buni, continuă avocatul, și ademenirile-s mari, chiar dacă nu-și vîră dracul coada. Dar unde și-o vîră ! Nu-i așa, domnilor diregători ? — De cîte ori se uita la ei, tremurul se iuțea, și oamenii se mirau foarte și se îngrozeau de așa privești. — De-aceea e bine să fie orice diregător cu ochii în patru, că nu se știe de unde iese Necuratul. Și, drept să vă spun, nu mă mir atît de slujbașul străin, care-i azi aici, mîne-n Focșani ! Ci mă mir de părintele Constandin și de țărani cu delegație ! Ei, doar, tot între voi trebuie să trăiască. Și mai ales judec cinstita față preoțească ! Pentru a fi azi devreme aici, a slujit liturghia în cinci minute ! Ce slujbă ? Bătaie de joc !

Cînd se auzi încondeiat așa, părintelui îi veni leșin. Își aduse aminte de călugăr, se uită la avocat și-i păru că cei doi samănă la privire.

— Nu vă lăsați ispitiți de Cel Rău, zise iar avocatul, ci mai vîrtos cereți ajutorul Celui Preaînalt. În-

chinați-vă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh !

Cînd zise cuvintele din urmă, închinîndu-se, și după el tot poporul, avocatul ridică dreapta, în care se văzu o păreche de chei, și tăie în aer o binecuvîntare largă, în formă de cruce.

Și... o, minune ! Diregătorii căzură cu fețele la pămînt, se zbătură un răstimp, ca peștii pe uscat, bolborosind cuvinte neînțelese, apoi se întinseră nemișcați. Ciocoiul căzuse pe burtă și se-nvîrtea pe ea, ca pe-un glob, făcînd roată și bălăbănind din mîni și din picioare. Văzîndu-l cum se învîrtea, cu toată spaima de cele văzute, oamenii bufneau de rîs. Iar părintele Constandin, după ce fu zguduit să i se desfacă mădularele, făcea acum închinăciuni, tot pînă-n pămînt. La spatele lui, paracliserul bătea mătănii și săruta țărîna !

Vătășeii de la primărie, cînd văzură pe diregători fără suflare, săriră cu gălețile de apă și abia-i treziră. Peste agronomul Chiriac vărsară trei găleți, că-l aflară mai mult mort, întins pe podeala primăriei, și abia-l făcură să-și deschidă ochii.

Cînd se dezmetici lumea, cînd diregătorii fură în picioare, ochii tuturor îl căutară pe avocat, pe Ion Albu. Dar el parcă intrase-n pămînt.

— A plecat cu mașina ! zise unul dintre agronomi.

— S-a suit în motomobilă și pe-aci ți-e drumul... spuse un țaran.

— Îmi părea că am auzit o larmă, ca un vîjîit !

— O să-l găsim noi acasă, în oraș. Trebuie să-i plătim ce i-am făgăduit.

— Ba și mai mult ! E vrednic !

— Dacă nu va cere, de ce să-i dăm mai mult ?

— Are suflet bun, încheie un moșneag. Cine știe ! Poate ne lasă pe de-a geaba !

În timp ce, în curte, țăranii vorbeau astfel, diregătorii, prăpădiți, cu fața galbenă, de ceară, intrară în primărie. Ciocoiul, izbutind, în sfîrșit, să se oprească din învîrtit, se ridică pe talpe și intră după ei.

— Nu-i chip să stricăm judecata ? întrebă lacom, cît ce fu lîngă ei.

Dar rămase uimit. Diregătorii păreau că nu-l mai cunosc. Se uitau blegi și nu răspundeau. Porunciră să înhame caii.

În curînd satul Curmătura se liniști. Oamenii plecară acasă, care pe jos, care călare ori cu căruța, mulțumiți că li se făcuse dreptate. Iar cei din Curmătura povestiră pe la porțițe, pînă noaptea tîrziu, despre cele întîmplate.

III

În vremea asta, într-o peșteră din muntele Negoilului, Blebu, dracul cel șchiop, stînd la intrare, apuca de cornițe pe fiecare ghiavol, care cum intra opărit, alungat din diregători, și-l ardea cu fierul înroșit. Sfîrîia carnea arsă, umplînd peștera de duhoare, se răsuceau ghiavolii în ghearele lui Blebu ca niște comedianți pe funii, și răcneau scoțînd limbile de-un cot, păroase și aspre.

— Nepricopsiților ! urla cel șchiop. V-ați speriat de-o cruce ? Slugi nerușinate ! Abia ați așteptat s-aveți prilej de fugă. Credeți că de-acuma mergeți să vă hodiniți în smîrcurile adîncului ? Ehei, băiete ! Să nu cutezați să

vă luați zborul ! De-acum, eu vi-s popa ! De cînd ați intrat în diregătorii ceia ?

— De trei luni, stăpîne !

— De-o jumătat' de an ! scînci ghiavolul care ieșise din agronomul Chiriac, și care sosise mai întîi la peșteră, ademenit de mirosul proaspăt de pucioasă, pe care-l adusese din adîncuri Blebu.

— Așa se pierde vremea cea scumpă ! Cum să nu se-nfurie Întunecatul ? Puteați, de-atunci, să întindeți stăpînirea noastră peste toată țara românească. Mai ales că Sfîntu Petru încă nu coborîse. Și voi, șapte duhuri, cînd să culegeți roada, fugiți mîncînd pămîntul.

— Opt am fost, puternice, zise ghiavolul lui Chiriac, simțind nedreptatea. Nu erau de vină numai ei șapte, ci și al optulea, care a ieșit din popa Constandin.

— Șapte-am spus ! zise cu mînie Blebu. Ce, socoți între ghiavoli și pe neputinciosul ăla, care întrase în părintele ? Unde ești, sfrijitule, să te văd ?

Dintr-o scorbura a peșterii ieși un pui de drac : nu era mai mare ca un mîț.

— Pe viitor tu n-ai să intri decît în muritorii care n-au nevoie de multă scormonire. Să te ții pe urma celor iuți la mînie și pestriți la mațe. Unuia ca popii Constandin îi trebuie un drac nărauit, un drac bătrîn.

Blebu se lăsă pe coadă și-i scăpărara ochii în întunec. Simțea mare plăcere că luase comanda.

Bătu cu piciorul cel schiop din copită, își linse mușcățile, cum îl văzuse făcînd pe Stăpîn, scuipă printre colții negri cu păcură înroșită, și zise :

— Pentru că nu v-am împărțit eu la trebi, vă iert deocamdată. Sculați-vă și vă pregătiți de drum.

— Poruncește-ne să mai întrăm o dată în ei ! zise ghiavolul lui Chiriac, și-apoi las' pe noi de nu-i vom încăleca ! Mirosul proaspăt de pucioasă, pe care l-ai adus din Iad, ne-a întărit puterile. Și să știi, Puternice, că n-am pus-o mereu de mămăligă ca azi ! Ce-am lucrat eu cu agronomul Chiriac de-o jumătat' de an ! Dar aci, în Curmătura, am sfeclit-o ! Vezi că nu ne înștiințase nime de pogorîrea lui Sfîntu Petru, și cînd i-am văzut cheile, ne-am înfricat ! Iată, recunoaștem ! Ce-i drept e drept ! Da' poruncește-ne să mai întrăm o dată în ei ! Îmi pun chezășie coada, că într-o săptămînă răsturnăm întreagă hotărîrea !

— Pliscul ! strigă Blebu. Ce ați stricat voi, numai eu pot drege. De aceea să nu te mai aud ! Adună-ți aripile și pleacă-n portul Brăilii. Te văd mai deștept și mai curajos. Vei afla acolo, într-o casă aproape de țărm, la o cotitură, pe cineva care se frămîntă de trei zile, neștiind ce să facă : să vîndă și rămășița de postav ce-a mai rămas în magazia Statului și să-i dea foc, ori să ducă cheile la cel mai mare și să-și mărturisească păcatul ? Întră-n el și dă-i ghes să nu facă o prostie ca asta din urmă ! Ai plecat ?

Și Blebu plezni din bici, dar nu-l ajunse : ghiavolul zbură prin noapte pe drumul Galaților, și de aripile lui cu zimți vîjîia văzduhul.

Blebu împărți mai departe poruncile :

— Tu, zise, luînd la ochi pe ghiavolul care-l privea holbat ca o broască, să zbori la granița de Apus, în părțile Oradei. De două ceasuri dau tîrcoale vămii trei contrabandiști bătrîni și nu cutează să între, să afle răspunsul. Vameșul stă cu grămada de bani pe masă și

nu se poate hotărî. E sumă mare detot, și n-ar lăsa-o, da' i-e frică să nu fie o cursă, că are mulți dușmani care-i nîvnesc locul. Tu îndeamnă-l să fie om cuminte, și apoi ia grănicerii și pune-i pe urma celor trei bătrîni cu contrabanda. Și-acum, pașol !

Și așa, pe rînd, îi trimise cu însărcinări pe toți cei șapte și alte cîteva sute care, simțind mirosul proaspăt de pucioasă, veniseră în peșteră după porunci.

Pe unul la o prefectură în Dobrogea, să arate autorităților cum să se îngrijească de coloniștii sosiți din Macedonia ; pe altul la granița apuseană, la consilierii agricoli de-acolo, pentru a le ajuta la împărțirea pămîntului între coloniștii ardeleni și la arendarea rezervelor de Stat ; pe al treilea în Maramureș, nu care cumva să ajungă moștenii lui Dragoș Vodă la munții lor, prin reforma agrară, iar proprietarii coborîți din Galați să ajungă la sapă de lemn ; pe al patrulea la Cernăuți, că era primejdie mare să s-adune într-o singură tabără românii bucovineni, și să țină piept străinilor ; pe al cincilea la Cluj, la clubul partidului nemeșesc, că începuse a slăbi nădejdea în refacerea imperiului ciuntit, și niște nebuni din partid strigau pentru o împăcare sinceră cu românii ; pe al șaselea la o garnizoană din Craiova, unde, după socotelile lui Blebu, se fura prea cu mînuși...

Poruncile curgeau, ghiavolii zburau, și alții se înfățișau înaintea lui Blebu.

— Tu, Sarsailă, zise dracul cel șchiop, scăpărînd din ochi către ghiavolul bătrîn care avea pielea presărată cu spini de arici, să te duci la Jilava și să vezi ce-i cu directorul cel nou. Pare-mi-se c-a început să-i

hrănească omenește pe deținuți. O să se-ntărească și-o să dărîme închisoarea, și va da de... dracu. Adă-i aminte !

— Tu, Mîchiduță, spuse unui drăcușor mucalit, cu părul lins și frizat, mîngîindu-l cu laba pe botișor, zboară la cucoana pe care o știi, și-i șoptește că nu-i timp de pierdut : să-și pună voalurile și să dea fuga la minister : o afacere bănoasă e pe cale s-o mijlocească altă damă. Împrumută-i tinerețe și frăgezime, și de data asta să nu se lase rugată ! Potrivnica e prea grăbită să-și dea poalele peste cap !

Apoi, după ce-i trimise pe cei mai iuți de picior, pe cei rămași îi împărți pe duzine și pe companii. Cîte-o duzină trimise în principalele ministere ; o companie la Industrie și Comerț ; trei companii la Comitetul Agrar ; cîte-o duzină la fiecare regiment de jandarmi, alta la fiecare centru mai important de siguranță și poliție, și iarăși cîte-o companie în regiunile de munte, în ajutorul gornicilor la pădure, și tot atît la vămi și la administrațiile financiare. Cu dracii care rămaseră, puzderie, umplu cluburile politice, că tocmai intervenise o potolire a patimilor și se părea că partidele sînt pe cale să se împace.

După ce-i porni pe toți, Blebu se trase de barbă de-i pocniră fălcile, mulțumit că-i în slujbă așa de mare, apoi zise :

— Nu pot răbda biruința lui Sfîntu Petru din Curmătura. O să-i mai trag eu cu ibrișin pe la nas !

Și unde nu ieși ca o volbură din peșteră, și se-nălță în vîntul turbat. Și pînă să ajungă proprietarul Martopol la conac. Blebu și întră în nevasta acestuia, cuconița Caliopi.

IV

Sfîntu Petru, după ce se mistui de la primăria din Curmătura, lepădase chipul avocatului Ion Albu și se schimbase iar în călugăr. Făcuse drum lung, dar era mulțumit că s-a pus de-a curmezișul diavolului, și se gîndea că românii n-ar fi oameni răi dacă Necuratul le-ar da pace. N-a văzut sfinția-sa cît de plouați și fără vlagă, neputincioși de-a mai face vreun rău, au rămas direcțorii cei mișei, după ce alungase duhurile ? «Nu-s oameni răi românii, își zicea, da-s slabi la ispită.»

Sfîntu, în chip de călugăr, ajunsese spre sară la marginea unui rîu cu cîntec șopotit și se culcă subt o salcie pletoasă. Nu-și putu da sama cît va fi dormit, cînd auzi vîjîind prin văzduh. Își deschise ochii : fulgere vinete, cu miros de pucioasă, brăzdau cerul.

Sfîntu sări drept în picioare și se luă cu mîinile de păr. Trase cu urechea și auzi poruncile lui Blebu în peșteră. Se uită-n văzduh, și fulgerele nu mai conteneau.

— Stăpîne ! Preamilostive ! Pe ce lume trăim ? Sîntem în împărăția Iadului ori în frumoasa țară românească ? Leghioane necurate trec pe sus ! Care-i neamul volnic să meargă pe drumul drept subt ploaia atîtor ispite ? Trăznește-i, Atotputernice, și curăță văzduhul ! Ce să fac eu în furnicarea asta de diavoli ?

Sfîntu Petru greșea din nou. Iar i se părea că-i pe pămînt în vremile de demult, cînd bătea domol drumurile, trei pași în urma Domnului. Și iar uită de puterea pe care i-o dase Atotștiutorul cînd îl trimisese pe pămînt.

Pe cînd se trăgea de păr și suspina, pe drum, pe lîngă salcă, durăi o căruță. Sfîntul cunoscî numai decît pe ciocoiul din Curmătura : era căruța lui Martopol. Și îndată își aduse aminte că i se dase putere să se măsoare cu cel Necurat și să-l biruiască.

Într-o clipă fu la conac, zburînd pe deasupra lui Martopol, pe care-l zări negru de gînduri, cu fruntea cît o muche de topor.

În coridor, cu mîinile-n șolduri, cuconița Caliopi drăcuia slugile, cu glas ascuțit și nehotodinit, și pomenea și de cele sfinte. Pînă pe-nsărate alergase ca o suveică de la bucătărie în prînzitor, cu rochia sufulecată, cu brațele goale, cu obraji aprinși, ocărise slujnicele, îl palmuise pe țiganul bucătar pentru că arsesese friptura de gîscă. Slugile răbdau în tăcere, că-i știau felul oînd aștepta musafiri la masă ; harnică și aprigă, să n-o oprești în loc c-o vorbă, c-un scîncet, trecea peste tine ca o leoaică ai căreia pui sînt în primejdie.

Să tot fi avut cuconița Caliopi douăzeci și cinci de ani. Cînd o vedeai cum se leagănă ușoară pe lîngă ursul de Martopol, ai fi crezut-o fiica lui, dacă ar fi fost vreo asămănare ! Da' cuconița era înaltă, subțirică, vînjoasă ca o coardă de oțel. Și avea un obrăjor fraged, smolit și rotund, o păreche de sprîncene înalte, negre cumu-i cărbunele, sub care luminau, ca niște nestemate lungărețe, ochii verzi, iar niște buze cămoase închideau o guriță rumenă. Avea nasul drept, cu nări ce vibrau, adulmecînd parcă în depărtări. Iar sînul, piatră ! Ce să mai spun ? O luase Martopol goală-nap, și nici măcar de viță nu era.

Cît ținuse alergătura, cuconița Caliopi înjurase și nu prea, dar după ce, isprăvind cu bucătăria, terminase și

cu lustruitul unghiilor, — văzînd că Martopol cu musafirii întîrzie, începu să drăcuie cu aprindere mare.

Se răceau mîncările ! Şi azi nu voia să se răcească, să-şi piardă gustul : lua masa, pentru întîia oară, la ei, judecătorul. Şi voia să rămînă cu amintiri plăcute, că mai aveau daraveri cu el. Şi era bătos şi lipsit de galanterie ca un mojiu. Nu-i trebuise ei două ceasuri să-l convingă a primi dezlegarea cu micşorarea loturilor ? Şi ce n-a pus la bătaie !... că-i vorbea în salonaşul ei. Aşa că dumneaei, după plecarea bărbaţilor, s-a gîndit adînc şi a zis : «Se vede că-i dreaptă vorba că la inima unor bărbaţi nu ajungi decît prin stomac». Îl văzuse cum mîncea de pofticios friptura rece de raţă. De-aceea s-a pus să gătească o cină de să-i meargă pomina !

Şi acum mîncările se răceau. Căzuse noaptea, şi ea, cu ochii mereu la ceas, în toată clipa trimitea să vadă, nu vin musafirii ? Şi cînd venea argatul şi slujnica spunînd că nu se văd şi nu s-aud, ardea la palme cu degetele ei lungi şi subţiri, de-o frigeau.

Sta-n cerdac, drăcuia şi pomenea de cele sfinte, cînd deodată simţi o înfiorare adîncă. «Am pierdut jocul ? Aş, nu se poate ! îşi zise ea. Cum să-l fi pierdut ? Advocatul ţăranilor, Ion Albu, n-a venit !» Adevărat că diregătorii se cam temeau de apărarea aceluia şi că nu l-au putut momi cu bani. Dar el nu avea să vină ! Ea nu le-a spus nimic, i-a lăsat în îngrijorare, pentru ca bucuria să le fie la urmă mai mare. Ea ştia că nu va veni ! Era taina ei ! Nu-i făgăduise ieri după-masă, în locuinţa lui din oraş, pe cuvînt de onoare, pe cînd Caliopei îşi priindea ciorapii în jartiere ?

Totuşi gîndul ce izbucnise din întunec, nu se mistuia. Dimpotrivă ! Creştea cu fiecare clipă. Întîrzierea

lor i-l aducea mereu în cap, i-l cobora în suflet și o ardea ca o sîrmă înroșită în foc.

Odată cu gîndul, artagul ei creștea clipă de clipă. Tipa ascuțit, frigea la palme ; se înverșunase mai mult ca de alergătura și grija care-o frămîntaseră pînă isprăvise mîncarea.

Slugile bombăneau în întunec, prin curte.

— Și-a ieșit detot din fire !

— A înnebunit șerpoaica !

— Fir-ar al dracului de...

Pe Caliopi o năpădeau istericale. Izbea ușile, trîntea farfuriile, sparse o glastră, bufnea de ciudă ; nărrile-i tremurau, iar ochii, dușmănoși, aruncau scînteii.

— Îi dă de lucru ghiavolul cel șchiop, își zise Sfîntu Petru, ascuns, în chip de umbră, într-un colț al cerdacului. Dacă am auzit bine, el a intrat în Caliopi !

Caliopi tocmai ieșea, ca o volbură, din bucătărie, unde dădu porunci să pună, pentru cea din urmă oară, la încălzit, ciorba, cînd se auzi durăind căruța. O cunoștea după sunet. Da' cum nici un glas omenesc nu se auzea, ea înlemni de spaimă. Înțelese că gîndul de mai înainte n-o mințise.

Stăpînul se coborî greoi din căruța. La razele geamurilor din bucătărie, obrații lui negri schimbau fețe vineții. Nu se grăbea să meargă la conac. Își făcea de lucru prin curte.

Caliopi, dreaptă, încordată, cu o mîină pe mescioara de nuc din cerdac, îl aștepta.

Cînd, în sfîrșit, răsufliînd greu, Martopol sui scările și deschise ușa cerdacului, cucoana îl privi din creștet

pînă-n tălpi, cu fața strîmbă, cu ochii pieziși, și-l scuipă drept în frunte.

— Pfui ! Să-ți fie rușine ! șuieră ea.

Ciocoiul s-aștepta la multe, dar la asta ba ! Caliopi nu cutezase încă niciodată să treacă de la vorbă la faptă. Se opri, înfipt pe pociumpii lui, cu pîntecele amenințător înainte.

— Ce ? Ai înnebunit ? întrebă el înecîndu-se și ștergînd cu scîrbă scuipatul de pe frunte. Așa-mi trebuie dac-am luat o golană de pe drumuri, o necrescută și obraznică. — Obrajii îi jucau în fețe vineții ; o privi cu ochi tulburi și împungaci, ca de bivol. — Stai, drace, să-ți arăt eu... !

Și, negru de turbă, se năpusti asupra femeii : asemenea batjocoră nu putea îndura.

Sfîntu Petru era gata să zvîcnească din ungher : se făcea moarte de om !

Dar Caliopi sări ca săgeata din arc, și Martopol se prăbuși peste un fotoliu de piele, care se răsturnă prinzîndu-l dedesubt. Cucoana, cu mîna pe clanța ușii, palidă ca o furie, începu să-l spovedească :

— Burtosule ! Putredule ! Golană eu ? Necrescută eu ? Da' cine-a fost tat'tu, mă ? Nu-i destul c-am venit după tine, bătrîn și ramolit ! Acum necrescută, ai ? Dar ce-mi spuneai atunci ? De ce nu te-am lăsat să leșini și să crăpi ! Că te tîrai după mine și-mi lîngeai ghetetele.

Și din furia cea năpraznică, deodată izbucni în lacrimi, în hohote ascuțite, — cascade-n sus, cascade-n jos, — și dă-i și nu te mai opri ! Iar cînd s-a mai potolit, Sfîntu Petru s-a îngrozit de ce-i ieșea din gură : năvală mare de vorbe ca la ușa cortului, încît Sfîntu, de la o vreme, își astupă urechile.

Apoi iar lacrimi și suspine, și țipete ascuțite, că se strînseseră argații și slujnicile în ogradă, clăie peste grămadă, înghiontindu-se să-și facă loc și ascultînd cu ochii zgîiți.

— O țasală ! zise unul.

— Bataia-i ruptă din Rai ! spuse mulțumit țiganul bucătar.

Bărbatul, după ce se ridică greoi ca un poloboc, se lăsă într-un fotoliu, și nu mai zise nimic.

Caliopi în răstimpuri se potolea, apoi izbucnea din nou :

— Mi-ai mîncat tinerețile, nerușinatule, și-acum asta ți-e răsplata : sai să mă omori ! Haide ! Omoară-mă ! Să fie a dracului de viață, viață ca asta ! Adică eu, fecioară fragedă, mă dau în laba ursului, și viu să amuțesc ofilită, departe de lume și de soare, în mijlocul hotarului, și iată c-am ajuns golană și necrescută ! Mi-am topit frumusețile, pe care le rîvneau oameni tineri și avuți, nu ca dumneata, m-am scofîlcit tot alergînd să-ți cresc averea, și-acum asta-i răsplata ! Dumnealui nu-i vrednic să astupe gura unor țărani, cînd totul a fost pus la cale și hotărît ! Cap de bou ! Nepricopsit ce ești ! Spune, cum ai pierdut ?

Bărbatul începu să-i spuie, dar după trei-patru cuvinte, vorbele ei se năpustiră iarăși peste el și-l amuțiră.

— De m-aș fi fost eu, așa golană necrescută cum spui, praf se alegea de tine și de averea ta. Și ce avere ? Un fleac ! Puteam să am alta ! Și acum iată, din prostia ta, vei rămînea pe drumuri. Crezi că o să rămîn să mînînc ceapă cu tine ? Ce, am căpiat ? Nu mai sînt bărbat ? Știi cîți mă cer ? Iacă, judecata-i gata, domnul meu : Ai pierdut pămîntul, m-ai pierdut și pe mine.

Cînd auzi așa, lui Martopol i se tăie răsuflarea. O știa neîmblînzită cînd își punea ceva în gînd. Și, uitînd batjocora de mai înainte, i-ar fi spus o vorbă, da' i se împletecea limba-n gură. Se uita la ea și i se scurgea bleascul, atît îl robise !

Întru tîrziu putu vorbi.

— Nu-i pierdută orice nădejde, Caliopi ! Nu te năcăji atît ! Se poate să mai cîștigăm. Putem face apel.

Caliopi nu-și dase osteneala pîn-acum să cunoască legile, deși trăia de șase ani, vara întregă, aici, la moșie. Ea-l ascultă răsărită :

— Unde să facem apel ?

— La instanța ultimă, la Comitetul Agrar.

— Comitetul Agrar ?! se miră ea.

— Adică tot la Ministerul de Agricultură. Las', că-ți spun eu.

Caliopi tăcu un răstimp, gîndindu-se întins. Apoi obrăjorii ei începură să învie, părea că iese din gîlbînare. Și iar se smoliră, gîngași și rotunjori, cît Sfîntu Petru se miră mult de-așa schimbare. Iar cînd o mai auzi, îndată, rîzînd și ciripind vesel, și-o văzu ciupîndu-l de obraz pe Martopol, — gata să iasă Sfîntu din umbră ca să-l alunge pe Cel-din-pietre. «Prea-și bate joc Blebu de-o femeie neputincioasă» își zicea. Dar se stăpîni și nu-l alungă. Teamă-i era să nu-l scape din ochi, să se mistuie și să între în cine știe ce slujbaș mare. Căci un lucru era hotărît, după gîndul Sfîntului : dracul cel șchiop nu se va lăsa cu una cu două : va cerca să strice hotărîrea adusă în Curmătura. Și decît să lucreze prin altcineva, mai bine să rămîie în cuconița asta, pe care el, Sfîntu, va supraveghea-o de aproape. Portarul Raiului simți din liniștirea femeii că-n

ea încolțise tare nădejdea... «Da' prea-și bate joc Necuratul de români ! O să-i raporteze în cer Atotputernicului, să-i mai taie din cornițe și din coadă. Iată cum a fiert-o și pe Caliopei asta !»

Doamna mai avu cîteva izbucniri : cînd li se servi cina și-și aduse aminte de zdroaba ei de azi, cînd văzu că mîncările sînt aproape «scrum, cînd auzi că apărătorul țăranilor, avocatul Ion Albu, se înfățișase în Curmătura, la judecată. Aici ea scăpă furculița din mînă și albi ca varul.

— Nu mă-nnebuni !

— Da, a venit. Ba, mișelul, s-a prezentat cu scrisoarea noastră și cu mărturia popii Constandin. Mi-a venit răul.

— Nu mă-nnebuni, Dumit're ! Spui că a venit avocatul ?

Ea îl privea proștită.

— Trebuia să-i făgăduim mai mult. Cît i-am dat noi putea să stoarcă și de la țărani. Dar asta încă n-ar fi nimic. A venit cu alta și mai grozavă !

Caliopei parcă i se opri inima : «Va fi spus, mișelul ?» se întreba.

— A venit cu dovezi de la moșia cealaltă, și, înțelegi și tu, ne-a înfundat !

Cuconița pe de-o parte se-ncălzi, pe de alta se răci.

— Cum a aflat ?

— Nu știu. Este ceva de nepătruns, Caliopei, în toată purtarea și chiar în înfățișarea lui. Crezi tu că, dacă nu venea el, pierdeam ? N-am fi cinat în sara asta, și încă devreme, cu toții aici ? Ne crezi prea proști !

Femeia căzu pe gînduri. Dacă avocatul știe înșelăciunea și are dovezi, va fi greu și la Comitetul Agrar,

deși, dacă depinde tot de Ministerul de Agricultură, știe ea pe cineva care s-o ajute.

— V-a arătat dovezile ?

— Le-a pus în mîna judecătorului. Da' nu ți-am spus tot, Caliopi. Pare că n-a fost lucru curat. Și diregătorii, și eu, la un moment dat, am căzut pe jos. Părea că ne-a răsturnat un vînt tare. Și cu Albu n-am mai putut vorbi. Dispăruse, în vreme ce oamenii strigau «ura» și «jos ciocoi».

Caliopi nu mai auzi vorbele din urmă ale bărbatului. Ea se gîndea adînc și făurea un plan:

— Ascultă, Dumitre, zise ea. Afacerea trebuie să mi-o dai pe mîna mea. Să faci apelul și să mi-l pui în palmă. Apoi să nu te mai amesteci. După cît înțăleg, primejdia de-a pierde moșia e mare. Trebuie lucrat în taină. Nici consilier, nici agronom, nici judecător, nici țaran, să nu afle nimeni nimic.

«Of, împelițatule ! Cum subțiezi mintea femeii ! Nu-i subțire ea destul și făr' de tine ?» așa oftă Sfîntu Petru din trupul lui de umbră, și se hotărî, din clipa aceea, să nu piardă din ochi pe Caliopi, să-i urmărească orice pas, și să i se pună de-a curmezișul.

V

Vreme de două luni Sfîntu Petru nu mai știu ce-i hodina ! L-a trecut prin ciur și prin sită cucoana Caliopi ! A treia zi după înaintarea apelului, Caliopi înțelese că și țărani înaintaseră unul, că știau de potecile

ei. Și-atunci se-nverșună și jură să toace toată averea lui Martopol, dar bătută să nu se dea. Află că tot Ion Albu îi apără și acum pe țărani. Umblă zile-n șir, ca o smintită, să-l întâlnească. Nu-l putu găsi nicăiri. Il căuta acasă, slujnica-i spunea :

— Acum a ieșit ! Nu l-ați întâlnit cuconiță ?

Il căuta la Comitetul Agrar :

— O clipă, înainte de-a sosi dumneavoastră. Trebuie să fie încă pe coridor.

La berărie, la cafenea, în localurile de petrecere, veșnic același răspuns :

— Numai cât a ieșit !

— Of, ticălosul ! gema Caliopi, și de la o vreme purta cu ea o sticlă cu vitriol. Să-l întâlnesc ! Să-i arăt eu cuvânt de onoare dat !

Mințea cuconița, se mințea pe sine. De l-ar fi întâlnit, i-ar fi făcut alte propuneri, căci grozav i se punea în drum avocatul de când înaintase apelul. Stătea acum aproape toată vremea la București, — acasă se repezea numai când avea nevoie de iscăliturile lui Martopol pe polițe. Ii curgeau banii printre degete și lunecau în mâni tainice, pe după ușile birourilor, prin coridoarele Comitetului Agrar. Și când credea c-a lovit cuiul în cap, și că hotărîrea se va aduce favorabilă, i se spunea și de unul, și de altul :

— De, cuconiță ! Așa vedeam atunci, că se poate. Dar domnul avocat Ion Albu a venit cu noi dovezi.

— Iar a fost aici ?

— Iar.

— Când ?

— Abia a ieșit. Nu l-ați întâlnit ? Bine-ar fi să vorbiți cu el !

Și Caliopi iar dădea bani, și iar umbla ca o leoaică rănită de la un birou la altul, de la un minister la altul ; își pusese la bătaie toate cărțile. Cîți cunoscuți avea prin ministere, pe toți i-a amestecat în ofensiva ei.

Dar pretutindeni întîmpina aceeași piedică : Ion Albu cu dovezile lui.

Și umbla fără hodină, fără mîncare uneori, și ochii-i ardeau pară, și era și mai frumoasă. Se-ntorceau capete multe după ea, pe coridoarele ministerelor și pe stradă, ori de umbla pe jos, ori în mașină.

Ascuns sub chipul lui Ion Albu, Sfîntu Petru n-o slăbea un pas, și cît ce punea ghiavolul una la cale, iute intra în urma lui și strica.

Slujbașii cei mari se răsteau la ușieri :

— V-am spus că nu-l mai primesc ! Să nu-l mai lăsați înlăuntru.

Slujbașii se jurau cu jurăminte groaznice că nu l-au văzut cînd a intrat, și-l priveau cu gura căscată cînd îl întîlneau iar înlăuntru.

— O să te dau afară din slujbă, nebleznice !

Sfîntu Petru era tare în argumentele lui, sprijinite pe dovezi. Pe unii din marii slujbași îi convingea, pe alții îi înfrica, — pînă venea din nou momeala Mamonei, pe care Sfîntu, luînd chipul avocatului, trebuia s-o strice mereu.

Și așa l-a fiert pe portarul Raiului două luni diavolul cel schiop, intrat în Caliopi. Și erau zile și ceasuri cînd Sfîntu se trăgea de păr și ofta din băierile inimii :

— Doamne, Doamne ! Ce nație ar rămînea tare la atîta ispită ? Cum să poată înainta lucrurile în țara românească, dacă numai doi inși, o cucoană și un avocat, țin în loc de la lucru atîta lume ? Cum să judece drept,

dacă banul momește mereu ? Săraci țărani din Curmătura și din cele două sate ! Dacă n-aș fi eu să dreg, de mult v-ați fi curățat. Dar acum să știu că mai pierd două luni, și tot nu mă las !

Și cît bătut ministerele și ulițele Bucureștilor să nu piardă din ochi pe Caliopi, Sfîntu cunoscă de aproape cetatea și poporul. Și-i păru lărmuitoare foarte, și toată lumea dornică de veselie și de trai ușor, uitînd repede supărările și mîniile. Oamenii se pupă cu atîta ușurință cum în alte capitale nu-și zic nici bună ziua, și-s gata să te slujească, sînt îndatoritori, chiar de-ar fi să-și piardă vreme multă, căci vremea aici nu-i bani. Unde mai găsești așa ceva în alte orașe mari, la alte neamuri, pentru care toată lumea e străină ! Și unde mai găsești atîta uitare de grijă în bodegi și atîta voie bună !

Sfîntu rămase la întîia lui convingere : «Nu-s neam rău românii, da' prea cad ușor în ispită ! Asta, la urma urmelor, poate să le vină și din schismă, lipsiți fiind de piatra pe care Hristos a zidit împărăția lui tare, de n-o pot clinti nici porțile Iadului. Dar de schismă nu-s vinovați românii, gîndea mai departe portarul Raiului, ei au intrat în ea gata. Grecii o iscodiseră, și mi se pare că slăbiciunea în ispită vine tot de la greci, care prea și-au amestecat sîngele neastîmpărat cu al neamului acestuia liniștit și tare.»

Așa se mîngîia Sfîntu ; apoi iar, cînd auzea vîjîitul ghiavolilor în văzduh, cînd îi simțea în privirile atîtor femei și fetișcane, bărbați și bătrîni, i se umplea sufletul de obidă și se ruga :

— Doamne, trăznește-i și curăță văzduhul de ei ! Prea sînt mulți și prea opăcesc pe români de la treburi !

Las' că nici Blebu, dracul cel şchiop, n-o ducea mai bine, nu călca pe flori. Turba de năcaz simţindu-l pe Sfîntu Petru veşnic pe urmele sale, dar neputîndu-l zări niciodată. Din mintea lui a răsărit Caliopei gîndul de-a purta cu ea sticla de vitriol.

Cuconiţa Caliopei avea în Ministerul Agriculturii un om bun, meşter mare la-nvîrteală, pe care-l cunoştea de mult. În el îşi pusese nădejdea de la început, cînd, la conac, Martopol îi spusese că e totuna Comitetul Agrar cu Ministerul de Agricultură. La el se dusese mai întîi cu apelul, şi în cabinetul acestuia se ţeseau toate itele.

Omul, de la o vreme, simţind că avocatul ţăranilor o să iasă deasupra, se simţea ruşinat în faţa cuconiţei Caliopei, mai ales că-i era şi rubedenie, pentru că nu-i putea împlini nici atîta dorinţă, şi-i părea că din daravă asta, amestecîndu-se, ar putea ieşi ciufulit şi el. Se hotărî deci să-i dea un sfat.

Într-o zi cînd Caliopei veni la el ca de obicei, o întrebă :

— Ascultă, verişoară, cunoşti pe domnul... şi-i şopti un nume la ureche.

Ea clătină din cap.

— Nu-l cunosc.

— Mare pagubă. Hotărîrea atîrnă de el. Poate veni Ion Albu cu o mie de dovezi, — dacă vrea dumnealui, se face. Ar trebui să-i faci o vizită.

Caliopei stătu puţin pe gînduri.

— Cum să îndrăznesc, dacă nu-l cunosc ? Un domn atît de mare...

— N-are a face ! Sînt sigur că o să te primească. Şi apoi, trebuie să te hotărăşti. Fără ajutorul lui, pierzi cu siguranţă.

El se aplecă din nou și-i spuse la ureche unde-l poate găsi și cum să i se înfățișeze.

Cînd își ridică capul și o privi, îi păru rău de sfatul dat : obrajii Caliopei ardeau ca para focului. «Miti-tica, își zise bătrînul, a înțăles, se vede, unde bat, căci iat-o cum s-a mai rușinat.»

— Fă cum vrei, zise tare, dar hotărîrea se aduce mîne. Și fără el ai cheltuit de-a geaba.

Caliopei ieși din birou cu obrajii împurpurați. Gîndul că va trebui să se înfățișeze înaintea unui domn atît de mare, o neliniștea.

A doua zi, cuconița Caliopei se sculă de dimineată, cum nu avea obiceiul, și intră în baie, cum nu făcea decît cînd avea afaceri importante de rezolvat. Sfîntu Petru, în chip de umbră nevăzută, o aștepta să iasă. Căzu pe gînduri. «Pune ceva la cale, își spuse, dar ce anume ?»

Vreme de un ceas o așteptă zadarnic. Cînd ieși, în sfîrșit, abia-și putu opri un strănutat : un nor de mi-rodenii năvăli în odaie odată cu Caliopei. Femeia stătu, vreme îndelungată, în fața oglindei, împodobindu-se. Neliniștea Sfîntului crescua văzînd că-și pune prețioase pe care nu le văzuse încă la ea, că dă cu pudră dintre cele mai scumpe, cu parfumuri care îmbată, și că-și pune o rochie scumpă, pe care nu o mai îmbrăcase.

Mirarea Sfîntului crescua văzînd-o luînd așa de dimineată două pahare de șampanie.

«Își face curaj ! Se pregătește de-o faptă îndrăzneată» își zise Sfîntu Petru, și se gîndi c-un fel de teamă că azi e ziua cînd se va judeca apelul.

Se hotărî să n-o slăbească din ochi nici o clipă. Caliopei, la zece jumătate, coborî în stradă, frumoasă de

pica, foşnind din mătăsuri, şi se sui într-un automobil. Nevăzut, Sfîntu o urmă.

La Comitetul Agrar se opriă. Caliopi urcă scările, intră în biroul rudeniei sale, şi în grabă ieşi însoţită de el. Înaltul slujbaş avea subsuoară dosarul cu pricina. Iar în automobil şi... aleargă !

Umblară pe străzi necunoscute de portarul Raiului, şi, după multe cotituri scurte şi goane întinse, maşina se opri înaintea unei case pe care Sfîntu n-o mai văzuse. La poartă, doi vardişti.

Înaltul slujbaş şi cuconiţa intrară pe poarta larg deschisă de-un vardist, cu Sfîntu după ei. Casă bogată ! Lux ! Covoare persane ! Marmoră ! Cristaluri ! Plante exotice !

Urcară scări, trecură prin coridoare şi în sfîrşit se opriă înaintea unei uşi grele. Slujbaşul intră cu dosarul, Caliopi rămase afară. Era toată un neastîmpăr îndrăcit. Pieptul i se înălţa, ochii-i aruncau lumini verzi. Sfîntu se nelinişti din nou : nu ştia cine locuieşte aici, nu cunoştea casa. Dar venind slujbaşul cu dosarul şi ieşind acum fără el, făcîndu-i cucoanei un semn să între, înţelese că dreptatea celor din Curmătura e în primejdie.

Caliopi intră uşoară, lăsînd în aer o dîră de parfum scump şi un foşnet de mătăsuri. Slujbaşul coborî, uitîndu-se în toate părţile şi, mulţumit că nu-l văzuse nime, se aruncă într-o birjă cu coviltirul lăsat şi pe-aici ţi-e drumul !

«De bunăsamă e aici cineva care are cuvînt greu în hotărîrea de azi, îşi zise portarul Raiului. Caliopi încearcă, pesemne, ultima carte. Dar cît ce va ieşi, o să-i răstorn eu tot ce va fi clădit. Nu se poate un slujbaş

aşa de mare, dacă-i voi arăta dovezile, să nu facă dreptate !»

Şi Sfîntu aştepta răbdător, mai trecîndu-şi o dată prin minte argumentele apărării.

Treceau minutele, treceau sferturile. Portarul Raiului îşi recapitulă argumentele, pipăi actele drepte din buzunar şi se simţi sigur de biruinţă. Avea o mulţumire pe care n-o putea ascunde : cu alergătură multă, ce-i drept, dar straşnic se pusese de-a curmezişul diavolului ! Şi era îndeosebi vesel că nu-l alungase pe Cel-din-pietre cu semnul crucii, ci lupta direct cu el. Şi din lupta asta se aleseseră şi slujbaşii români cu un folos : învăţaseră cum să se împotrivească ispitelor. Se clătinaseră mulţi, ce-i drept, dar nu căzuseră. Şi, în economia mîntuirii, de căpetenie e să nu cazi.

Aştepta cu nerăbdare, şi în gîndul lui, de la o vreme, se trezi că vorbeşte cu Stăpînul său, cu Atotputernicul. «Doamne, zicea Sfîntu, ştiu că fără ispite nu se poate viaţă pămîntească, şi că în luptă se întăreşte cel drept, dar tot tu ne-ai învăţat să ne rugăm : „Şi nu ne duce pre noi în ispită“. Doamne, mai ales nu-i duce în ispită pe români, că-s slabi de fire în faţa ispitei. Sînt copii, Doamne, care nu văd în ispită primejdia, nici aleşuirea diavolească. Pe român să-l pui la încercare cu vizirul deschis : de primejdie nu se teme, o ia în piept. Dar cînd răul vine îmbrăcat în haina binelui, urîtul în hlamida frumosului, uşor se înşală. Mai ales acum, cînd turmele Necuraţilor au năpădit frumoasa ţară românească»...

Multă vreme pierdu astfel cu gîndul hodinit din partea judecăţii. O să între el îndată după Caliopi, şi o să

răstoarne ce clădise ea. De două luni făcea astfel. Și, iată, poate i-e dat să mai mîntuiască un suflet !

Dar cînd, din întîmplare, își aruncă ochii la ornicul din părete, se înspăimîntă. Se apropia amiaza, termenul hotărîrii ! Va mai avea vreme să răstoarne argumentele Caliopei ? Aștepta ca pe spini, și cînd băt看 douăsprezece, nu se mai putu stăpîni. «Ce poate face atîta vreme înlăuntru ? Ce argumente nouă va iscodi Blebu, dracul cel șchiop ?»

Sfîntu, cum ardea de neastîmpăr și de-ngrijorare, se plecă și prîvi prin gaura cheii, și... O ! rușine nemaipomenită ! O ! blăstăm ! Ce-i fu dat ochilor să vadă ! Of ! Sodoma și Gomora !

La vederea unei așa desfrînări, se trase într-un colț și plînsese cu amar. Înțelese din văzute că hotărîrea era de mult iscălită. Cum ? Alergase de-a geaba două luni ? Nu se poate ! Sfîntu Petru își șterse ochii și, cuprins deodată de o sfîntă mînie, veni lîngă ușă și începu să blăstăme pe Necuratul, pe Blebu, cu blăstăm cumplit, ținînd în mîină cheile Raiului. Și cînd făcu semnul mîntuitor al crucii peste ușă, Satana ieși ca un fum vînat și se mistui pe scări, umplînd gangurile de miros de pucioasă.

«Trebuia să-l alung mai devreme, își zise cu mustrare Sfîntu. Să slobozesc mai devreme pe roaba lui Dumnezeu, Caliopei, să n-o las să-și bată dracul joc de ea pînă-ntr-atîta.»

Și încredințat că acum va vedea-o pe Caliopei în deznădejde, înțelegînd înjosirea spurcată în care căzuse, voi să între s-o mîngîie.

Dar de-abia deschise ușă, că și sări înapoi ca opărit : și fără drac, cei doi, înlăuntru, se zbenguiau în aceeași

desfrînare. Sfîntul stupi cu scîrbă și coborî repede scările. Pe răbojul pe care-și făcea însemnările pentru raportul datorat Atotputernicului, scrise și acestea :

«Și mai ales nu vei îngădui, Atotștiutorule, să între Necuratul în cuconițe cum e Caliopi, că astfel de românce sînt pline de diavoli din naștere : sînge amestecat, împletire drăcească de frumusețe și de patimi.»

Încă în după-amiaza acelei zile, cuconița Caliopi întîlni pe stradă, la o cotitură, pe avocatul Ion Albu. Repede, ca fulgerul, deschise poșeta în care ținea sticla cu vitriol. Dar cînd o atinse, se zăpăci !

Advocatul se opri, îi sărută mîna.

— De mult nu te-am văzut, doamnă Martopol.

Caliopi nu se putea dumeri. Îi părea că se deșteaptă ca dintr-un vis. Își frecă fruntea cu mînușa, clătină din cap, apoi, înseninată, zise :

— Mare noroc ai avut că nu te-am întîlnit !

Advocatul o privi mirat foarte.

— Și pentru ce, doamnă ?

Caliopi deschise poșeta și-i arătă sticla.

— Vezi asta ?

— Da.

— Știi ce-i în ea ?

— De unde să știu ?

— Vitriol, domnule. Pentru dumneata îl purtam.

Advocatul se retrase un pas.

— N-ai frică ! Acum nu mai e primejdie. Nu ți-a reușit. Izbînda, cum știi, e a mea ! Zadarnic ai alergat două luni, ținîndu-te pe urma mea, să-mi strici afacerile cu dovezile dumitale. Dar, drept să-ți spun, nu te-aș fi crezut atît de lipsit de caracter ! Îmi dăduseși cuvîntul de onoare !

Advocatul o privea prostit.

— Ce te uiți așa de speriat ? Ce vor gîndi trecătorii ! Însoțește-mă și-mi explică.

Și porniră alături.

— Nu-nțăleg nimic.

— Aș ! Nu-nțălegi ! Mi-ai făgăduit că nu te vei duce la Curmătura, în ziua aceea.

— Și nu m-am dus !

— Ba încă ai adus dovezi despre moșia cealaltă. Iar scrisoarea cu oferta ai plimbat-o pe la nasul agronomului Chiriac.

— Nu mă-nnebuni, cucoană ! N-am fost nicăiri !

— Ei, nu e bărbătește să tăgăduiești ! Ți-or fi făgăduit pîrlîiții aceia cine știe cît, și ai uitat că mi-ai dat cuvîntul dumitale. Dar nu mai sînt supărată pe dumneata. Am cîștigat ! Spune-mi însă, cum de te-ai ținut pe urmele mele peste două luni, fără să te întîlnesc vreodată ?

— Cum ?! Eu m-am ținut pe urmele dumitale ?! Unde ? Cînd ?

— Prin toate ministerele, pe la Comitetul Agrar, mai ales de cînd am înaintat apelul !

— Doamnă, zise avocatul, respirînd greu, nu știu ce să cred. Îți bați, poate, joc de mine ? Eu două luni am lipsit din țară. Nu știu nimic de judecata din Curmătura, nu știu nimic de apel ! N-am pus piciorul la Comitetul Agrar de-o jumătate de an.

Caliopi îl privi o clipă, apoi izbucni într-un rîs amar.

— Ei, haide, nu te voi mai chinui ! Cum ai știut să te ascunzi de mine două luni, treaba dumitale. Că tăgăduiești, e chestie de galanterie. Dar că i-ai apărut bine pe țărani, nu mai încapă îndoială. De aceea, să știi, pe

viitor o să fii avocatul oficial al familiei Martopol. La revedere ! Sînt grăbită.

Și cuconița Caliopei făcu semn unui șofer și se urcă în mașină, foșnind din mătăsuri și lăsînd dîre de parfum în aer.

Advocatul rămase locului, privind în urma ei.

«Ce-o fi avînd ?» se întrebă el, pornind pe stradă cu o mare neliniște în suflet...

VI

Blebu, dracul cel șchiop, cutremurat de blăstămul cel greu și schimbat în fum de semnul crucii, se mistui în văzduh, se înălță pînă-n vîntul turbat, cu cîtă vlagă mai rămăsese în el, și acolo își adună puteri noi să poată zbura pînă la peșteră. Cînd, cu aripile strînse pe slujenie, se lăsă în gura de piatră, se simțea istovit. Șezu pe-un colț de stîncă, dar piatra-i trecea prin oase. Se lăsă pe pămînt, se-ncolăci, vîrîndu-și botul sub coadă, și adormi somn greu.

Cît ce se-nnoptă, diavolii începură să sosească la adăpost, atrași și de mirosul de pucioasă, aduși și de nevoia de a-și face raportul și de-a primi porunci nouă. Îl văzură pe poruncitor dormind și nu cutezară să-l trezească. Blebu sforăia de se zguduiau bolțile. Uneori bolborosea în vis cuvinte neînțelese. Ghiavolii se adunau puzderie, și care cum sosea, auzind sforăitul, se lăsa pe vine.

Blebu se trezi într-un târziu, se întinse de-i pocniră oasele, și căscă o gură cît o șură. Își aduse aminte de

ispravă și că se ținuse de cuvînt : trăsesse cu ibrișim pe la nasul Sfîntului. Dar încă simțea moleșeală în mădu-lare : fusese tare blăstămul și semnul crucii ! Mai fugise el și din alți oameni, alungat de blăstămele marelui Vasilie, citite de popi, și de semnul crucii făcut de creștini, dar asemenea sfîrșeală ca acum nu simțise. «Hm ! Sfîntu Petru și un popă de rînd ! Mare deosebire ! Să nu care cumva să-i vină în minte Celui Negrăit și Neapropiat să trimită în România și pe ceilalți apostoli și pe prooroci ! Ne-am topi ! Și ce putere de convingere la Sfîntu Petru ! N-am văzut eu, din prilejul de acum, clătinîndu-se oameni pe care de zeci de ori i-am avut în palmă ? Cum se încăpățîneau să spună că nu se poate, că nu lasă legea ! De vor începe să se teamă de lege cei mari, ne putem lua coada-ntre vine și să plecăm. Că mulțimea cea mare a țăranilor ține și acum cu sfințenie la lege. Și de se vor da la brazdă și cei mari, se-ntărește aici o țară de nici porțile...

Blebu, aici, se plezni cu laba peste bot, și se deșteptă detot din somn, și atunci băgă de samă că slujitorii lui sînt adunați grămadă și răspîndeau o duhoare de-a mai mare dragul ! Întinse laba sub stîncă sură, luă din cui biciul și pocni în glumă pe deasupra lor : pleazna de foc îi atinse, și diavolii săriră fripți. Blebu își arătă într-un rînjel dinții de cal. Era călare pe-o stană în formă de șa, și strigă cu glas de trîmbiță răgușită :

— Să v-aud isprăvile, pezevenchilor !

Și îndată se ridicară în bolți clocote guițate și grohăite de parea că o întreagă turmă de porci dă să iasă din staul, îmbulzindu-se la ușa după care adulmecau lăturile. Ghiavolii se grăbeau, care mai de care, să-și facă raportul, să apuce înainte în fața lui Blebu.

— Pe rînd ca la moară, încornoraţilor ! strigă Blebu făcînd un semn din labă.

Şi pe dată larma pieri, şi diavoli, pe rînd şi cu măsură, îşi începură raportul. Erau unii dintre ei trimişi la ispravă înainte cu două luni, alţii de mai demult, şi iarăşi unii de cîteva săptămîni sau zile.

— N-am avut hodină, poruncitorule, începu cel din faţă, pînă nu l-am pus pe slujbaşul din gara Brăilei să deschidă încuietoarea şi să-şi umple buzunarele. Nu mai puteam îndura tînguirile cuconiţei cu care trăia în ascuns ! Că, drace, cum se mai plîngea de sărăcie ! Îţi rupea inima. Şi mă ştii că-s milos din fire. Am intrat apoi în el de-a binelea şi l-am pus pe goană. Îl curentează poliţia în toată ţara, pe el şi pe cuconiţa. Casierul, la început, cînd a văzut lada goală, a vrut să se împuşte, da' pe urmă şi-a adus aminte cine i-a furat **cheia** : trăise şi el, o vreme, cu cuconiţa aceea. Şi aşa a ajuns şi ea prigonită. Îi ascund însă cu uşurinţă, că ştiu cuihuri tînuite şi oameni de omenie în toate oraşele României. Pentru un sutar ori pentru un pol, unde gazda-i mai săracă, îi pui în siguranţă, şi poliţiştii aleargă zadarnic cu limbile scoase.

Aici diavolul rîse ciudat, cît se miră poruncitorul.

— De ce te strîmbi, împielîţatul ?

— Să fie cu iertare, de-o minciună. Vorba vine că poliţiştii din România aleargă cu limbile scoase. Se mai plimbă ei cînd n-au ce face, mai fluieră din ţigle. Da' tot mai bucuros rămîne omul într-o bodegă ! Adevărat este că şi ţuică bună ca aici mai rar !

— Nu-i vremea de glume, pîrlitule, se strîmbă Blebu. Altul la rînd.

— Eu, începu un drac pipernicit și slut, să nu-l vîsezi ! vin tocmai de la granița apuseană, din oraș din Satu-Mare. Am avut de furcă cu alegerile comunale. Mare primejdie să se-nțăleagă românii din toate partidele politice ! S-au adunat la o berărie, și mult m-am mirat : băutura, în loc să-i învrăjbească, le potolea patimile politice, și unde nu s-apucară de discursuri ! La-nceput mă tăvăleam de rîs, că vorbesc o românească tare pocită, dar cînd i-am văzut că de la discursuri trec la pupăciuni și îmbrățișări, un gînd mi-a fulgerat prin cap : să-i vezi că se împacă ! Și atunci zadarnic mai vin bani din Ciuntita, și-n deșert își mai primejduiesc viața atîția care trec clandestin granița. Și, de-a doua zi dimineța, de cum le-a trecut aburul beției, m-am pus pe lucru. Adică am înțales că fiind vorba de chestia națională, cu românul beat n-ai ce face : e pentru solidaritate. Dar cu cel treaz, lucrezi de minune. Unde mai pui ajutorul neprețuit al femeilor, care toate vor să ajungă ceva mare ! Nici nu-i mirare după atîtea veacuri de robie. A fost de ajuns să spun la trei cucoane din trei partide adverse că bărbatul lor va fi cap de listă, ca pînă sara înțălegerea să se spargă și românii să se învrăjbească mai rău ca înainte.

— Eu, se închină al treilea, m-am zbătut de moarte pentru numirea unui prefect. Nu-l voia orașul, nu-l voia județul, nu-l voia partidul. Drept să spun, rămăsese cam deocheat din guvernarea trecută. Dar ce s-ar fi ales de samsarii din județ fără el ? L-am călărit ca pe-o babă o lună de zile, și nu l-am lăsat pînă n-a biruit toate piedicile. Și acum murmură o lume întregă împotriva lui : ba că-i tîlhar și că trebuie să înfunde pușcăria, nu să steie în fruntea unui județ ; ba că-i ve-

netic, — ei spun barbar : răgășan, — și nu cunoaște nevoile județului ; ba că-i șperțar de mîna-nțîia, care dijmuieste prăvăliile și măcelăriile și îi face de rușine înaintea minorităților ; ba că are numai patru clase secundare...

Iar membrii localnici ai partidului de la putere umblă să-și dea demisiile și să porceadă la o nouă reorganizare a forțelor politice din județ. Întunecimea Ta știi ce va să zică o nouă reorganizare a forțelor politice în România ! Cu cît mai des, cu atît mai bine ! Rodul e numai zăpăceală și cuiburi nouă de ură și patimi.

Blebu ridică laba în semn de oprire :

— Cine te-a pus să ne faci teorii ? Noi sîntem ghia-voli de acțiune. Altul la rînd !

— Sîntem aici zece, începutu al cincilea, care avem un singur raport de făcut : am fost cu toții în aceeași slujbă. Venim din zece castele grofești. Am fost încredințați să le arătăm cum își pot păstra partea mai mare din moșii. La început, nici nu voiau să audă ! «Cum ? Să mă duc să mă rog, umilindu-mi numele și trecutul de slavă ? Mai bine să pierd întreaga moșie ! Nu recunoaștem legea ! De altfel, au să se-ntoarcă, nu peste mult, ai noștri. Le vom arăta noi reforma agrară sărîntocilor de valahi. Mai înțăleg să-și ia cineva nasu' la purtare, da' pînă-ntr-atîta nu !» Acestea și alte asemenea prăpăstii spuneau la început. Dar, încetul cu încetul se face oțetul ! În cîteva luni i-am muiat, mai ales că nime nu s-arăta dinspre Tisa ! Și unde nu i-am pornit pe drumul Bucureștilor, mai întîi pe ei, apoi și pe neveste, și-au intrat cu toții-n rînduiala lumii, și au scăpat de la împărțeală ce au mai putut. Ba și hotărîri vechi de-ale Comitetului Agrar au stricat, și-au luat

îndărăpt de la sărîntoci multe hectare, în temeiul unor pacturi electorale cu partidele românești. Trebuie să știi, poruncitorule, că de nimic nu-i mai mîndru românul, în țara lui, ca de succesul electoral. Of ! la ce munci ne pun toate guvernele pentru această fală goală !...

— Oprește-l, întunecimea Ta ! țipă strident un drac cu cornițe de țap, oprește-l că intră în sfera noastră de activitate. Noi sîntem șapte sute, pare-mi-se zece de județ, în România, care facem toate alegerile. Și e nevoie s-auzi din fir în păr tot ce-am pus la cale, să încrestezi pe răboj pentru a putea raporta fidel Stăpînului celui întunecat, pentru a ne răsplăti după merit. Premiul întîi pentru activitatea în România, nouă ni se cuvine.

Și spiridușul cel cu cornițe de țap începu o litanie nesfîrșită despre uneltirile tagmei din care făcea parte. De la o vreme, Blebu își pierdu răbdarea și zise :

— Ajunge ! O să vă propun pentru premiu, că tare-mi place cum puneți coarne legii și dreptății. Da' să nu gîndiți că ați isprăvit ! Sparge-ți-vă capul și iscodiți nouă uneltiri, că mai aveți de furcă. Și acum, să te-aud pe tine, boșorog bătrîn, zise Blebu către un ghiavol încărunchit, știrb și cu buzele dăbălate, care se tot îndesa printre frați s-ajungă la rînd.

— Dacă e vorba să raporteze șefii de echipă, începu acela, ieșind în frunte, apoi mi se cade și mie îngăduială. Sînt și eu ! Și, cu tovarășii, venim de la munca cea mai primejdioasă, dacă nu și de la cea mai grea. Că nouă ni s-a dat s-avem de lucru tot cu fețe bisericești, bărbați și femei. Iar prin mînăstiri și prin biserici știți că fumul de tămîie nu te crușă, nici închinăciunile, nici

sămnul care ne alungă și al cărui nume nu mi-e dat să-l rostim. S-a pornit o mișcare de primenire, întunecimea Ta, în țara asta nouă, primenire prin biserică. O samă de preoți tineri, însuflați de duh, nu mai tac din gură și din condei. Că Biserica așa și pe dincolo, că ea trebuie să fie vie, să crească suflete nouă, să înceapă adicăteala ofensiva împotriva necredinței și a stricăciunii din țară. Să dea caractere creștine, oameni noi în țară nouă. Și nu numai ei, da' nu-i om care să nu fi trecut prin școli și să nu strige că Biserica trebuie să facă începutul, să rupă gheața, să iasă din tipic și să între în viață. Și dă-i cu articole la gazete și la reviste, și cu propovedanii în biserici, dă-i cu ofensiva credinței, încît popii și vlădicii cei bătrîni își astupă urechile de atîta larmă. Este un cuvînt, «reorganizare», care iasă deasupra din toate discuțiile, ca untdelemnul din apă, reorganizarea Bisericii, reorganizarea clerului, reorganizarea cinurilor de călugări și călugărițe, și alte o sută de feluri.

Avem noroc cu înțepeneala celor bătrîni, care zîmbesc în bărbî, știind ce se poate și ce nu se poate, că după iureșul celor tineri, în grabă ne-ar înghiți smîncurile. Popii și vlădicii cei bătrîni sînt conservatori cu toții, dar înțelepți ca șerpîi și blînzi ca porumbii, nu pun piedici avîntului celor tineri : «Las' să răsuflă și ei», zic, și-și văd de treburi. Și-aici e grija noastră cea mare : să le dăm mereu de lucru celor bătrîni, nu cumva, tot auzindu-i pe ceilalți, să se lase luați de avînt : la ei e porunca și puterea. Fără ei, ceilalți latră la lună, pînă cînd vom avea noi grijă să răgușească. Le punem piedici, îi descurajăm, îi certăm cu protopopii și vlădicii, dîndu-le tărie să atace pe cei mari și să le

descopere păcatele, — pînă cînd îi vedem caterisiți, adică dați pe mîna noastră. Nu-ntăleg decît o singură reorganizare a Bisericii, Întunecimea Ta, în deplin acord cu partidele politice și guvernele din România : reorganizarea ei prin politică. Biserica trebuie să ajungă un factor lumesc, pentru trebuințele lumii, nu unul spiritual, pentru trebuințele sufletului. Așa am lucrat pînă acum, ajutați de tot clirosul de la protopop în sus, de igumeni și de stareți, de partidele românești, avînd potrivnic pe unii preoți de rînd, pe cei mai tineri, și întreg norodul, care strigă : popa să rămînă în biserică. Adevărat e, poruncitorule, că vorba e mai mult așa, o vorbă de clacă. Și dacă-i în biserică popa, parcă ce, poporul se-mbulzește ? Îi ținem noi de urît, în altă parte ! Dacă încuviințezi metoda noastră, fă un sămn din cap, Întunecimea Ta, dacă nu, descopere-ne alte căi.

Blebu făcu semnul dorit, și diavolul cel cărunț se trase deoparte, lingîndu-și mulțumit buzele dăbălate, vinete.

— Să vie cele șapte duhuri ale furniturilor de Stat ! strigă dracul cel șchiop, sculîndu-se în picioare și filfîind din aripile spintecate. Aici e vorba de contracte-n toată legea, de cîștig sigur pentru Iad, de șapte suflete vîndute nouă după toate formele. Pînă vom strica un neam întreg, va mai trece apă pe Dunăre. Da' cele șapte suflete-s în laț. Vorba e : ne-am ținut noi de cuvînt ? Că-i parte de contract să ne ținem de cuvînt. Ei, le-ați împlinit milioanele cu care ne-am legat ?

— Eu mai am să-i dau omului meu douăzeci și cinci de milioane.

— Eu zece.

— Eu cincisprezece.

Şase mai aveau de dat cîştig între cinci şi treizeci de milioane. Al şaptelea zise :

— Eu am împlinit, poruncitorule.

— Şi cui ai slujit tu, în care secţie ?

— Furnizor pentru apărarea ţării, Întunecimea Ta !

Blebu prinse pe duh de ureche şi i-o întinse pînă la ceafă, mîngîindu-l.

— Bine te-ai purtat, flăcăule. O să-i spun Stăpînului să te înainteze c-un grad.

Apoi continuară rapoartele. Blebu le scurta din ce în ce. De la o vreme-i era destul să-l privească pe slujitor în ochi că ştia ce-a isprăvit. Săreau acum diavolii pe dinaintea lui, cum sar caprele din ţarc, pe uşa deschisă. Se grăbea dracul cel şchiop : îi părea că simte o putere străină apropiindu-se. Şi el avea porunci nouă de dat.

Tocmai îşi dresе glasul să înceapă poruncile, cînd ghiavolii din peşteră se răsturnară pe-o dungă, ca luaţi de vînt, iar în clipa următoare Blebu căzu în creştet. Noroc de coarne, că altfel îşi spărgea capul de stîncă. Şi iată, pîn' ai bate în palme, se mistuiră-ncoronaţii cu Blebu în frunte, ca şi cînd i-ar fi înghiţit adîncurile.

În gura peşterii se ivi Sfîntu Petru cu cheile Raiului în mînă, tăind cruci largi în aer.

— Aşa, nelegiuîţilor ! Să umble Blebu să v-adune din cele patru vînturi, ori să-l caute pe fiecare să-i dea porunci. Prea sînteţi organizaţi, cu sobor, cu echipe, cu şefi, pe companii !

În ziua aceea, după ce Caliopi obţinuse, cu toată paza lui, aprobarea, Sfîntu Petru se plimbase trist pe

ulițele Bucureștilor. Dar cum îi părea că și ghiavolii mai mici rîd la el din ochii trecătorilor, se duse în Cișmigiu și șezu pe-un scaun, să se liniștească între copiii nevinovați pe care îi duceau de mîna sau în cărucioare săcuiențele și nemțoaicele. Ce bine era aici la răcoare, sub castanii și frasinii bătrîni, în ciripitul pasărilor și-al copiilor, frați cu îngerii Raiului ! Și cum rîdeau florile în pîlcuri armonioase ! Oameni singurateci ședeau ici-colo pe bănci. Sfîntu îi privi de-a-proape și-i păru că-s triști și părășiți. Vreo doi, mai bătrîni, își mîncau aici, c-un fel de teamă, felia de pîne. Un domn foarte palid, tînr încă, ședea într-un colț, pe-un trunchi, și privea fix în țărîna. Sfîntului i se făcu milă, și, în chip de călugăr bătrîn, se apropie de el. Cum acela se părea că nu-l vede, șezu pe trunchi, mai la o parte, și începu a tuși. Străinul se trezi ca din vis și-l privi pe călugăr. Avea în ochi o nesfîrșită tristețe.

Întrară greu în vorbă, și portarul Raiului ascultă uimit, după ce străinul se mai încălzi și porni să i se destăinuie. Era un secretar comunal din părțile Banatului. Îl transferau, în interes de serviciu, a șaptea oară în trei ani. Venise pînă la minister să spună că nu mai poate. Și-a ruinat gospodăria, a mîncat zestrea femeii cu mutatul, dar acum și nevasta și copiii țipă că nu mai merg nicăiri. Să-i îngroape aci !

— Și ai vorbit cu ministrul ? întrebă înduioșat Sfîntu.

— Cu secretarul general da. Cum să ajungi pînă la ministru ?

— Și ce ți-a spus ?

— Că trebuie să plec. Interes de serviciu. Da-i tot vechia bubă : oamenii din sat n-au votat cu guvernul.

Parcă eu sînt vinovat ! Parcă n-am eu năcazuri destule ! Ce-mi trebuie să mă amestec în politică. Zice și nevasta : mai bine să muțești. Parcă de trei ani nu-s mut ?

— O să vorbesc eu cu ministrul. Îl cunosc. Trebuie să te lase pe loc.

Străinul îl privi cu neîncredere.

— Dar, părințele, cine să te asculte ? Prefectul îl asmuță împotriva mea.

— N-avea grijă ! Și de nu ești grăbit, așteaptă-mă aici.

Și, în clipa următoare, luînd chipul prefectului aceluia, Sfîntu se înfățișă ministrului.

— Un cuvînt, în chestia amărîtului aceluia de secretar. M-am înșălat, și eu sînt om. N-a fost el de vină, n-a făcut propagandă nici de leac. A fost mut ca un pește. Să-l lăsăm în plata Domnului, să nu-l mai mutăm !

— Dacă spui dumneata... Dar parcă tocmai...

— Da, eu, însă am greșit. Și are familie, e plin de copii, ar fi păcat.

— Bine ! zise ministrul, și iscăli revocarea ordinului de permutare, dîndu-i-l în mînă Sfîntului.

În clipa următoare era în Cișmigiu, înaintea trunchiului. Străinul nu-și crezu ochilor cînd văzu hîrtia. Dar se gîndi : cum a mers și a venit într-o clipă, a putut îndupleca și pe ministru. Că omul năcăjit e plin de credință ca stupul de miere.

Și s-a pornit sfinția-sa călugărul pe cărările Cișmigiu-lui, și a mai găsit o mulțime de oameni supărați și flămînzîți, pentru alinarea căroră a alergat mereu, pînă-n fapt de sară. Și se mira că-i merg toate-n plin, că nu mai întîmpină piedici. Și după înfrîngerea cu Caliopei, Sfîntului îi căzură bine biruințele de-acum.

Tocmai se pregătea să se odihnească pe o buturugă subt o salcie plîngătoare, cînd începură a răsări stelele. Înainte de-a așipi, Sfîntu trase cu urechea scrutînd vîzduhul, și simți numaidecît vîjîitul diavolilor care treceau spre peșteră.

— Of ! afurisiții ! oftă portarul Raiului. Un ceas n-am hodină.

Și-ndată iară se schimbă în duh, și luă și el drumul peșterii.

Astfel auzise de-aproape rapoartele slujitorilor întunecului, făcîndu-și însemnări pe răboj, pentru a putea propune Atotputernicului măsuri de contrapropagandă în România.

«Of ! Of ! oftă Sfîntu ascultîndu-i. Sînt mulți ca nisipul mării. Ne va trebui și nouă baremi o legiune de duhuri bune. Și ce organizație ! Lucrează de mult, împliștații !»

Și cînd auzi că Blebu vrea să-nceapă cu poruncile, nu-i mai putu răbda, și cu puterea crucii îi împrăștie în cele patru vînturi.

VII

Porni apoi și nu se opri pînă-ntr-un sat mare și puternic, departe, pe cîmpie. Luminile erau stinse : creștinii se odihneau de munca zilei, vremea era tîrzie. Dar sus pe cer luminau stelele toate, și peste liniștea grădinilor plutea mireasma florilor. Sfîntu Petru intră în grădina unui rumân și se culcă lîng-un strat de calapăr. Multă vreme

nu putu ațipi. Se gîndea la oamenii năcăjiți pe care-i întîlnise și-i ajutase în ziua aceea. Ce oameni de omenie, ce oameni drepți, ce rumâni năcăjiți, și cum rămîn mulți fără de lucru, muritori de foame ! Îi scot din rînd, îi înlocuiesc în slujbe cei care cochetează cu Necuratul, cei leneși și îmbulzitori, cei obraznici, cei nerușinați, cei meșteri la învîrteală, cei nepregătiți dar nepotoliți în rîvna pentru partide. Cei buni, cei harnici, rămîn laoparte. Trag pe dracu de coadă, dacă nu vor să-l încalece, cînd li se pune în patru labe dinainte și-i îmbie să-l călărească.

Portarul Raiului asculta murmurul depărtat al iazului, inspira adînc mireasma calapărului, în vreme ce se gîndea la toți oamenii aceia buni, pe care-i ajutase în ziua aceea. Nu-i ieșea din minte mai ales chipul unui bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, înalt, frumos, c-o frunte de gînditor, cu ochi arși de durere, cu mîinile albe, cu haine vechi dar curate. Sfîntu se opri în fața lui ca înaintea deznădejdiei întrupate, și intrase cu străinul în vorbă.

Era unul care nu găsisese nimic de lucru în România. Avea un nume cunoscut, se distinsese înainte de Unire în viața culturală a țării, iar acum nu putea cîștiga nici atît cît să-și poată înnoda sărăcia de azi pe mîne. Toată lumea îl cunoștea, îl aprecia, dar nime nu-l punea la lucru. Era primit cu încîntare de prefecți, de bărbații politici, de miniștri. Le spunea cum s-ar putea lucra pentru întărirea țării și mulțumirea poporului, ce ar putea face el. Cei mari îl încărcau de făgăduieli, încît abia putea ieși cu ele pe ușă, deși sufletul îi ardea la gîndul muncii sale viitoare. Dar nime nu s-a ținut de cuvînt.

Sfîntu Petru, după ce-l ascultase, îi zisese :

— Fiule, greu îmi cade să aud ce-mi spui. Și mai adîncă mi-e durerea cînd mă gîndesc că o țară în care nu sînt puși la muncă cei buni, o să se destrame, cu toată protecția ce-ar avea-o la cel ce cîrmuiește lumile. Oricît aș fi de pașnic și de bătrîn, parcă tot îmi vine să blăstăm !

— Să nu faci, părinte, una ca asta, zisese străinul îngrozit, ridicînd brațul. Să nu faci ! Sînt răutăți trecătoare, dar nația e bună și va birui aleșuirile Celui Rău. Și se vor scula oameni din vița noastră și vor îndrepta lucrurile.

Și unde nu se pusese bărbatul acela ciudat să cînte laudele neamului și să-i proslăvească frumusețile cele sufletești ! Vreme îndelungată nu s-a mai oprit : obrajii i se împurpuraseră, pieptu-i creștea, ochii-i străluceau — părea că vede în viitor măreția poporului și a României.

Sfîntu Petru la început se temuse că și-a făcut de lucru cu un nebun ; dar ascultîndu-l vorbind, își aduse aminte de propovedaniile apostolilor celor tineri, în pămîntul Iudeii, după pogorîrea Duhului Sfînt. Își aduse aminte de soarta lor, își întoarse fața de la străin și-și șterse o lacrămă.

Iar acuma, în grădină, lîngă stratul de calapăr, văzîndu-l iar cu sufletul, zise, cu minile înălțate spre rugăciune :

— Doamne, nu crezi că a sosit vremea să schimbi soarta dreptului pe pămînt ? Pînă cînd să biruie Necuratul ? Cînd fiecare din cei aleși ai tăi ar putea să se lupte cu lumea și cu stăpînul ei, ei sînt lăsați laoparte, vestejesc în umbră, și nu-i cine să vestească dreptatea. Iar în frunte se îndeasă mereu cei ce omoară pe prooroci cu pietre !

Și Sfîntu se rugă multă vreme.

Oftînd, portarul Raiului scoase de la brîu răbojul și făcu pe el însemnarea aceasta :

«Și vei griji, pe viitor, să dai îndrăzneală celor buni și cinstiți din România. Să cuteze ! Să calce peste vasilisc și peste bălaur. Că pe cît sînt de cutezători cei răi în țara românească, pe-atît au inima de ceară cei aleși ai tăi. Meteahna asta se pare că e moștenire de pe vremea cînd erau legați în obezi. Dar acum sînt slobozi. Nu-i mai lăsa să trăiască viață de robi !»

Iar îi veni în minte străinul din Cișmigiu, și după ce se gîndi un răstimp, mai adaose pe răboj :

«În țara asta toți vorbesc bine, sînt meșteri în cuvînt. Toți vorbesc frumos, așa că, după ureche, nu-i poți deosebi pe cei buni de cei răi. Dă-le, Doamne, celor buni curajul să treacă de la vorbă la faptă, să se poată deschilini de cei răi, să-i cunoască lumea că sînt ai tăi și să-i urmeze !»

După ce isprăvi de încrestat, Sfîntu se lăsă pe spate și adormi lîngă stratul de calapăr, în aromeala grădinii. Și stropi de rouă îi împodobiră barba lui albă, și în blînda lumină a stelelor stropii oglindeau nestemate.

VIII

Dimineață se trezi în larma din ogradă. Cineva striga, cu putere tot mai mare :

— Vasile ! Măi Vasile ! Unde ești, ticălosule ?

Și se auzeau uși trîntite, porți izbite, și alte glasuri :

— Unde să fie ?

— Doarme-n fîn, ticala !

— Când a mai dormit pînă pe vremea asta ?

— Dar bine, l-a înghițit pămîntul ?

Și bărbatul, femeia, copiii, îl căutau ca pe un ac prin șură, prin șopron, prin fîn.

Crezură că poate-a plecat la coasă, dar coasa lui o găsiră atîrnată la locul ei.

— Ce să-l mai căutăm ! ? se auzi glasul bărbatului. Ne-a lăsat și ăsta. Mă miram eu pentru ce mi-a cerut duminică simbria care-o mai avea.

Femeia se strecură repede în cămară : hainele lui Vasile nu mai erau acolo.

— S-a dus ! zise ea oftînd.

— Iată-ne rămași iar fără slugă, în toiul lucrului !

Și bărbatul începu să-njure de cele sfinte, încît Sfîntu Petru sări ca ars de lîngă stratul de calapăr.

Văzu că soarele era de-o suliță pe cer. Se gîndi că oamenii au rămas prea năcăjiți, în toiul lucrului, fără slugă mare, și se hotărî să le vină în ajutor. Se schimbă în voinic drumeț, și, prin porțița curții, intră, dînd binețe creștinilor. Se grăbi să nu le lase prilej de ceartă, vreme să se amestece ghiavolul și în treburile unor gospodari de omenie, țărani de la roată, talpa țării acesteia. Și nu se înșelă, căci înainte de-a deschide porțița, cei doi soți și începură să pună vina unul pe altul, pentru plecarea slugii.

— Dacăi fost scump la făină ! zicea femeia. Cum ai crezut tu că un voinic ca el putea sluji cu o simbrie așa de mică ?

— Ba tu l-ai alungat, fire-ai a dracului ! Că tot cu gura pe el ! Ți-am spus să nu te mai amesteci în trebile mele !

Ei se înverșunau tot mai tare, cînd Sfîntu Petru deschise porțița și le dete binețe.

— Bună să-ți fie inima, voinice, răspunse femeia.

Bărbatul o privi chiorîș și-și zise în gînd : «Haida, drace hai !»

— Treceam pe drum, zise Sfîntu Petru, și am înțales că vi s-a dus sluga, acum, în toiul lucrului. Eu după stăpîn umblu. Poate ne ajungem din tocmeală.

— Dacă-i așa, Dumnezeu te-a adus voinice, zise bărbatul. Din partea simbriei, nici o greutate : cît îmi ceri atîta-ți dau, că-mi crapă măsaua ! Ai nimerit la vreme potrivită, drept să-ți spun.

— Dar dacă sluga celalalt va fi acasă, aici în sat, și se va fi dus numai pentru primeneli ?

— Da' nu-i din sat, voinice, cum nu te știu nici pe tine să fii ! Crezi că la noi în sat mai găsim slugi ?

— Cum se poate una ca asta ? întrebă Sfîntu. Iată, de la noi am pornit mulți la slujit.

— Ei, se poate ! De cînd s-a împărțit pămîntul și orice sărîntoc a căpătat trei pogoane, nime nu se mai bagă slugă. Ori, dacă găsești vreun necioplit, îți mănîncă pita de la Crăciun pînă dă frunza, și te lasă cînd ai avea mai mare nevoie de el. Împărțirea asta de pămînt a stricat lumea, voinice ! Fiecare e stăpîn acum ! Rabdă de foame, dar nu se bagă slugă !

Din trei vorbe căzură la învoială. Sfîntu nu ceru mult.

— Văd că ești om de omenie, zise stăpînul. Din care sat ?

— Of ! de departe !

— Nu vei fi din Mălinești ?

— De mai departe. Pe la noi n-a fost pămînt de împărțit, și ficiorii mai săraci, pînă la-nsurat, întră la stăpîn, ca și mai înainte.

— Ai ceva scrisori ?

— Cum de nu !

Și Sfîntu Petru scoase din buzunar o carte de slujit. Stăpînul o deschise și sloveni multă vreme.

— Dumitru Păsculeț !

— Așa mă cheamă !

— Bine, Dumitre ! Să fie într-un ceas bun !

Și stăpînul și sluga bătură palma.

— Arvună dorești ?

— Ce arvună ? Vorba nu-i destul ?

— Poate ai nevoie de bani pentru tabac ?

— Nu duhănesc !

— Pentru un rachiuaș ?

— Nu beau !

— Bine, Dumitraș ! Dumnezeu să-ți țină năravul ! Vom intra în casă să prînzim, și apoi — la drum. Azi avem zi de coasă.

Cînd ajunse înaintea pridvorului, rumânul se opri, se uită la soare, și zise :

— E cam tîrziu ! Nu știu ce-am avut în dimineața asta ! Toată casa ne-am trezit tîrziu. Somnul ne-a fost mai greu ca plumbul.

Tăcu și se uită cu un fel de sfială la străin. Era un flăcău cam tomnatec dar bine legat, din fața lui se desprindea ceva liniștitor și blînd, și vorba-i era domoală ca de duhovnic.

Cînd văzu că prînzul încă nu era gata, voi să-l pornească pe Dumitru la drum pe nemîncate, — îi vor aduce merindea în luncă, — dar cînd se uită la fața lui, vorba

i se opri în gît. Prea părea deștept și om de omenie ! Dar cînd îl văzu că pune mîna pe călîndarul acățat în cui și începe a citi ca un diac !

Pe rumân îl chema Gheorghe Pușcașu, iar pe nevastă-sa Vironica. Și aveau patru copii mărunței și doi mai răsăriți. Era gazdă bună Pușcașu, avea casă de piatră, patru boi, și moșie moștenită. La împărțirea pămîntului nu-i venise parte, că avea destul și nu fusese în război, — dar ținea cu arîndă, pe sub mînă, cu agronomul, o rezervă de Stat de patruzeci de iugăre. Fusese primar în sat tocmai în anii cînd se făcuse aici reforma, se îndușmănise cu multă lume, și la noile alegeri căzuse. Nu-i părea rău, că slujba-l opăcea de la trebile lui, iar Vironica aprindea casa în fiecare sară cînd primarul venea tîrziu, cît din slujbă, cît mai ales de la crîsmă.

Acum muncea întins, și blăstema leneșii care nici pe bani buni nu mai intrau la muncă străină.

Sfîntu Petru se gîndi la început că aceste-s clevetiri de om pornit, dar se încredință în grabă că Pușcașu spunea adevărul. În toată sara bătea satul de-a lungul și de-a latul să afle lucrători pentru ziua următoare pe pămîntul stăpînului : la coasă, la prășit, la fîn, mai tîrziu la seceră. Și mare lucru dacă dimineța se trezeau în curte cu doi-trei copilandri.

Rezerva de Stat, moșia lui Pușcașu, cereau lucrători, singuri nu răzbeau, și adeseori îl vedeai pe sluga Dumitru, în fapt de sară, călare pe deșălatele, și alergînd prin satele vecine după muncitori. Sfîntu nu știa nimic de rezervă, credea că e tot moșie de-a Pușcașului, și se hărnicia minune mare !

Stăpînii îl pierdeau din ochi de drag : «Așa slugă ! Și nici nu-i măcar pămîntul lui ! Ar putea să ia pildă leneșii și sărîntocii satului.»

Și unde punea Sfîntu Petru mîna, punea și Dumnezeu mila !

Și creștea porumbul ca din apă, plin de must și cu frunzele grase, de-un verde-negriu. Iar grîul — potop ! Se opreau creștinii în drum și se minunau. Că era la pai des ca peria, în spic ca vrabia, și revărsat cît bătea ochiul. Patruzeoi de iugăre nu-i glumă !

Portarul Raiului, cît umblă prin sat după muncitori, și prin satele vecine, cunoscuseră traiul rumânului, și se întristă cu sufletul de ce văzu ! Întră prin casele oamenilor, cercetă ogrăzile, grădinile, cum lucrează pămîntul, întră în biserică duminicile și în sărbători, în primărie, mergea la horă și la birt. Voia să cunoască tot, din fir în păr.

Rare case cu odăi curate și aer primenit ; rar ogor lucrat după toată rînduiala ; rar ogradă bine îngrijită : unde nu te înglodai, năvăleau buruienile ; și pluguri vechi de lemn, și soi prost de vite, — îmbătrîneau vitei, — și biserici goale, și crîșme pline ! Zarvă și certe, bătai la primărie ; cîntece pe ulițe cît ținea noaptea ; hîrjoneli prin șezători și batjocori în strigăturile de la țară !

«Neam înapoiat ! își zise Sfîntu, popor fără carte. Cu cît are, ar putea trăi de zece ori mai bine, numai să știe cum ! Dar orbecăiește într-o neștiință ! Și nici nu-i de mirare ! Cînd să învețe ?»

Neștiința rumânilor o putea înțelege Sfîntu, și își zise că ea are leac. Dar mult se mira de nepăsarea lor, de nesimțirea la rău ca și la bine, de ușurința cu care părea că privesc viața. Îi părea că nu pun nici un preț pe lumea asta și pe bunătățile ei, ca și cînd le-ar ști, din

moși-strămoși, deșărtăciuni. Pînă la un punct era creștinește așa, și Sfîntului nu-i părea rău că-i vedea nepăsători la lucrurile lumii, care robesc sufletul altor popoare. Dar, iarăși, nu era bine ca nepăsarea lor să-ntreacă măsura ! Că țările și neamurile se întăresc și prin bunătățile lumii acesteia, și dacă orice străin, orice vîntură-țară, mai rîvnitor ca rumânul, le ia smîntîna de pe lapte, rumânii nu mai fac brînză pînă-i lumea. Și e nevoie să închege și ei laptele, dacă vor să păstreze ce le-a dăruit Dumnezeu...

Sfîntu se gîndea cu teamă nu cumva traiul rău din trecut și suferințele să-i fi făcut pe rumâni să nu mai pună nici un preț pe lumea asta și să fie cu neputință să-i urnești către luminiș. Și teama asta i se strecură în suflet, tot auzindu-i pe rumâni cum se porecleau unii pe alții, bătîndu-și joc de ei înșiși ca și de aproapele lor. Sfîntu Petru știa că unii mucenici din vechime căzuseră în meteahna asta din prea mult post, din ajunare fără chibzuință, din chinuirea trupului lor, și că, alunecînd la patima asta a batjocorii, suferințele și chinurile nu le-au mai fost de nici un folos : tot în Iad au ajuns și în lumea cealaltă. Prea s-au sumețit cutezînd nu numai să rabde chinurile și năcazurile, ci să-și bată și joc de ele, și să facă de ocară, cu bună știință, lucrurile mîinilor lui Dumnezeu.

Așa-i părea Sfîntului că sînt și românii de la sate, talpa țării. La multe nu se vor fi pricepînd, dar să se batjocorească unul pe altul, la asta se pricep ca nici un alt neam ! Nu era om fără poreclă în sat, și nu era strigătură la horă fără înțepătură, fără batjocoră. Își băteau joc de popă, de dascăl, de diac și de primar, și de fiecare sătean în parte, avut ori sărac, tînăr sau bătrîn. Batjocoreau să-

răcia ca și bogăția, semn vădit că nu dădeau nici două parale nici pe una, nici pe alta. Iar Sfîntu știa că oamenii care rîd de toată lumea, ca și de ei înșiși, sînt cei mai mîncăți de năcazuri, și că greu pot fi tămăduiți, fiindcă nu mai cred în nici un bine în viață. «Dacă nu lipsa de învățătură, ci slăbiciunea asta din naștere îi face să trăiască într-o astfel de părăsire și nepăsare, greu se va păstra minunea săvîrșită de Dumnezeu cu nația asta», își zicea Sfîntu Petru.

Într-o duminică, la horă, asculta încremenit niște strigături, strigate pe rînd, din roata jocului, de patru feciori, în hohotele de rîs ale bărbaților și bătrînilor de pe de laturi. Fiecare fecior striga cîte-un vers și răspundea altul.

Saie-ți ochii tăi, nănaș !
Cu cine mă cununași ?
Cu propteaua gardului
Cu urîta satului.

Cu ciuha dintre hotară
Cu căpița de săcară ;
Sara, cînd se suie-n pat,
Parcă-i ursu-mpiedecat !

Dimineața cînd se scoală
Parcă-i piatra de la moară,
Pe la prînz cînd e gătată
Parcă-i claie negreblată.

Cînd o văd în stîlpu' porții
Parcă-mi văd păharu' morții ;

Cînd o văd în gura șurii,
Jur că e Muma Pădurii !

Stau să iau muchea săcurii,
S-o lovesc în cerul gurii.
Cînd o văd în capul gol
Fug vacile din obor
Și vițeii pînă mor.

Și-a rămas Băran legat,
Și-a rupt ștreangu' și-a scăpat !
Ho, ho, ho ! Băran ! Na ! Na !
Stai, că nu e boala ta,
Că e nevăstuța mea !

Așa batjocoră nu mai auzise Sfîntu Petru cîtă lume și pămînt umblase în vremile cele bătrîne. Se întristase greu și se gîndise cum ar putea ști dacă nepăsarea lor de viață, — ajungînd pînă la a-și bate joc de ei înșiși, — venea din neștiință, ori era din născare, urmarea unei prea grele mucenicii din trecut.

Se gîndi la stăpînul lui, la Pușcașu, și la alți zece-doisprezece rumâni, care nu melițau atîta din gură, nu înfundau crîșmele și erau cei mai avuți din sat. În casele acestora era curat ca paharul ; aveau plugul de fier și vaci șvaitere. Lor le plăcea să trăiască bine. Aceștia știau și carte, aveau ceas de părete și călindar în cui.

«Poate tot lipsa de învățătură e de vină», își zise Sfîntu Petru, și repede se hotărî să înceapă cu luminarea celor întunecați.

Și unde nu se schimba duminica și în sărbători în duh, și intra în popa Costan, parohul satului, și-l aprindea

pe bătrîn de-i scăpărau ochii și-i tremura barba, așa propovedanii spunea ! Și tot cazanii despre lucrarea pămîntului, despre creșterea vitelor, igiena locuințelor și a trupului, despre plugul de fier și mașini agricole, despre primejdia alcoolului și a boalelor celor urîte. Și însuflețește-l pe bătrîn, și dă-i, cîte-un ceas și mai bine, încît, ajungînd acasă, nu mai putea bea nici obișnuitul păhărel de drojdie, că se mira preuteasa foarte.

— Doamne, Costane, ce te-o fi apucat ?

— Știu eu ? ! ofta bătrînul ca trezit din vis, și privind mirat în jurul lui. Nici în tinerețe nu propovăduise cu atîta foc.

— Las-o mai rar, pentru Dumnezeu ! O dată pe lună ! Ai putea să te îneci, că vorbele năvălesc din tine fără frîu.

Se temea și părintele, mai ales că era astmatic, și se lega să nu mai țină cazanie duminica viitoare. Dar, ți-ai găsit ! Duhul intra în el cît ce isprăvea liturghia, și-l scoatea în ușile împărătești.

— Cel puțin, dacă ar fi de vrun folos ! suspina preuteasa. Dar tu n-ai ochi să vezi ? N-ai urechi să auzi ? Oamenii își bat joc de învățătura ta ! Pagubă e, că, drept să spun, frumos mai vorbești și bune învățături mai dai ! Da' din coadă de cîne sită de mătasă, cine-a mai văzut ?

Părintele Costan căzu pe gînduri. Nu-și putea nicidecum tîlcui rîvna ce-l cuprinsese acum la bătrînețe. Că rîvnă era ! Din inimă vorbea ! Sufletul i se încălzea ! Dar de unde știa atîtea lucruri nouă ? Începu să se teamă, începu să citească psaltirea, ceasurile, — ce nu mai făcuse de pe cînd era în seminar. Îl ispitește cineva ! Dumnezeu... sau

cellalt ! Că începu să fie mîndru de propovedaniile lui, și se temea, în aceeași vreme.

Dar în duminica următoare zadarnic se înțepeni lîngă masa proscomidiei să se împotrivească duhului. Nu mai simți nici un îndemn, nici o căldură ! În schimb, diacul veni și-i șopti la ureche.

— Părinte, a sosit domnu' pătrupop și vrea să țină cazanie.

Părintele Costan acum mai vîrtos ar fi voit să cuvînteze, să-i arate protopopului ce plătește. Îi cam purta sîmbetele protopopul, și tot voia să-l treacă la pensie. Dar capu-i era gol. Să-l fi ars cu lumînarea nu i-ar fi venit un subiect de predică.

— Să predice, diece, dacă are plăcerea.

Și protopopul își începu vorbirea.

— Am auzit, oameni buni, de frumoasele învățături pe care vi le dă părintele Costan. I-a mers vestea pîn' la vîlădicie. Eu vin să întăresc din partea mea că-i adevărat și creștinesc lucru tot ce v-a spus sfinția-sa.

Și începu o cazanie arzătoare ca o flacără, iar popa Costan, în altar, se umfla în pene : protopopul nu povăduia mai frumos ca el.

Preuteasa părintelui Costan avusese dreptate : învățătura părintelui pentru oameni era nucă-n părete. Sfîntu Petru văzuse, după a cincea cazanie, că oamenii îi luau învățătura în glumă.

După biserică, schimbîndu-se iarăși în argatul Pușcasiului, intra printre oameni și trăgea cu urechea.

— Să știți că-i coada veacului și sfîrșitul pămîntului !

— Măi, să știți că s-a molipsit de la agronomu' !

— Poate : plătit de prefectu' și de cei mari. Nu ne bat aceia mereu capul că nu lucrăm cum se cade pămîntul ?

Că nu se mai fac atîtea bucate ca mai de mult ?

— Popa Costan și plug de fier ! Da' nu știm noi ce răbădeală are sub șopron ?

— Și cînd a fost eclegia lui mai bine lucrată decît moșia noastră ?

— Părintele Costan și vite bune ! Dar vacile lui nu-s vițeile bătrîne, iar cal mai deșălat ca dumnealui cine mai are în sat ?

— Cine știe ce poruncă de la cîrmuire !

— Da, însă vorbește cu foc !

— N-o face de-a geaba, n-avea teamă !

Aceste și alte vorbe schimbau oamenii după ce ieșeau din biserică. Sfîntu Petru asculta mîhnit. «Greu îi urnești din loc», își zicea, și îl durea sufletul, căci nu vedea răutate în ei, ci o neîncredere cumplită.

La horă feciorii începură să facă strigături pe sama cazaniilor părintelui Costan. Sfîntu Petru auzi vreo cîteva :

Dragă mi-e duminica
Cînd pornește predica !
Că rodesc ogoarele,
Se-ngrașă mioarele !

Doamne, ce mai arătură
Pe la popa pe la șură !
Doamne, ce mai seceriș
Pe la popa prin păiș !

Cîte zile ține post
Murgulețul popii nost ?

Da' el ține mulțișoare
 Vîntuleț să nu-l doboare,
 De-atîta sfințenie
 Căzu în slujenie !

Portarul Raiului își astupă urechile : veșnic a aceeași bătaie de joc. Și într-o duminică dimineața își aduse aminte de cuvintele Scripturii : «Nici un prooroc în patria lui».

«Așa este, își zise Sfîntu, trebuia să le vorbesc în chip de popă străin. Cu părintele Costan s-au obișnuit de-atîția ani. Mai are și sfinția-sa slăbiciunile lui, că ce om trăiește în lume și nu păcătuiește ? Ia să vedem c-o sită nouă.»

Și în duminica aceea luă chipul protopopului și cu vîntă, și tot așa făcu trei duminici în șir, și-i păru că oamenii îl ascultă mai cu băgare de samă. Nu-și mai dădeau coate, ca înainte, în vremea predicii. Ba, după biserică, auzi pe unii vorbind cu interes de învățăturile lui. Totuși, mai mulți erau cei care glumeau și acum. Era mai ales un bătrînel cu barbă albă și cu nasul roșu, grozav de sceptic. I se vedea din ochi că nu crede nimic și că abia se sîmțpăra să nu-i întoarcă vorba în vremea propovedaniei. Iar după ce ieșea din biserică, s-apuca să scarmene învățătura de-i curgeau cîlții.

În duminica a treia le vorbi despre patimile trupului și bolile urîte aduse din război, și-i îndemna cum să se apere de ele, trăind viață curată în frica lui Dumnezeu, iar dacă au boala, cum să se arate doctorilor. Îi învăța că sănătatea trupului trebuie păstrată pentru a putea avea urmași sănătoși, să ajungă neamul întreg tare. Le aminti

că lucrurile aceste le propovăduiește o știință nouă, de-î zice biopolitică și eugenie.

Erau în biserică vreo patru fete mari pe care le chema Eugenia, — nume dat de părintele Costan pe vremuri, pentru a nu putea fi maghiarizate. Ele se albiră ca varul : Multe părechi de ochi se uitau la ele zîmbind, iar feciorii, în biserică, se coteau. Însă numai pe-o clipă. că se sfiau de protopop, om mai bătrîn ca părintele Costan.

Dar încă în după-amiaza acelei duminici, Sfîntu Petru, schimbat iar în argat, trecu pe la horă și rămase zdruncinat cu totul în credință. Blăstămații de feciori făcură strigături și pentru protopop. Oricît își astupa urechile, cîteva vorbe pătrunseră pînă la auzul lui :

Cîtu-i moșu' de bătrîn
Și-ar mînca mere din sîn.
Pătrupop că-i pătrupop
Și-ncă are cîte opt !

Sfîntu se duse acasă și căzu pe gînduri. «Se vede că năravul e din fire, nu din neștiință. Și știm că ce-i din fire n-are lecuire.»

Totuși mai făcu o încercare. «Dacă nu ascultă de cei cu carte, poate ascultă de semenii lor», își zise Sfîntu Petru. Și de-acîi încolo, cu vreme și fără vreme, intra în vorbă cu oamenii și le dădea sfaturi bune cum să iasă din nepăsare și să ducă o viață mai omenească.

Dumitru, argatul Pușcașului, era cunoscut de mai înainte în sat ca știutor de carte. Oamenii nu se miraseră auzindu-l citind în călindar și din gazete, dar acum își întorceau capetele. Începutul îl făcu bătrînelul cu barba albă și cu nasul roșu :

— Să ştiţi că-i coada veacului ! Puiul învaţă vrabia să zboare.

Şi vorbele porniră :

— Dacă-i așa de învățat de ce nu se face popă ?

— Cum de nu-și lucrează moșia lui și se bagă slugă ?

— Iacă, un tura-vura ! Poate-ar vrea să-l alegem deputat ?

— Se face că ține la noi, și slujește pe Pușcașu.

Întristat, cu sufletul greu, Sfîntu Petru multă vreme nu le mai purtă grija. Drept că avea și mult de lucru, la stăpîn. Holdele erau coapte, și mai era încă multă treabă la căratul fînului. Lucra cu rîvnă, că-l vedea pe Pușcașu om harnic și crușător. Și se gîndea : «Pentru cîtiva aleși poate fi mîntuit un neam. Dumnezeu nu era gata să cruțe Sodoma și Gomora pentru șapte drepti ? Să-i ajutăm pe cei harnici, poate de la ei să ia și alții pildă.»

Portarul Raiului înțelese din vorbele oamenilor că ei nu erau bucuroși văzîndu-l în slujba lui Pușcașu. Dar nu știa pricina, pînă cînd într-o zi se rupse un nor greu tocmai deasupra satului. Porniră părăiele vîjiind și clo-cotînd, și-n grabă schimbă ulițele satului în Dunăre turbată.

Pușcașu, în pridvor, se luă cu mîinile de păr :

— Fînul din luncă !

Și blăstăma și urla.

Sfîntului i se făcu milă. Știa cu cîtă trudă a adunat fînul în căpițe, că fuseseră ploi dese.

— Iasă apele și acolo ? îl întrebă Dumitru pe stăpîn.

— Jilip !

Sfîntu ieși în ploaie, trecu în șură, se schimbă în duh, și porni în luncă. Voia să adune fînul pe-un deal, deo-partă, să arate oamenilor că ajutorul lui Dumnezeu nu

lipseşte unde omul şi-a făcut partea lui. Lunca se ţinea de rezerva de Stat pe care Puşcaşu o ţinea în arîndă, pe sub mîină, cu agronomul.

Sfîntu, îngrozit, văzu că n-are nici o putere. Apele creşteau şi duceau căpiţă după căpiţă. Opintiri, rugăciuni, — zadarnică orice încercare. Aşa ceva nu mai păţise ! Nu mai era bun la Dumnezeu ? Greşise de cînd cerca să-i urnească din loc pe oamenii de-aici ? Deodată-şi aduse aminte că rumânii nu-l vedeau cu ochi buni slujind pe Puşcaşu. Nu cumva ?... Şi într-o clipă fu lîngă bătrînelul cel cu nasul roşu.

— Bădiţă Ionaş, te-aş întreba o vorbă.

— Slobod !

— Moşia, cît o lucrează, nu-i toată a stăpînului ?

— Ar vrea să fie !

— Dar a cui e ?

— A satului, ar trebui, cele patruzeci de iugăre dîn rezerva de Stat.

— Şi o ţine în arîndă ?

— O ţine cu agronomu'. Ei ştiu ce plătesc. Destulu-ţi-e că n-a vrut agronomul s-o dea obşteii.

Sfîntu Petru simţi că se răceşte. Cum a intrat în slujba unui nelegiuit ? «Blebu, dracul cel şchiop, a cutezat să-şi bată joc de mine.»

Şi cum mergea spre casă, a ridicat braţul drept, şi furtuna, care se potolise, începu să bubuie din nou. Şi fierbea şi vîjîia în depărtări, tocmai deasupra rezervei de Stat în care se legăna marea grîului copt : cît nucile izbeau firele de grindină. Nici un spic n-a rămas neîmblătit.

Oamenii, auzind vîjîitul, împlîntară săcurile în curte, aprinseră tămîie şi începură să bată mătănii. Dar, mi-

nune ! Grindina nu căzu decît pe rezerva de Stat. Chiar și holdele lui Pușcașu de pe moșia lui cea dreaptă scăpară.

Acasă, în păcel, stăpînul boală să moară.

— Mare minune ! zise argatul întrînd.

— Minune ? Blăstăm !

— Ba-i minune, stăpîne !

Dumitru tuși, învîrtindu-și pălăria în mînă.

— De-acum mă plătești de-a geaba. Eu zic că mai bine ar fi să plec. Nu mai am de lucru.

— Să pleci, dar de unde să-ți dau simbria ? Dup-așa nenorocire, ai putea să mai lași și tu din bani. N-o să plătesc toată arînda pe de-a geaba ?

— Jumătate o plătești stăpîne. Nu ești tovarăș cu agronomul ?

Omul începu să pomenească de sfinți și de arhangheli.

— Eu o plătesc toată, el ia jumătate din rod.

— Ți-am spus să nu te întovărășești cu el, că agronomu-i omul dracului. Anul trecut rugină-n holde, acum gheață... zise, zbicindu-și lacrămile, nevasta lui Pușcașu.

— Drept să vă spun, începu argatul, nu știam că întru slugă la un om care calcă legea, păgubind pe săteni. Și iarăși, nu înțăleg cum de v-au răbdat oamenii. Iată, eu, de azi, n-aș mai putea rămîne subț un acoperiș cu dumneavoastră

Pușcașu se înfurie deodată, se ridică din pat, puse mîna pe o uscătură.

— Ce ? veneticule, golanule ! Tu să mă-nveți pe mine ?

Și vîj... Dar' uscătura se învîrți prin casă, se întoarce și-l izbi pe stăpîn drept în numele tatălui. Pușcașu căzu

pe păcel, femeia sări tulăind, în vreme ce Sfîntu Petru ieși plin de scîrbă. În curte-l întîlni pe agronom călare : pînă-n pîntece-i era plină iapa de nămol și bălării, cum trecuse prin potop. Dintr-o ochire Sfîntu zări în ochii lui mici privirile unui drac, îl alungă cu semnul crucii și, schimbîndu-se în consilierul agricol al județului, îi zise :

— Îți cunosc cărările. Încă azi să faci contract cu obștea pentru rezerva aceea de Stat. Altfel, mîne ești la pușcărie.

— Săru' mîna ! Am înțăles ! zise agronomul ploconindu-se, și făcu cale-ntoarsă, pornind spre primărie să împlinească porunca.

Era ca fier, bleg și fără voință, de cum ieșise din el ghiavolul alungat de Sfîntu Petru.

IX

Portarul Raiului nu mai așteaptă să-și ia simbria. Ieși din sat și se lăsă pe-o dungă la umbra unui nuc, la poalele viilor. Pe aici nici nu picase. Și cum se luminase și peste sat, și vremea era pe la ojina cea bună, mierle galbene fluierau în vii, și bondarii în catifea neagră, stropiți cu aur, treceau din floare în floare, aplecîndu-le, iar rîndunicile treceau ca niște suveici negre prin văzduh.

Sfîntu Petru nu se mai sătura de aerul proaspăt și aromat. Se uita prin vii și le vedea încărcate de struguri. Jos la poale, pruni și meri cu crengile încovoiate, bătucite de roadă.

«Pămînt îmbelșugat, zise Sfîntu. Dacă ar pune și rumînii osul, ce mai țară blagoslovită ar ieși !» Și iar se gîndi la nepăsarea oamenilor și la înclinarea lor spre tot felul de batjocoră, pînă la batjocora de ei înșiși, de viața lor. Și zise : «Unde vezi hărnicie și agoniseală la rumâni, trebuie să fii cu ochii în patru, de nu cumva și-a vîrît Michiduță coada.»

Apoi căzu pe gînduri, făcînd teorii peste teorii. Concluzia cea adevărată se naștea greu, căci ea trebuia să pornească din două premize care se băteau în cap : Nepăsarea de cele lumești e cumîntenie și semn de creștinătate. Nepăsarea de cele lumești merge mîna-n mîna cu lenea și cu sărăcia.

Stelele răsăriră toate pe cer, și Sfîntu Petru se gîndea încă. Nu vedea limpede însemnarea pe care trebuia s-o treacă la răboj pentru a raporta în cer Atotputernicului. Si simtea că, dacă nu se deslusește, misiunea lui e zadarnică, țărănimea fiind viitorul României, cum aceasta este încă «o țară eminentemente agricolă».

Vedea și Sfîntu că problema e greu de dezlegat. «Nu-i mirare, își zicea, că guvernele trec pe lîngă ea, fără s-o dezlege, după ce au pus-o odată cu reforma agrară.»

Răsări și luna de după măgură ; albă și argintie, lumina întinderile presărînd pe lucruri bură mai fină ca făina cernută prin sită de mătasă. Greieri cîntau neadormiți, — un răsuflet scurt, ca ciripirile unor pui minusculi de pasăre pitică — o gînganie. Iar Sfîntu Petru se frămînta cu gîndul. «Altă nație, își zicea, lucrează după poruncă. Trage ca boul în jug și nu se întreabă. Alta, iarăși, ascultă de învățătură. Îi dai carte, îi dai parte. Iar a treia urmează pilda altora : vede ce-i bun și calcă pe urmă. Românii nu-s dintre astfel de popoare,

după cît bag de samă. Ei își bat joc și de poruncă, și de învățătură, și de pildă. Proști nu-s, ba dimpotrivă, sînt mai deștepți decît alte neamuri ; trebuie să fie o pricină...»

Și iar se cufundă în teorii și filosofă după toate regulile silogismului scolastic. Dar tot nu reușea să ajungă la tîlc.

După răsăritul găinușii, liniștea crescuse, și Sfîntu Petru înțelese deodată că trebuie să se coboare în trecutul îndepărtat al nației acesteia, pentru a o înțelege. Și după ce trecu în revistă suferințele și luptele de veacuri ale românilor, începînd cu strămoșii daci și pînă la Unire, își zise : «Poporul ăsta nu-i ne iubitor de bună-tățile lumii, dar nu le crede statornice nici pentru o viață de om. Generație după generație a agonisit în zadar. Vremurile de bejenie s-au ținut lanț. Nu și-a clădit palate fiindcă nici colibele nu-i scăpau nearse. Astfel au ajuns neîncredători în toate cîte sînt și în toate la cîte rîvnesc inima și ochii. Își bat joc de ele, tocmai fiindcă s-au deprins să știe că nu le pot avea. Cînd vii cu învățătura, românul se-ndoiește. Știe că nu-i aur tot ce lucește, și pentru o zădărniciu nu se-apucă el de lucru. Mai bine visează...» Deodată gîndul i se luminează deplin și puse această însemnare pe răboj : «Cît privește poporul de la țară, el are nevoie de o pace îndelungată, pentru ca însuși să se poată convinge că se plătește să s-apuce de lucru, că nu-i o deșărtăciune ce-i rîvnește inima și ochii. Își bat joc de bunurile lumii fiindcă nu le văd statornice, și de aceea nu cred în nimeni și-n nimic, decît în tine, Stăpîne, și-n răsplata de dincolo. E un popor de filosofi, Atotputernice, dar nădejdea în tine e parcă copleșită de scepticismul față de lume, că prea mult au su-

ferit pe pămînt ! În vremuri îndelungate de pace aşă-zată ei se vor mişca, — azi unul, mâine altul, — şi în grabă vor umplea ţara, ca nişte furnici harnice. E nevoie să experimenteze, să se convingă fiecare că zdroaba lui nu e zadarnică. Şi atunci, fără îndemn, fără învăţătură, fără pildă, — o să fie un neam fruntaş, căci sînt deştepti minune mare, blinzi şi buni de inimă. Şi să mă ierţi, Stăpîne, îmi pare că şi eu le dau dreptate : Pentru ce s-ar înverşuna la muncă, dacă peste un an, peste zece, un nou pîrjol ar mistui toată agoniseala lor ? De-aceea dă, Doamne, pace la hotarele tuturor ţărilor, dar mai ales la hotarele României !»

Sfîntu Petru îşi sfîrşi mulţumit însemnarea, cînd îi veni în minte că însărcinarea ce o primise de la Domnul era chiar asta : «Să urnească pe oameni la muncă, la hărnicie»... Se întristă văzînd ce ştire-i putea duce, dar, apoi, îşi întări inima şi adormi, spunîndu-şi : «Va înţelege Atotştiutorul că-i nevoie de vremuri de pace pentru a se pune şi românul la treabă». Adormi în grabă şi începu să sforăie sub povara veacurilor.

X

Cît fusese slugă la Puşcaşu, nu prea întîlnise diavoli, nici în satul acela, nici în satele vecine. Cîţiva doară : cel pe care-l alungase din agronom, vreo cinci sfrijiţi în butoaiele cu spirt din crîşme ; pe unul, mai dezgheţat, într-un ţăran bogat care-şi silea fata să se mărite cu un flăcău tomnatec şi beteag, dar putred de avut ; vreo şapte piperniciţi şi jigăriţi, ascunşi în nişte jandarmi

rurali petecoși și flămînzi, care-i băteau pe țărani la tălpi ; unul, cu buze unsuroase, adăpostit într-un primar care furase banii Statului ; altul, isteț minune mare, sălășluit într-o țigancă bătrînă care șterpelea francii femeilor dînd din bobi ; și iarăși altul care tocmai voia să se apropie de un popă să-l învețe slujba țigăncii, și pe care îl alungase Sfîntu Petru, cumu-i alungase, pe pustii locuri, și pe toți ceilalți.

Se miră Sfîntu și-i păru bine cînd văzu că la țară dracii-s puțini. «Și cum ar putea fi mulți, își zicea cu bucurie tot sfinția-sa, cînd aproape nu-i casă țărănească în care să nu atîrne crucea de părete, nu-i prînz sau cină să nu se rostească Tatăl Nostru, și cînd românul de la sate cu semnul crucii pornește la lucru și cu el se culcă ?»

Sfîntu Petru se hotărî să se întoarcă iarăși la oraș, încredințat că țărănimea, așa, la repezeală, nu poate fi nici stricată, nici pornită cu avînt pe drumul îndreptării, că și pentru una și pentru alta trebuie vreme. Înțelese că ghiavolul descoperise și el acest adevăr, și de aceea lucrează mai ales la orașe.

Tocmai se apropia de niște mahalale îngropate în praf ale unui oraș, cînd îi păru că cineva tot sare și se ascunde înaintea sa, pe hudițele strîmte și întortochiate. Vreun tîlhar pe care l-a stîrnit din locul de pîndă ? Sfîntu se uită la căsuțele pitite, la colibele cu coperișul spart și putred, și îndoiala dîntîi îl părăsi : era iarăși în capitală. Cînd ajunse la o cotitură, țop ! tocmai dinaintea lui, sare ca un țap, — arătarea ceea, — și se-nfundă în întunec. Sfîntu îi zări cornițele și zise :

— Abia am întrat în oraș, și iacă-tă-vă, încornoraților !

Și nu-l mai slăbi pe diavol din urmă. Voia să vadă ce ispravă mai pune la cale.

Diavolul își țesea drumul ca ițele ; la luminiș, își trăgea subt piele cornițele ca mîța ghearele, și părea un tînăr bine crescut, cam oacheș, nu-i vorbă, dar frumușel. Tot urmărindu-l, Sfîntu văzu că și de ici și de colo țîșnesc tot mai mulți diavoli și își iau drumul către străzile principale și localurile de petrecere. Cum sfinția-sa își pusese ochii pe cel dintîi, voia să-l urmărească pe-acela, și pentru ceilalți se mulțumea să ridice cheile Raiului, făcînd semnul crucii. Li se încrîncena pielea pe spate și se încîrliga codița de-i strîngea, și țîșneau în întunerec să scape de arsura din spate, simțind primejdia.

Diavolul pe care îl urmărea, întră într-o casă dintr-o stradă dosnică, și cît ce fu înaintea întîiei uși de la etajul al doilea, se schimbă în fum și întră pe gaura cheii. Sfîntu se opri la ușă și citi numele de pe carta de vizită, punctată de muște, prinsă de lemnul cafeniu.

Numele nu-i păru necunoscut. Gîndindu-se puțin, își aduse aminte că era un poet care scrisese înainte de război versuri curate și care slăvea frumusețile naturii, patria, ba chiar pe Dumnezeu. Sfîntu își aducea aminte de nume fiindcă fusese, pe vremuri, și în cer o discuție asupra literaturii române, care părea că încearcă să trezească nația, și auzise atunci și numele de pe carta de vizită.

Nu stătu pe gînduri și, schimbat în duh, întră și el pe gaura cheii. Ghiavolul nu mai era nicăiri ; în schimb, poetul, la masă, scria înfrigurat. Țigara se stîngea în scrumieră. De două ceasuri se căznise în zadar să continue pagina de unde o lăsase noaptea trecută, cînd, cu o clipă înainte, îi venise, pe neașteptate, inspirația, și

nu voia s-o piardă ! De un şir de sări pătea așa ! Scrumiera-i era plină cu mucuri de țigări.

Sfîntu Petru înțelegese de unde-i venea inspirația, și se aplecă peste umărul poetului să vadă ce scrie. Condeii aceluia zbură, și pe hîrtie rămîneau șire scurte, strofe puzderie, părea că le scutură din mîneacă. Portarul Raiului citi și rămase scandalizat : picanterii, vorbe cu două înțelesuri, în fiecare vers batjocori cu nemiluita, tablouri decoltate, cuvinte care numeau sau făceau aluzie tot la trupul omului și mai ales al femeii de la brîu în jos. Poetul scria, și în loc să se gîndească, fluiera tot alte și alte arii. Sfîntu se gîndi la numele lui, își aduse aminte de laudele ce i se aduseseră în disputa aceea din cer pentru poeziile de dinainte de război, și nu se putu opri să nu spună tare :

— Ce decadență !

În aceeași clipă poetul simți o mîină pe umăr, întoarse capul și-l văzu pe protectorul său de pe vremuri, acela care-i remarcase versurile descriptive și lirice, — chipul căruia îl luase Sfîntu Petru.

— Ce decadență, zise criticul din nou.

Poetul îl privea uimit. După cît își aducea aminte, criticul acesta murise. Dar, plin de mustul inspirației, capul îi era tulbure și n-ar fi jurat dacă-și aduce bine aminte.

— Dumneata, maestre ? ! Întrebă el, ridicîndu-se încet de pe scaun. Cînd ai venit ? Cum ai intrat ? N-am auzit nimic !

— Ce să auzi, cufundat cum ești în porcăria asta.

— Maestre !

— Nu ți-e rușine să pui astea pe hîrtie ? Asta e artă ? Pentru aceea ți-a dat Dumnezeu talent ? N-aș fi crezut !

El ridică o filă și citi cîteva strofe.

— Pfui ! Ce mai literatură pentru țigănime !

Poetul își duse degetele îngălbenite de tutun prin pletele rare, oftă și zise :

— E nevoie să trăim din ceva, maestre.

— Din putregai ?

— Dacă cere publicul ! Nu pot digera altceva, maestre ! Cu literatura murim de foame în România. Dar astea se caută ! Să vezi grădinile publice ce ticsite-s, «Cărăbușul» și toate celelalte. Publicul de azi cere spectacol și frivolitate. Se poate ca dumneata să nu știi ?

— E nevoie de scandal în lume, dar vai de acela prin care vine scandalul ! Mai ales vai de el, dacă Dumnezeu l-a dăruit cu talent. Acestea-s lucruri pentru cîrpaci, iubite ! Unde te-ai pogorît !

— Dar cine mai citește azi poezii descriptive ori lirice, cum scriam odată ? Nu mai sînt la modă ! Cîțiva ani după Unire am încercat, dar am tras pe dracul de coadă !

— Și-acum te trage el de limbă, crede-mă, tinere.

— Nu mai sînt tînăr, maestre, zise poetul, uitîndu-se cu băgare de samă la străin. Iar îi veni gîndul : omul ăsta parc-a murit, cum de-l văd ? Se frecă la ochi, dar nu se putu deștepta ; îi părea că visează.

— Drept că nu mai ești tînăr ! Ai început coborișul. Mă gîndeam la dumneata cel de altădată. Sînt ani de-atunci... Nu-ți pare ? Nu te miri că nu m-ai văzut de-atîta vreme ? Și totuși am ieșit din neguri și am venit să te scap...

Diavolul zvîcni în poet și-l zgudui.

— Ce vrei cu mine ? întrebă îngrozit poetul, încredințat acum că are de lucru cu o nălucă.

— Să te scap de inspirația asta nouă.

— Să nu faci una ca asta, maestre ! Te conjur ! Nu-mi lua bucățica de la gură !

Și poetul începu să plîngă cu lacrimi amare.

— Nu-s de vină eu, ci publicul ăsta afurisit și libidinos ! Dacă nu mă crezi, du-te, rogu-te, pînă la Valeriu, și vezi-l cum trăiește !

— Care Valeriu ?

— Colegul meu, Valeriu Tunaru. Deodată ne-am ridicat, în același număr de revistă ne-ai remarcat.

— Aha ! Și ce-i cu el ?

— Te rog să-l vezi ! El a rămas la literatură, la inspirația cea nobilă. Curg zdrențele de pe el și de pe copii. Nu găsește editori, nime nu-l mai citește. Dar eu, cu o piesă de astea, ușoară, încasez într-o sară cîteva zeci de mii.

— Da-s banii ghiavolului, băiete !

— Banii n-au miros, maestre. Dacă ne luăm nasu' la purtare și căutăm originea, ajungem cerșitori prin redacțiile gazetelor.

Sfîntu Petru nu-l mai ascultă. Făcu un semn mic, nevăzut, deasupra capului poetului, și ghiavolul ieși strîgînd două versuri obscene din noua lucrare. Dispăru și Sfîntu.

Poetul se spală cu apă rece ca să se deștepte. Fusesse, desigur, un vis. Simbolic poate... Cercă ușa : încuiată. Șezu la masă fără pic de remușcare și voi să continue. Avea termen. Și de lucrarea asta erau legate multe, între altele vilegiatura lui cu o actriță abia ieșită din Conservator, și dornică de lume, de petreceri. Dar zadarnic se trudi : săcase izvorul. Noroc că era către sfîrșit. După cîteva nopți de chin zadarnic, se folosi, ca încheiere, de

niște piese străine. Traduse, înnădi, dar ieși prost. Se vedea de-o poștă că-i lipsise inspirația. Și, după al treilea spectacol, revista fu scoasă de pe afiș. Adio vilegiatură !

Iar poetul se izbea cu capul de păreți și nu cuteza să-și descarce sufletul înaintea nimănui. Îi era rușine să spună cum i-a săcat inspirația.

XI

Sfîntu Petru rămase intrigat de vorbele poetului : voia să-l vadă pe Valeriu Tunaru, care rămăsese la inspirația nobilă. O ducea, într-adevăr, așa de greu ?

Îl întîlni trecînd agale pe-o uliță puțin luminată. Cînd fu în fața bodegii lui Niță, se opri, își numără leiile rotunzi în buzunarul pantalonului, și plecă oftînd mai departe. O clipă ținu numărarea. Și în țîșnirea de lumină care năvălea prin geamul murdar, Sfîntu Petru îl văzu bine. Cu obrazul căzut și plin de părăiașe ; cu părul mișos, sur, adus într-o parte, părea mai degrabă un vagabond de pe uliță. Numai ochii blînzi și mari mai aminteau de poetul de-odinioară.

Cînd îl văzu în ce cocioabă intra, Sfîntu nu-l mai urmări. Suspînă și făcu calea întoarsă. Și gîndindu-se un răstimp, aproape că-i părea rău c-a alungat pe dracul din celalalt ! Portarul Raiului își simți sufletul înduioșat : «Să nu aibă el cu ce-și cumpăra un păhar de vin ! Și cine sînt vrednici să bea, dacă nu poeții ? Că numai în ei se pogoară duhul creației cînd sorb un păhar, numai lor le crește sufletul încît ar îmbrățișa lumea în-

treagă. Cînd beau li se nasc ideile cele mai frumoase și sentimentele cele mai generoase, pe care le cîntă înnobîlînd pe alții ! Of, Doamne ! Stăpîne ! Ce mai lume, ce mai țară pe-aici ! Măcelarii și șoferii beau șampanie, iar inspirații tăi n-au de-un păhar de vin, de-o tuică n-au !»

Vorbele din urmă le spuse tare, căci de după un zid, din întunerec auzi :

— Destulă le este lauda de după moarte, și numele pomenit din neam în neam !

Sfîntu simți miros de pucioasă, ridică cheile, și îndată se auzi după zid un tropot și-un foșnet ca de-o turmă de mistreți alungată.

Portarul Raiului se oțărî : voia să-i vină în ajutor poetului. Se schimbă iarăși în duh și pătrunse în locuința scriitorului să vadă ce manuscrise avea gata de tipar.

Omul era la masă, cu nevasta și cu doi copii. Cînau pîne cu ceai, — blagoslovita băutură rămasă de la ruși, — și nevasta avea ochii plînși.

— Ar trebui să încerci și tu în alte direcții. Iată, unii cîștigă binișor, alții chiar foarte bine, cu piese de teatru, cu romane.

— Am încercat, știi bine ! Nu-i genul meu !

— Dar lasă pretențiile laoparte, dragă ! Scrie pentru grădinile de vară. Ce Dumnezeu, nu ești mai slab ca atîția alții. Încai știu că ar fi versuri impecabile.

— Nu pot. Ceva nu mă lasă. Nu-mi pot terfeli talentul. Este ceva în mine care nu mă lasă. Ce vrei, inspirația e lucru sfînt.

Cînd auzi așa, lui Sfîntu Petru i se topi inima.

«Mai este nădejde pentru țara asta» își zise el. Și după ce văzu manuscrisele gata de tipar, ieși repede, căci prea îl impresionase sărăcia din casă.

Iar în ziua următoare, luînd chipul unui critic cunoscut, trecu pe la principalele edituri din capitală. Primi, aproape pretutindenea, același răspuns.

— Nu mai tipărim literatură. Mai ales versuri, nu !

— Înțăleg, versuri rele. Dar pe care vi le recomand eu ! Mă cunoașteți doară.

— Ne iertați, nu putem. Pierdere sigură !

— Vă asigur de contrariul !

— Sîntem pășiți. Numai manualul de școală e cîștig sigur.

— Dar trebuie să mai încercați ! Ce Dumnezeu ! Marile noastre talente să rămînă necunoscute ?

— Credeți-mă, domnule profesor, chiar dacă le-am tipări, tot necunoscute rămîn.

— Aș, vorbe !

— Pe onoare !

— Avem atîția cititori azi în România. Și nu se poate spune că nu se vînd cărțile. Lumea citește. Avem societatea bună, dornică de carte nouă...

— Dacă e franțuzească !

— Bine, dar acum, după Unire, populația țării a crescut, și odată cu populația a crescut și numărul cititorilor.

— Cum, domnule profesor, dumneata care te ocupi cu critica, nu știi în ce criză a cărții românești trăim ? Îmi pare rău !

Sfîntu Petru ieși opărit. Nu știa, într-adevăr, ceea ce-i spuneau editorii. Și nici nu-i venea să creadă ! De cînd umbla el pe pămînt, niciodată nu-i păruse rău ca acum că nu poate lucra cu bani, cum lucra potrivit lui său. Ar fi editat el cele trei manuscrise ale poetului ! Știa că n-ar mai fi cînat numai cu ceai ! Și cum i-ar crește

inspirația cea nobilă, văzînd că poate trăi de pe urma muncii cinstite ! Zadarnic însă ! În Rai stăpînește vechea convingere că banu-i ochiul dracului. Și s-a coborît fără lețcaie în buzunar. Zadarnic își zicea Sfîntu că părerea dominantă în înălțimi cam suferă de anchiloză, că poate-i primejdioasă, aplicată celor buni din lume. Pentru mulți, chiar dintre cei buni, sărăcia e prilej de ispitire. Zadarnic ! Legile veșnice nu le putea el schimba !

Se strecura prin forfoteala străzilor cu inima întristată, și mergea fără nici o țintă. Uitase să-și lepede chipul cunoscutului critic și astfel se mira văzînd că unii trecători îl salută, iar alții, văzîndu-l, bufnesc de rîs. De pe vremea cînd încrucișa drumurile Caliopei, cunoștea vreo cîțiva capitaliști despre care auzise că au inima milostivă, și că, mai ales, sînt gata de jertfă pentru neam. Se gîndi să mai facă o încercare. Îi veneau în minte fragmente din manuscrisele poetului, deși le frunzărise la repezeală, și își zicea : «Păcat să nu rodească în sufletele românilor».

Dar oamenii aceia cu avere, cînd auziră despre ce e vorba, îi rîseră în nas :

— Domnule profesor !...

Nici nu auziseră vreodată de numele lui Valeriu.

Sfîntu se încapățîină și le ținu cîte o dizertație în care le arătă pe rînd foloasele naționale ale unei literaturi sănătoase.

— Domnule profesor ! Nu știu în ce partid politic ești înscris, că nu cunosc un asemenea program. Dar indiferent de asta, să-mi dai voie să-ți spun că ai un punct de vedere greșit. Ce are nația cu însemnările poetilor ? Parcă poporul a citit pe Eminescu, pe Alecsandri și pe ceilalți ? ! Parcă simte nevoie ? ! Și totuși trăim și înain-

tăm. De două mii de ani trăim fără literatură cunoscută de mase. Vom mai trăi patru ! Nația, domnule, să aibă mălai și slujbași cinstiți, și nu-i mai trebuie alta. Se sporește și se întărește și fără literatură ! Scapă-mă dumneata de slujbași hoți, de jandarmi care îți pun oul fiert subsuoară, scapă-mă de ilegalitățile din alegeri, și-ți fac eu o Românie Mare puternică, și fără poezie ori proză. Parcă eu am citit literatură ! Și iată, sînt cineva în țara asta ! De mult mă gîndesc, domnule profesor, că bine-ai face s-o mai lași și dumneata cu critica cărților, și să te-apuci de critica societății și a stărilor politice de la noi. Iată, de pildă, în partidul nostru sînt mulți oameni învățați.

Și-i îndruga mai departe, folosindu-se de prilej pentru a-l atrage pe profesor fiecare în partidul lui politic.

— Spui dumneata că poezia consolidează țara, că trezește sufletele, le înalță, și crește nădejdea ? Fleacuri ! Ascultă-mă pe mine ! Ce-aș folosi dacă aș răspîndi un milion de exemplare din poeziile ce-mi recomanzi, dacă ticăloșii ăștia din opoziție cutreieră satele și strigă în gura mare, ori șoptesc la urechea țaranului că ne ducem pe copcă ? Dumneata vrei să pui temelii cu slova scrisă, cu versuri în care se laudă luna și stelele, iar pezevenchii din opoziție sapă la temelii, vorbindu-i țaranului despre năcazurile lui zilnice. De mult mă gîndesc că dumneata mai mare folos ai aduce țării dacă ai face politică și te-ai înscrie...

Sfîntu nu-l mai ascultă și ieși scîrbit de atîta neînțelegere.

Își zicea că, deși nu putuse descoperi nici un ghiavol în oamenii ăștia, judecata lor tot trebuia să fie perver-

tită de miasmele depărtate ale Iadului. Nu voia să se dea bătut, și porni la un minister unde cunoștea pe unul mare, să ceară o slujbă pentru Valeriu.

«Cel puțin să câștige și el o pâine ! Într-o țară în care trăiesc bine cei lipsiți de talent, dar plini de șmecherie, baremi atît să aibă și Valeriu. Altfel, cei înzestrați de Dumnezeu vor ajunge să blăstăme darul ce li s-a dat, și vor crede că-s înfierăți pentru cine știe ce păcate.»

Așa își zicea Sfîntu, urcînd, plin de nădejde ca fagurul de miere, treptele ministerului.

Cînd auzi domnul cel puternic despre ce e vorba, rîse cu lacrimi și zise :

— Mucalit mai ești, monșer ! De dimineață ai pornit-o cu glumele.

— Dar, te rog, nu glumesc deloc ! răspunse criticul, sărîndu-i țandăra.

— Ba să mă ierți ! Glumești dacă vii cu astfel de propunere. Poetii ăștia or fi buni ei să latre la lună, dar să-i pui la treabă, ferească sfîntul ! Sînt niște leneși numără' unu ! Unde mai pui că nu se pricep la nimic ! N-au nici o diplomă, nici o calificare de Stat ! Știm noi ! Am mai avut și ni-i destul.

Criticul stărui și arătă valoarea poetului.

— Ei, nu ! Credeam că glumești ! Da' ce crezi dumneata, slujbele de Stat sînt pentru trîntori ? De aceea punem biruri pe nație ? Noi, aici, muncim, domnule ! Organizăm și muncim ! Ce să facă aici omul dumitale ? Să prindă muște ? Las' că-i știm noi ! Umplu cafenelele și berăriile și critică pe toată lumea care muncește. Soi rău, — să știi de la mine !

Sfîntu Petru văzu în privirile lui licărind ochii ghivolului și nu voi să se dea bătut.

— Ascultă, zise el, nu-i bine să te grăbești așa. Omul meu are un nume. M-am gîndit că partidul ar cîștiga avîndu-l între membrii săi. Ei bine, el mi-a arătat dorința de-a se înscrie ; spune că e singurul partid care are un program cultural.

— Apoi da', asta e adevărat. Sîntem singurul !

Într-un sfert de ceas, Valeriu fu numit într-o slujbă la minister.

Cu patalamaua în buzunar, Sfîntu Petru ieși în stradă. Cu ochii la cer începu a se ruga : «Iartă-mă, Doamne, că am mințit, dar prea mi-a fost milă de om». Și, bucuros, luînd chipul unui prieten al lui Valeriu, îi duse decretul de numire.

Valeriu rămase uimit.

— Cum se poate ? Fără știrea mea ?!

— Ei, m-am folosit de un prilej, Valerie.

— Dar nu-s înscris în partid !

— Te vei înscrie !

— Te rog, nu mă ofensa fără motiv !

— Ce ofensă, dragă ! se amestecă în vorbă nevasta. Să-ți pară bine că ai găsit și tu o ocupație.

— Dar nu-mi pare defel ! Și, cu condiții, nu primesc. Cum ? Să mă înscriu în partidul lor ? Dar știți voi cine ne nenorocește țara asta de la Unire ?

Și dă-i, și nu te mai opri !

«Hm ! Avea dreptate omul cel mare de la minister. Sînt răi de gură poeții ăștia. Și ce limbă ascuțită ! Il las în plata Domnului. Poate, pînă la urmă, tot o să se domolească !» Așa-și zise Sfîntu, părăsindu-l pe poet. În stradă se gîndi adînc ce să încresteze pe răboj. Vedea că sărăcia poezilor e mare în România, că nu pot trăi din munca la care se pricep, cu darul dat de Dumnezeu.

Își aduse iarăși aminte de doi-trei care apucaseră deasupra năcazurilor, dar aceștia nu mai scriau : făceau politică... Vedeă că chestiunea e greu de rezolvat, și mai amîină însemnarea pe răboj. Dar înainte de a se culca, se gîndi din nou și-i păru că așa ar fi mai bine să raporteze :

«Cît privește pe cei inspirați de tine, ei se zbat ca peștele pe uscat în România. Cred că e o singură soluție potrivită pentru vremurile de azi, pentru ca darul ce-l dai să nu rămînă fără de rod, să nu se îngroape talentul în pămînt. Pe viitor nu mai coborî duhul creației decît în băieți avuți, Stăpîne, căci poetul nu poate trăi și produce decît păstrîndu-și independența. Și, fără avere, în România independența e un moft. Coborînd inspirația în odraslele celor avuți, vei mai ținea sama, Atotștiuturule, să-i legi tare de pămîntul țării, că altfel se-ntorc din petreceri îndelungate în cele străinătăți însuflețiți de mode literare nepricepute în România, și bat apa-n piuă !»

XII

Sfîntu Petru dormi puțin în noaptea aceea. Se culcase pe o bancă în Cișmigiu, că tare-i plăcea grădina, și aerul era domol și răcoarea umedă, plină de miros de verdeață. Dar nu apucă să se-ntoarcă pe laturea cealaltă, cînd iar îl trezi vîjîitul din văzduh. Trase cu urechea : De departe vîjîitul nu era tare, dar cînd trecu pe deasupra lui, părea ca scăpat din praștie. Îl simțeau

dimonii și își luau avînt. Tot spre miazănoapte, către munți.

— Olio ! De mult nu i-am mai iscodit ! oftă sfinția-sa. Ia să vedem pe unde și-au mai vîrît coada !

Și se sculă cu părere de rău pentru grădina, și, schimbat în duh, luă și el drumul munților.

De astă dată ghiavolii se adunau într-o poiamă, — părea cam pe deasupra Brașovului, — că nu se vedea bine : luna nu răsărise încă.

Blebu, dracul cel șchiop, ședea în marginea poienii, pe-un ciot de brad așchios, care-l împungea. Limba-i atîrna, roșie și lungă, și sufla din greu. Slugile lui, care cum se lăsa din văzduh, făcea o închinăciune și amuțea. Își spărgeau capul să priceapă osteneala poruncitorului.

Poiana, încetul cu încetul, se bătuci cu Necurați, cum e bătuoit cu mușchi acoperișul vechi de țiglă. Blebu răsuflă din adînc ; i se sugeau flămînzările ca la un căpău care-a gonit, ceasuri, iepurele.

Întru tîrziu își trase limba, sări în coadă și urlă :

— Unde-i Michiduță ?

Diavolii se priviră cutremurați. Nu era nicăiri.

— Poate sosește acum, zise un drac sfrijit, răzimat în coadă, uitîndu-se în văzduh. Vîjîie.

Nu sfîrși vorba, și Michiduță, căzînd ca un glonț, se izbi, să-i deșăle, de spinările alor doi dimoni.

— Aici, poruncitorule ! gemu Michiduță, dîndu-și duhul. Ochii-i ieșeau din cap. Părea mai ostenit ca Blebu.

— Așa s-ascultă porunca ? răcni șchiopul, ridicîndu-se în unghii să-l vadă, că se pitise între frați. Ai auzit cînd te-am chemat din văzduh ?

— Auzit, poruncitorule !

— Și nu-ți știai datoria ? Nu ți-am spus, cu o zi înainte, să fii gata, și, cînd vei auzi chemarea, să vii să-mi ajuți ? Nu știai ce povară duc ?

— Știam !

— Vreți să grăbiți sfîrșitul împărăției, mișeilor ! urlă Blebu, cît răsunară munții pînă departe în noapte. Știi și nu ascuți ! Ian' apropie-te, finuțule, să te mai întăresc prin botez. Întinse o labă care se lungi pînă deasupra finuțului, îl înhăță de spate și-l zvîrli în înălțimi. Căzînd, dracul despuie de crengi un brad secular.

— Mă lași să zbier în văzduh sub cumplita povară ? Să-l scap și să fug poștii după el ? Că alerga mai dihai ca un prepelicar. Voia să scape de contract, și să se întoarcă la cîștig nou, nelegiuit. Cînd era gata să-l apuc din nou, se rugă îngrozit : «Mai lasă-mă numai un ceas ; iscălesc cel din urmă contract pentru furnizări de avioane aviației militare. Nu pentru mine, pentru frate-meu. Știi că-i sărac pîrlit.» Și așa rîvnă avea pentru frate-său, încît, coborînd cu el spre smîrcuri, mi se zmîncoi din nou din gheare. Noroc că eram deasupra adîncului, și nenorocitul, scăpînd de mine, a dat de bunică-mea : s-a înfundat în smoală pînă-n inima pămîntului. Ci unde pun rușinea să nu-l duc de mîină și să-l prezint Stăpînului ? Amîndoi, nu-l scăpam !

— Iertare, șefule ! Îmi știu datoria. Neputința m-a oprit. Ți-am auzit strigarea și tocmai voiam să zbor, cînd îmi ieși în drum o babă, doamnă mare, putredă de bogată. «De șapte zile te caut, mi-a zis, și acum, că te găsesc, nu te mai las.» Și dintr-un avînt mă încălecă, și unde nu începu să-mi dea pîteni din călcîie ascuțite ! Alerga după dragostea unui tînăr, inginer mi se pare, și, în goană, mi-a jurat să fie a noastră dacă-i voi ajuta. «Așteaptă, cu-

coană, un ceas, că ai vreme de măritat, o să lungesc noaptea» i-am zis. Dar ea mă ținea de chică și-mi împlînta călcîiele în coaste. Ce să-ți mai spun, poruncitorule, tu știi ce-nsamnă să te încalece o babă.

Michiduță sughița și se îneca.

— Așa mai înțăleg, zise Blebu, înveselit deodată. Ai fost tot subț porunca noastră. Și avea călcîie ascuțite, ai ? — El rîse și însenină fețele înfricate ale demonilor. — Dintre toate, aș vrea să aud, mai întîi, reîncepu Blebu, raportul celor trimiși pentru minorități. Guvernul pregătește legea care le-ar putea închide gura, dîndu-le și în scris ceea ce au, fără scrisoare, de la Unire încoace. N-ar mai putea striga în străinătate că nu au drepturi. Că românii ar dovedi cu legea scrisă minciunile lor. Primejdie-i să se potolească, să lucreze și ei la întărirea țării. Ei, să v-aud, șopîrle verzi !

— Noi trei venim din Cluj, din Timișoara și din Tîrgul Murășului, își începu raportul un diavol cu capelă roșie de husar. Am lucrat în mijlocul minorității maghiare și ne-ntoarcem cu temeri serioase : elementul acesta minoritar n-are rezistența pe care am așteptat-o. Cei mari, pătura conducătoare, e-adevărat, sînt gata la tranzacții cu românii, mai ales cu guvernele românești. Știi, poruncitorule, vechea poveste : corb la corb nu-și scoate ochii ! Oameni sînt, și obișnuiți cu traiul bun. Dar primejdie de împăcare nu este, că-și aduc mereu aminte de bunul lor trai în imperiu, și-abia așteaptă să le vină cumva apa la moară, ca să-ntoarcă foaia. Și noi îi ajutăm, că avem presa în mîna alor noștri. Prin gazete vărsăm duh de învrăjbire, ca și înainte de război, în sufletele lor fudule.

Cît despre popor, despre masele țărănești, ce să mai lungim vorba ! Ele nu numără, cum n-au tras în cumpănă niciodată. Masele sînt pentru pace. De pe partea lor, înfrățirea e ca și făcută, și colaborarea la întărirea țării poate începe mîine. De-aici vine primejdia pentru noi.

— Eu am cutrierat orașele săsești, începu alt drac, și am sămănat discordia. Aici nu-i mult de lucru, că domnii sașilor au știut întotdeauna să umble cu doi bani în trei pungi. Dar se tem grozav de românizare. Acest gînd singur ar fi destul să-i oprească de la o colaborare la consolidarea Statului. Și-mi pare că nu se tem de-a geaba, sfîrși diavolul, clipind șiret din ochi.

Sfîntu Petru asculta pitit după un trunchi de brad.

«Cum se poate ? se întrebă sfinția-sa. Cum să-i românizeze ? Ar fi o mare greșală, care le-ar strica în primul rînd românilor. Limba fiecărui popor e dată de Dumnezeu, și nu-i slobod să fie răpită. Trebuie să mă interesez să văd care-i adevărul. Propaganda, subvențiile, spionajul — toate sînt lucruri trecătoare, de care n-are să se teamă România. Dar a româniza cu forța, asta poate fi mare primejdie pentru viitor.»

Și după ce ascultă pînă la capăt rapoartele și poruncile cele noi, — socotise că e bine să nu-i mai împrăstie înainte de a le da Blebu poruncile, ca să știe unde sînt trimiși cei mai isteți, — Sfîntu Petru, cum era aproape de Brașov și se zărea, în luna care tocmai răsărise, Biserica Neagră, porni spre cetate.

Portarul Raiului trecu în noaptea aceea prin toate orașele săsești din Ardeal. Schimbat în duh, zbură din Brașov în Sibiu și din Sibiu în Sighișoara. Luna lumina ca ziua, și sfinția-sa se convinsese că orașele acelea erau

aproape neschimbate, ca și înainte cu sute de ani. Schimbările erau floare la ureche : numele străzilor în românește, firmele în două limbi, un steag tricolor la primării. Da-ncolo, aceleași clădiri greoaie ca cetățile, prin birturi aceeași torocăneală, aceiași băutori de bere, și chiar oîntele chefliilor erau tot cele vechi săsești.

În ziua următoare Sfîntu cercetă școlile, bisericile, bibliotecile, muzeele, și iarăși nu văzu nici o schimbare. Învățau și predica în limba lor aspră și ruptă, copiii bălani, în recreație, se jucau vorbind ca și cei de-acum patru veacuri ; frîuele ieșeau din biserici gătite în același port național. Unde era românizarea cu forța ?

Sfîntu se liniști și se bucură cu sufletul, deși sașii nu-l mai pomeneau de mult și nu-l mai ascultau în urmașul său de la Roma : erau nu numai schismatici, dar șieretici.

Întrase tocmai la primăria unuia dintre orașele săsești, să arunce o privire și prin registre, cînd sosi la primar un domn respectabil, om avut și cu vază în oraș. Părea foarte trist și greu de gînduri.

«Poate o să aflu adevărul dintr-o convorbire particulară», își zise sfinția-sa. Și, ca o adiere, întră și el în cabinetul primarului.

Sfîntu Petru văzuse pe coridoare, prin birouri, aceeași inscripție : «Vorbiți numai românește». Era una și în cabinetul primarului.

— Prostii ! zise domnul acela, după ce strînse mîna primarului, făcînd un semn cu capul spre inscripție.

— Prostii, cred și eu, dar ce să facem ? Dacă-i ordin...

— Și crede Statul că ne românizează cu inscripții, schimbînd numele străzilor, scriind firmele și în românește, obligîndu-ne să arborăm tricolorul ?

— Pst ! Mai încet, prietene, zise primarul privind în laturi și cerșind să tempereze agitația celui alt. Ei își văd de treburile lor, noi de-ale noastre. Nu-i adevărat ? Și primarul zâmbi cu înțeles.

— Și cu toate aceste, prietene, începu domnul cel respectabil, pe-un ton tragic, românii ăștia au un noroc porcesc. Ungurii nu ne-au putut deznaționaliza. ăștia ne-nghit.

— Vorbe !

— Ascultă-mă pe mine. Nu cu prostiile astea, și el arătă din nou inscripția. Nu cu puterea de Stat, nu cu industria ori comerțul. Au ei un mijloc cu mult mai eficace !

Primarului îi păru c-ar înțelege pesimismul prietenu-lui : de trei săptămâni se vorbea în oraș de aventura fetei lui cu un ofițer român. Dar nu voi să-l jighească, și zise :

— Afară de număr, le sîntem întru toate superiori. N-avem de ce ne teme.

Interlocutorul lui oftă, privi cu ochi triști prin cabinetul primarului, și zise :

— Superiori ! La ce ne folosește superioritatea ? Iată, am venit să-mi descarc inima înaintea celui mai bun prieten. Mare nenorocire pe noi, cu ofițerii ăștia ! Ți-ai putea închipui ? Azi am prins-o și pe nevastă-mea cu unul !

— Nu mai spune !

— Ce să spun ! Mi-a venit să mă spînzur ! Cu fata, de ! ce să fac ? Mi-am zis : e tînără și proastă, și ofițerii ăștia sînt plini de draci. Dar bătrîna, — că-i trecută de patruzeci și cinci ! Iată pierirea noastră, stimate domnule primar ! Și crezi că numai la mine e așa ? E grozăvie ce se-ntîmplă ! Se prăbușesc moravurile noastre seculare ! Educația familială, principiile de morală, de care am fost

aşa de mîndri în trecut, se clatină. Românii răstoarnă tot. Au o trecere primejdioasă la femei, la femeile noastre. Iată prin ce mijloace au să ne românezeze ! Într-o sută de ani, praf şi pulbere !

— Prea eşti pesimist azi, dragă prietene, zise primarul, căzut pe gînduri.

— Pesimist ? Disperat, domnule ! E glumă ? Cum am protesta ? E singurul teren unde-s mai tari decît noi, şi-i o chestiune pe care n-o putem duce la Liga Naţiunilor. Nu-ţi vine să te spînzuri ?

El oftă din nou şi, iritat foarte, se ridică şi, în loc să iasă pe uşă, intră în oglinda mare din părete.

Sfîntu Petru ascultă uimit şi scandalizat în aceeaşi vreme. Aşadar, aceasta era româнизarea de care se temeau saşii ? De aceea clipea din ochi dracul care raporta ? Mijloacele de deznaţionalizare a altor neamuri, oricare ar fi ele, nu pot fi îngăduite, că şi Duhul Sfînt a dat darul limbilor, şi Mîntuitorul a poruncit apostolilor : «Mergeţi, învăţaţi toate neamurile». Deci mijlocul pomenit numai dracul l-a putut iscodi !

Şi, după ce ieşi pe coridor, puse aceste rînduri la răboj :

«Minorităţile etnice n-o duc rău în România. Diavolul asudă să le aţîţe, — dar toate nemulţămirea sînt primejdii trecătoare. Nimeni nu le opreşte nici limba, nici cartea, nici slujba din biserici. O singură primejdie reală de româнизare îi paşte pe străini, îndeosebi pe saşi, pentru înlăturarea căreia va fi nevoie ca pe viitor, în oraşele unde-s ei mai mulţi, să nu mai fie grămadire mare de ofiţeri români necăsătoriţi. Fac propunerea, deşi cei ce se plîng sînt eretici cu toţii, şi de la Luther pînă azi ar fi avut destulă vreme să revină în sînul bisericii. Dar scris e în lege că tu nu voieşti moartea păcătosului.»

XIII

Sfîntu Petru îşi aduse aminte că de mult nu mai ascultase sfaturile şi dările de samă din adunările lui Blebu. Nu mai ştia pe unde îşi au, acum, dimonii, locul de întîlnire. Le căută culcuşul pînă tîrziu în noapte. Uneori se oprea în drum şi trăgea cu urechea : era linişte deplină în văzduh. Stelele luminau limpede în adîncimile cerului, şi Sfîntu, ostenit de alergătură, se gîndea cu tristeţe la hodina lui de lîngă poarta Raiului. Îi era milă şi de români şi de ţara românească, văzînd-o năpădită de dimoni, dar ar fi dorit şi să se întoarcă la slujba lui cea adevărată. Îşi zicea de multe ori : «Fac eu ce pot, da' sînt unul singur, iar ghiavolii sînt puzderie. O să mă duc la cer, să-mi fac raportul însoţit de propuneri, şi o să-l rog în genunchi pe Domnul, ori să cruţe ţara asta de slugile lui Blebu, ori să trimită mai multe puteri cereşti, să poată da lupta cu toţi sorţii de izbîndă. Altfel, românii, cum sînt uşor de ispitit, cu greu vor putea să-şi întărească ţara care a aflat mila şi dragostea Atotputernicului.»

Se dorea la Rai, cum se doreşte oricare om la vatra lui, iar dulcea lumină a stelelor îi sporea şi mai mult nostalgia. Simţea însă că mai are de lucru, şi, slugă bună şi credincioasă fiind, îşi călcă pe inimă.

Îl frămînta de mult un gînd : cît umblase prin ţară, şi o străbătuse în lung şi-n lat, se tot mirase de ceea ce vedea şi auzea. Dacă s-ar fi luat după gazete, după cuvîntările din Parlament, după discursurile din adunările publice, după agitaţia şi hărmălaia din cluburile politice, trebuia să creadă că în România stă gata să izbucnească o revoluţie, — frămîntări de patimi, vorbe grele, ameninţări, —

de parcă țara ar fi fost împărțită în tabere dușmane, gata să se încaiere. Dar dacă nu citea gazetele, nu asculta oratoria bărbaților politici, ci stătea de vorbă cu oamenii de rînd și de toate vîrstele, Sfîntu rămînea mirat : numai înțelepciune, și, îndeosebi la țară, o înțelepciune fatalistă, pe care țărănimea o deprinsese din veacurile de împilare și cu care trecea mai ușor peste greutățile vieții. La țară Sfîntu nu întîlnea nici clocot de patimi gata să izbucnească, nici pălăvrăgeală, ci numai vechea melancolie românească, convingerea că lumea și viața sînt mai mult rele decît bune, și neîncrederea că ar putea cineva să schimbe vreodată rosturile întemeiate. De aceea țaranii nici nu se leagă de făgăduielile unora, de amenințările altora, ci-i lasă pe toți să vorbească, știind că de la vorbă la faptă e mare prăpastie. Portarul Raiului vedea o mare deosebire între liniștea de românească omenie a țăranilor, care fac pînea și țara, și între cei care spun că vorbesc în numele lor, agitîndu-se ca-n pragul unei răsturnări.

Se gîndea uneori : poate că stratul social din sufletul căruia ies politicianii e negustorimea ! Și cercetă cu de-amăruntul orașele și breslele de negustori și meseriași. Și văzu cu mirare că și aici domnea aceeași nepăsare față de certurile dintre cei mari, — numai negoțul să meargă !

«În numele cui se agită atît de cumplit oamenii aceștia ? se întrebă atunci Sfîntu Petru. Dacă vorbesc în numele poporului, ar trebui să folosească și mijloacele de luptă potrivite cu sufletul nației. Ar trebui să vedem și în presă, și în Parlament, și la adunări, cumînțenia și seriozitatea nației, cuviința ei, răbdarea și trăinicia sufletului popular. După cît cunosc eu, sătenii din

România numai isterici nu-s ! Şi ei nu se ştiu încăiera de paradă, pentru teatru ! Cînd se încaieră, dau la mir, nu ştiu de glumă ! Iar dacă politicienii vorbesc în numele tîrgoveţilor, ar trebui cel puţin aceştia să facă zid în jurul lor.»

Sfîntu simţea că prăpastia dintre agitaţia unora şi liniştea altora nu e firească, şi că, pentru ţară, e primejdioasă. Şi Sfîntu Petru se hotărî să cerceteze cu mai mare luare-aminte pricinile care-i ţineau pe unii mereu în neastîmpăr. Vedeă el că de năcazuri şi de aleşuirile Celui Rău e plină ţara, că viaţa e grea, cum a fost totdeauna. Dar mai înţelegea că cei mai năcăjiţi sînt şi cei mai mulţi şi cei mai răbdători. Iar alţii, buieci, ori dau din mîni şi din picioare să păstreze puterea, ori se zvîrcolesc s-o apuce, făcînd mereu larmă neadormită, care se răspîndeşte peste ţară. Şi Sfîntu ştia că aşa ceva nu-i în firea de veacuri a românului, care spune : «Schimbarea domnilor — bucuria nebunilor».

Sfîntu îşi amîină, deci, întoarcerea la Rai, şi căută, pînă noaptea tîrziu să afle cuibul ghiavolilor de sub căpitănia lui Blebu. Îl căută zadarnic : nu-l găsi nici la munte, nici la şes, nici în peşteri, nici în turnurile ereticilor. Ostenit de alergare, un gînd îi lumină mintea : «Să-i caut la claturile politice».

Îşi aduse aminte că tocmai atunci era zarvă mare prin gazete : se striga că a bătut ceasul al doisprezecelea, cînd toţi oamenii de omenie trebuie să se adune într-o singură tabără, să pornească lupta din urmă împotriva «necinstiţilor şi a ticăloşilor care sug sîngele naţiei». Şi, în fruntea celor ce zbierau pentru democraţie, mergeau, cu vorba şi cu condeiul, tot felul de oameni.

Schimbat în duh, portarul Raiului cercetă pe rînd cluburile politice din capitală. Pretutindenea : larmă să răstoarne păreții ; un fum gros pe care pluteau, fără nici o sforțare, puzderie de diavoli, și în care se puteau ascunde cu ușurință ; fețe crispate de neliniște, de groază, de speranță ; ochi bulbucăți să iasă din orbite, cît cepele — la oratori ; frunți încruntate, priviri tulburi — la șefi ; patimă aprinsă la jucătorii de cărți ; mare, gravă importanță la servitori ; îmbulzeală la înscrierea pentru a lua cuvîntul ; priviri piezișe spre cei care veneau mai tîrziu și trebuiau să șadă la coadă ; în vestiare, servitorii nu mai răzbeau de treabă, făcuseră clăi întregi de pardesiuri și paltoane, căpițe de pălării. Și pretutindeni atmosferă aprinsă !... Și un năduf !... Dar tot mai mare era năduful din sufletele patrioților. Fiecare venise cu gîndul să salveze țara, și se sufocau așteptînd să le vină rîndul pentru a lua cuvîntul.

Sfîntu Petru oftă și zise în sine : «Nu-i mirare că nu i-am aflat nicăiri în sobor pe slujitorii lui Blebu ! Sînt cu toții pe-aici. Sînt mulți cei ce se văd în fum, dar tot mai mulți sînt cei ascunși în oamenii aceștia neliniștiți. Iată cum îi agită, cum le încleștează pumnii, și cum li se uită de tulpure din ochi !»

Sfîntul cunoștea pe unii din cei ce umpleau cluburile politice. Îi știa oameni sănătoși, cu scaun la cap, unii dintre ei harnici, părinți de familie, oameni cu năcazurile lor, dar pe care niciodată nu-i văzuse așa de ieșiți din fire pentru greutățile vieții lor, cum îi vedea acum pentru acele ale «poporului».

«Mă gîndeam eu că aici e buba, își zise Sfîntu văzîndu-i agitați de duhurile cele văzute și nevăzute. Mă gîndeam eu că numai ghiavolul poate săpa prăpastia dintre cumințenia și liniștea poporului, și isteria de care

sînt cuprinși acești bieți oameni, porniți din bun senin să mîntuiască nația.»

El trecu de la un club politic la altul, și pe urmă, pentru a ști tot, se întoarse de unde plecase. Pretutindeni diavolii îi zguduiau pe oameni cu un singur gînd, cu o singură dorință : puterea ! Unii să n-o lase, alții s-o apuce. Și cu toții erau arși de-o singură țință, să salveze nația.

«Am fost și eu un pămîntean, își zise Sfîntu, m-am însuflețit și eu pentru dreptate, pentru binele altora, mai ales pentru biruința Domnului, dar știu și slăbiciunile omenеști. M-au încercat, și adeseori m-au copleșit, biruindu-mă. Știu iarăși că, spre orice desăvîrșire ai ținți, tot e mai aproape de om cămașa decît paltonul. Iar aceștia se agită toți pentru binele altora, ca și cînd s-ar fi uitat cu totul pe ei înșiși. Să fie cu toți apostoli, să fie prooroci, să fie mai mari decît Moise și Ilie, decît mine și Pavel ? Nu-mi miroase a sinceritate, și de bună-samă că dimonii le dau ghes !»

Și Sfîntu începu să tragă cu urechea, nu la vorbele oratorilor, ci la ceea ce-și șopteau oamenii.

Într-un club, al partidului de la putere, retrași într-un colț, doi dintre cei mari vorbeau :

— Ți-am spus eu că o să ajungem aici, că șeful, prin atitudinea lui, o să ne scoale toată lumea în cap. Mă rog, cu cine s-a înconjurat ? Pe cine-a făcut miniștri ? Pleava partidului ! Mincinoși și hrăpăreți, farisei primejdioși și proști ca gardul. De cîte ori n-am sugerat o remaniere largă ! Să fi intrat dumneata și eu, și doi-trei ca noi ! În douăzeci și patru de ceasuri am fi pus opoziția cu botul pe labe. Acum, unde am ajuns ? Se face zid, se face coaliție mare împotriva noastră. Cu orbi, cum să conduci o țară ?

— Da, ai dreptate ! Numai cît orbii ăştia sînt oamenii de casă ai şefului. Fură de sting, şi nimeni nu-i ia de guler. Ascultă-mă pe mine : peştele de la cap se-mpute. Ne trebuie alt şef ! Am spus-o şi o mai spun : şef nou şi reorganizare ; la vreme nouă, oameni noi, ca dumneata şi ca mine. Oameni cinstiţi, în primul rînd, caractere... Da, domnul meu, caractere ! Altfel, vai de capul naţiei !

— Pentru schimbarea şefiei trebuiesc oameni, trebuiesc voturi. Nu-i lucru uşor. O remaniere e altceva ! Crezi că te urmează, la noi, cineva, într-o luptă de care pe care ? Hm !

— Mai sînt oameni în partid !

— Sînt, pînă vine vorba de faptă ! Îi cunosc eu ! Nişte interesaţi, care nu se mai satură nici de situaţii nici de câştig. Pentru un blid de linte îşi vînd independenţa.

— Vor fi şi de aceştia, dar nu sînt toţi.

— Ba toţi ! Şi dacă te gîndeşti că ai cu cine porni la drum, te înşăli.

— La ce drum ?

În loc de răspuns, celalalt se învîrte, încruntat, pe călcîie şi se amestecă în forfoteala clubului. Încruntat rămasese şi cel ce vorbise ultimul. Zîmbi dispreţuitor şi zise :

— Săcătura ! Se gîndeşte la un fotoliu ! Ba, ce-i mai cu coarne, se gîndeşte la şefie ! Are dreptate : pe el nu l-ar urma nimeni !

Şi Sfîntu Petru, trăgînd mereu cu urechea, se convinsese, din zeci de şoapte, că pe toţi îi mîină aceleaşi nemulţumiri, ambiţii şi lăcomii. Unii, mai mici, erau mulţumiţi cu şeful, dar nu cu ceilalţi miniştri. Alţii îi criticau pe secretarii generali, alţii pe directorii din ministere, şi iarăşi, alţii, pe senatori şi pe deputaţi, pe prefecţi şi pe primari. Fiecare

își vărsa veninul împotriva celui al cărui loc îl rîvnea. Și, pentru fiecare, guvernul «se clătina», opoziția «își strîngea rîndurile», fiindcă nu el fusese pus la locul rîvnit. Toți acești oameni, plini de patimi și pe care numai de țară nu-i durea capul în șoaptele lor intime, cînd le venea rîndul să ia cuvîntul se schimbau în apostoli și prooroci, biciuind cu mai multă asprime slăbiciunile altora și vorbind mai arzător despre mîntuire decît pe vremuri Sfîntu Petru și tovarășii lui de apostolat. Fiecare se congestiona de propriile-i năzuinți, dar vorbea cu înverșunare numai despre mîntuirea patriei și a neamului.

— Front comun, da ! Unire deplină, pentru toată lumea, șoptea un fel de subșef politic altuia. Dar parcă nu știm cine-s cei ce vor să se întovărășească cu noi ? Niște farsori, niște pîrliți ! Au popularitate ? Au, nu zic ba, că nația-i proastă, ce poate alege ? Dar dă-mi un om dintre ei, un om de absolută cinste și încredere ! Sînt tărîțe, crede-mă pe mine. Dar cînd o fi la ciolan, crezi că vei mai încăpea de ei ? Se îmbulzesc ca nerușinații ! Ce vrei, oameni incuți, plini de lăcomie, săraci toți, lipiți pămîntului. Nu ! Trebuie să manevrăm așa încît, dacă o fi cu puțință, să luăm singuri puterea. De aceea zic : front comun, da ! Unire deplină, niciodată !

— Sînt cu totul de părerile tale. Unde mai pui că, uniți într-o singură tabără, ar trebui să le cedăm locuri la conducere. Să mă ierte dumnealor, dar nu pot pune un bou să mă conducă ! Să învețe întîi, să se subțieze.

— Da, însă îmi pare că șeful e gata să jertfească pe cîțiva dintre noi. O să cedeze insistențelor, amenințărilor...

Sfîntu trecu de la un grup la altul, trăgînd pretutindeni cu urechea. Ambiții, ură, lăcomie, dușmănie, iată ce-i

agita pe toți oamenii din furnicarul acesta. Unii, gata să plezească de dorinți nesatisfăcute, vorbeau înecîndu-se despre mijloacele cu care trebuie doborît guvernul, «pentru eliberarea nației». Alții complotau împotriva celor din frunte, făcîndu-i de două parale, cu ou și cu oțet, alții alcătuiau lista prefectilor, a deputaților, a senatorilor, — fiecare neuitîndu-se pe sine, neuitîndu-și rudele și prietenii, toți «adevărați, cinstiți și intransigenți apărători ai nației», toți «cele mai bune valori capabile să lupte pentru interesele țării».

Iar de la tribună, oratorii nu mai sfîrșeau, deși aproape nimeni nu-i mai asculta.

— Bieții oameni ! suspină Sfîntu Petru. Iată cum îi muncește Necuratul ! Iată cum îi îmbată cu gînduri de mărire și ambiții deșarte ! Mirare e, cu atîta puzderie de dimoni în inimă și deasupra capului, că-i fac pe cei neștiutori să creadă că România e mereu în pragul revoluției ?

Și, ca gîndul, trecu în puterea duhului prin cluburile politice ale tuturor orașelor din provincie. Pretutindena află același zbucium, ba și mai mare. Aici lupta se dădea și pe partide, dar și pe familii. Și rudeniile dintr-un partid apărau și sprijineau neamurile dintr-alt partid. Se dezlegau și se înnodau prietenii, se uitau uri vechi și se aprindeau altele, nouă. Îi încurcase dracul atît de cumplit, încît Sfîntu fugi cu deznădejde din mijlocul lor.

Sfîntu Petru văzuse bine : slugilor pocite ale lui Blebu le scăpărau ochii de bucurie. Gazdele apăreau în ediții speciale : două-trei pe zi. Țigănușii răcneau, cu gura după urechi, noutățile zilei, fluturînd «spiciala». Negustorii își vedeau de treburi. La sate țărani munceau întins. Dar cîteva mii de oameni se zbăteau, alergau, asudau, făceau planuri, combinații de unire și des-

părțire, se aleșuiau, se înșelau, mințeau cu seninătate, se urau și se prigoneau, pentru «mîntuirea nației», avînd credința că ei sînt țîțîna țării, și convingerea că sînt oei mai mari muncitori, singurii creatori de avuții și valori naționale.

— Sărmanii ! oftă Sfîntu, cum își bate dracul cel șchiop joc de ei ! Îi face să creadă că, pierzînd vremea cu vorbe, muncesc, și că nu-i pricepe nimeni cînd se pun pe ei înșiși, cu patimile și interesele lor, în locul țării ! Așa bătaie de joc mai rar ! Trebuie să-i dăm lui Blebu peste gheare ! Trebuie să-i rătezăm codița ! Unde s-a mai pomenit asemenea ofensivă împotriva slăbiciunii omenești ? Cum de le-au luat slugile lui Blebu mințile unor oameni așa de modești altădată, în țărănia lor cuminte ?

«E lașitate din partea lui Blebu, își zicea portarul Raiului, să-și bată joc de neamul ăsta de oameni de-treabă. Nu ! Trebuie leac grabnic !»

Și, ținînd în dreapta cheile de la poarta Raiului, începu să alerge de la un club la altul, și să-i blagoslovească cu semnul crucii pe cei ce se agitau ca ieșiții din fire. Și... O, minune ! Ce potolire ! Cuvîntul cel mai înaripat murea pe limba oratorului ! Ochii se luminau ; frunțile se descreșteau ; șoaptele încetau ; șefii și subșefii uitau pentru ce se întruniseră, iar cetățenii se luau de braț și, ridicîndu-se de pe scaune, își spuneau : «Haide, dragă, acasă. Am pierdut atîta vreme !» Și localul clubului se golea. Dar dracii alungați dintr-un club zburau în altul, înverșunîndu-i din nou pe oameni ; dacă aflau clubul gol, intrau în oamenii pașnici de pe uliță și-i mîneau, îi îngrămădeau ca pe-o turmă, aprinzîndu-i și schimbîndu-i într-o clipă în «luptători pentru binele nației».

Sfîntu se luă cu mîinile de părul alb colilie ; cînd revenea la un club pe care-l deşertase de dimoni, îl afla iarăşi plin şi în fierbere, ca pe-un stup înainte de roire.

Dimonii erau înverşunaţi lucru mare. Blebu pleznea în văzduh cu biciul de foc şi-i comanda. Şi se supuneau diavolii cu plăcere, căci politica era tocmai slăbiciunea lor cea mai mare : gînduri de mărire, ambiţii, răsturnări, intrigi, răzbunări, dezbinări — era tot ceea ce le plăcea mai mult.

Sfîntu Petru îşi dădu samă că întrase în capcană: prea erau multe cluburile şi prea înverşunaţi dimonii. Înţelese că singur nu va izbuti : duşmanii erau cu miile, şi locaşurile de întrunire sămănate pe toată întinderea ţării.

Ieşi asudat din horă, se adăposti pe-o buturugă în Cişmigiu, şi-şi scoase răbojul de la brîu. Îşi zicea : «Primejdie mare nu-i, căci dracul nu frămîntă decît cîteva mii de români. Dar şi ei trebuiesc scăpaţi din ghearele slujitorilor lui Blebu. Fac prea mare larmă, de s-aude pînă peste hotare, ba pun la încercare şi pe năcăjiţii români de la sate, tocîndu-le cu toţi la ureche că ei le vor binele, iar fapta adevărată de la care poate porni o uşurare, nu o face nimeni. Iată ce voi propune Stăpinului.» Şi el începu să încresteze pe răboj : «Dintre relele care bîntuie în România, cel mai greu de stîrpit îmi pare că-i îndeletnicirea cu politica. Răul acesta are prea multe cuiburi în ţară. Unde sînt trei-patru din acelaşi partid, răsare şi clubul, — local mai mult pustiu, e adevărat, cîtă vreme nu se iscă vreo încurcătură în conducerea ţării, ori o încercare de regrupare politică. Atunci cluburile se umplu ca stupii înainte de roire. Dar după cîte am văzut, oamenii ar fi cu mult mai liniştiţi chiar atunci, dacă diavolii nu şi-ar vîrî oada. Cînd

e vorba de dezbinare și de ceartă, de răzvrătire și de poftă de mărire, cine să meargă în frunte dacă nu Lucifer, cel căzut din Rai tocmai din pricina acestor patimi ? Și cum ghiavolii sînt mulți în România, cînd e vorba de slujba asta, lucrează cu aceeași rîvnă pe care-au avut-o cînd își pregăteau prăbușirea din cer. De aceea, Stăpîne milostiv, nu mă rușinez să spun că singur eu nu-s de-ajuns să-i dezvăț pe români de patima politicii. E nevoie să se coboare și Sfîntu Ilie Teseiteanu cu biciul lui cel de foc, să curățe văzduhul României de slugile lui Blebu, dracul cel șchiop. Și cu adîncă umilință mă rog să dai poruncă aspră lui Scaraoțchi să nu-și mai lase slugile, sub nici un cuvînt, să-și facă cuib în cluburile politice, ori să între în politicieni, nici pe aceia să nu-i lase, care, din rînduiala ta, vor mai rămînea în țară, în urma biciului Sfîntului Ilie. Că, după socoteala mea, românilor, dacă nu le-ar zgîndări Necuratul patimile, puțin le-ar păsa de politică. Oameni de omenie și de încredere fiind, și iubitori de libertate și de dreptate, ei un singur lucru așteaptă : o cîrmuire care să apere omenia și dreptatea, și legea să fie una pentru toți, și mari și mici. Și-mi pare că și într-asta ei dau dovadă tot de înțelepciunea pe care am întîlnit-o și în alte laturi ale vieții lor. Românul, așa cum a ieșit din mîinile tale, e cel mai ușor de cîrmuit, și cred că ar fi și bun conducător. Dar românul în care a intrat ghiavolul politicii, e speța cea mai rea din lume, și-l joacă dracul cum îi place.»

Și Sfîntu Petru, după ce sfîrși însemnarea, se gîndi cum va stărui și cu graiul pe lîngă Atotputernicul. Își aduse aminte că atunci cînd l-a trimis în România, Cel Veșnic se plîngea tocmai de împărăcherile dintre ro-

mâni, și-i poruncise să le caute pricina. Pricina, iată, era descoperită : diavoli prea mulți, și codițe prea lungi, — iar românii, oameni slabi la ispită, dar mai ales la aceea a sumeției și-a împărecherii. Însă îi va arăta Ziditorului că zarva de la suprafață acolo rămîne. Valurile nu răscolesc adîncimile ; nația își vede de năcazurile ei, și așteaptă un singur lucru : legi cinstite. Dar că nația asta călită de suferințele trecutelor veacuri prea e îndelung răbdătoare. Ea așteaptă, are putere să aștepte și nădăjduiește.

Aceste și altele încă avea de gînd să le spună cu graiul, cînd se va întoarce înaintea tronului ceresc.

Și întru acestea, împlinindu-se sorocul petrecerii pe pămînt, Sfîntu Petru se urcă pe Ceahlău, cu răbojul plin de însemnări ; și de-acolo, cu brațele ridicate, fu înghițit de văzduhul limpede. Se înălța la cer pătruns de-o mare convingere : dacă Atotputernicul nu trimite cu degrabă pe Sfîntu Ilie cu biciul de foc, să alunge din România pe Blebu, dracul cel șchiop, și pe slugile lui, cu greu se va întări țara de plaiuri frumoase a oamenilor acestora buni de inimă dar slabi în ispită.

Nu se știe dacă Stăpînul cerului l-a trimis sau nu pînă azi pe Ilie. Unii spun că a venit și a luat în plează de mătase pe demoni, fugărindu-i în smîrcurile Iadului, pe cînd alții îl așteaptă să vină.

CUPRINS

5		Două iubiri
57	. Popa Man — Povestire după o legendă	
153		Stana
257	. Dolor — Zbuciumul lui Ilarie Bogdan	
345		Slab de înger
407		Răbojul lui Sfîntu Petru

Redactor responsabil : GHEORGHE PIENESCU
Tehnoredactor : IONEL GHEORGHIU

Dat la cules 03.11.1967. Bun de tipar 25.05.1968. Apărut 1968. Tiraj 7180 ex. legate 1/1. Hîrtie scris I A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 21,72. Coli tipar 33. A. nr. 13982/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 80.153 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1,
București — Republica Socialistă România